

**TEZYİN KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE
KUR'ÂN'A GÖRE KÖTÜ AMELLERİN
CAZİP GÖRÜNMESİ**

Beşir ÇELİK

Doktora Tezi

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE

2015

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Beşir ÇELİK

**TEZYİN KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE KUR'ÂN'A GÖRE KÖTÜ
AMELLERİN CAZİP GÖRÜNMESİ**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE**

ERZURUM- 2015

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

18.11.2015

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "**TEZYİN KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE KUR'ÂN'A GÖRE KÖTÜ AMELLERİN CAZİP GÖRÜNMESİ**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Beşir ÇELİK

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE danışmanlığında, Beşir ÇELİK tarafından hazırlanan bu çalışma, 4 / 12 / 2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, Temel İslam Bilimleri-Tefsir Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ahmet ÇELİK

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Şehmus DEMİR

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Şadi EREN

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEZYİN (KAVRAMSAL ÇERÇEVE)

1.1. TEZYİN KAVRAMI	6
1.2. TEZYİNİN GEÇTİĞİ ÂYETLER	6
1.3. TEZYİN İLE YAKIN ANLAMLI KELİMELELER	8
1.3.1. Hüsn ve Cemal(حسن ا جمال).....	8
1.3.2. Zuhruf (زخرف)	10
1.3.3. Hilve (حلية)	11
1.3.4. Tesvil (تسويل).....	11
1.3.5. Riş (ريش)	12
1.3.6. Behcet-Behic (بهجة - بهيج).....	12
1.3.7. Teberruc (تبرُّج)	13
1.3.8. Zehre (زهرة).....	13
1.3.9. Tesviye (تسويه)	14
1.4. TEZYİNİN FIKHÎ YÖNÜ	15
1.5. HADİSLERDE TEZYİN	19
1.6. KUR'ÂN'DA TEZYİNİN KULLANIM ALANLARI / TEZYİN TÜRLERİ ..	22
1.6.1. Yer Ve Göğün Tezyîni	25
1.6.2. Bedenî Tezyîn.....	28
1.6.3. Giyim-Kuşam Zîyneti.....	31
1.6.4. İman Zîyneti	33
1.6.5. Uhrevî Zîynetler (Cennetin Güzellikleri)	34
1.6.6. Söz Zîyneti	36
1.6.7. Soy Ve Hizip Tezyîni /Hasep ve Neseple Övünmek	39

1.6.8. Fikri ve İdeolojik Tezyîn	43
1.7. TEZYİNİN FAİLİ PROBLEMİ	47
1.7.1. Tezyînin Faili İle İlgili Müfessirlerin Görüşleri	48
1.8. TEZYİN - KÖTÜ AMEL İLİŞKİSİ.....	59
1.9. TEZYİNİN PSİKOLOJİK YÖNÜ (İNSAN KÖTÜ AMELLERİ NEDEN SÜSLÜ GÖRÜR?).....	61

İKİNCİ BÖLÜM

AMEL KAVRAMI

2.1. AMELİN TANIMI.....	64
2.2. AMELLERİN TASNİFİ.....	65
2.2.1. İyi Amel (Amel-i Salih, Hayr)	65
2.2.2. Kötü Amel (Amel-i Gayri Salih, Şer)	71
2.3. GÜNAH.....	72
2.4. GÜNAHLARIN TASNİFİ.....	73
2.4.1. Büyük Günâhlar (Kebâir)	74
2.4.2. Küçük Günâhlar (Sağair).....	75
2.5. GÜNAHIN ŞAHSİLİĞİ VE ASLİ GÜNAH.....	75
2.6. KÖTÜLÜK MESELESİ / PROBLEMİ.....	77
2.7. GÜNAHLARI MEŞRULAŞTIRMA.....	82
2.8. İNSANI GÜNAHA SEVK EDEN ÂMİLLER.....	85
2.8.1. Nefsin Mevcudiyeti	86
2.8.2. Şeytanın Varlığı.....	88
2.8.3. Dünya Sevgisi ve Dünya Hayatının Cazibesi.....	94
2.8.4. Kötü Çevre ve Olumsuz Örneklerin Fazla Oluşu.....	100
2.9. GÜNAHLARIN İNSAN ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE ONUN GÜNAHLARLA İMTİHANI.....	101
2.10. KÖTÜ AMELLERİN/GÜNAHLARIN SEBEP OLDUĞU MADDİ VE MANEVİ PROBLEMLER.....	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖTÜ AMELLERİN/ GÜNAHLARIN CAZİPLİĞİ / TEZYİNİ

3.1. KÖTÜ AMELLERİN TEZYİNİ	107
3.2. KÖTÜ AMELLERİN TEZYİNİ İLE İLGİLİ YAŞANMIŞ ÖRNEKLER	108
3.2.1. Âdem (as) ve Eşinin Cennetten Çıkarılması	108
3.2.2. Habil ve Kabil Olayı.....	109
3.2.3. Bahçe Sahipleri.....	112
3.2.4. Karun'un Şımarması.....	114
3.2.5. Bel'am b. Baûre.....	115
3.2.6. Firavn'un Enaniyeti ve Nemrud'un Kibri	117
3.3. KÂFİRLERE DÜNYA HAYATININ SÜSLÜ GÖSTERİLMESİ	122
3.3.1. İnanmayanlara Dünya Hayatı Câzip Kılınmıştır	123
3.3.2. Dünyevî ve Uhrevî Zîynetlerin Karşılaştırılması	134
3.3.3. Dalaletin Sebebi Olarak Dünyevî Zîynetler	143
3.3.4. Dünya Hayatının Meşru Zinetleri.....	147
3.4. ŞEYTANIN KÖTÜ AMELLERİ SÜSLÜ GÖSTERMESİ.....	149
3.4.1. Şeytanın İnsanı Saptırma Vasıtası Olarak Tezyîn	150
3.4.2. Şeytanın Amelleri Süslü Göstermesi Ve Kalbın Katılaşması	153
3.4.3. Şeytanın Amelleri Süslü Göstererek İnsanları Yoldan Çıkarması	156
3.4.4. Şeytanın Vesvese Vererek Kötü Amelleri Süslü Göstermesi	158
3.4.5. Kötü Amellerin Tezyînde Sosyal Çevrenin Olumsuz Etkisi.....	160
3.4.6. Kavimlerin Helak Sebebi Olarak Şeytanın Kötü Amelleri Süslü Göstermesi.....	164
3.4.7. Dünyevî ve Uhrevî Azabın Sebebi Olarak Şeytanın Kötü Amelleri Süslü Göstermesi.....	166
3.5. KÖTÜ AMELLERİN KÂFİRLERE SÜSLÜ GÖSTERİLMESİ	170
3.5.1. Hidâyet Üzere Olanlarla Kötü Amellerinin Tezyînine Kapılanlar	171
3.5.2. İnkârcıların Haramları Helal Gösterme Oyunu/Tezyîni.....	180
3.5.3. Firavn'a Kötü Amellerinin Süslü Gösterilmesi.....	182
3.5.4. Nankörlüğün Sebebi Olarak Kötü Amellerin Tezyîni.....	184
3.5.5. Âhiret'e İnanmama Sebebi Olarak Kötü Amellerin Tezyîni	186

3.5.6. Kötü Amellerin Tezyîni, Allah'a ve Mukaddesata Saygısızlığı Ve Hakareti Doğurur.	190
3.5.7. Nifak ve Kötü Zannın Tezyîni.....	194
3.6. DÜNYEVİ TUTKULAR VE ŞEHEVİ ARZULARIN TEZYİNİ.....	196
3.7. TEZYİN VE İMTİHAN	202
SONUÇ.....	208
KAYNAKÇA	213
ÖZGEÇMİŞ.....	227

ÖZET**DOKTORA TEZİ****TEZYİN KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE KUR'ÂN'A GÖRE KÖTÜ AMELLERİN
CAZİP GÖRÜNMESİ****Beşir ÇELİK****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE****2015, 227 sayfa****Jüri: Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE
Prof. Dr. Ahmet ÇELİK
Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU
Prof. Dr. Şadi EREN
Prof. Dr. Şehmus DEMİR**

İnsan, Allah'ın değer verdiği ve en güzel şekilde yarattığı varlıktır. Yaratılış gâyesi, Yaratana kulluktur. O, hayır ve şerle denenmektedir. Günahlar, yaratana kulluk yolunda ortaya çıkan aksaklıklardır. Allah, bu yolda ortaya çıkabilecek engelleri ve engelleyicileri, kitabında bildirmiştir. Araştırmanın amacı, günahların ve kötü amellerin insana câzip gelen yönlerine, Kur'ân'ın bu konudaki uyarılarına dikkat çekmektir.

Araştırma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, tezyîn ve tezyînle ilgili kavramlar, tezyînin fıkhi yönü, tezyînin Kur'ândaki kullanım alanları, hadislerde tezyîn, tezyîn ve kötü amel ilişkisi, tezyînin psikolojik yönü gibi konular üzerinde durduk. Burada, tezyînle ilgili birçok konu ve kavramın var olduğunu gördük. Farklı tezyîn türleri ile karşılaştık ve bunlara dikkat çektik.

Çalışmanın ikinci bölümünde, amel kavramı, iyi ve kötü ameller, günah kavramı, insanın günahlarla imtihanı ve insanın sorumluluğu, kötülük problemi, insanı günaha sevk eden amiller, günahların insanın ruh sağlığı üzerindeki etkisi ve Günahların meşru görünmesi gibi konular üzerinde durduk. Burada, çeşitlenen dünyevî süsler karşısında, insanın çetin bir imtihanla karşı karşıya olduğunu; şeytan, kötü nefis, dünya hayatının cazibeliği ve ahiret hayatının unutulması gibi insanı günaha sevk eden birçok amilin var olduğunu gördük.

Üçüncü ve son bölümde ise, kötü amellerin ve günahların câzipliği konusu üzerinde yoğunlaştık. Kur'ân âyetleri ışığında, kötü amellerin insanlara nasıl câzip ve güzel göründüğünü, şeytanın kötü amelleri güzel göstererek insanı nasıl yoldan çıkardığını, insanın dünya hayatına ve dünya hayatının geçici güzelliklerine nasıl aldandığını, şehvî arzuların, günah ve kötü amellerin uhrevî gâyenin önünde nasıl bir engel teşkil ettiğini belirtmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tezyîn, Amel, Günah, Kötü, İyi, Hayır, Şer

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****LOOKING ATTRACTIVE OF EVIL DEEDS ACCORDING TO THE QUR'AN
IN THE FRAMEWORK OF ADORN CONCEPT****Beşir ÇELİK****Advisor: Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE****2015, 227 pages****Jury: Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE****Prof. Dr. Ahmet ÇELİK****Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU****Prof. Dr. Şadi EREN****Prof. Dr. Şehmus DEMİR**

Human is the presence of God that he values and create the best possible way. Creation purpose is worship to the Creator. He is tested to charity and evil. Sins are defects in The way to serve God. He reported in his book, the barriers and inhibitors that may arise in this way. The aim of the research, It is to attract attention from sins and evil deeds of the attractive aspects of the human and warnings Quran on this subject.

The study consists of an introduction and three sections.

In the first part of the study, We stand on concept of adorn and related to adorned. jurisprudential aspects of adorn, uses of decorating in Koran, decorating in the hadiths, topics such as adorn and bad deeds relationship and psychological aspects of adorned. Here, we see that there are many issues and concepts related to decorating. We met with different types of decorating and we pointed out to them.

In the second part of the study, We stand on The concept of action, good and bad deeds, The concept of sin, test of the people's sins, The responsibility of man, the problem of evil agents who referred to human sin, The impact on the mental health of human sin and appear to be legitimate topics of Sin. Wherein, we have seen, diversifying the face of worldly ornaments, man is facing a tough examinees; Satan, bad yummy, attractiveness of the world's life, and as forgotten of Hereafter, there are many agents that have to referring human to sin.

The third and final section, we concentrate on the attractiveness of the subject of evil. In light of Qur'anic verses, deeds and sins, how see attractive and beautiful people of bad deeds, Satan's evil deeds are good showing, how human is the way out, the world of human life and how he deceived the transient beauty of this life, carnal desires, sin and evil deeds. We tried to explain how otherworldly constitute an obstacle in front of the goal.

Keywords: Qur'an, Decoration, Deed, Sin, Bed, Good, Benefaction, Evil

KISALTMALAR DİZİNİ

Ans.	: Ansiklopedi
as.	: Aleyhisselam
b.	: bin (oğul)
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
cc	: Celle Celalühü
Çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Fak.	: Fakültesi
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İÖP	: İlahiyat Önlisans Programı
İst.	: İstanbul
Mat.	: Matbaası
md.	: Maddesi
MÜ	: Marmara Üniversitesi
ra.	: Radıyallahu anhu
s.	: Sayfa
S	: Sayı
sav.	: Sallallahu aleyhi ve selem
ŞİA	: Şamil İslam Ansiklopedisi
Thk.	: Tahkik
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	: Terceme eden
trs.	: Tarihsiz
vb	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Güzellik (*Cemal*), Allah'ın vasfıdır. Maddedeki güzellik, O'nun "*Cemil*" isminin eseridir. O, yarattığı her şeyi, en güzel şekilde yaratmıştır. O'nun yaratmasında hiçbir eksiklik bulunmaz.¹ O, bir şeyin var olmasını dilediğinde "*kün*"² emri gereğince, o şey anında oluverir.

Kur'an, âlemdeki güzellik olgusunu, ilahi sanatkârın bir sun'u olarak sunar. Mümin, âlemdeki güzellikleri, ilahi cemal sıfatını yansıtan bir ayna olarak görür. Gerçek güzel Allah olduğu için bizi hakkıyla kendisine çeken ve bağlayan O'dur.³

Varlıklar arasında insanın ayrıcalıklı bir konumu vardır. Yüce Yaratıcı, onu en güzel şekilde yaratmış,⁴ yaşadığı dünyayı güzelliklerle donatmış ve süslemiştir. Onun katındaki hak din olan İslâm,⁵ insana özel bir önem vermiş, ilk yaratılış amacından başlamak üzere dünya hayatından ölüm ve ölüm ötesine, bireysel yaşantısından sosyal etkinliklerine, ruh ve duyu âleminde beden ve şekline kadar hayatının her aşaması ve yönü ile ilgilenmiş, onu saygın ve şerefli mevkide görmek istemiştir. Nitekim Kur'ân'da insanın yeryüzünde halife olmak üzere yaratıldığı,⁶ çeşitli nimetler, imkânlar ve güzelliklerle donatıldığı, en güzel suret ve sîrette, ölçülü ve dengeli bir biçimde yaratıldığı⁷ bildirilmekte, çeşitli telkin ve tedbirlerle insan hayatı, insanın aklî, ruhî ve bedenî güzellikleri korunmak istenmektedir.⁸ Çünkü Allah, insana değer vermiş ve ona doğru yolu göstermiştir. Hak yoldan sapmaması için de, Allah zaman zaman elçiler göndermiş, kelamıyla onu uyarmıştır. Bu uyarıların temelinde de şu hakikat yatar:

Ben seni en güzel şekilde yarattım ve sana en yüce değeri verdim, sen de varlığımı ve yüceliğimi tanı! Bütün güzelliklerin kaynağı benim. Geçici dünyevî süs ve güzellikler, sana ebedi/uhrevî güzellikleri unutturmasın. Aramız günahlar yüzünden bozulmasın. Madem seni değerli ve yaratılmışların en güzeli kıldım, o halde yaptıkların, söylediklerin, düşündüklerin, yediklerin, içtiklerin, giydiklerin kazandıkların, öğrendiklerin ve öğrettiklerin hep güzel, faydalı ve rızama uygun olsun. Dünyanın

¹ Mülk, 67/3

² Yasin, 36/82

³ Turan Koç, *İslam Estetiği*, İsam Yay. İstanbul 2010, 55

⁴ Tin, 95/4

⁵ Âl-i İmrân, 19/3

⁶ Bakara, 2/30

⁷ Beled, 9/3-9; Mülk, 65/23; İnfitâr, 82/6-8; Tin, 95/4

⁸ İlmihal II (İslam ve Toplum), TDV, İstanbul 2000, s.79

geçici süs ve menfaatleri seni kulluktan alıkoymasın. Çünkü dünya hayatındaki süs ve güzelliklerin Allah nezdinde bir değeri yoktur. Ancak, Allah katında baki kalacak olan hayırlı amellerin⁹ bir değeri olabilir.

Kur'ân, insanın gâyesiz ve başıboş yaratılmadığını,¹⁰ yaratılış gâyesinin Allah'a kulluk olduğunu,¹¹ bildirir. Ona göre, hayatın ve ölümün varoluş amacı, kimin daha güzel amelleri işleyeceğidir.¹² O, bütün insanlara gönderilen, içinde şüphe bulunmayan ve takva sahipleri için hidâyet rehberi¹³ olan, son ilahi kitaptır. Ondaki emir ve yasaklar, insanların kurtuluşu ve mutluluğu içindir. O, insanların maddi ve manevi problemlerine çare olan Rabbanî kaynaktır. Bu ilahi kitap, insanın imtihan için yaratıldığını, iyi ve kötü eylemlerinden sorumlu tutulacağını bildirmiştir.¹⁴ Şeytan ve nefis gibi manevi düşmanları karşısında dikkatli olmasını istemiştir. Dünyanın süs ve güzelliklerin geçici olduğunu, dolayısıyla onun bu süs ve güzelliklerine gönlünü kaptırmamasını öğütlemiştir.

Kötü amellerin tezyini, ahiret hayatının teminatı olan hayırlı ve güzel amelleri öteler. Kur'ân âyetlerinin birçoğu, ahiret hayatından, oradaki yaşantıdan ve o hayata yönelik yapılan amellerden söz eder. Oradaki nimet ve azap içindeki insanların durumlarını tasvir eder. Çünkü uhrevî azaba maruz kalanlar, genellikle dünyevî arzuların peşinden koşanlar, dünya hayatına aldananlar ve şeytanın adımlarına ayak uydurarak, onun *tezyîn* (kötü amelleri câzip gösterme), *iğra* (kışkırtma, halkı birbirine düşürme, fesada yol açma, kandırma) ve *iğva* (saptırma, kötü amaçlara ve yollara yöneltme, azdırma, tahrik etme) tuzağına düşenlerdir.

Kur'an ayrıca, insanı hataya, isyana, inkâra, dalalete, gâflete, sefalete ve riyaya düşüren durumlara dikkat çekmiş, yaşanmış olaylardan örnekler sunmuştur. Âdem (as)'ın cennetten çıkarılması, Âdem'in çocuklarından Kabil'in Habil'i öldürmesi, Nuh, Ad, Semud ve Lut kavimleri gibi, birçok kavmin başına gelen azap ve musibetler, Firavun ve Karun gibi makam- mevki ve mal hırsıyla helak olanlar, bu örneklerden bazılarıdır.

⁹ Kehf, 18/46

¹⁰ Kıyame, 75/36

¹¹ Zariyat, 51/56

¹² Mülk, 67/2

¹³ Bakara, 2/2

¹⁴ Zilzal, 99/7

Bizi böyle bir çalışmaya sevk eden sebebe gelince şunlar söylenebilir; Dünyada ortaya çıkan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, insanın maddi ve manevi hayatını büyük ölçüde etkilemiştir. Artan ve çeşitlenen dünyevî süslerle birlikte, insanın kulluk vazifesini ihmal ettiği bir gerçektir. Dini ve ahlaki değerlerin ikinci plana atıldığı; suç, hata ve günahların sıradanlaştığı bir dünyada yaşıyoruz. Seküler bir hayatın dayatılmasıyla, insanın maddi yönü önemseniş manevi yönü ihmal edilmiştir. Artan dünyevî süs ve güzelliklere paralel olarak, insanın hasmı olan şeytanın elindeki tuzakların sayısı ve çeşidi de artmıştır. İnsanın, ebedi saadetini tehlikeye düşürecek günah ve kusur dolu ameller konusunda daha dikkatli olması gerekmektedir.

Bu çalışmamızda; Kur'ân âyetleri ışığında, genel olarak tezyîni ve tezyînin sebep olduğu kötü amelleri, şeytanın bu tezyîn tuzağıyla günah ve kötü amelleri nasıl çekici hale getirerek, insanları dalalete düşürdüğünü ortaya koymaya çalışacağız.

Bu araştırmamızda, bize rehberlik eden değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE'ye şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca, araştırma sırasında öneri ve düşünceleriyle katkıda bulunan hocam Yrd. Doç. Dr. Şemsettin KIRIŞ'a, kaynak bulmam konusunda önemli katkıları olan Ayat NAFAFAA ve ailesine de teşekkür ederim. Araştırma süresince büyük sabır ve fedakârlık gösteren ve beni teşvik eden eşim Selma ÇELİK'e, aileme ve dostlarıma da şükran borçluyum.

Erzurum - 2015

Beşir ÇELİK

GİRİŞ

İnsan, dünyaya temiz ve günahsız olarak gelir. Allah'ın kendisine bahşettiği bir ömür yaşar. Bu ömür, onun ebedi hayatını şekillendiren en önemli zaman dilimidir. Kur'ân-ı Kerim, bu bahşedilen zamanın en verimli şekilde değerlendirilmesi konusunda bizleri uyarmaktadır:

“Onlar, orada (cehennemde): “Rabbimiz! Bizi bu (azap)tan kurtar! Bundan sonra artık (eskiden) yaptıklarımızdan farklı iyi şeyler yapacağız!” diye feryat ederler. (O zaman onlara şöyle cevap vereceğiz:) “Size (orada,) düşünmek isteyen herkesin düşünebileceği kadar uzun bir ömür vermedik mi? Ve (üstelik) size bir uyarıcı da gelmişti. Öyleyse, (yaptığınız kötülüklerin meyvelerini) şimdi tadın bakalım! Zalimler hiçbir yardımcı bulamayacaklardır.”¹⁵

Ömür, insanın sahip olduğu en değerli varlığıdır. İnsan, kendisine tanınmış bu vaktin kıymetini iyi idrak etmelidir. Bu kısıtlı süre, devamlı süratte eksilmekte, verilen her nefes ömür hesabından düşmektedir. Akıllı ve basiretli insan, bu ömrü faydasız ve lüzumsuz uğraşlarla zayi etmeyen, hayırlı amellerini sürekli artırmaya çalışandır. Zamani verimli değerlendirmeyen kimseler, zamanda kusur ve ayıp aramaya çalışır. Hâlbuki kusur, insanın kusuru; ayıp, zamanı değerlendirmeyen insanın ayıbıdır. İmam Şafii, kusurun zamanda değil, zamanı iyi değerlendiremeyen insanın kendisinde olduğunu söyler:

نعيب زماننا والعيب فينا وما لزماننا عيب سوانا

“Biz (hep) zamanımızı suçlarız. (Hâlbuki) suç bizdedir. Zamanımızın bizden başka kusuru yok.”¹⁶

Şair Asmaî de, zamanın değiştiğini ve bozulduğunu ileri sürerek kendini haklı göstermek isteyenlere şöyle cevap vermiştir:

“Uzayıp kısalsa da zaman bozulmaz asla, bozulan insan zamanı kötüleriz oysa ayıp bizde, zamana bak, onda ayıp yok, ayıp bizdedir.”¹⁷

¹⁵ Fatır, 35/ 37

¹⁶ Muhammed b. İdris eş-Şafii, *Divan-ı Şafii*, Mektebetu Ciddah, Thk. M. Abdul Mun'im Hufaci, Cidde, 117

¹⁷ İsmail Hakkı Bursavî, *Rûhu'l Beyan Tefsiri*, Osmanlı Yay. İstanbul tsz, VII, 446

Hayatta yapılacak öyle güzel ve faydalı ameller vardır ki, insan bu güzel ve faydalı amelleri hep ihmal eder. Faydasız işlerin peşinde koşarak kendine yazık eder.

Unutmayalım ki hayat, bir hayırlı faaliyetler alanı ve süreci; ölüm ise, çalışmalarımızın karşılığını bulacağımız, ebedî varlık sahasına geçişi sağlayan bir dönüm noktasıdır.¹⁸ İnsanoğlu, zamanı ve ömrü en iyi şekilde değerlendirmek zorundadır. İyi ve hayırlı amelleri ötelemek, gençlikte, başta ibadetler olmak üzere diğer görevleri ihmal etmek, akıllı/düşünebilen bir insanın yapacağı şeyler değildir. Hz. Peygamber, sıhhat ve boş zamanın insanlar için iki nimet olduğunu, fakat birçok insanın bunları değerlendirmedğini söyler.¹⁹ Zamanı ve bilhassa ömrü en iyi şekilde değerlendirilmesi konusunda âlimlerin de, önemli vasiyetleri vardır. Çağdaş İslâm âlimlerinden Abdulfettah Ebu'l Gudde der ki:

“Yaşın ilerledikçe mesuliyetlerin de artacaktır. Alakaların çoğalacak, vakitlerin daralacak, gücün ve takatin düşecektir. Yaşlılıkta vakit daha dar, vücut daha zayıf, sıhhat daha bozuk, takat daha azdır. Yapılması gereken işler ile meşgaleler hem daha çok, hem daha ağırdır. Bu sebeple ömrünün saatlerini iyi değerlendir. Çünkü uçup gidiyor. Ortada olmayan müstakbelle ilgili hüyalara kendini kaptırma. Çünkü her yaşanan zamanın kendisine göre meşguliyetleri, işleri ve aniden ortaya çıkan durumları vardır.”²⁰

Hayatı, ömrü, güzel ve faydalı amellerle süslemek hem yaratılış gâyemiz,²¹ hem de insani, ahlaki ve kulluk görevimizdir. Allah, bütün insanları mutlu olmaları için yaratmıştır. Mutsuz oluyorsa kendi günah ve hataları yüzünden oluyolar.

Bütün peygamberler, dünyada ve ahirette, insanların kurtuluşlarına vesile olacak amellerin ve hallerin keyfiyetini haber vermişlerdir. Yüce Allah peygamberlerini bu gâye ile görevlendirmiş; kullarından da, emir ve yasaklarına uymalarını, dünyayı vasıta bilip yarına (ahirete) hazırlık yapmalarını²² istemiştir. Ahireti gâye edinenin dünyadaki yaşantısının da güzel olacağı inancındayız. Nitekim önemli mutasavvıflardan

¹⁸ Fikret Karaman, En Kıymetli Sermaye: Zaman ve Sağlık, *Diyanet Avrupa Aylık Dergi*, Temmuz 2005

¹⁹ Buhari, *Rikak*,1; Tirmizi, *Zühd*, 1

²⁰ Abdulfettah Ebu'l Gudde, *İslâm Âlimlerinin Gözüyle Zamanın Kıymeti*, (Çev.: Enbiya Yıldırım), Rağbet Yay. İstanbul 2002, 96.

²¹ Mülk, 67/2

²² Haşr, 59/18

Abdulkadir Geylani Hazretleri, “*Futuhu'l Ğayb*” adlı eserinde, bu duruma işaret ederek, Hz. Peygamber’in şu hadisini zikreder:

إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الدُّنْيَا عَلَى نِيَّةِ الْآخِرَةِ وَأَبَى أَنْ يُعْطِيَ الْآخِرَةَ عَلَى نِيَّةِ الدُّنْيَا

“*Muhakkak ki Allah, dünyayı ahiret niyetine göre verir; ahireti ise, dünya niyetine göre vermez.*”²³

Çünkü dünya vasıta, ahiret ise gâyedir. Dünyada varoluşun gâyesi de imtihandır. Dolayısıyla insanın bunu idrak etmesi, mutlu ve ebedi bir hayatın elde edileceği mükâfat yurduna (cennete) yönelik amellerde bulunması gerekir. İlahi dinlerin bildirdiği, akl-ı selimin kabul ettiği, mantık ve hikmetin ön gördüğü gâye de budur.

Dünya hayatına aldanmama, dünyaya mağrur olmama konusunda bizleri uyarıcı mahiyette epey nass vardır. Bir Âyette Allah (cc) şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْعُرُورُ

“*Ey insanlar! Allah'ın vaadi gerçektir, sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı (şeytan) da Allah hakkında sizi kandırmasın.*”²⁴

Hadis-i Şerifte de, “*Dünyada bir garip ve yolcu gibi ol,*”²⁵ buyrulmaktadır.

Ebedi mutluluğa giden yolda engeller mevcuttur. Nefis, şeytan ve dünya sevgisi bu engellerden/engelleycilerden bazılarıdır. İnsan mutlu sona, ancak bu engelleri aşarak ulaşabilir.

Araştırmanın Amaç ve Önemi: *Tezyîn* (kötü amellerin güzel gösterilmesi ve günahların nefse câzip görünmesi), şeytanın başvurduğu tuzaklardan bir tanesidir. Günümüzde, bu tezyîn tuzağı daha da belirgin bir şekilde ortadadır. Dünyanın çeşitlenen süsleri karşısında, günahlar daha da, câzip görünmeye başlamıştır. Ulaşım ve iletişim vasıtaları, konfor ve maddi refah, turizm, para-pul, kadın, makam- mevki, şan-şöhret vs. dünya hayatını câzip kılan etmenlerdir.

²³ Kadi Abdullah Muhammed b. Selame el-Kudai, *Mesnedu'ş Şihab*, Hadis no:1034, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2011; Abdulkadir Geylani, *Fütühü'l Gayb/Gizliden Sesler*, (Çev.: Abdulkadir Akçiçek), Bahar Yay., İstanbul 1983, 108.

²⁴ Fatır, 35/5

²⁵ Buhari, *Rikak*, 2

Bugün, nefislerin azgınlaştığı, şehvet ve doyumsuzluğun arttığı, hızın ve hazzın olabildiğince yaygınlaştığı bir zamanı yaşıyoruz. Haz kültürü (hedonizm), insanı yalnızlaştırmış ve insanoğlu büyük kayıplarla karşı karşıya kalmıştır.²⁶ İnsanı günaha ve kötü amellere sevk eden amillerin başında, bu günah ve kötü amellerin insana güzel ve câzip görünmesi ve bunun akibetinin düşünülmemesidir.

İşte bu çalışmamızda; Kur'ânın bu mesajına, insanın uhrevî hayatını tehdit eden ve insana câzip gelen günah ve kötü ameller konusundaki ilahi uyarılara dikkat çekmek istedik. Araştırma konumuz, ahlaki ve tasavvufi bir mevzu gibi görünse de, dünyevîleşmenin sebep olduğu maddi ve seküler hayat, insanı asli gâyesinden uzaklaştırdığından, daha da ehemmiyetli bir hal aldığı kanaatindeyiz.

Kur'an'ın gayesi, insanlığın hidayetidir. O, insana hidayet ve dalalet yollarını göstermiştir. Hidayetin temel koşulu imandır. Dalaletin temel sebebi de inkârdır. Bu yüzden Kur'an hidayet ve dalalet, iman ve küfür ve hak ve batıl üzerinde sıkça durur.

Kötü amellerin tezyîni, Kur'ân'ın birçok âyetinde, dalalet ve mağruriyetin sebebi olarak gösterilmesi, dikkatimizi bu konuya çevirmiştir. Konuyu seçerken, ahlaki ve manevi yönü ağır basacak, gönül dünyamızı aydınlatacak, iyi amellere ışık tutacak bir mevzu olmasını özellikle hedefledik.

Kur'anın yer yer dile getirdiği kötü amellerin tezyini ile ilgili çalışmaların yapıp yapılmadığını araştırdığımızda, daha çok *amel* ve *günah* kavramı ile ilgili çalışmaların yapıldığını gördük.²⁷ Araştırmamız ise, daha çok bu kavramların tezyin yönü ile alakalı olacaktır. Amellerin tezyini ile ilgili dikkatimizi çeken bir-iki çalışma bulduysak da, bunlar düşündüğümüz çalışmanın farklı veya cüzi bir yönünü ele almışlardır.²⁸

Toplumsal yaşantıya baktığımızda tezyînin aşırı derecedeki etkisini görüyoruz. İnsanlar daha çok dünyalarını mamur etme uğraşındadırlar. Ahiret düşüncesi ise daha

²⁶ Mehmet Görmez, *Diyanet Aylık Dergi*, Temmuz, 2014, Sa. 283, 4

²⁷ Sadık Kılıç'ın, *Kur'anda Günah Kavramı*, Lütfullah Cebeci'nin *Kur'an'da Şer Problemi*, Yusuf Yurt'un *Kur'ân'da Amel* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi İlahiyat Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı. dikkatimizi çeken bu çalışmalardan bazılarıdır.

²⁸ Bu çalışmalardan bir tanesi Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden Giyaseddin Aslan'ın ele aldığı "*Tezyinu'l-Amel*" *Ya Da Çirkini Güzel Görmek*, isimli makalesidir. Yazar, bu makalede insanın, kötü ve çirkini nasıl iyi ve güzel gördüğünün davranışsal ve psikolojik bir tahlilini yapmıştır. Diğer bir çalışma da Arap dünyasında Vefa M. İzzet'in *الزينة ومفهومها وأحكامها الدنيوية في القرآن الكريم / Ziynetin Kur'andaki anlamı ve ziyenetle ilgili dünyevi hükümler*" adlı çalışmasıdır. Altı bölümden oluşan bu çalışmada kötü amellerin tezyininden ziyade ziyenetin farklı boyutları (ziyenetin manaları, zahiri ve batını ziyenetler, ziyenetle ilgili hükümler vb.) üzerinde durulmuştur.

sonra gelmektedir. Fer'i gâyeler, asli gâyelerin önüne geçmiş görünüyor. Bunun sebebi de, dünya hayatının câzipliğidir. Hayırlı ameller ve birçok ibadet, dünyevî gâyelerden ötürü ihmal edilmekte veya ertelenmektedir. Ama hadiste de varid olduğu üzere, emellerden önce eceller gelir.²⁹ İşte bu durumun göz ardı edilmesinin sebebi de, tezyîndir. Yani dünya hayatının çekiciliği ve insanın her yaptığını iyi görmesidir.

Bu çalışmamızda, tezyîni olumlu-olumsuz bütün yönleriyle ele almaya çalışacağız. Kötü amellerin tezyîni, ahlak ve tasavvuf kitaplarında, insanı yoldan çıkarmak isteyen şeytanın bir özelliği olarak ve sınırlı bir şekilde yer almıştır. Ama biz burada daha geniş bir şekilde Kur'ân'ın bu mesajına dikkat çekme ihtiyacını hissettik. Çünkü günümüzde, insana câzip gelen maddi ve manevi süslerde bir artış söz konusudur. İnançtaki boşluğun, ibadete olan ilgisizliğin, haramlardaki çekiciliğin, fiil ve düşüncelerdeki değişim ve bozulmanın ve her türlü sorumsuzluğun temelinde dünya hayatının câzipliği ve şeytani tezyînin etkisi vardır. Dolayısıyla bir gâflet ve dalalet sebebi olarak bu konu üzerinde daha çok durulması gerektiğini düşünüyoruz.

Araştırmanın Yöntem Ve Sınırlandırılması: Bu çalışmada, tezyinin farklı boyutları üzerinde yer yer durulmuşsa da, daha çok günah, hata ve kötü amellerin insana cazip gelen yönüne vurgu yapılmıştır. Kur'an'ın, özellikle kötü amellerin tezyini ile ilgili ayetleri, konumuzun genel çerçevesini oluşturmuştur. Söz konusu ayetlerin yorumunda, eski ve yeni müfessirlerin eserlerinden faydalanılmıştır. Kur'ân ayetlerinin mealleri verilirken, daha çok Diyânet İşleri Başkanlığınca hazırlanan Kur'ân Meâlleri esas alınmıştır.

²⁹ Hz. Enes (r.a) anlatıyor: Resûlullah (s.a.v) yere bir çizgi çizdi ve: “*Bu insanı temsil eder,*” buyurdu. Sonra bunun yanına ikinci bir çizgi daha çizerek: “*Bu da ecelini temsil eder.*” buyurdu. Ondan daha uzağa bir çizgi daha çizdikten sonra: “*Bu da emeldir,*” dedi ve ilâve etti: “*İşte insan daha böyle iken (yani emeline kavuşmadan) ona daha yakın olan (eceli) ansızın geliverir.* (Buhârî, Rikak 4; Tirmizî, Zühd 25, (2335); İbnu Mâce, Zühd 27, (4232))

BİRİNCİ BÖLÜM

TEZYİN (KAVRAMSAL ÇERÇEVE)

1.1. TEZYİN KAVRAMI

Zeyn/زین kökünden türeyen *tezyîn*, “süslemek, bezemek, donatmak” demektir.³⁰ *Tezyîn* kelimesi, *zeyyene* /زَيَّنَ fiilinin mastar kipidir.³¹ *Zeyyene* / زَيَّنَ kelimesi pek çok lügat ve tefsir mecmualarında “*hassene* / حَسَن ” yani, “güzel gösterdi” şeklinde açıklanmaktadır.³² *Zîynet* / زينة ise, kendisiyle süslenilen şeydir.³³ *Zîynet günü* / يوم³⁴ الزينة ise, bayram günüdür. *Zeyn* / زين, çirkin anlamındaki *şeyn* / شين’in zıddıdır.³⁵ Dilimizde daha çok “süs” anlamıyla kullanılan *zîynet* “bir şeyi takıyla, elbiseyle veya şekil verme yoluyla güzelleştirmek”³⁶ demektir.

1.2. TEZYİNİN GEÇTİĞİ ÂYETLER

Tezyîn kavramı, Kur’ân’da, türevleriyle birlikte on sekiz yerde isim, yirmi yedi yerde fiil olmak üzere, yirmi sekiz sûrede, toplam kırkbeş yerde geçer.

Kur’an’da tezyin fiili, altı yerde şeytana; dokuz yerde ise, Allah’a isnad edilmiştir. Allah lafzı iki ayette davranışları tezyin eden özne, diğer altısında ise göğü süsleyen fail olarak geçmektedir. Bir yerde “*kurena*”³⁷ (arkadaşlar) bir yerde de “*şureka*” (ortaklar)³⁸

³⁰ Aziz Doğanay, “tezyinat” md. *DİA*, TDV Yay., XLI, 79; Milliyet, tezyîn md. *Büyük Lorraine*, XXII,

³¹ Gıyasettin Arslan, “Kur’ân-ı Kerim’de “Tezyînu’l-Amel” Ya da Çirkin Güzel Görmek”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 14(1), 2009.

³² Rağıb el-İsfehani, *Mufredat-u Elfazi’l Kur’ân*, Daru’l-Kalem, Dımaşk 2002, 389; Cemaleddin İbn Manzur, *Lisanu’l Arab*, Dar-u Sader, Beyrut 2000, VII, 91, VIII, 180; Abdülhak b. Ğalıb İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Veciz*, Daru’l Kutubi’l İlmiye, Beyrut 2001, I, 284; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *el-Cami li Ahkami’l-Kuran*, Muessesetu’r-Risale, Beyrut 2006, III, 402; Beydavi, *Envaru’t-Tenzil*, Çağrı Yay. İstanbul 1979, I, 310; Şihabuddin Mahmud el-Alusi, *Ruhu’l-Meani*, Dar-u İhyai’t-Turasi’l Arabî, Beyrut trs, II, 100; Tahir İbn Aşur, *et-Tahrir ve’t-Tenvir*, Daru’t- Tunusiyye, Tunus 1984, VIII, 98.

³³ Mecdüddin el-Firuzabadi, *el-Kamusu’l-Muhit*, Matbaatu’s-Saadet, Mısır, trs., IV, 232-233; İbn Manzur, VII, 91.

³⁴ Taha, 20/59

³⁵ Muhammed b. Ebu Bekir b. Abdulkadir er-Râzi, *Muhtaru’s-sihah*, Mektebet’u Lübnan, 1995.

³⁶ Faruk Beşer, “süslenme” *DİA*, TDV, md. XXXVIII, 178; Abdürraûf el-Münâvî, *et-Tevkîf Alâ Mühimmâti’t-Teârîf*, Nşr. M. Rıdvân ed-Dâye, Beyrut 1990, 391.

³⁷ Fussilet, 41/25.

³⁸ En’am, 6/137.

öznesi ile kullanılmaktadır. On yerde ise öznesiz (faili meçhul) formda زُيِّنَ *zuyyine* şeklinde kullanılmıştır.³⁹

Tezyîn fiilini, faile nisbeti açısından şöyle gruplandırabiliriz:

1.*Tezyîn fiilinin Allah'a nisbet edildiği âyetler:* Neml 4; Hicr, 16; Mülk, 5; Fussilet, 12; Kaf, 6; Araf, 32; Kehf, 7; En'am, 108; Hucurât, 7

2.*Tezyîn fiilinin Şeytana nispet edildiği âyetler*⁴⁰: En'am, 43; Neml, 24; Hicr, 39 Nahl, 63; Fussilet 25; Ankebut, 38

3.*Tezyîn fiilinin meçhul kipiyle yer aldığı âyetler:* Bakara, 212; Âl-i İmrân, 14; En'am, 122; Tevbe, 37; Yunus,12; Rad, 33; Fatır, 8; Ğafır, 37; Muhammed, 14; Fetih, 12

Tezyîn kelimesinin geçtiği belli başlı âyetler şunlardır:

Zeyyene / زَيْنَ şeklinde *altı* yerde: En'am, 43; En'am,137; Enfâl, 48; Nahl,63; Neml 24; Ankebut, 38

Zeyyenna / زَيْنًا şeklinde *beş* yerde: En'am, 108; Neml, 4; Saffat 6; Fussilet 12; Mülk, 5

Zeyyennaha / زَيْنَاهَا şeklinde *iki* yerde: Hicr, 16; Kaf, 6

Zeyyennehu / زَيْنَهُ şeklinde *bir* yerde: Hucurat 7

Fezzyenu / فَزَيَّنُوا şeklinde *bir* yerde: Fussilet 25

Le üzeyinenna / لَأُزَيِّنَنَّ bir yerde: Hicr, 39

Züyyine / زُيِّنَ şeklinde *on* yerde: Bakara, 212; Âl-i İmrân, 14; Enam, 122; Tevbe, 37; Yunus,12; Rad, 33; Fatır, 8; Ğafır, 37; Muhammed, 14; Fetih, 12

İzzeyyenet / اَزَيَّنَتْ bir yerde: Yunus 24

Zîynetin / زَيْنَةٌ on bir yerde: Araf, 32; Yunus, 88; Nahl, 8; Kehf, 7; Kehf, 28; Kehf, 46; Taha,59; Taha,87; Nur,60; Saffat, 6; Hadid, 20;

Zîyineteküm / زَيْنَتَكُمْ şeklinde *bir* yerde: A'raf, 31

Zîynetihi / زَيْنَتِهِ şeklinde *bir* yerde: Kasas, 79

Zîyneteha / زَيْنَتِهَا şeklinde *üç* yerde: Hüd,15; Kasa, 60; Ahzâb,28

³⁹ Arslan, 41

⁴⁰ Hicr Suresi, 39. ayeti hariç bu âyetlerin hepsinde istisnasız “zeyyene” fiili nesne olarak “amel” kelimesini almıştır (Arslan, 54).

Zîynetehunne / زَيْنَتُهُنَّ şeklinde bir âyette üç defa: Nûr, 31

Tezyîn kavramı, yukarıdaki âyetlerin bir kısmında Allah'a; bir kısmında şeytana isnad edilmiştir. Diğer âyetlerde ise, mustakil isim olarak farklı varlıklar için kullanılmıştır. Dünya hayatı, yeryüzü, gökyüzü, kadının zîyineti gibi.

Bu âyetleri incelediğimizde, *zîynet* ve aynı kökten türeyen kelimeler gerek maddî gerekse mânevî anlamda süsü ve süslenmeyi anlatmak üzere kullanıldığını görürüz.⁴¹ İleride *Tezyînin Kur'ândaki Kullanım Alanları* konusu üzerinde durulacaktır.

1.3. TEZYİN İLE YAKIN ANLAMLI KELİMELER

Kur'ân âyetleri incelendiğinde, *tezyîn* kavramı dışında ama *tezyîn* manasında veya *tezyîn*le yakın anlamda birçok kelime ve kavramın var olduğunu görürüz. *Cemal*, *Hüsün*, *Zuhruf*, *Hilye*, *Bahcet*, *Teberruc*, *Tesvil*, *Tesviye* bunlardan bazılarıdır.

1.3.1. Hüsn ve Cemal (حسن \ جمال)

Hüsn ve *Cemal* kelimeleri, “güzellik” anlamında iki kelimedir. Türevleri ile beraber, Kur'ân'da birçok âyette geçtiği görülmektedir.⁴²

Hüsn / حسن, *Kubh* / قبح (çirkin)' un zıddı olup güzellik, iyilik ve *tezyîn* anlamındadır.⁴³ وحَسَّنْتُ الشَّيْءَ تَحْسِينًا / *falanca şeyi güzelleştirdim*,” yani onu *tezyîn* ettim süsledim, anlamındadır. Bazen de, iyilik yapmak manasındadır. Araplar أَحَسَّنْتُ / *falanca kişiye iyilik yaptım*”derken, *ahsen* / أَحَسَّنْ kelimesini kullanır. Yusûf Süresindeki إِذْ أَخْرَجْنِي مِنَ السِّجْنِ / وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ / “*Rabbim beni zindandan çıkararak bana çok iyilikte bulundu.*” âyetinde geçen *husn* kelimesi de, bu anlamdadır. الَّذِي أَحْسَنَ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ / O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı.⁴⁴ âyetinde geçen “*ahsene* / أَحْسَنَ” kelimesi “*hassene* / حَسَّنَ / güzel yaptı/süsledi, manasındadır. وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ / “*kötülüğü iyilikle savmaları ...*”⁴⁵ âyetinde *hasane*, iyi ve güzel söz demektir. Yani

⁴¹ Faruk Beşer, “Süslenme” md, *DİA*, XXXVIII, 178

⁴² Beşer, *DİA*, XXXVIII, 179

⁴³ İbn Manzur, VIII, 180; Râzi, Muhammed b. Ebibekr, *Muhtarus-Sihah*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1983; Mecduddin, Firuzabadi, *el-Kamusu'l-Muhit*, Matbaatu's-Saadet, Mısır trs.

⁴⁴ Secde, 32/7

⁴⁵ Kasas, 28/54

kendilerine yöneltilen kötü sözleri iyi ve güzel sözlerle ortadan kaldırıyorlar, gideriyorlar.⁴⁶

Cemal kelimesi, Kur’ân’da fazlaca yer alan *güzellik* manasındaki kelimelerdendir. Yaratılmışlar âlemindeki bütün güzellikler, Allah’ın *cemâl* isminin tecellileridir. Hadiste, “Allah güzeldir, güzelliği sever.”⁴⁷ buyurularak bütün güzelliklerin kaynağının Allah olduğuna işaret edilmiştir.⁴⁸

Allah (cc), Kur’ân’da *cemal* lafzıyla dört şeyi ahlaki bir güzellik olarak vasıflandırmıştır. Bu da, Kur’ân’ın güzel yönlerinden bir tanesidir. Bunlar;

الصبر الجميل / *Es-Sabru’l Cemil*. (Yusuf 18, 83; Mearic, 5)

الهجر الجميل / *El-Hecrü’l Cemil*. (Müzemmil, 10)

الصفح الجميل / *Es-Safhu’l Cemil*. (Hicr, 85)

السراح الجميل / *Es-Sarahu’l Cemil*. (Ahzap 28,49) ifadeleridir.⁴⁹

Sabr-i Cemil, halinden şikâyet etmeksizin güzelce sabretmektir. Bu da Allah’ın hükmüne ve kadere rıza göstermekle olur.

Hecr-i Cemil, kişiyi Allah için kötülüklerinden vaz geçirmektir.⁵⁰

Safhu’l Cemil, suçluyu, hatalı olanı azarlamaksızın, mümkün olduğunca yumuşak davranarak, incitmeden ve onurunu kırmadan ona hoşgörülü davranmaktır.⁵¹

Sarahu’l Cemil, Sünnete uygun ve sıkıntı yaşatmadan güzellikle yapılan serbest bırakma ve boşamadır.⁵²

Hüsn kelimesi, daha çok, manevî güzellikler; *cemâl* ise, maddi güzellikler için kullanılmakla birlikte birbirinin yerine de kullanılmaktadırlar.⁵³

⁴⁶ İbn Manzur, “hsn” md.

⁴⁷ Müslim, “İmân”, 147

⁴⁸ Beşer, *DİA*, XXXVIII, 179

⁴⁹ İbn Teymiyye, *Mecmuetu’l Fetava*, X, 184; <http://ar.İslâmway.net/fatwa/15757>

⁵⁰ M. Hamdi Yazır’a göre *Hecr-i Cemil*, “Musamaha, idare ve güzel ahlak ile hüsn-ü muhalefet etmektir.”(Bkz. *Hak Dini Kur’an Dili*, Müzemmil, 10. ayetin tefsiri)

⁵¹ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sabrettin Gümüş, *Kur’ân Yolu*, TDV. Yay., Ankara 2014, III, 327-328.

⁵² İbn Teymiyye, X, 184

⁵³ Naim Şahin, “Gazali’de Etik-Estetik İlişkisi”, *Diyanet İlmî Dergi*, 47(3), 97; alaaddinbasar.com. (02.11.2015)

1.3.2. Zuhruf (زخرف)

Kur'ân'da geçen ve tezyîn manasındaki kelimelerden biri “*zuhruf* / زُخْرُفٌ” kelimesidir. *Zühurf*, zîynet demektir. Asıl anlamı *altın / altınla süsleme* demek olan *zührûf*, süslü ve güzel olan her şey için kullanılır.⁵⁴ *Zuhrûf* kelimesi, Kur'ân'da “*dışı süslü, içi boş aldatıcı söz; yeryüzünü güzelleştiren yeşillik, ağaç ve ekin*” manalarında kullanılmıştır.⁵⁵

En'am Suresinin 112. âyetinde geçen “يُوجِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفِ الْقَوْلِ غُرُورًا” / *aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar.*” âyetindeki *zühurf*, sözü yalanlarla süslemek ve çekici kılmak anlamındadır. Yine, “حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا” / *Nihâyet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zinet ve güzelliklerini alıp süslendiği*” âyetinde geçen *zuhruf* kelimesinden, yeryüzünüzün kırmızı, sarı ve beyaz gül ve çiçekleri olan güzellikleri kastedilir.⁵⁶ “أَوْ يَكُونُ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زَخْرَفٍ” / *yahut altından bir evin olmadıkça*⁵⁷ âyetinde ise, *zuhruf* kelimesi *altın* anlamındadır.⁵⁸

Hadiste, Hz. Peygamberin Ka'bedeki tasvir ve süslemeler (*zuhruf*)'in kaldırılmasını emrettiği, bu tasvir ve süslemelerin kaldırılmayınca kadar da, Ka'beye girmediği rivâyet edilir.⁵⁹ Yine, hadislerde Hz. Peygamberin camileri nakşetmeyi ve altınla süslemeyi hoş karşılamadığını görüyoruz.⁶⁰ Bunun gerekçesi de, namaz kılanın zihninin meşgul olmaması zikredilebilir.⁶¹

Zuhruf, süs ve güzelliği ifade etmekle birlikte, *Cemal* ve *Tezyîn*'den daha mübalağalı bir kelime olarak görülmektedir.

⁵⁴Râzi, Muhammed b. Ebibekr, *Muhtarus-Sıhah*, “zhrf” md., Mektebet-ü Lübnan, Beyrut 1995; Mecduddin, Firuzabadi, *el-Kamusu'l-Muhit*, Matbaatu's-Saadet, Mısır, trs.

⁵⁵En'âm, 6/112; Yûnus, 10/ 24; İsrâ 17/93; Zuhruf, 43/35; Beşer, XXXVIII, 179

⁵⁶Cemaleddin İbn Manzur, “Zhrf” md., *Lisanu'l Arab*, Daru Sader, Beyrut 2000.

⁵⁷İsra, 17/93

⁵⁸Muhammed b. Hasan es-Sağani, *el-'Ubab el-Zahir ve Lubab el-Fahir*, “zhrf” md. Daru'ş Şuûn'is Sakafiyati'l Amme, Bağdat 1987

⁵⁹Buhari, *Enbiya* 8, *Hacc*, 54, *Megazi*, 48.

⁶⁰Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/134, Ebu Davud, *Salât*, 12

⁶¹Câmi ve mescidlerin prensip olarak sade bir görünümde olması kabul edilmiştir. Sadelikten uzak süslemeler, dikkat çekici yazılar ibadet esnasında kişiyi meşgul edeceği ve namazın önemli unsurlarından olan huşûun zedelenmesine sebep olabileceği için mekruh sayılmıştır. Ancak başta Hanefiler olmak üzere bazı âlimler camilerin kible duvarı dışındaki bölümlerine vakıf malından harcanmamak, övünme ve gösteriş maksadı taşımamak, israftan uzak olmak şartıyla yazı yazılmasında, süsleme yapılmasında sakınca görmemişlerdir. (Mehmet Şener, “Cami” md. *DİA*, VII, 91)

1.3.3. Hilye (حلية)

Tezyîn manasındaki bir diğerkelime, *Hilye* / حلية veya çoğul kipiyle *hulîy* / حلى kelimesidir. *Hilye*, süs olarak kullanılan boya ve değerli taşlara verilen isimdir. Bu kelimeler, Kur'ân'da “altın ve gümüş bilezik, inci gibi süs takıları” anlamında geçer.⁶² Şu âyeti örnek verebiliriz:

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا

“O, taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için denizi sizin hizmetinize verendir.”⁶³

1.3.4. Tesvil (تسويل)

Kur'ân'da geçen ve tezyîn ile yakın anlamda olan bir diğerkelime, *tesvil* kelimesidir. *Tesvil*, insanın çok arzu duyduğu bir işin, bir durumun kendisine câzip gelmesi, kötü ve çirkin olanın, insanın nefesine iyi ve güzel görünmesi demektir.⁶⁴ Yusuf Süresinde geçen قال بل سولت لكم أنفسكم أمرا / *Bilakis nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiştir.*⁶⁵ âyetindeki *tesvil*, nefsin bir şeyi tezyîn edip örtbas etmesi anlamındadır. Bu Yakûp (as)'ın oğullarına sözü olup oğulları, babalarına “*Yusuf'u kurt yedi.*” dedikleri zaman söylemiştir. Yani bu işi böyle göstermeniz nefsinizin tezyînidir. وكذلك سولت لي / *Böyle yapmayı bana nefsim güzel gösterdi.*⁶⁶ âyetindeki *tesvil*, nefsin bir fiili güzel göstermesi demektir. إن الذين ارتدوا على أدبارهم من بعد ما تبين لهم الهدى الشيطان / *Doğru yol, kendileri için apaçık hale geldikten sonra ona arka dönenlere, şeytan bunu güzel göstermiş ve kendilerine yanlış yolda ilerleme cesareti vermiştir.*⁶⁷ âyetindeki *tesvil* de, şeytanın bir davranışı güzel göstermesi anlamındadır.⁶⁸

⁶² A'râf 7/148; Ra'd 13/17; Nahl 16/14; Kehf, 18/ 31; Hac, 22/23; Fâtır 35/12, 33; Zuhruf, 43/18; İnsân, 76/21.

⁶³ Nahl, 16/14

⁶⁴ Rağîb el-İsfehani, *Mufredat-u Elfazi'l Kur'ân*, “s-v-l” md, Daru'l-Kalem, Dımişk 2002.

⁶⁵ Yusuf, 12/ 18,83

⁶⁶ Taha, 20/96.

⁶⁷ Muhammed, 47/25

⁶⁸ İsmail b. Hammad el Cevheri, *Es-Sihah fi Luğah*, thk. Ahmed Abdulğafur Attar, Daru'l İlim lil Melayin, 1990

1.3.5. Riş (ريش)

Kur’ân’da geçen ve tezyînle yakın manalı bir diğer kelime, “*Kuş tüyü*” anlamındaki *riş* / ريش sözcüğüdür. “*Süslü elbise*” veya “*mal ve zenginlik*” manasına gelen *rîş*, âyette şöyle geçer:

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ
اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ

“*Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takvâ elbisesi... İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın âyetlerindedir. Belki düşünüp öğüt alırlar (diye onları indirdi).*”⁶⁹

1.3.6. Behcet-Behic (بهجة - بهيج)

Kur’ânda *behce/behîc* kelimeleri, *güzel ve canlı* anlamında olup bitkinin renginin güzelliğini ve canlılığını ifade eder.⁷⁰ Aşağıdaki âyetlerde geçen *behce/behic* bu anlamdadır:

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَالْفَيْنَا فِيهَا رَوَاسِي وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ / Yeryüzünü de
döşedik ve ona sabit dağlar koyduk. Orada gönül açan her türden (bitkiler) yetiştirdik.⁷¹

وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ /
“...*Ve arzı (yeryüzünü) kurumuş görürsün. Fakat ona su indirdiğimiz zaman hareketlenir ve kabarır ve bütün güzel çiftlerden bitkiler yetiştirir.*”⁷²

أَمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ /
“(...*Onlar mı hayırlı) yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren mi? O suyla, bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel güzel bahçeler bitirdik.*”⁷³

⁶⁹ Araf, 7/26

⁷⁰ Beşer, DîA, XXXVIII, 179-180

⁷¹ Kaf, 18/7

⁷² Hac, 22/5

⁷³ Neml, 27/60

1.3.7. Teberruc (تَبْرُج)

Kur'ânda geçen *teberruc* kelimesi, kadının zîynet ve güzelliğini erkeklere göstermeleri anlamındadır.⁷⁴ *Burûc*, aslında zuhur (çıkma, görünme) demektir. Zîynetini açığa çıkarması anlamıyla “kadının *teberrucu*” tabiri buradan gelmektedir.⁷⁵ Teberruc, cahiliye kadınlarının süslenme faaliyeti olarak bilinir. Çünkü bu dönemde süslenme (*teberruc*), başkalarını etkileme ve gösteriş yapma aracı olarak bilinirdi.

Ahzap Süresinin 33. âyette, Hz. Peygamber'in hanımları, evlerinde oturmaları ve önceki cahiliye devrinde süregelen “*teberruc*” uygulamasına benzer hareketlerde bulunmamaları konusunda uyarılmışlardır.⁷⁶ Âyette şöyle buyrulur:

“ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى / Evlerinizde oturunuz ve daha önce Cahiliyye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayınız.”⁷⁷

Teberruc ayrıca, Nur Suresi 60. âyetinde evlenme umidi kalmayan, yaşlı hanımlarla ilgili olarak zikredilmekte ve süsleriyle açılıp saçılmadan dış elbiselerini çıkarabilecekleri, ancak çıkarmamaları daha uygun olduğu ifade edilmektedir:

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ / Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların zinetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir günah yoktur.⁷⁸

1.3.8. Zehre (زهرة)

Bitkilerin çiçek açmaları anlamındaki *zehre* / زهرة kelimesi, Kur'ânda dünya hayatının süs ve güzelliği manasındadır. Âyette şöyle geçer:

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ

⁷⁴ Cevheri, “tbrc” md.

⁷⁵ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, Muessesetu'r-Risale, Beyrut 2006, X, 19-20

⁷⁶ Fatimetuzzehra Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*, İnkılâp Yay., İstanbul 2012, 54-55.

⁷⁷ Ahzab, 33/33

⁷⁸ Nûr, 24/60

“Sakin kendilerini sınamak için onların bir kesimini yararlandığımız dünya hayatının çekiciliğine göz dikme! Rabbinin sana verdiği nimetler daha hayırlı ve daha kalıcıdır..”⁷⁹

Zehre kelimesi, bir hadis-i şerifte, yukarıdaki âyette olduğu gibi dünyanın süs ve güzelliği anlamında geçer. Dünya hayatının bu özelliği ile ilgili olarak Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurur:

“أَخَوْفُ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ مَا يُخْرِجُ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا”

“Sizin için en çok endişe duyduğum şeylerden biri, Allah’ın sizin için çıkardığı dünyanın süs ve güzelliklerinin size açılmasıdır.”⁸⁰

1.3.9. Tesviye (تسوية)

Tesviye, Kur’ân âyetlerinde, kusursuz bir düzene sokma, yaratılışını tamamlama, şekil ve biçim verme, en güzel bir seviyeye getirme gibi değişik anlamlarda kullanılmıştır. Kimi âyetlerde, insanın güzel ve düzenli bir biçimde yaratılması, düzgün bir şekle sokulması, bütün azalarının yerli yerince, dengeli bir şekilde oluşturulması anlamında kullanılmıştır. Bazen de, göğün ve evrenin bir düzen ve intizam içinde yaratıldığını belirtmek için kullanılır. Bu açıdan baktığımızda kelime yaratılıştaki güzelliği/tezyîni ifade eder. Şu âyetleri örnek verebiliriz:

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ

“Rabbin ki, seni yarattı, düzgün hale koydu, en güzel ölçülerle şekillendirdi.”
(İnfitar, 7)

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا

“Kendisiyle konuşmakta olan arkadaşı ona hitaben, “Sen, dedi, seni topraktan, sonra nutfeden (sperm) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah’ı inkâr mı etmektesin? (Kehf, 37)

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى

⁷⁹ Taha, 20/131

⁸⁰ Buhârî, Zekât, 1396; Müslim, Zekât, 1052; Nesâî, Zekât, 2581

“O, yaratıp şekillendiren, âhenk veren ve düzene koyandır.” (A’la, 2)

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra (kendine has bir şekilde) semaya yöneldi, onu yedi gök olarak yaratıp düzenledi (tanzim etti). O, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Bakara, 29)

Görülüyorki, âyetlerde geçen *tesviye*, canlıların âzâlarının güzel, düzgün ve tertipli yaratılması, varlıkların, kusursuz bir düzene sokulması gibi anlamlar taşır. Bu açıdan baktığımızda *tesviye*, tezyînle yakınlığı olan bir kelimedir.

1.4. TEZYİNİN FIKHÎ YÖNÜ

İslâm dini, dünya zîynetlerinden yararlanmayı mutlak manada yasaklamaz. Fakat bu zîynetlerden yararlanılmasının meşru sınırlar içerisinde olmasını tavsiye eder. Allah’ın kullarına bir nimet olarak verdiği dünyevî zîynetlerden nasıl ve ne ölçüde yararlanılacağı ile ilgili esaslar, fıkıh kitaplarında zikredilmiştir. Kur’ân ve hadislerden yola çıkılarak yasak ve mubah zîynetlerle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Dolayısıyla bu konu üzerinde detaylı bir şekilde durmayacağız. Sadece önemli birkaç hususu belirtmeye çalışacağız.

En güzel şekilde yaratılan insanoğlunun⁸¹ zîyneti ve güzelliği sevmesi onun fitratında var olan bir duygudur. Zira Allah, insanı ve insanı çevreleyen varlıkları hayranlıkla seyredilmeye değer bir ahenk ve güzellik içinde yaratmış, insanı da estetik duygusuyla donatarak onu güzel görünmeye, güzele ve güzelliğe meftun kılmıştır. Kur’ân’da Allah’ın dünyayı ve gökyüzünü çeşitli güzelliklerle süslediği, insanoğlu için dünyada birçok güzelliğin yaratıldığı, cennetin de hayal ötesi güzelliklerle dolu olduğu sıklıkla hatırlatılır. Ancak Kur’ân, dünya hayatındaki bütün nimet ve güzelliklerin geçici olup Allah’ı tanımaya, O’na şükredip kulluk etmeye vesile olduğu takdirde bir anlam kazanacağını, insanın dünya hayatının güzellik ve nimetlerine dalıp Allah’ı unutmasının, O’na nankörlük etmesinin affedilmez bir yanlışlık olduğunu önemle

⁸¹ Tin, 93/4

vurgular.⁸² İslâm bu çerçevede güzelliği, estetik değerleri, süsü ve süslenmeyi, insanın bu konudaki temayülünü tabii karşılamakla birlikte, gerek fert gerekse toplum açısından bazı kayıtlar getirmiştir.⁸³

Kur'ân'da, “ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ”/ Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve güzel rızıkları kim haram kıldı? De ki; onlar dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde de, yalnız onlar içindir.”⁸⁴ buyurulmuş, insanın temiz ve güzel olması istenmiş, iyi ve güzel şeylerin helâl, kötü ve çirkin şeylerin ise haram kılındığı ifade edilmiştir.⁸⁵

Hz. Peygamber de, güzel giyinme hakkında vârid olan bir soruya “Allah güzeldir, güzelliği sever.”⁸⁶ buyurarak cevap vermiş, kendisi de şahsi hayatında daima temiz ve düzenli olmuş, sade ve güzel giyinmeyi, güzel koku sürünmeyi teşvik etmiştir. Buna karşılık, Kur'ân'da kadınların yabancı erkeklere zîynetlerini ve güzelliklerini göstermeleri, yolda bunu teşhir edecek hatta hissettirecek şekilde yürümeleri kınanarak,⁸⁷ süslenme ve güzelliğin yabancılara karşı cinsel çekicilik ve uyarı aracı olarak kullanılması yasaklanmıştır. Hz. Peygamber de kadınları ev içinde kocalarına karşı güzel olmaya, süslenmeye teşvik etmiş, fakat süslenmede ve zîynet eşyası kullanımında aşırılığa, lüks ve israfı yasaklamıştır. Erkeklerin ipek ve altını giyim, takı ve süs aracı olarak kullanmasını yasaklaması⁸⁸ da benzeri bir anlam taşır.⁸⁹

Cahiliyye döneminde, kadınlar süslenmeyi toplum içerisinde kendilerini beğendirmek, dikkat çekmek, güzelliklerini teşhir edip gösteriş yapmak temeline dayandırıp mahrem-namahrem ayırımı olmaksızın umuma teşhir etmekte idiler. Hz. Peygamber döneminde, ilahi vahiyle şekillenen kadın algısı çerçevesinde süslenme, Kur'ân-ı Kerim'de tanımlanan yeni bir sınır olan “mahrem” çizgisine çekilmiş ve

⁸² Bkz. Kehf, 18/46; Hadîd, 57/20.

⁸³ İlmihal II, 78-79

⁸⁴ A'râf, 7/32.

⁸⁵ Mâide, 5/4-5; A'râf, 7/31-160.

⁸⁶ Müslim, imân, 147

⁸⁷ Nûr, 24/31.

⁸⁸ Aşırı altın ve gümüş kullanımının yasak oluşunun sebepleri arasında, nakit olarak da kullanılabilen bu madenlerin piyasadaki çekilmesi, fakir ve yoksul olanların kalbinin kırılması ve onlar üzerinde psikolojik olarak olumsuz etki bırakması gibi nedenler zikredilebilir. Dünyaya aşırı rağbet gösterilmesinin önüne geçilmesi bir başka neden olabilir.

⁸⁹ İlmihal II, 78-79

kadınlar süslü hallerini topluma teşhir etmekten vaz geçip kendilerine mahrem olan kimselere munhasır kılmışlardır.⁹⁰

Bir kısım alimler, kadınların zîyneti ile ilgili Nur Süresinin 31. âyetindeki, “ وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا / Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler.” ifadesinden, sürme ve yüzük takma yeri olan yüz ve elleri anlamışlardır. Ayakların da, el ve yüz gibi avret olmadığı görüşü yaygındır. Dolayısıyla kadınların, âyette zikredilen yerlerin haricindeki zîynetlerini yabancılara göstermeleri caiz görülmemiştir.⁹¹

Genel olarak fitratı bozma niteliğindeki süslenmeler haram veya mekruh, bozulan yaratılışı düzeltme amacıyla yapılan veya fitrata uygun olan süslenme ve vücuda müdahalede bulunma câiz görülmüştür. Ancak güzelleşmek için boya maddesiyle cilt üzerinde kalıcı şekiller yaptırma, saça saç ekleme, kaşları kökünden yolma, dişleri seyreletmek amacıyla törpüleme gibi süslenmeler fitratı bozma anlamına geleceği için Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.⁹²

Fakihler genel olarak, âyet ve hadislerde zîynete yapılan olumlu atıflardan süslenmenin ilke bakımından kadın ve erkek için câiz olduğu, hatta teşvik edildiği anlamını çıkarmış, ancak bunun sınırları ve istisnaları bulunduğu dikkat çekmiştir.⁹³

Bir hadiste Hz. Peygamber, “*Altın ve ipek ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâldir,*”⁹⁴ buyurmuştur. İslâm bilginleri, altın ve gümüş kaplardan yemek yemenin ve bir şey içmenin haram olduğu konusunda görüş birliğindedir.⁹⁵

Bera b. Azib’ten rivâyet edilen bir hadiste de şöyle buyrulmuştur: Resulullah (sav) bize yedi şeyi yasakladı: *Altın yüzükler, altın ve gümüş kaplar, ipekli eyer yaygıları, ipekli kısı denilen ipekli kumaşlar, istibrak denen kalın ipekli kumaşlar, ibrişim kumaşlar ve ipek kumaşlar.*”⁹⁶

Kadınların yaratılışı gereği süslenmeye olan ihtiyaç ve eğilimlerinin fazla olması sebebiyle onlara bu konuda daha toleranslı davranılmış, israf ve gösterişe kaçmamaları,

⁹⁰ Kamacı, 54-55

⁹¹ Allame Abdullah b. Mahmud El Mavsili, *el-İhtiyar Li Ta’lîlî’l Muhtar*, Daru’l Ma’rife, Beyrut 2010, 193

⁹² Beşer, *DÎA*, XXX, 180

⁹³ Beşer, *DÎA*, XXX, 179

⁹⁴ Ebû Dâvûd, *Hâtem*, 3; Tirmizî, *Libâs*, 1

⁹⁵ İlmihal II, 86.

⁹⁶ Buhari, *İsti’zan* 8 (5863), *Cenâiz* 2, *Mezâlim* 5, *Nikâh*, 71, *Eşribe* 28, *Marza* 4, *Libas* 28, 36, 45, *Edeb* 124, *Eyman* 9; Tirmizi, *Edeb*, 45; Nesai, *Zinet*, 92

gayr-i meşrû' tarz ve zeminde cinsî tahrik aracı yapmamaları kaydıyla, onların altın ve gümüşü zîynet eşyası olarak kullanabileceği, ipek elbise giyebileceği belirtilmiştir. Bu üç maddenin erkekler tarafından zîynet amacıyla kullanılması ise kural olarak yasaklanmıştır.⁹⁷

İslâm'da kadına haram olmayan bazı zinetlerin erkeğe haram kılınması fitri ve tabii bazı sebeplere dayanır. Hayrettin Karaman bu sebepleri şöyle belirtiyor:

“İslâm dini insanın, yaratılıştan gelen (tabî / fitrî) ihtiyaç ve eğilimlerine uygun bir yönlendirmeyi tercih ediyor, insanların uyumda zorluk çekecekleri teklifleri -buna dinin insana yönelik yüce amaçlarıyla ilgili- zorunluluk bulunmadıkça insanlara yüklemiyor. Bu cümleden olarak kadınların dış görünüşlerine daha çok önem verdiklerini ve süslenmeye eğilimlerinin erkeklerden daha fazla olduğunu göz önüne alarak, süslenmenin vazgeçilmez bir aracı olan zîyneti (altın, gümüş, mücevher veya âdi maddelerden yapılmış süs eşyasını) kadınların kullanmalarına izin veriyor. Erkeklerle altın ve gümüş zîyneti, her iki cinse altın ve gümüşten yapılmış ev ve mutfak âletlerini (eşyasını) yasaklıyor. Yasaklıyor çünkü hem altın ve gümüşün ekonomik değerleri sebebiyle sandıklarda ve vücutlarda değil -özellikle nakit olarak kullanıldıkları devirlerde- piyasada bulunması gerekiyor, hem de erkeklerin süslenmeye değil, sadeliğe ve gerektiğinde savaş insanları olarak heybete ihtiyaçları bulunuyor.”⁹⁸

Kadınlarda erkeklere göre daha fazla olan zîynetleri kullanma âdeti İslâm bazı prensiplere bağlamıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- a. Aşırılığa kaçmamak şartıyla zîynet kullanımı caizdir.
- b. Kişinin, zînetle süslenmesinden ziyade hayatını, takva ve güzel ahlâkla süslemesi daha iyidir.
- c. Zînetin, cinsel çekicilik aracı olarak kullanılması haramdır.
- d. Kadınlar zîynet eşyalarını örtmeli, namahremlere göstermemelidir. Zîynet, örtülmesi gereken azalar gibidir.
- e. Erkeklerin altından mamul zîynet eşyası kullanmaları caiz değildir. Ancak nişan, madalya, arma vb. cinsinden olup zîynetten ziyade alamet niteliğiyle takılan eşyaların altından olmasında bazı âlimler bir sakınca görmemiştir.

⁹⁷ İlmihal II, 84-85.

⁹⁸ www.hayrettinkaraman.net (10.06.2015)

f. Kıymetli taşlardan mamul zîynet eşyası zekata tabi değildir.⁹⁹

Ancak şu var ki, süs için takılan altınların zekâtı konusunda âlimler arasında ihtilaflar söz konusudur. Bu ihtilafların sebebi, süs ve giyimde kullanılan altın ve gümüş, kullanmak üzere bulundurulmuş evin sair eşya ve araçlardan mı sayılır, yoksa bunlar da, diğer altın ve gümüşler gibi alım satımlarda alıp verilen para cinsinden midir diye ihtilaf etmeleridir. “Evin sair eşyalarından sayılır” diyenlere göre zîynet eşyasına zekât düşmez. “Para cinsindedir” diyenlere göre ise zekât düşer.¹⁰⁰ Bu ihtilafların bir sebebi de, Hz. Peygamber (sav)’den nakledilen farklı rivâyetlerdir.

1.5. HADİSLERDE TEZYİN

Hadislerde zîynet kelimesi ve türevleri, daha çok maddî ve mânevî süs ve güzellikler için kullanılmıştır. Hz. Peygamber, “*Allah’ım, bizi iman süsüyle süsle, ve bizi doğru yolda giden hidâyet rehberleri kıl.*”¹⁰¹ diye dua etmiştir.

Diğer bir hadiste, “*Kur’ân’ı seslerinizle süsleyin.*”¹⁰² Ya da, “*Seslerinizi Kur’ân’la süsleyin.*”¹⁰³ buyurmuştur.¹⁰⁴

Kur’ân okuyan ve okumayan mümin ve münafığın durumunu ifade eden şu Hadis-i Şerif güzel bir tezyîn örneğidir:

“*Kur’ân okuyan mü’min kimsenin hali, turuncgile benzer. Kokusu da, tadı da güzeldir. Kur’ân okumayan mü’min’in hali ise hurmaya benzer. Tadı güzel olup kokusu yoktur. Kur’ân okuyan münafığın hali, reyhan (fesleğen)’e benzer. Kokusu güzeldir, fakat tadı acıdır. Kur’ân okumayan münafığın durumu ise, Ebu Cehil karpuzuna benzer. Tadı acı olup kokusu da yoktur.*”¹⁰⁵

⁹⁹ Akif Köten, “Zîynet” md, ŞİA VIII, 381

¹⁰⁰ İbn Rüşd, Kadı Ebu’l Velid, *Bidâyetü’l Müctehid ve Nihâyetü’l Muktesid*, Terc. Ahmet Meylani, Beyan Yay. İstanbul 1991, II, 95

¹⁰¹ Nesâî, *Sehiv*, 62,

¹⁰² Ebû Dâvûd, *Vitr*, 20, *Salât*, 355, (1468); Nesâî, *Salât*, 83, (2.179.180); İbnü Mâce, *İkâmet*, 176, (1342). Kur’ân’ın sesle tezyininden maksat, kıraat sırasında sesin yükseltilmesidir.”

¹⁰³ Hâkim, *Müstedrek*, I, 762)

¹⁰⁴ Beşer, *DİA*, md., XXXVIII, 179

¹⁰⁵ Buhârî, *Et’ime*, 30; *Fedâilü’l-Kur’ân*, 17, 36; Müslim, *Müsâfirîn*, 243; Ebû Ya’lâ el-Mevsîlî, *Müsned*, XII, 168 (7237); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, IX, 136 (8670); Beyhakî, *Şu’abü’l-îmân*, II, 337 (1973); Kudâ’î, *Müsnedü’ş-Şihâb*, II, 289 (1381). Hakîm et-Tirmizî, *el-Emsâl*, 44, 45;

Zuhruf kelimesi, daha önce geçtiği üzere camilerin süslenmesinin tasvip edilmediğini belirten ve cennetin güzelliğini tasvir eden bazı hadislerde ve sahâbî sözlerinde geçer.¹⁰⁶

Hilye, hulî ve aynı kökten türeyen kelimeler birçok hadiste “*takı, süs, güzellik*” gibi anlamlarda yer alır.¹⁰⁷

Rîş kelimesinin çoğulu “*riyâş*” Hz. Peygamber’in yeni bir elbise giydiği zaman yaptığı, “*Bana topluluk içinde dış görünümümü güzelleştirecek ve vücudumu örtecek elbiseler veren Allah’a hamdolsun.*”¹⁰⁸ duasında görülür.¹⁰⁹

Behcet, cemâl, tecemmül, hüsn vb. kelimeler yukarıdaki anlamlarıyla birçok hadiste geçmektedir.¹¹⁰

Yaratılmışlar âlemindeki bütün güzellikler Allah’ın cemâl sıfatının tecellileridir. Nitekim bir hadiste, “*Allah güzeldir, güzelliği sever.*”¹¹¹ buyrulur bütün güzelliklerin kaynağının Allah olduğuna işaret edilmiştir. Giyim kuşam hususunda temiz olmanın yanında düzgün ve güzel görünmeyi de önemseyen Hz. Peygamber, bir yere gönderilen görevliler heyetinin üst başlarını düzeltmelerini ve süslenmelerini isteyip bu açıdan kendisinin örnek alınmasını tavsiye ederken, “*Çünkü Allah çirkinliği ve bilerek çirkin görünmeyi sevmez.*” buyurmuştur.¹¹²

Hz. Peygamberin hadislerinde kalpleri imanla, sesleri Kur’ânla, bayramları zikirle tezyîn etmemiz konusunda pek çok tavsiyelerinin olduğunu görürüz. Örneğin; Nu’mân b. Beşir’den rivâyet edilen bir hadiste, Allah Resulü şöyle buyurmuştur: “*Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki, o iyi/doğru/düzgün olursa bütün vücut iyi/doğru/düzgün olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir.*”¹¹³ Ebu Hüreyre’den rivâyet edilen bir hadiste şöyle buyurur: “*Allah Teâlâ sizin bedenlerinize ve yüzlerinize değil, kalbilerinize bakar.*”¹¹⁴

¹⁰⁶ Bkz. Buhârî, *Salât*, 62; İbn Mâce, “*Mesâcid*”, 2; Tirmizî, *Sıfâtü’l-Cenne*, 7

¹⁰⁷ Wensinck, *el-Mucem*, “*hly*” md.

¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 157.

¹⁰⁹ Hz. Ali’den rivâyet edilen hadisin metni şu şekildedir. (الحمد لله الذي رزقني من الرياش ما أتجمل به في الناس) وأواري به عورتني

¹¹⁰ Beşer, *DİA*, XXXVIII, 179

¹¹¹ Müslim, *İmân*, 147

¹¹² Ebû Dâvûd, *Libâs*, 25

¹¹³ Buhârî, *İman*, 39; Müslim, *Müsâkât*, 107-108

¹¹⁴ Müslim, *Birr*, 33. İbni Mâce, *Zühd*, 9

Kimi hadislerde, Allah'ın kulları için hazırladığı eşsiz nimetlerinden, mükâfat yurdu olan cennetin güzelliklerinden ve salih kullar için süslendiğinden söz edilir:

Bir kudsî hadiste, cennetin tasavvurumuza sunulan müzeyyen bir tablosunu ve onun eşsiz güzelliğini görüyoruz: “*Salih kullarım için ben, Cennet'te hiç bir gözün görmediği hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir insan gönlünden geçmediği bir takım nimetler hazırladım.*”¹¹⁵

Ramazan ayının fazileti ve oruç ibadetinin uhrevî mükâfatını bildiren bir hadiste şöyle buyrulur: “*Cennet seneden seneye Ramazan için, hazırlanır ve süslenir.*”¹¹⁶

Cennet yurdundaki güzelliklerin dünya hayatındaki zîynetlere kıyasla ne kadar cüzi olduğunu gösteren bir hadis de şöyledir:

“*Cennette olan şeyden bir turnağın azalttığı miktar, semavat ve dünya arasında dört ciheti de tezyîn etmiş olarak görünürdü. Eğer cennet ehlinen bir adam dünya ehline zuhur etse ve bilezikleri görünse o(nun şavkı) güneşin ziyasını bastırırdı, tıpkı güneşin, yıldızların ziyasını bastırması gibi.*”¹¹⁷

Hadislerde ayrıca, bayramları tekbirlerle şenlendirmemiz tavsiye edilir. “*Ramazan ve Kurban bayramlarını “Lâ ilahe illallah”larla “Allâhü ekber”lerle, Elhamdülillah”larla ve Sübhanallah”larla süsleyiniz.*”¹¹⁸ Ebu Hureyre (ra)'den rivâyetle Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “*Tekbir getirmek suretiyle bayramlarınızı süsleyiniz.*”¹¹⁹

Allah Resulü, hadislerinde kalplerin imanla, seslerin Kur'ânla, bayramları zikirle, dini takva ile tezyîn etmeyi tavsiye ederken kimi hadislerde dünyevî süs ve güzelliklere iltifat etmediğini görüyoruz. Şu hadisleri örnek verebiliriz:

“*Benim tezyîn edilmiş bir eve girmem uygun olmaz.*”¹²⁰ “*Ben muhteşem mescidler yapmakla emrolunmadım.*”¹²¹ Bu hadisle ilgili Münavî der ki: “İbadethaneleri süslemek

¹¹⁵ Buhari, *Bed'ü'l-Halk* 8, Müslim, *Cennet*, 2; Tirmizi, *Tefsir*, 3195; Mansur Ali Nâsîf, *et-Tâc, el-Câmiu li'l-Usûl, fi Ahâdisi'r-Rasul*, V, 402.

¹¹⁶ Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, 3421; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsir bi'l-Me'sûr*, Kahire 1314, 2/223-224; Abdül'azîm İbnu Abdî'l-Kavî el-Münziri, *et-Terğîb ve't-Terhib*, Nşr. Mustafa M. Amâre, Kahire, 1352/1933, II, 100-101

¹¹⁷ Tirmizi, *Cennet*, 7

¹¹⁸ Suyuti, *Camîu's-Sağîr Muhtasarı*, 4579

¹¹⁹ El-Münzirî, II, 332; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, II, 197.

¹²⁰ Ebu Dâvûd, *Et'ime* 8; İbn Mace, *Et'ime* 56; Müsned, V, 221, 222

¹²¹ Ebu Davud, *Salât* 12; Buhari, *Salât*, 62

ehl-i kitabın işidir. Yahudiler ve Hıristiyanlar kitaplarını tahrif ettikten sonra mabetlerini süsleyip tezyîn ettiler. Müslümanların bu konudaki hususu da itidal olmalıdır.”¹²²

Ebu Said el-Hudri der ki; Resulullah (sav) minbere oturdu, biz de etrafında yerlerimizi aldık. Buyurdular ki: “Sizin için korktuğum şeylerden biri, dünyanın süs ve güzelliklerinin sizlere açılmasıdır.”¹²³

Rasulullah (sav)’ın *güzel ahlak, haya, yumuşak huyluluk* gibi, manevi süsü önceleyen hadislerini de görüyoruz:

İbn Mes’ûd, Resulullah (sav) bize: “Allah'tan hakkıyla haya edin,” buyurdular. Biz: “Ey Allah'ın Resülü, el-Hamdülillah, biz Allah'tan haya ediyoruz,” dedik. O da, şu açıklamayı yaptı: “Söylemek istediğim bu (sizin anladığınız hayâ) değil. Allah'tan hakkıyla hayâ etmek, başı ve onun taşıdiklarını, batını ve onun ihtiva ettiklerini muhafaza etmen, ölümü ve toprakta çürümeyi hatırlamandır. Kim ahireti dilerse dünya hayatının zîynetini terk etmeli, ahireti bu hayata tercih etmelidir. Kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş olur.”¹²⁴

“Rıfk bir şeye girdi mi, onu mutlaka tezyîn eder, bir şeyden de çıkarıldı mı onu mutlaka kusurlu kılar.”¹²⁵

Sonuç olarak tezyînle ilgili hadisleri incelediğimizde, Hz. Peygamber’in daha çok ruhî, kalbî ve ahlâkî zîynetleri önemseydiğini, dünyevî zîyentlere fazla aldırış etmediğini görüyoruz.

1.6. KUR’ÂN’DA TEZYİNİN KULLANIM ALANLARI / TEZYİN TÜRLERİ

Tezyînin Kur’ân’daki kullanım alanlarına geçmeden evvel, Kur’ân’ın söz ve mana güzelliğine kısa bir vurgu yapmak istiyoruz. Kur’ân, Allah kelamı olduğundan, lafız-mana uyumu ve söz güzelliği mükemmeldir.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Kur’ân’ın bu lâfz-î tezyînine dikkat çekmiş ve şu âyetleri örnek olarak sunmuştur:

¹²² Abdurrahman Münavi, *Feyz’ul Kadîr*, V, 426.

¹²³ Buhari, *Zekât* 47, *Cuma* 28, *Cihad* 37, *Rikak* 7; Müslim, *Zekât* 123,

¹²⁴ Tirmizi, *Kıyamet*, 25,

¹²⁵ Müslim, *Birr*, 78; Ebü Dâvud, *Cihâd*, 1; *Edeb*, 11

فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِرَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى إِنَّ لَكَ أَلًا تَجُوعُ فِيهَا وَلَا
تعری وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَصْحَى

“Bunun üzerine Ey Âdem, dedik. Bil ki bu senin de eşinin de düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa mutluluğunu yitirirsin! Burada sana acıkmak da çıplak kalmak da yok. Yine burada susuzluk çekmezsın ve sıcaktan bunalmazsın.”¹²⁶

Açlığa mukabil susuzluğun, çıplaklığa mukabil güneşten-sıcaktan bunalmanın zikredilmesi, güzel bir tenasüp sanatı olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca, açlığın batini bir elem, çıplaklığın da zahiri bir elem olması, mana açısından uyumludur. Susuzluk ve sıcaktan bunalma da aynı şekildedir. Susuzluk, batini hararetin, sıcaklıktan bunalma da zahiri hararetin nedenidir.¹²⁷

Kur’ân’daki temel kavramları açıklayan Râgıb el-İsfahânî’ye göre zîynet, insanı dünyada ve âhirette çirkinliklerden koruyan süstür. İnsanı sadece bazı durumlarda ve belli şartlarda güzel gösteren süsler ise geçici zîynetlerdir. Genel anlamda zîynetler üç kısımdır:

1. İlim ve doğru inanç gibi ruhanî zîynetler,
2. Fizikî güç ve boylu boslu olma gibi bedenî zîynetler,
3. Mal ve makam gibi harici zîynetler,¹²⁸

Yine Kur’ândaki kullanımlardan hareketle Vefa Muhammed İzzet, zîynet kavramını şöyle sınıflandırır:

1. İç (Dâhili/Manevi/Kalbi) Zîynet: İmanın sıfatı olan zîynet gibi.¹²⁹
2. Dış (Harici/Maddi) Zîynet: Bu, gözle görülebilen zahiri zîynetlerdir. Göğün yıldızlarla süslenmesi¹³⁰ ve yeryüzündeki zîynetler gibi.¹³¹
3. Mükteseb (Yapay/Sonradan edinilmiş) Zîynet: Mescitlere giderken güzel giyinmek, kadınların taktığı ve kullandığı zîynet eşyaları gibi.¹³²

¹²⁶ Taha, 20/117-119

¹²⁷ İbn Kayyim el Cevziyye, *Bedaiu’l Fevâid*, Thk. Ali b.Muhammed b. İmran, Dar-u Alemlî’l Fevaid, Cidde, tsz. III, 1228; *Bedaiu’t Tefsir (İbn Kayyim Tefsiri)*, Karınca-Polen Yay. İstanbul 2011, III, 35

¹²⁸ Rağıp el-İsfahani, *el-Müfredât*, “zyn” md.

¹²⁹ Hucurât, 49/7

¹³⁰ Saffat, 37/6

¹³¹ Kehf, 18/7

¹³² Araf, 7/31; Nur, 24/31

4. *Bedenî/Fitrî Zîynet*: Orta boylu olmak, azaların düzgün olması, yüz ve ten güzelliği gibi.¹³³

Kur'ân'da tezyînin kullanım alanları birbirinden farklıdır. Kur'an'da tezyînle ilgili âyetleri incelediğimizde, zîynet ve aynı kökten türeyen kelimeler gerek maddî gerekse mânevî anlamda süsü ve süslenmeyi anlatmak üzere kullanıldığını görürüz. Meselâ Allah'ın, imanı müminlere sevdiren kalplerine sindirdiği belirtilirken, “ *وَزَيَّنَّهُ / Onu tezyîn etti /güzel gösterdi.*”¹³⁴; namaza hazırlık amacıyla veya mescide girmek için güzelce giyinilmesi istenirken, “*حُدُوا زِينَتَكُمْ*”¹³⁵; Karun'un zenginlikten kaynaklanan bir ihtişam içinde kavminin karşısına çıktığı anlatılırken, “*فِي زِينَتِهِ* / *zîyineti içinde*”¹³⁶; Allah'ın kulları için yarattığı elbise veya her türlü maddî süsten söz edilirken “*زِينَةَ اللَّهِ*”¹³⁷ ifadeleri geçmektedir.¹³⁸

Başka âyetlerde de yıldızlar, yeryüzünü süsleyen her şey, dünya hayatı, saltanat ve hâkimiyet, mal ve çocuklar, binek hayvanları, altın, gümüş vb. takılar, el ve yüzde bulunan süs, ayrıca vücut güzelliği zîynet diye adlandırılmış ve Firavun zamanında kutlanan bayram günü “*يَوْمُ الزَّيْنَةِ / z-zîne*”¹³⁹ olarak anılmıştır.¹⁴⁰

İster maddi, ister manevi anlamda olsun, kullanım alanları birbirinden farklı tezyînle ilgili âyetleri de şöyle gruplandırabiliriz:

- 1-Yerin Ve Göğün Tezyîni
- 2-Bedenî Tezyîn
- 3-Giyim-Kuşam Zîyineti¹⁴¹
- 4-Dünya Hayatının Zîyineti
- 5-Kötü Amellerin Zîyineti¹⁴²
- 6-Söz Zîyineti
- 7-Soy Ve Hizip Tezyîni /Hasep ve Neseple Övünmek

¹³³ Vefa Muhammed İzzet Şerif, *ez-Ziyne Mefhumuha ve Ahkamuha'd Dünyevîyeti fi'l Kur'ân'il Kerim*, Daru'l Ammar, Amman 2003, 71-72

¹³⁴ Hucurât, 49/7

¹³⁵ Kasas, 28/79

¹³⁶ A'râf, 7/31

¹³⁷ A'râf, 7/32

¹³⁸ Beşer, *DİA*, XXXVIII, 178

¹³⁹ Bkz. Yûnus 10/88; Nahl 16/8; Kehf, 18/7, 46; Tâhâ, 20/59, 87; Nûr 24/31; Sâffât, 37/6; Hadîd, 57/ 20

¹⁴⁰ Beşer, *DİA*, XXXVIII, 179

¹⁴¹ Bu konuyla ilgili bkz. “Tezyînin Fıkhî Yönü” 26-29.

¹⁴² Üçüncü bölümde, bu tezyîn türü üzerinde durulacaktır.

8-Fikrî ve İdeolojik Tezyîn.

9-İman Zîyneti,

10-Uhrevî Zîynetler (Cennetin Güzellikleri)

Bu zîynetlerin bir kısmına kısaca değindikten sonra, son bölümünde ise, çalışmamızın temel hedefi olan günahların ve kötü amellerin câzipliği konusu üzerinde duracağız.

1.6.1. Yer ve Göğün Tezyîni

Kur'ân-ı Kerim, yer ve göğün yaratılış, nizam ve intizamı ile ilgili, insanı tefekküre davet eden âyetlerle doludur. Bu âyetlerden gâye, Allah'ın varlığını, azamet ve kudretini ortaya koymaktır. Allah şöyle buyurur:

قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ

“De ki: “Göklerde ve yerde neler var, bir baksanıza.” Fakat âyetler ve uyarılar, inanmayan bir topluma hiçbir fayda sağlamaz.”¹⁴³

İşte bu nazar ve tefekkür, insanı yaratıcısının varlığına inanmaya götürür.

Kur'ân-ı Kerîm'de, *“O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. (بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ) (وَالْأَرْضِ)”¹⁴⁴* diye buyrulur. Evrendeki güzellik ve mükemmellik, Allah'ın *Bedi'* isminin eseridir. O yaşadığımız dünyayı, yeryüzünü ve gökyüzünü türlü güzelliklerle donatmıştır. Gökyüzünü, güneş, ay ve yıldızlarla, yeryüzünü de, dağlar, denizler, çeşit çeşit taş, toprak ve bitkilerle süslemiştir. Yeryüzünü, insanoğlu için, yaşanabilir bir ortam yapmış, hava, su, toprak ve güneş bu hayat için temel unsurlar kılmıştır. Yer ve göğü türlü güzelliklerle donatmıştır.

Semanın zîyneti, maviliğinde; yıldızların zîyneti, hareket intizam ve yayılmasında; ayın zîyneti, hilal ve dolunay halinde şekil almasında; güneşin zîyneti, doğuş, batış ve zeval hali ve battıktan sonra kızılığındadır.

Yerin zîyneti ise, iç açıcı ekin ve nebatinde; rengârenk ağaç, yaprak ve güllerinde; muhteşem görüntüleri ile dağlar, denizler ve vadilerindedir.

¹⁴³ Yunus, 10/101

¹⁴⁴ Bakara, 2/117

Kur'ân'ın farklı âyetlerinde bu güzellik ve çeşitliliğe dikkat çekilmiştir. Örnek teşkil etmesi açısından şu âyetleri verebiliriz:

“*Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara faydalı yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü haldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleten bir topluluk için elbette nice deliller vardır.*” (Bakara, 164)¹⁴⁵

“*Üstlerindeki göğe bakmıyorlar mı? Hiçbir kusuru olmaksızın onu nasıl kurduk, nasıl süsledik.*”(Kaf, 6)

“*Şanıma and olsun ki, gökte burçlar yarattık ve onları seyredenler için süsleyip (çekici görünümde) donattık.*” (Hicr 16)

Gökyüzünün ve yeryüzünün tezyîniyle ilgili daha birçok âyet zikredilebilir.

Yeryüzünün tabii güzelliklerle; gökyüzünün de pek çok yıldız kümeleriyle donatılması, bunların muhteşem estetik görünüşü, gerçeği görebilen ve güzelliğin arkasındaki anlamı kavrayabilenler için Allah'ın ortaksız varlığını ve kudretinin mükemmelliğini gösteren açık seçik kanıtlardır.¹⁴⁶

İnsan âleme baktığı zaman onda nice güzellikler görür. Allah kendisini tanıtan kelimeleri, *En Güzel İsimler/el-Esmau'l Hüsna* olarak nitelendirir. “*Allah, yaratanların en güzelidir.*”¹⁴⁷ Bu özelliğe sahip bir yaratıcının âlemde güzellik boyutunu esirgemiş olması düşünülemez. Kur'ân'a göre insan en güzel şekilde yaratılmıştır. Âlem ise güzelliklerle doludur.¹⁴⁸

Gökyüzünün yıldızlarla donatılması, yeryüzünün bitkilerle, dağlarla, denizlerle, hayvanlarla süslenmesi Allah'ın sanatının güzelliklerindedir. Âyette, semanın yıldızlarla tezyîni şöyle ifade edilir:

¹⁴⁵ Âyet, yeryüzündeki güzelliklerinden bir demet sunmaktadır.

¹⁴⁶ Carullah Ebi'l Kasım Mahmud b. Ömer, ez-Zemahşeri, *El-Keşşaf An Hakaiki Ğavamidi't Tenzil*, thk. Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcud, Mektebetu'l Abikan, Riyad 1998, I, 674-675; İbn Kesir, *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*, Thk. Mustafa Seyyid Muhammed, Muessesetu Kurtuba, Cize 2000 II, 140-141; Ebu Hayyan, *Bahru'l Muhit*, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1993, I, 642; İbn Atiyye El-Endulusiyyi, *Muharreru'l Veciz Fi Tefsiri'l Kütubi'l Aziz*, Daru'l Kütübi'l İlmiyye Beyrut 2001, I, 234; *Kur'ân Yolu*, III, 343.

¹⁴⁷ Mü'minun, 23/14

¹⁴⁸ Mehmet Aydın- Ömer Dumlu, *Ana Konularıyla Kur'ân*, İÖP, 47-48.

“إِنَّا زَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ / Biz, en yakın göğü **zineterle**, yıldızlarla donattık.”¹⁴⁹

Âyete göre yıldızların varlık sebeplerinden bir tanesi de, gökyüzünün estetik görüntüye kavuşturulmasıdır.¹⁵⁰

Yakın semanın yıldızlarla süslenmesi, bize şu inceliği öğretmektedir: Süsleme mutlaka belirlenmiş bir plân ve programa, belli hesaplara göre olur. O halde yakın semamızda görülebilen yıldız ve sistemler o kadar düzenli, hesaplı ve plânlı konulup ayarlanmıştır ki, düzensizlik, karışıklık hiçbir zaman söz konusu değildir. Her yıldız ve sistem kendine ayrılan sınırlar ve yörüngeler içinde hareketini belirlenmiş hızla sürdürmekte, biri diğerinin sınırına geçmemekte ve düzeni bozmamaktadır.¹⁵¹

Semanın estetik manzarası başka âyetlerde, “Biz, yakın semayı kandillerle donattık,” şeklinde tasvir edilmektedir.¹⁵²

Şu âyetler ise, yeryüzündeki tezyîni ve ve tabii güzelliklerini gözlerimizin önüne seriyor:

“Biz, kimlerin daha güzel amel işleyeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi oranın **süsü** yaptık”. (Kehf 7) “Binmeniz ve **zîynet** edinmeniz için atları, katırları, eşekleri de yarattı. O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır.” (Nahl, 8) “Onlarda akşamları otlaktan getirirken, sabahları otlamaya salıverirken size sergiledikleri bir **güzellik** de vardır.”(Nahl, 6) “Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su misâlidir ki insanların ve hayvanların yediği yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Yeryüzü bu **güzelliğe kavuşup süslendiğinde** ve sahipleri bu güzellikleri kendi güçlerine bağladıklarında oraya, bir gece vakti yahut güpegündüz emrimiz ulaşır da onu -sanki dün de yokmuş gibi- kökünden biçilmiş hale getiririz. Düşünenler için âyetlerimizi işte böyle açıklıyoruz.” (Yunus 24)

Allah (cc), kimlerin daha iyi davranışlarda bulunacağını denemek için bunca güzel nimetleri; malı, mülkü, evlât ve serveti, dünyanın bir süsü olarak yaratıp dünyayı

¹⁴⁹ Saffat, 37/6

¹⁵⁰ Katade âyetle ilgili şunları söyley: Yıldızlar üç hikmetle yaratılmıştır. Şeytanlara atılmak için, kendileri vasıtasıyla yol bulmak üzere bir aydınlık ve dünya semasına da bir süs olmak üzere. (Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, Buruç Yay. XIV, 464-470)

¹⁵¹ Şihabuddin Mahmud El-Alusi, *Ruhu'l Meani Fi Tefsiri'l Kur'ani'l Azim ve Sebi'l Mesani*, XXIII, 68; Yıldırım, X, 5081

¹⁵² Fussilet, 41/12; Mülk, 67/5

çekici kılmıştır. Bunun yanında insanları da irade sahibi, iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edip ve yaptıklarından sorumlu olacak özellikte yaratmıştır. Böyle olmasaydı denemenin bir anlamı kalmazdı. Fakat Allah bu nimetlerin geçici olduğunu, yeryüzündeki güzellikleri bir gün çerçöp haline getirip yok edeceğini, dünyayı insansız, hayvansız, ağaçsız, bitkisiz ve kupkuru bir çöl haline getireceğini bildirmekte ve dünya nimetlerine bağlanmanın doğru olmadığına dikkat çekerek insanları uyarmaktadır.

Sonuç olarak, gerek gökteki ve gerekse yerdeki tabii güzellikleri dile getiren âyetlerde, bu zîynetlerin belli gâyelere matuf olduğunu görüyoruz. Bu gâyeler, kulların imtihana tabi tutulması, tüm güzelliklerin arkasındaki zatın eşsiz sanatına dikkat çekilmesi ve insanın ibret almasıdır.

Bilimsel bir tefsir kaleme alan Mısırlı alim Tantavi Cevheri, Saffat Süresinin 7. Âyetinin tefsirinde, kainattaki eşsiz zîyentlere dikkat çekerek, dünyanın, cuhelâ (cahillerin) gözünde kocamış/yaşlanmış gibi görüldüğünü, ama hükemâ (hikmet ehlinin) gözünde elmas, yakut ve inci gibi türlü zîynetlerle bezenmiş bir gelin görünümünde olduğunu dile getirir.¹⁵³

1.6.2. Bedenî Tezyîn

Kur'ân'da ifade edilen bir başka tezyîn türü de, beden zîyenti ve insanın yaratılışındaki şekil güzelliğidir.

İnsan, Allah'ın değerli kılıp varlıkların pek çoğuna üstün kıldığı (e1-İsra, 17/70), göklerde ve yerde olan varlıkları hizmetine sunduğu (Casiye, 45/13), ruhundan üflediği (Hicr, 15/29; Sad, 38/72), en güzel şekilde yarattığı (Tin, 95/4), maddi ve manevi organ ve cihazlarını düzgün ve dengeli bir şekilde düzenlediği (İnfitar, 82/17), ihtiyaç duyduğu her şeyi kendisine bahşettiği (İbrahim, 14/34) çok değerli bir varlıktır.¹⁵⁴ Allah, bu varlığı maddi-manevi güzelliklerle donatmıştır. Kur'ân âyetlerinde insanın bu yönüne vurgu yapılır:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

¹⁵³ Tantavi Cevheri, *El-Cevahir fi Tefsiri'l Kur'ân*, Daru'l Fikr, XXVIII, 5, Mısır, tsz

¹⁵⁴ Veysel Güllüce, *İnsan Allah'ın Halifesi midir?* Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 15 (2011)

“Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”¹⁵⁵

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ
ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُّوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ

“Yarattığı her şeyi güzel yaratan, insanı başlangıçta çamurdan yaratan, sonra onun soyunu, bayağı bir suyun özünden yapan, sonra onu şekillendirip ruhundan ona üfleleyen Allah'tır. Size kulaklar, gözler, kalpler verilmiştir. Öyleyken, pek az şükrediyorsunuz.”¹⁵⁶

Allah'ın yarattığı her şey, hikmetin gereklerine ve maksada uygunluk ilkesinin icaplarına göre düzenlenmiştir.¹⁵⁷ Yaratılmışların en mükemmeli olan insanda bulunan bu güzelliğin kaynağı, Allah'ın onu kendi eliyle yaratıp ruhundan üflemesi¹⁵⁸ “kendi sureti üzere” (kendi sıfatlarından ona -insanlık düzeyinde olmak üzere- lütufta bulunarak) yaratması,¹⁵⁹ onu yeryüzünde halife kılması¹⁶⁰ vb. lütuf ve inâyetleridir.¹⁶¹

Müfessirler, Allah'ın insandan daha güzel mahlûku olmadığı kanaatindedirler. Zira Allah insanı canlı, bilen, irade sahibi, konuşan, işiten, dinleyen, gören, düşünüp tedbir alan, hikmetle hareket eden ve bütün bu özellikleri sayesinde fizik bakımdan kendisinden daha güçlü varlıklar üzerinde bile hâkimiyet kurabilen bir varlık olarak yaratmıştır ki bütün bu vb. sıfatlar aynı zamanda ilâhî sıfatların bir kısmının ondaki yansımaları, tecellileridir.¹⁶²

Bütün bu güzel meziyetlerle yaratılan ve donatılan insan, Rabbine karşı mağrur olmamalı, nimetlerine şükretmeyi bilmelidir. Aksi takdirde en nankör mahlûk durumuna düşer. Kur'ân insanın bu ulvi yönüne dikkatimizi çeker:

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ
الْكَرِيمِ

¹⁵⁵ Tin, 95/4

¹⁵⁶ Secde, 7-9

¹⁵⁷ Zemahşeri, *El Keşşaf*, Daru'l Marife, 3. Baskı, Beyrut 2009, 842; Taberî, *Camîu'l Beyan an Te'vil-i Ayi'l Kur'an*, Darul Fikr, Beyrut 1984, XXI, 94; İbn Ebu Hatim, *Usulü'l Beyan Fi İzahî'l Kur'an*, Riyad 1997, IX, 3104; *Kur'an Yolu*, IV, 350

¹⁵⁸ Sâd, 38/72

¹⁵⁹ Buhârî, *İsti'zân*, 1; Müslim, *Birr*, 115

¹⁶⁰ Bakara, 2/30

¹⁶¹ Bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Ahsen-i Takvîm”, İA, II; Veysel Güllüce, “İnsan Allah'ın Halifesi midir?” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 15 (2011)

¹⁶² *Kur'an Yolu*, V, 590-591.

“Ey insan! Yüce Rabbin hakkında seni yanıltıp aldatan ne oldu? O Rabbin ki seni yarattı, seni insan olarak şekillendirdi ve seni dengeledi. Terkibini de dilediği gibi yaptı.”¹⁶³

Bu âyetlerde, insanın, insan olarak varlık alanına çıkışındaki yaratıcı rolü dile getirilmektedir. İnsanın hayatı boyunca her an yararlanmakta olduğu diğer bütün nimetlerden önce bedensel ve zihni melekelerle donanıp düzgün bir insan olarak dünyaya gelişini kendisine borçlu bulunduğu Rabbi hakkında saptırıcı tesirlere kapılarak yanılığa düşmesi, türlü şekillerde inkâr ve isyanlara boğulması eleştirilmektedir.¹⁶⁴

İnsanın yaratılış güzelliğine vurgu yapan bir başka âyet, Teğabun Süresindeki şu âyettir:

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوْرَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ

“(Allah) gökleri ve yeri hikmetli olarak yarattı, size şekil verdi, şeklinizi de güzel yaptı. Dönüş de ancak O'nadır.”¹⁶⁵

Âyette, insan, göklerin ve yerin hikmetli yaratılışı yani kâinattaki muhteşem düzen üzerinde ve hemen bunun yanında kendi yaratılışındaki seçkin özellikler hakkında düşünmeye, her şeyden önce bu âlemi var kılan irade ve kudretin ihtişamını kavramaya yönlendirilmektedir.¹⁶⁶

İnsan kendi nefesine baktığında, Allah'ın yarattığı en mükemmel eser olduğunu görecektir. Tabiattaki güzellik ve mükemmellik de, en güzel şekilde yaratılan insan içindir. O da, Allah'ın kendisine bahsettiği bu değeri idrak etmeli ve ona göre hareket etmelidir.

Allah insana kalp ve akıl gibi iki önemli nimet vermiştir. Nuranı bir cevher olan akıl, insanın en kıymetli cihazıdır. İnsanı, ebedi saadete hazırlayan Rabbanı bir mürşid,

¹⁶³ İnfitar, 82/6-8

¹⁶⁴ Zemahşeri, 1185; Kur'ân Yolu, V, 497

¹⁶⁵ Teğabun, 64/3

¹⁶⁶ Ahmet Mustafa El- Meraği, *Tefsiru'l Meraği*, Mektebet'u Mustafa el-Babi, I. Baskı, 1946, XXVIII, 119-120; Kur'ân Yolu, V, 297-298.

ona İlahi, kuds-i defineleri, hem kâinatın binler hazinelerini açan pırlanta gibi bir anahtardır.¹⁶⁷

Hız. Ali'ye nisbet edilen şu beyit, insanın kâinattaki yerini ve önemini en iyi şekilde ifade etmektedir:

أَنْزَعَمَ أَنْكَ جَرْمٌ صَغِيرٌ وَفِيكَ انطوى العالم الأكبر.

“Sen kendini küçük bir cisim zannediyorsun. Hâlbuki koca âlem sende dürülmüştür.”¹⁶⁸

‘İnsan her şeyin ölçüsü olmalıydı’ diyor Alexis Carrel. Çünkü o, en üstün yaratıktır. Ama o, bu âlemi kendisi için organize etmeyi bilememiştir. Medeniyetin güzelliği ve evrenin büyüklüğü onun varlığıyla anlam kazanır.¹⁶⁹ İnsanın güzelliği ve en güzel biçimde olması, yaratıcısını tanıyıp onun ahlakıyla ahlaklanmasındadır.

O halde insan, Allah’a iman edip onun yarattığı o güzel hılkatı, hakkıyla güzel kullanmalı, onun ni’metlerini yerinde sarf etmeli, hamd ve şükürünü eda etmeli ve onun huzuruna yüz akıyla gitmelidir.¹⁷⁰ İşte Kur’ân, bu en değerli varlığın beden ve ruh güzelliğine her fırsatta değinmiş, kâinat içindeki değerine vurgu yapmıştır.

1.6.3. Giyim-Kuşam Zîyneti

Kur’ânda üzerinde durulan bir tezyîn türü de, Allah’ın kullarının istifadesine sunduğu giyim ve kuşam zîynetidir.

Mescitler Allah’ın isminin anıldığı, gece gündüz Allah’ın zikredildiği edildiği mekânlardır. Bu mekânlara girildiğinde, giyim-kuşam ve temizliğe dikkat edilmesi gerekir. Allah A’raf Suresinin 31. âyetinde şöyle buyurur:

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ

“Ey Âdemoğulları! Her mescitte zîynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin.)”

¹⁶⁷ Said Nursi, *Sözler*, Sözler Yay. İstanbul 1987, 25; Şadi Eren, “Nass’lar Işığında Akıl ve Kalb”, *Ekev Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler -*, 1997, I(1), 205-216.

¹⁶⁸ Ali b. Ebi Talib, *Divan-u Emiri'l Mü'minin*, Cem’ ve Tertib: A.el-Kerem, Beyrut 1998, 45; Veysel Güllüce, *Kur’ân-ı Kerimde Ahiret İnancının Temelleri*, Ekev Yay. Erzurum 2001, 288.

¹⁶⁹ Carrel, Alexis, *İnsan Denen Meçhul*, Çev. Refik Özdek, Timaş Yayınları, İstanbul 1998, 47.

¹⁷⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 3. Baskı, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul 1979. 5027

Âyette geçen *zîynet*; libas, vucut ve ayıp yerleri (avreti) örten giysi anlamındadır. Her mescide güzel ve temiz elbiselerle girilmesi emredilmiştir. Âyette, Cahiliyye dönemindeki uygulamaların yanlışlığına dikkat çekilmiştir.¹⁷¹ Manadan anlaşılıyor ki namaz kılarken insanın kendisine çeki düzen vermesi, güzel elbiselerle Allah'ın huzuruna çıkması mustehaptır. Bedenin süsü sayılan elbiseye *zîynet* denir. Namazda da, namaz dışında da utanç ve avret yerlerini örtmenin vacip olduğu bu âyetten istidlal edilmiştir.¹⁷²

Allah'ın kulları için çıkardığı libas *zîyneti* ile ilgili bir başka âyette şöyle buyrulur:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ

“De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?”¹⁷³

Âyette, Allah'ın kulları için çıkardığı güzellikleri ve temiz rızıkları haram sayanlar eleştirmektedirler. Allah'ın *zîynetinden* maksat ya setr-i avrettir, (*Tavafta Allah'ın zîyneti olan setr-i avreti haram görenler yerilmektedirler.*) ya da, giyim- kuşam *zîynetidir*.

Âyette, elbiseye *zîynet* denilmesi, giyinmenin ahlâkî bakımdan olduğu gibi estetik bakımdan da önemli ve gerekli olduğuna işaret eder; ayrıca yine *zîynet* kelimesinden hareketle kaliteli ve değerli elbiseler giyinmenin mubah olduğuna hükmedilmiştir. Taberî ve Şevkânî gibi önde gelen müfessirler bu âyeti açıklarken, haram olmayan güzel ve değerli ni'metlerden uzak kalmayı zühd ve fazilet sayanların hatalı olduklarını belirtirler.¹⁷⁴

Yukarıdaki âyetle, İslâm'ın bir lokma, bir hırka dini olmadığı, dünyadaki güzel fakat faydalı meşru şeylerin, temiz rızıkların daha çok mü'minlere has olduğu açıklanıyor. Buradan çıkarılacak sonuç şudur: Allah'a, Peygamber'e ve Âhîret'e iman eden her mü'min bilmelidir ki, dünya hayatı da, âhîret saadeti de, dosdoğru inananların

¹⁷¹Müşrikler, başlıca kutsal mekânlarını çıplak ziyaret eder; ziyaret dönemlerinde et, yağ, süt gibi değerli gıda maddelerini yemezler; diğerlerini ise çok az yerler ve bunun dinî bir vecibe olduğuna inanırlardı. Âyet bu bâtil uygulamayı son vermekte, ibadet sırasında örtünme zorunluluğu getirmektedir. (*Kur'ân Yolu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: II/410.*)

¹⁷²Ebû Bekr Râzî El-Cessâs, *Tefsir-u Ahkami'l Kur'ân*, Dar-u İhya-i Turasi'l Arabî, Beyrut tsz; Yıldırım, IV, 2107-2108

¹⁷³Araf, 7/32

¹⁷⁴Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Camiu'l Beyan 'An Te'vil-i Ayi'l Kur'ân*, Mektebet'u İbn Teymiyye, Kahire, tsz. XII, 396-398; *Kur'ân Yolu*, II, 410-411.

istifadesine sunulmuştur. O halde her mü'min, bu iki hayatı elde etmek için durmadan didinip çalışacak, düşünüp bulacak, okuyup öğrenecektir. Aksi halde dünya nimetlerinin çoğunu daha iyi çalışan inkârcılara, materyalistlerle sosyalistlere bırakmış ve kendini ekonomik alanda bağımlı hale getirmiş olur ki, bu her mü'min için zillet ve meskenet sayılır.¹⁷⁵ Kur'ân'ın model olarak takdim ettiği mümin kişi, söz, fiil ve davranışlarında ölçülü olan, meşru sınırların dışına çıkmamak şartıyla, maddi ve manevi zinetlerle bezenen kişiliktir.

1.6.4. İman Zîyneti

İman etmek, insanın en mümeyyiz vasfıdır. Allah'ın mukarrem kıldığı insandan istediği hakikattir. İman, kulluğun gereği olup insanın Allah katındaki değerini ortaya koyan ölçüdür. İman güzel amellerin menba'idır. Kalbe hayat, huzur ve sükûnet verir. İman olmayınca gönüller huzur bulmaz, kararır. M. Akif, imansız yüreğin sinede yük olduğunu söyler:

İmandır o cevher ki, ilahi ne büyüktür.

*İmansız olan pashı yürek, sinede yükündür.*¹⁷⁶

Allah, imanı mümin olan kullarına sevdirmiş, kalbini onunla süslemiştir. Bu manevi güzellik onun bütün hayatına güzellik katar. Hucûrat Süresinin 7. âyetinde şöyle buyrulur:

وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ

“...fakat Allah size imanı sevdirdi ve onu gönlünüze süsledi; inkârcılığı, yoldan çıkmayı ve emre aykırı davranmayı da size çirkin gösterdi.”¹⁷⁷

“Allah size imanı sevdirdi ve onu gönlünüze süsledi,” derken doğuştan ve yaratılıştan bunu böyle yaptığını ifade etmiş olabilir. İnkâr, fiske ve isyanın kerih görünmesi de, aynı şekilde insanın içine yerleştirilmiştir. Bu açıdan bakınca, Allah insanın iç âlemine imanı sevme, inkârı, fiske ve isyanı kötü görme kabiliyetini koymuştur. Yahut eğitim (vahiy) yoluyla ona imanı sevdirdi ve onu gönüle süsledi.

¹⁷⁵ Yıldırım, IV, 2109-2110.

¹⁷⁶ M. Akif Ersoy, *Safahat /Tevhid şiirinden*, Dergâh Ofset, Akit, İstanbul 1998, 42.

¹⁷⁷ Hucurât, 49/7

Kâfırlığın fasıklığın ve isyankârlığın çirkin görünmesi, Allah'ın kalplerini imanla süslediği müminlere bir lutfu ve ikrâmıdır.

İmanın gönüle süslemesi ihsanı doğurur. İhsan, imanın ahlaki ve estetik düzeyde bir tezahürüdür. İslamın ihsan boyutunu, Müslüman olmanın ne demek olduğunu estetik düzeyde bir dışa vurumu olarak görmek mümkündür. İman ihsanla güzelleşir ve görünür hale gelir.¹⁷⁸

İmanın sevdirmesi ve kalbi süslemesi, sevgi ile iman arasındaki bağlantıyı göstermektedir. Sevgi olmayan yerde imanın teşekkül etmesi düşünülemez. Hz. İbrahim'in, “*batanları sevmem*” / لا أُحِبُّ الْآفِلِينَ derken, batanlara inanmam demek istemiştir. Demek ki Allah, imanı sevdirmekle kalmamış, onu insanların gönüllerine süslemiştir/güzelleştirmiştir.

Bedenin zîyneti libas, kalbin zîyneti takva ile dir. Kalp zîyneti, değer itibari ile en üstün olanıdır. Beden zîynetinin ahirette en mükemmel bir şekilde gerçekleştiğini gören Rasulullah (sav), Rabbinden iman zîynetini istedi ve dedi ki : “*Ya Rabbi! Bizi iman zîyneti ile zîynetlendir.*”¹⁷⁹

1.6.5. Uhrevî Zîynetler (Cennetin Güzellikleri)

Kur'ân ve hadislerde, cennetin güzelliklerine sık sık vurgu yapıldığı görülür. Cennet ve cennetteki hayat, en güzel bir şekilde insanın idrakine sunulmuştur. Nehirler, meyveler, libaslar, mutlu ve sonsuz hayatlar, cennet yurdunun güzellikleri olarak zikredilmiştir. Bir âyette şöyle buyrulur:

جَنَّاتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ

“(Mükâfaatları da) Adn cennetleridir. Oraya girerler. Orada altın bileziklerden (nice zinetlerle) ve inci ile **süslenirler**. Orada elbiseleri de ipektir.”¹⁸⁰

Râzi bu âyetteki bazı incelikleri şu şekilde izah eder:

¹⁷⁸ Koç, s.7

¹⁷⁹Nesâî, *Sehiv*, 62; Kurtubi, *El Cami' lil Ahkami'l Kur'an*, XVI, 1; İbn Kayyim el- Cevziyye, Muhammed b. Ebubekir, *İğaset-u Lehfan Min Masayidi's Şeytan*, c.1, Mektebetul Maarif, Riyad, 1988(1408),

¹⁸⁰ Fâtır, 35/33.

“*Orada süslenirler*” cümlesi, cennete çok hızlı bir biçimde girileceğine bir işarettir. Çünkü süslenme işi, şâyet cennetin dışında bir yerde, tahakkuk edecek olsaydı, o zaman, işi dışarıda yapmada, cennete girmeyi geciktirme olurdu. İşte bu sebeple Cenâb-ı Hak, “*Onlar oraya girerler ve onların süslenme işleri orada tahakkuk eder.*” buyurmuştur. Ayrıca, âyette geçen, “*esavir / bilezikler*” kelimesi, çoğulun çoğulu olan bir kelimedir. Çünkü bu, sıvarın çoğulu olan *esvire* kelimesinin çoğuludur. “*Orada elbiseleri de ipektendir*” ifadesi böyle getirilmemiştir. Çünkü elbiseyi çok giymek, bir soğuğu ya da başka bir şeyi savuşturma ihtiyacına delâlet eder. Hâlbuki zîynetin çokluğu ise, ancak zenginliğe delâlet eder.¹⁸¹

Kur’ân’ın muhtelif âyetlerinde, cennetliklere verilecek farklı nimetlerden bahsedilmiştir. Müfessirler derler ki, dünyada krallar, hükümdarlar bilezik ve taç giydikleri gibi yüce Allah da, bunu cennetliklere ihsan edecektir. Cennetliklerin elinde altın, gümüş ve inciden olmak üzere çeşitli bilezikler olacaktır.¹⁸²

Bir hadiste, Allah’ın salih kulları için ahirette “*hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşerin kalbine gelmeyen bir kısım nimetler*”¹⁸³ hazırladığı ifade edilir.

Cennette insanların, doğal güzelliklerle iç içe olacağı âyetlerde şöyle haber verilmektedir:

“*ذَوَاتَا أَفْنَانٍ / İki cennet de (ağaçlar, meyveler, rengârenk bitkiler gibi) çeşit çeşit güzelliklerle bezenmiştir.*” (Rahman, 55/48)

“*Şüphesiz iman edip salih amellerde bulunanlara gelince; onlar için altından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük 'kurtuluş ve mutluluk' budur.* (Büruc, 85/11)

“*Takva sahiplerine va'dedilen cennetin misâli (şudur): İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen süttten ırmaklar, içenler için lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır ve orda onlar için meyvelerin her türlülerinden ve Rablerinden bir mağfiret vardır.*” (Muhammed, 47/15)

¹⁸¹Fahredden Râzi, *Tefsir-i Kebir/ Mefâtihu'l-Gayb*, Daru'l Fikr, Beyrut 1981, XXVI, 26-27; Akçağ Yayınları, XVII, 411-413

¹⁸²Kurtûbi, XII, 51.

¹⁸³Müslim, *Cennet*, 5; Buhâri, *Tefsir* 1, İmam Şa’rani, *Ölüm - Kıyamet - Ahiret ve Ahirzaman Alametleri*, Çev. Halil Günaydın, Bedir Yay, s. 306/497

Cennetteki ihtişam ve güzelliği tasvir eden şu hadisler de, yukarıdaki âyetlerin tefsiri babındandır:

“Cennette, bal denizi, şarap denizi, süt denizi ve su denizi bulunmaktadır. Diğer nehirler bunlardan çıkacaktır.”¹⁸⁴ “Cennet ehlinin vücudu kılsız, yüzü sakalsız, gözleri sürmelidir, gençlikleri zail olmaz.” (tükenmez), elbiseleri eskimez.”¹⁸⁵

Sonuç olarak, gerek Kur’ân-ı Kerim gerek Hadis-i Şeriflerde, cennet yurdu ve oradaki zinetler, sonsuz nimet ve güzellikler, en güzel şekilde insanın tasavvuruna sunulmuştur.

1.6.6. Söz Zîyneti

Kur’ân’da yaldızlı ve boş sözler yerilirken, iyi ve güzel sözler methedilir. Bir âyette Allah, kullarına sözün en güzelini söylemelerini emir buyurur:

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا

“Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”¹⁸⁶

Bir başka âyette içi boş, süslü ve eğlendirici sözlerin, kişiyi, Allah yolundan saptırdığı dile getirilir:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ

“İnsanlar arasında öyleleri vardır ki bilgisiz olarak başkalarını Allah yolundan saptırmak ve onu eğlence vesilesi kılmak için eğlendirici sözleri satın alırlar; işte bunları alçaltıcı bir azap bekliyor”. (Lokman 6)¹⁸⁷

¹⁸⁴ Tirmizi, *Cennet*, 2690; Dârimî, *Rıkak*, 113; Büyük Hadis Külliyyatı, V, 409/10097.

¹⁸⁵ Tirmizi, *Cennet*, 8, (2542)

¹⁸⁶ İsrâ, 17/53

¹⁸⁷ Bu âyetin nüzul sebebi olarak şu olay anlatılır; Rivâyete göre, Nadr b. Haris İran taraflarına gider ve oradan dönüşte yanında İsfendiyar gibi, Zaloğlu Rüstem gibi insanların masallarını dinler ve getirir. Mekke halkına da; "Muhammed (a.s.) Ad, Semud ve diğer kavimlerin hikâyelerini anlatıyor. Bende size Rum ve Acem masalları, olayları anlatacağım" der. Kendi cariyelerine de güzel musiki dersleri vererek, güzel şarkılar öğretip onlara; "Mü'minlerin karşısına çıkıp onlara hem şarkı söyleyin, hem yedirin, hem eğlendirin. Yeterki Muhamed'in yanına gitmesinler" der. (Semerkandi, *Bahr'ul Ulum*, 3119)

Dünyada maddî haz ve mutluluktan başka gâyeleri olmayan insanlar, başkalarını da bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak, alıkoymak, boş şeylerle uğraşmak maksadıyla akıl ve bilgi temeline dayanmayan anlamsız, içi boş sözlere kendilerini kaptırır. Hayatın gâyesini bunlardan ibaret görür, bunlara para harcar, bunları konuşup bunları dinlerler. Allah'ın hikmetli, anlam yüklü ve dolayısıyla kurtarıcı âyetleri kendilerine okunduğunda ise büyüklükten bunlara kulak tıkayıp sırt çevirirler. Böylece inançlı ve inkârcı kesimler arasındaki temel bir mantık ve zihniyet farkı ortaya konmaktadır.¹⁸⁸ Kur'ân'ın okunup, onunla amel edilmesine engel olan her şey âyette bahsedilen, 'boş söz'dür.'¹⁸⁹

Bir âyette, Allah, güzel sözü, kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetirken, kötü sözü ise, gövdesi yerden koparılmış bir ağaca benzetmektedir:

*“Görmedin mi, Allah nasıl bir misâl getirdi: **Güzel bir sözü** (kelime-i tayyibe), kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan **güzel bir ağaca** (şecere-i tayyibe) (benzetti). (O ağaç), Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misâller getirir. **Kötü bir sözün** (kelime-i habise) misâli, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan **kötü bir ağaca** (şecere-i habise) benzer.”¹⁹⁰*

Allah, Hz Musa ve kardeşi Harun'e Firavn'e giderek onu güzel ve yumuşak sözler (*kavl-i leyyin*) ile yoluna davet etmelerini vahyeder:

“Firavun'a gidin, doğrusu o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt dinler veya korkar.”¹⁹¹

Kur'ân, insanları güzel sözlerle (*mav'ize-i hasane*), Allah'ın yoluna, davet etmeyi öğütler:

“Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış; doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapanları daha iyi bilir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilir.”¹⁹²

Allah bir âyette alçak sesin güzelliğine dikkat çeker ve en çirkin sesin merkeplerin sesi olduğunu beyan eder:

¹⁸⁸ Kur'ân Yolu, IV/307-308.

¹⁸⁹ Zemahşeri, s.834; Mahmut Toptaş, *Kur'ân-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Cantaş Yay. VI/170-171.

¹⁹⁰ İbrahim, 14/24-26

¹⁹¹ Taha, 20/42-44

¹⁹² Nahl, 16/125

“Yürüyüşünde tabii-mütedil ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkinini merkeplerin sesidir.”¹⁹³

Kur’ân şeytanların insanları saptırmak için yaldızlı sözler kullandıklarını beyan eder:

وَكذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ
وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرَّهُمْ وَمَا يُفْتَرُونَ عُرُورًا

وَلِتَصْغَى إِلَيْهِ أَفِنَّدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُّقْتَرِفُونَ

“Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar, aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle baş başa bırak da âhirete inanmayanların kalpleri ona (o yaldızlı sözlerle) kansın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri kötülüğü bundan böyle de işlemeye devam etsinler.”¹⁹⁴

Âyette geçen, “insanların şeytanları”, bâtılı ve şerri seçmeleri yanında, hakkı temsil eden peygamberlere ve onları izleyenlere karşı düşmanlık bayrağını açanlar; “cinlerin şeytanları” da, bu mücadelede insanların şeytanlarına destek olup onlara aldatıcı ve yıkıcı fikirler telkin eden mânevî güçlerdir.¹⁹⁵

“Yaldızlı sözler”den (زُخْرُفَ الْقَوْلِ) maksat, batılla süslenmiş hiçbir hakikat ifade etmeyen sözlerdir. Çirkin filleri güzel göstererek insanı dalalete düşürürler. Şeytanlar başkalarını aldatmak, yoldan saptırmak için çok süslü ve yaldızlı sözler fısıldanırlar. Basit mantikî oyunlara başvurup aldatmaya çalışırlar. Haktan yana görünüp hakkı inkâr ederler ve fırsat bulunca hakkı değiştirmekten çekinmezler. Daha çok peygamberlere ve onların vârisleri sayılan din mürşitlerine, güçlü ilim adamlarına dil uzatır, onlara çamur atar, toplum içinde itibarlarını sarsmak için din adına dini yıkarlar. Bu tipler her devirde sahneden eksik olmazlar. Günün şartlarına göre, yol ve yöntem seçip uygularlar. Kur’ân-ı Kerîm müminlerin dikkatini bu tip şeytanlara çekmekte ve gereken uyarıda bulunmaktadır.¹⁹⁶

¹⁹³ Lokman, 31/19

¹⁹⁴ En’am, VI, 112-113.

¹⁹⁵ el-Merağî, VIII, 6 ; Kur’ân Yolu, II, 457-458.

¹⁹⁶ Yıldırım, IV, 1982-1984.

Bir kısım sözler büyüleyici bir etkiye sahiptir. Peygamber Efendimiz, “*Beyânın bir kısmında sihir vardır*”¹⁹⁷ buyurarak bu tür sözlerle dikkat çeker.¹⁹⁸ Bülbülün nağmeleri sizi celbedip, kendisini hayran hayran dinlettiği gibi, beyânda sihri yakalayanların sözleri de muhataplarını cezbeder, hayran bırakır.¹⁹⁹

Sonuç olarak Kur’ân, güzel ve faydalı sözü methederken, batılla süslenmiş, içi boş/faydasız sözü ise yermekte, aldatıcı yaldızlı sözlerin şeytanların işi olduğunu dile getirmektedir.

1.6.7. Soy Ve Hizip Tezyîni /Hasep ve Neseple Övünmek

Bazen körü körüne bağlılığın sonucu olarak insanın mensup olduğu soyu, kabile veya aşireti, bağlı bulunduğu cemiyet veya hizip, tuttuğu veya desteklediği parti veya takım onu cezbederek hedefinden saptırabilir. Yanlış da olsa, kimi, gelenek veya görenek ona câzip gelebilir. Benimsediği, peşinden gittiği, rehber edindiği bir şahsiyete aşırı bir şekilde değer atfedebilir. İşte bu, bir nevi taassub ve hizip tezyînidir.

Âl-i İmran Suresinin 64. âyetinde “*Allah’ı bırakıp kimimiz kiminizi ilahlaştırmasın*” buyrulur. İslâm, Allah’tan başka canlı cansız, maddi ve manevi her şeyin ilahlaştırılmasına karşı çıktığı gibi, ırkın ve soyun da ilahlaştırılmasına karşı çıkar. Tevbe Suresi 31. Âyetinde Yahudi ve Hıristiyanlardan ve onların nasıl sapıttıklarından söz edilirken şöyle buyrulmaktadır:

“*(Yahudiler) Allah’ı bırakıp ahbârını (bilginlerini ve hahamlarını), (Hıristiyanlar da) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i Rabler edindiler. Hâlbuki onlar ancak İlâh-ı Vahid olan Allah’a kulluk (hizmet) etmekle emr olundular.*”²⁰⁰

Âyette, Allah’tan başkalarının hükmüne uymanın yanlışlığına işaret vardır. Hıristiyan ve yahudilerin Allah’ı bırakıp da insanları rab edinmeleri eleştirilmektedir.

Onların haham ve ruhbanlarını rabler edinmeleri, Allah’ın emirlerini bırakıp onların söylediklerini Allah emri saymaları ve Allah emri olarak yapmalarındandır.

¹⁹⁷ Buhari, *Tıbb*, 51; Ebü Dâvud, *Edeb*, 95; Tirmizi, *Edeb*, 63

¹⁹⁸ Olay şu şekilde cereyan eder; Medine’nin doğu tarafından iki adam gelir, bir hitabede bulundular. Onların beyanlarındaki güzellik herkesin hoşuna gitti. Bunun üzerine Resulullah (sav): “*Beyânın bir kısmında sihir vardır.*” buyurdular.

¹⁹⁹ www.yazete.com (05.04.2015)

²⁰⁰ Tevbe, 9/31

Böylelikle hahamlar ve ruhbanlar, Allah yerine konulmuş oldular ve Rabler haline gelip tanrılaştırıldılar. İrkını, asabiyetini, kavmini mabut ittihaz etmek ve tanrılaştırmak da buna benzer. Oysa İslâm'a göre; yapılan her şey ancak Allah için ve Allah emrettiği için yapılır. Rasulullah'ın, bir zaman gelip insanların dinara, dirheme, paraya ve kadınlara tapacağından söz etmesi de bu açıdan düşünülebilir.²⁰¹

Kur'ân kendilerine hakikat geldikten sonra hiziplere ayrılanlarla ilgili şöyle buyurur:

فَنَقَطَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ

*“Ama insanlar, aralarındaki inanç bağlarını keserek gruplara ayrıldılar. Her kesim kendi inancını (fikir ve davranışını) sevip beğenmektedir.”*²⁰²

“Her kesim kendi inancını beğenmektedir âyeti muhtelif dinî gruplara, ayrı isimler altında hizbî bir taassup içine kapanıp katılaştıran ve her biri kendi dogmalarına, kendi biçimsel, törenselleştirmelerine kıskançlıkla sarılıp diğer bütün ibadet yollarına karşı en küçük bir müsamaha göstermekten uzak kalan gruplara işaret etmektedir.²⁰³ Âyet, ayrıca sözü edilen ihtilaf ve ayrılıkların hemen her zaman dünyevî hırs ve tamahın, güç ve iktidar peşinde girilen hizbi mücadelelerin sonucu olduğunu ima etmektedir.²⁰⁴

Hakiki bir dine (İslâm'a) mensup olanlar, bu mukaddes dinleriyle övünür ve sevinir oldukları gibi, bâtıl, bozulmuş dinlere mensup olanlar da kendilerinin o makbul olmayan dinlerinden dolayı memnun ve hoşlanır bulunmaktadırlar. Bunlar ne kadar sapıklık içinde yaşadıklarının farkında değildirler. Kendilerine tebliğ edilen İslâmiyeti, o hakiki ve ilâhi dinî kabule yanaşmıyorlar.²⁰⁵

Bakara Suresinin 165. âyeti, Allah'tan başkasına sevgi beslemenin yanlışlığına işaret eder:

“İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp da ona ortak koşanlar vardır. Onları, Allah'ı severcesine severler. Mü'minlerin Allah'a olan sevgisi daha güçlü bir sevgidir.

²⁰¹ Yazır, I, 572

²⁰² Mü'minun, 23/ 53

²⁰³ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, Yeni Şafak, II, 696

²⁰⁴ Esed, II, 696

²⁰⁵ Ebu'l Alâ el-Mevdudî, *Tefhîmu l-Kur'ân*, İnsan Yay. İstanbul 1986.

Zulmedenler, azaba uğrayacakları zaman bütün kuvvetin Allah'ın olduğunu ve Allah'ın azabının pek şiddetli olduğunu bir bilselerdi”

Allah gibi sevilenler canlı ve cansız olabildiği gibi, akıllı ve akılsız da olabilir. Allah'ı sever gibi sevilen; İslâm'la çatışan zihniyet, düşünce ve heva, ırk, kavim ve soy sop da olabilir.²⁰⁶

Müfessirler, ayette geçen *endad*'ı 'Allah'a masiyette itaat ettikleri sâdâtları, reisleri, büyükleri' diye beyan etmişlerdir. Bunun içine putlar girdiği gibi; nefis, heva, servet, haşmet, güç kuvvet, ikbal, makam mevki, güzellik, güzeller, kahramanlar ve hükümdarlar gibi maddi ve manevi şeyler de girer. Irka muhabbeti ve ona hizmeti hayatının merkezine alarak, ona muhabbeti mebd-i hareket ittihaz ederek ırkını tanrılaştırır.²⁰⁷ Dolayısıyla Allah'ın dışında kendilerine aşırı sevgiyle bağlanılan her şey kulun Allah'la bağlarını zayıflatır.

Kur'ân, Allah'ın iradesine göre yaşamaya hidâyet, o iradeyi dikkate almadan yaşamaya da dalâlet adını verir. Allah'ın iradesini dikkate almayan insan, mutlaka bunun yerine başka bir iradenin buyruğuna girer. Bu ya tanrı gibi bağlanıp boyun eğdiği nefsinin, tutkularının buyruğudur veya aynı ölçüde mahkûmu olduğu başka bir varlığın ya da varlıkların buyruğudur. Şu halde Allah'tan başka bir şeye, –bu şey ister put, ister lider veya önder, isterse para pul, mal mülk, makam mevki olsun– taparcasına bağlananlar, böyle bir şeyi Allah'ı sever gibi sevenler ve bu suretle, Kur'ân'ın bütün uyarılarına rağmen şirke sapanlar için artık kurtuluş ümidi yoktur.²⁰⁸

Kur'ân'ın eleştirdiği bir düşünce sistemi de, insanların atalarından gördüklerini körükörüne taklît etmeleridir. Allah (cc), Maide Süresinin 104. âyetinde şöyle buyurur:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَّلُو كَانُوا
 أَبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ

“Onlara, “Allah'ın indirdiğine (Kur'ân'a) ve Peygamber'e gelin” denildiğinde onlar, “Babalarımızı üzerinde bulduğumuz din bize yeter” derler. Peki ya babaları bir şey bilmiyor ve doğru yolu bulamamış olsalar da mı?”

²⁰⁶ Murat Sarıcık, *İslam kardeşliği Açısından Soy Tanrılaştırmak ve Neseple Övünmek*, <http://www.tefekkurdergisi.com> (17.07.2015)

²⁰⁷ Yazır, I, 572.

²⁰⁸ Kur'ân Yolu, I, 251-252

Âyette, Kur'ân'ın geldiği dönemde iyi bilinen bir bâtil inanış ve âdet örnek olarak anılmakta; bundan hareketle, Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla bildirdiği dinde mevcut olmayan şeyleri Allah'ın isteğiymiş gibi göstermenin sadece bir iftira olduğuna dikkat çekilmektedir. Âyette ayrıca bu tür bâtil inanış ve âdetler ne kadar köklü ve yaygın olursa olsun, bunların hiçbir değerinin olmadığı hatırlatılmakta, dünya görüşünü taklîdçi, bilinçten yoksun bir zihniyet üzerine kuranlar özeleştiriyeye davet edilmektedir.

Körükörüne, hiçbir sağlam bilgiye dayanmaksızın, başkalarının izinden gitmek, soy-sopla övünmek Kur'ânın şiddetle red ettiği bir durumdur. O halde geçmişten gelen batıl örf, adet ve inanışlar, kimilerine câzip gelebilen taklîdi bir tezyûnden başka bir şey değildir.

Mal çokluğu, soy-sop ve neseple övünmenin yanlışlığına dikkatimizi çeken bir diğer âyet-i kerime Tekasür Süresinin şu ilk âyetidir:

أَلْهَأَكُمُ النَّكَاتُ حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ

“Tekasür sizi oyaladı, hatta kabirleri bile ziyaret ettiniz. (Tekasür, 102/1)

Tekasür; çoklukla, hasep ve neseple tefahur, gurûrlanmak, büyüklenmek, böbürlenmek, kurumlanmak, çokluk gurûru ve iddiası gibi manalara gelir. Tekasür kesretten gelir. “Biz daha çoğuz”, “hayır, biz daha çoğuz ve iyiyiz” gibi çoklukla gurûr, büyüklenme, kibir, teazzum, hasep ve neseple karşılıklı mufâharadır.²⁰⁹

Cahiliyyede insanlar, kabileleri ve soylarıyla, onların yaptıklarıyla övünürler; onların şereflerinin kendilerine miras kaldığına inanırlardı. Bu yüzden ataların soyu, yaptıkları, başarıları, zenginlikleri, cahiliyenin şeref olarak kabul ettiği her şey onlar için önemliydi.

Hadiste, *“Allah cahiliyeten kalma bir duygu olan babalar ve atalarla övünmeyi yasaklamıştır. Bu atalar ister mümin ve muttakî, ister fâcir ve günahkâr olsun fark etmez. Siz Âdem'in neslindensiniz ve Adem de topraktan yaratılmıştır. Sizden kavimlerle övünen bir kimse olmasın (kavimlerinle övünmeyesiniz). Atalarla övünenler cehennem kömürlerinden bir kömürdürler. Onların bu hali Allah nazarında burnuyla pislik yuvarlayan pislik böceğinden daha kötüdür.”²¹⁰*

²⁰⁹ Yazır, I, 572.

²¹⁰ Ebû Dâvud, *Edeb*, 112

Ecdadla övünmek, cahillik ve ahmaklıktır. Âdem (a.s)’ın oğlu Kabil ile Nuh (a.s)’ın oğlu küfür üzere öldüler. Babalarının peygamber olması, onları küfürden kurtarmadı.

Soy-sop, kabile ve hizip tezyîni gibi günümüzde kitlelerin ve özellikle genç neslin futbola olan aşırı derecedeki tutkuları, diğer bir tabirle takım ve grup taraftarlığı da, farklı bir tezyîn türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.6.8. Fikri ve İdeolojik Tezyîn

Üzerinde durulması gereken önemli bir tezyîn türü de, fikri/ideolojik tezyîndir.

İnsan, kötü amellerini süslü ve câzip gösteren şeytanın tuzağına düştüğü veya heva-i nefesine tabi olup onun süslü telkinleri doğrultusunda hareket ettiği gibi, bazen de batıl düşüncelerin, fikri ve ideolojik akımların etkisinde kalabilir. Bu da, fikri ve ideolojik türü bir tezyîndir. Kur’ân, iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, çabası boşa gidenlerle ilgili şöyle buyurur:

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا
أَعْمَالًا

“De ki: “Size, yaptıkları işler bakımından en çok ziyana uğrayanları bildirelim mi? Onlar, iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir.”²¹¹

İdeoloji, davranışlarımızı meşrulaştıran ve gerçekliği örten bir yanılsamadır.²¹² Bu açıdan bakıldığında ideoloji, bir toplumun davranışlarına yön veren ve inançlarını daha çok olumsuz yönde etkileyen düşünceler bütünü olarak tanımlanabilir.

Ateizm, pozitivism, materyalizm gibi ideolojik akımlar dinle mücadele etmeyi, dini itibarsızlaştırmayı hedeflemişlerdir.

Kendi kişisel düşünceleri doğrultusunda bir sistem kuran ve bu ideolojik sistemi kitlelerin gözünde câzip göstermeye çalışan sosyologlardan bir tanesi August Comte (1798-1857)’ dir. Onun pozitifimi, pek çok insanın dinden kopmasına neden olduğu gibi taraftarlarını da dinle mücadele etmeye götürmüştür. Bu zihniyeti benimseyen kişiler,

²¹¹ Kehf,18/104-105

²¹² Hayri Bolay, 114

çoğunlukla inandıkları şeylerin doğru olup olmadığına bakmaksızın, insanlara pozitivizmi telkin etmiş (bilim adına dinsizliği önermiş) dini inançları ortadan kaldırmaya çalışmıştır.²¹³

Comte, insan zihninin, evrimci bir yaklaşımla üç aşamadan geçerek olgunlaştığını belirtir. O, insanlık tarihini *teolojik*, *metafizik* ve *pozitivist* olmak üzere üç döneme ayırır. Ona göre,

Teolojik (Tanrıbilimsel) dönemde, insanoğlu olayları hep aşkın bir kaynakla açıklama yoluna gitmiştir.

Metafizik dönemde, tanrı inancının çökmeye çökmeye yüz tuttuğu ve insan zihni saltlığı kavramaya başladığı bir dönem olacaktır.

Son evre olan *pozitif evrede* ise, insanlık teolojisi ve metafiziksel muhakemeleri bir kenara bırakmış, deneyle doğayı anlamaya çalışmıştır. Comte'ye göre bu dönem, Tanrı inancının ortadan kalkacağı bir dönem olacaktır.²¹⁴

Görüldüğü üzere Comte, bir fikir hezeyanı içindedir. Aklı, bilimi ve deneyi ön plana çıkararak Allah inancının üstünü örtmeye çalışmıştır. Kendileri bir inanç boşluğu içinde kendi hayal dünyasının süslediği fikirleri yansıtmaya çalışmıştır.

O bütün tutarsızlıklarına rağmen kendinde insanlık tarihini üç evreye ayırma hakkını görmüş ve bu tarihleri de insanlığın olgunlaşma seyri olarak ifade etmiştir. İnsanı ilk var olduğu günde olgun bir varlık olarak görmemiş, olgunlaşmasını da dinden uzaklaşmasına bağlamıştır.

İdeolojisi birçok kimse tarafından câzip görünenlerden biri de, Feuerbach (1804-1872)'tir.²¹⁵ Ona göre Tanrı kavramı, insanın kendi doğasını dışarıya yansıtmaları sonucu olmuştur. Yani tanrı fikri, fitri değil, insanın zihninde sonradan oluştuğunu ileri sürmüştür.²¹⁶ O'na göre, insanın Tanrı'nın varlığına inanması, bir anlamda kendi benliğini yalanlaması, özüne yabancılaşması ve fakirleşmesi anlamına gelecektir. Çünkü bu durumda insan kendi değerlerini bir başkasına vermektedir. Feuerbach'a göre esas

²¹³ Aydın Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi*, DİB Yay, Ank. 2004. s.130

²¹⁴ Aydın Topaloğlu, 131-132; Şafak Ural, *Pozitivist Felsefe*, İstanbul 1986, 19-20

²¹⁵ Feuerbach, yaşamının ilk yıllarında tanrıya inandığı halde daha sonra Hıristiyanları eleştirerek dinden kopmuş bir filozoftur. (*Ateizm ve Eleştirisi*, 134-135)

²¹⁶ Topaloğlu, 135; Ludwin Feuerbach, *The Essence of Christianity*, İng Çev. Marian Evans, London 1843, 5-30

olan insanın kendisi ve kendi varlığıdır.²¹⁷ Feuerbach, insanın tanrıyı hayatından çıkararak ve onunla bağlantısını tamamen keserek mutlu olabileceğini düşünmesi onun nasıl bir ruh halı içinde olduğunu gösteriyor.

Dine karşı olumsuz düşünceler içinde olan kişilerden biri de, Karl Marx'dır. Onun dünya görüşü, sanayileşmeyle birlikte, batıda görülen toplumsal çarpıklıklara ve kapitalist sisteme karşı bir tepkidir. Marx'a göre üretim gücünün burjuvazinin elinden alınması görüldüğü kadar kolay değildir. Çünkü onların ellerinde çok güçlü silahlar bulunmaktadır. Bunlardan birisi de dindir.

Marx'e göre din, insanoğlunun teselli arayışında, çektiği acıların bir ifadesidir. Sosyo-psikolojik bir konumda insanın bastırılmış, doğasının bir iç çekişmesidir.²¹⁸ Ona göre din, kapitalistlerin elinde bir sömürü aracıdır. Bu sömürü aracın ortadan kaldırılması gerektiğini, en yüce değerın insanın kendisi olduğunu ona öğretilmeli ve böylece özgürlüğe kavuşması sağlanmalıdır.²¹⁹ Marx'ın böyle bir düşünceye sahip olmasında, muharref bir din olan Hıristiyanlığın ve kilisenin elbette rolu vardır. Fakat daha sonra bu marksist düşünce, İslâm dâhil bütün dinleri ayırma tabi tutmaksızın sorunun kaynağı olarak görmüştür.

Gerek Karl Marx ve gerekse bu Marksist düşünceyi benimseyenlerin, bir fikir hezeyanı içinde oldukları ortadadır. Soruna çözüm bulmaya çalışırken duygularına göre hareket etmişlerdir, problem çözmeye çalışırken problem olmuşlardır. Onların bu düşünceleri, hem kendilerine hem de kendilerinden sonraki birçok kişiye câzip görünmüştür.

İşte Marksizm ve Sosyalizm gibi kimi düşüncelerin, toplumun eğitimli-seçkin kesimin düşünceleri olarak, topluma câzip gelecek şekilde takdim edilmesi, ideolojik bir tezyîn olup batılın hak şeklinde tezahürüdür. Bu düşünce sahipleri şu âyetin muhatabı olurlar:

...وَرَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

²¹⁷ Feuerbach, 5-30.

²¹⁸ Aydın Topaloğlu, *Çağdaş İngiliz felsefesinde Ateizm Problemi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1996, 28.

²¹⁹ Topaloğlu, 140-139.

“...Şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş, böylece onlan yoldan alıkoymuş; bu yüzden doğru yolu bulamıyorlar.”²²⁰

Fikir hezeyanı içinde bulunan bir başka kişi Sigmund Freuddur. Freud ve Psikanalitik ateizmi savunanlar da, ideolojik tezyînin kurbanı olmuşlardır. Freud, tanrı inancının temelini, çocukla babası arasında yaşanan psikolojik ilişkide aramıştır.²²¹ Ona göre Tanrı fikri, insanın çocukluk döneminde karşı karşıya kalmış olduğu zorluk ve felaketler karşısında geliştirmiş olduğu zihinsel bir sistemden kaynaklanmıştır.²²² Dinin insanları mutsuz eden bir olgu olduğunu söyleyen Freud, mutluluğu ve rahatlamayı, dinin karışmadığı bir yaşamda aramıştır. Ona göre yüzyıllardır din, insanlığın hizmetinde olmasına rağmen, onları mutlu edememiş ve acılarını dindirememiştir. İnsanlık büyüyüp geliştikçe hayali varlıkların yardımına ihtiyaç duymayacak ve rahatlayacaktır.²²³

Neitzche ve Sartre de kendi kültürlerine karşı isyankâr bir ruh yapısına sahip olan bu düşünsel gerekçelerle tanrıyı reddetmiş, geleneksel dini-ahlaki bütün değerleri yıkararak insanın özgürlüğüne dikkat çekmişlerdir.²²⁴

Zamanın bütün değerlerine inancını yitiren ve tanrıyı inanılmaya değer bir varlık olarak görmeyen Nietzsche, “nihilist” bir dünya görüşünü savunmuştur.²²⁵

Sartre de, insanın doğasından hareketle, dinsizliği savunmuştur. Ona göre tanrı fikri, kendisini tanrılaştırma arzusunun bir sonucudur.²²⁶

Bu düşünörlere göre, Hıristiyan ahlâkı da insanı küçöltmüő ve özgürlüğünü kaybettirmiştir. Her iki düşünöürü de bunalımlı bir dünyanın ortaya çıkardığı bunalımlı insanlar olarak nitelemek mümkündür.²²⁷

Bunlar, İslâm’ın özüne yabancı oldukları ve fitrat dini olan İslâm’ın nurundan istifâde etmedikleri için bir bunalım yaşamışlardır. Hissi gerekçeler üzerine inançsızlığı inşa etmişler fikri saplantılara girmişlerdir. Hem kendi hayatlarını hem de başkalarının

²²⁰ Nemi, 27/ 24

²²¹ Sigmund Freud, *The Future Of An Illusion*, Trans. W.D. Roson-Scott, London 1934, 39-42; Topaloğlu, 29; Topaloğlu, 148.

²²² Sigmund Freud, *Totem and Taboo*, London 198, 147-151; Topaloğlu, 148

²²³ Sigmund Freud, 65-68; Topaloğlu, 30

²²⁴ Topaloğlu, 152

²²⁵ Topaloğlu, 31

²²⁶ Topaloğlu, 31

²²⁷ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 1987, 176-179.

hayatını karartmaya çalışmışlardır. Onların yaptıkları ve fikirleri kendilerine câzip görünmüştür.

1.7. TEZYİNİN FAİLİ PROBLEMİ

Amellerin tezyîni ile ilgili âyetlere baktığımızda, tezyîn fiilinin bazen Allah'a, bazen şeytana izafe edildiğini, bazen de, fail zikredilmeyip meçhul fiil olarak yer aldığını görürüz. Birçok müfessirimiz eserlerinde, tezyîn fiilinin faile isnadi ile ilgili görüşlerini belirtmişlerdir.

Bu görüşlere geçmeden önce önemli bir hususun altını çizmek istiyoruz. İnsanlık tarihi boyunca, hak-batıl mücadelesini verenler, hayrı veya şerri tercih edenler, iyi niyet ve art niyet sahibi olanlar var olacaktır. Bu ikilemler imtihanın bir gereği olarak Yüce Mevla'nın bilgisi dâhilindedir. Çünkü o yarattıklarını en iyi bilendir:

*“Yaratan bilmez olur mu? O, bütün inceliklerin farkındadır ve her şeyden haberdardır.”*²²⁸

İslâm'a ve Kur'âna menfi duygularla yaklaşan batılı müsteşrikler ve İslâm aleyhtarları, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de, İslâma ve İslâm'ın kutsal kitabı Kur'ân'a şüphe ve inkâr ile yaklaşanlar olmuştur. Bu dalalet erbabının gâyesi, insanların kafalarını karıştırmak, inançlarını sarsmak, Müslümanlar arasına fitne ve şüphe sokmaktır.

Konumuzu araştırırken, “*Düşünmeye Davet*” başlıklı Dr. Makrîzi²²⁹ takma isimli birinin Arapça olarak kaleme aldığı bir makale dikkatimizi çekti. Değerli bir İslâm âlimi olan ve asırlar önce vefat eden Mısırlı tarihçi Muhammed el-Makrîzî (ö. 845/1442) ismini kullanan ve Hıristiyan bir papaz olduğu sanılan bu kişi İslâm'a ve onun kutsal kitabına düşmanca yaklaştığı için, kimliğini gizleme ihtiyacını duymuş olabilir. Amacının İslâm'a ve onun kutsal kitabının sıhhatine gölge düşürmek olduğunu, makalenin hemen başındaki mukaddimeden anlıyoruz. Bu kişi, Müslüman bir arkadaşının kendisini İslâm'a davet ettiğini belirterek, kendisinin güya akılcı davranacağını ve Kur'ân'ı inceledikten sonra karar vereceğini söyler. Daha sonra,

²²⁸ Mülk, 67/14.

²²⁹ Araştırmamıza rağmen bu kişinin gerçek kimliğine ulaşamadık.

Kur'ân-ı Kerim'in muhtelif âyetlerini birbirine kıyaslayarak kendince bulduğu çelişkileri kaleme alır.

Amacının hidâyet bulmak değil, İslâm'a önyargıyla yaklaşmak olduğu her halinden anlaşılabilir. Takma isimli Dr. Makrizi'nin konumuzu ilgilendiren "*Allah kötü amelleri tezyîn eder, Şeytan da aynı şekilde (tezyîn eder)*" başlığı altında, Kur'ân'da tezyînin şeytana nisbet edildiği âyetleri (*Enam,43 Nahl, 63 Enfal, 48*) ile, Allah'a nispet edilen âyetleri (*Neml 4, Enam 108, Fatır 8 ve En'am 137*) karşılaştırır. Bu durumun çelişki olduğunu söyleyerek Kur'ân'ın sıhhatine ve güvenilirliğine gölge düşürmeye çalışır.²³⁰

Aslında, İslâm âlimleri ve değerli müfessirlerimiz ilgili âyetlerin tefsirinde yukarıdaki iddialara cevap mahiyetinde gerekli izahları yapmışlar, ilahi tezyîn ile şeytani tezyînin gâye ve niteliklerini birbirinden ayırmışlardır. Fakat bu kişinin gâyesi, hakikate varmak değil, hakikat yolunu kapamak olduğundan, konuyu inceleme ve araştırma ihtiyacını duymamıştır.

Şimde de, kötü amelleri ve arzuları insana süslü gösteren kimdir? sorusuna gelelim. Birkaç âyet üzerinden konuyla ilgili müfessirlerimizin görüşlerine yer verdikten sonra değerlendirmemizi yapacağız. Ama tezyîn fiilinin faili ile ilgili bu mesele, müfessirlerimizce itikadi bir problem olarak görülmemiştir. Çünkü onlar, Allah'ın insanları ve şeytanları hangi gâye ile yarattığını iyi bilirler. Dolayısıyla âyetlerin zahiri yönünden ziyade, hakikat yönü üzerinde durmuşlardır.

1.7.1. Tezyînin Faili İle İlgili Müfessirlerin Görüşleri

Âyetlerde sözü geçen *tezyîn* fiilinin kime nisbet edildiği ile ilgili Müfessirlerin görüşlerine geçmeden önce, Kur'ân'ın önemli bir konusu olan "*Müşkilü'l Kur'ân*" konusuna kısaca değinmek istiyoruz.

Müşkil, kendisinden kastedilen mana, karışık, kapalı ve gizli olan lafza denir. Yine müşkil, başkasının şekline girene ve neticede ona benzeyene tanımada güçlük

²³⁰ <http://www.answersaboutfaith.com/arabic/İslâmeyat/da3wa/da3wa17>. (05.05.2014)

çıkardığı için, müşkil adı verilmiştir.²³¹ *Müşkilü'l Kur'ân*, Kur'ân âyetleri arasında, ilk bakışta çelişki ve tenakuz gibi görünen durumları inceleyen tefsir usulu ilmidir.²³²

Kur'ân, Allah kelamı olduğundan, onda çelişkinin olması, söz konusu değildir. Ancak âyetlere yüzeysel bakan bir kimse, bilgi eksikliğinden dolayı, bazı âyetler arasında, bir ihtilaf olduğunu zannedebilir. İşte bu tereddütlerin giderilmesi *Müşkilü'l Kur'ân* ilmiyle sağlanmıştır. Bu ilmin ortaya çıkmasında Nisa 82. Âyetin önemli bir etkisi vardır. Söz konusu âyette Allah (cc) şöyle buyurur:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

“*Hâlâ Kur'ân'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.*”

Âyetten anlaşılacağı üzere Kur'ân, Allah katından indirilen, kendi içinde tutarlı ve bütüncül bir yapıya sahiptir. Kur'ânda Yüce Allah'tan zahiri bakımından aklî delillere muhalif gibi görünen durumlar, zahire göre değil, aklî deliller doğrultusunda tevil edilmelidir.²³³ Bu açıdan baktığımızda âyetlerdeki ihtilâfın sebebi konu ve yer farklılığıdır. İslâm karşıtı şahıs ya da gruplar, özellikle Kur'ân'ı hedef alıp daha çok ondaki müteşâbih ve müşkil âyetler üzerinde durmuşlar, böylece Kur'ân'ın ihtilâf ve çelişkileri barındıran bir kitap olduğunu iddia ederek onun hakkında kuşku uyandırmaya çalışmışlardır. İşte *Müşkilü'l-Kur'ân* ilminin ortaya çıkış sebeplerinden bir tanesi Kur'ân'ı İslâm'a muhalif akımlara karşı savunmaktır.

Bazı âyetler, yeterli bilgiye sahip bulunmayanların zihinlerinde bir ihtilâf ve tenâkuz düşüncesi uyandırabilmektedir. Kur'ân'daki zâhirî ihtilâflar şöylece sıralanabilir:

1. Kıraat farklılıkları.
2. İfadenin hakikat ve mecaz ihtiva etmesi.
3. Müşterek lafızlar.

²³¹ İbn Manzur, Beyrut 1956; Isfehani, Rağıb, *El-Müfredat Fi Ğaribi'l Kur'ân*, Mısır 1961, 156; Zebidi, Muhammed Murteza, *Tacu'l Arus*, Beyrut 1966; Cevheri, İsmail İ. Hammad, *Es-Sihah*, Tacul Luğa ve Sihahi'l Arabiyye, Beyrut 1979; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulu*, TDV Yay. Ankara 1991, 179; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, Dergâh Yay. İstanbul 1982, 259-260; Muhsin Demirci, *Müşkilü'l Kur'ân, Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İFAV Yay. İstanbul 2009, 188-189.

²³² Zerkeşi, Bedruddin Muhammed, *el-Burhan Fi 'Ulumi'l Kur'ân*, Kahire, 1957, I, 45; Celaleddin es-Suyuti, *el-İtkan Fi 'Ulumi'l Kur'ân*, Mısır, 1318(h), II, 28; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulu*, AÜİF Yay. Ankara 1976, 149; Sabri Demirci, *Kur'ânda Müşkil Âyetler*, Nesil Yay., 17, İstanbul 2005.

²³³ Şerif Murteza, *Emali'l Murteza*, El Mektebet'l Asriyye, Beyrut 2004, II, 258-259

4. Âyetlerdeki müteşâbihlik ve mücmellik.
5. Bir olayın değişik yönlerden ele alınması.
6. Bir cinsin değişik türlerine veya bir oluşumun muhtelif safhalarına işaret edilmesi
7. Konu ve yer farklılığı.
- 8- Fiillerin kullanım cihetleri.
- 9- fiilin farklı varlıklara isnat edilmesi.²³⁴

İşkâl sebeplerinden özellikle son ikisi (*fiillerin kullanım cihetleri ve fiilin farklı varlıklara isnat edilmesi*) konumuzu ilgilendirmektedir.

“Onları siz öldürmediniz, fakat onları Allah öldürdü, attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı”²³⁵ meâlindeki âyette, fiillerin kullanım cihetleri yönüyle bir ihtilâf söz konusudur. Âyette öldürme işinin *kesb ve mübâşeret* yönünden ashaba, *tesir ve yaratma* yönünden Allah’a izâfe edildiği düşünülürse söz konusu ihtilâf ortadan kalkar.²³⁶

Fiilin farklı varlıklara isnad edilmesinden kaynaklanan işkâl için de, şöyle bir örnek verebiliriz:

Ruhları kabzedenin bazı âyetlerde melekler ve elçiler (En‘âm 6/61; Nahl 16/28), bazı âyetlerde ölüm meleği (Secde, 32/11), bazılarında ise, Allah’ın kendisi olduğu (Zümer, 39/42) ifade edilmiştir. Bu âyetlerin, ruhları fiilen melekler ve elçilerin kabzettiği, ölüm meleğinin ruhları çağırdığı ve diğer meleklerle onları kabzetmelerini emrettiği, Allah’ın ise ölümü yarattığı şeklinde anlaşılması mümkündür²³⁷ ya da ruhları kabzeden her bir melek, aynı zamanda bir ölüm meleğidir. Asıl ölüm emrini veren ve ölümü yaratan ise yüce Allah’tır.²³⁸

Konumuzu ilgilendiren tezyîn âyetleri için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Şeytanın kötü amelleri süslü göstermesi doğasının gereğidir. Allah’ın tezyîni sünnetullahın gereğidir. Kul iradesini kötü ameller yönünde kullandığı için Allah bu amelleri ona güzel göstermiştir.

²³⁴ Adem Yerinde, *DİA*, *Müşkilü’l-Kur’ân* md. XXXII, 16

²³⁵ Enfâl, 8/17

²³⁶ Zerkeşî, II, 59-60

²³⁷ Zerkeşî, II, 64

²³⁸ Adem Yerinde, *DİA*, XXXII, 16.

Şimdi de birkaç âyet üzerinden fiilin faile nisbeti ile ilgili bazı müfessirlerimizin görüşlerine yer vermek istiyoruz. Önce Âl-i İmrân Süresinin 14.âyeti üzerinde durmak istiyoruz. Âyette tezyîn fiilinin meçhul kipte yer alması, müfessirlerin tezyînin failiyle ilgili farklı yorumlarda bulunmalarına sebep olmuştur.

Şöyle ki;

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ
الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَإِ

“Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.”²³⁹

Bu âyette, *tezyîn* fiilinin, meçhul fiille (*züyyine* / زُيِّنَ şeklinde) zikredilmiş olması sebebiyle, tezyînin failinin kim olduğu konusunda müfessirler değişik görüşler beyan etmişlerdir.

Râzi, âlimlerin Allah'ın buyruğundaki “*tezyîn*”in/süslü gösterme işini yapanın kim olduğu hususunda ihtilâf ettiklerini söyler:

“Bizim âlimlerimizin bu konudaki görüşleri açıktır. Çünkü onlara göre bütün fiillerin yaratıcısı Allah'tır. Yine onlar şöyle de demişlerdir: (Bu bezeyen ve süsleyenin) şeytan olduğunun kabul edilmesi durumunda, o zaman şeytana küfrünü ve bid'atını süslü gösteren kimdir? Eğer bunun başka bir şeytan olduğu söylenirse, neticede *teselsül* (eşya ve olayların birbirine dayanarak arka arkaya gelmeleri) gerekir.”²⁴⁰

Matüridiye göre, şeytanın süslemesi, günah ve fiskin câzip göstermesi şeklindedir. Şeytanın süslü gösterdiği bu fiilleri, Allah'ın süslü göstermesi düşünülemez. Muhammed Süresinde, şeytanın tezyindeki rolü şu şekilde dile getirilir:

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ

²³⁹ Âl-i İmrân, 3/14

²⁴⁰ Fahrüddin Er-Râzi, *Tefsirü'l Kebir (Mefâtihu'l-Gayb)* Dar'ü İhya-i Turasi'l Arabiyyi, Beyrut tsz VII, 194.

“Şüphesiz kendilerine hidayet açıkça belli olduktan sonra gerisin geri (inkâra) dönenlere şeytan, (kötülüklerini) güzel göstermiş ve onları uzun emellere düşürmüştür.”²⁴¹

Yine Matüridi’ye göre tezyin iki şekilde olmaktadır:

1. Âyet ve burhanların ifade ettiği aklî tezyin. Böyle bir tezyinin küfür ve dalaletle yol açan fiilleri kapsamaması ve bu fiillerin süslü gösterilmesi düşünülemez.

2. İnsan tabiatında bulunan shevî tezyin. Bu durumda kişinin yaptığı her fiil, onun arzu ve istekleri doğrultusunda müzeyyen bir hal alır. Eğer inançsız birine, kendisini inkâr ve dalaletle götüren fiili sorulsa, “bu, bana câzip göründü” der. Yani bu tercihini Allah’a değil, kendisine bağlayacaktır.²⁴² Dolayısıyla olumsuz manada tezyinin Allah’a isnad edilmesi söz konusu değildir. Allah istemediği ve şiddetle sakındırdığı halde, insan kendi iradesiyle küfür ve dalaleti seçerse, bu onun tercihi olur.

Âyette zikredilen hususları insana süsleyen kim? Allah mı? Yoksa şeytan mı? sorusuyla ilgili Semerkandi’nin yorumu şu şekildedir:

“Dünyada insanlara bazı şeyleri güzel gösterip sevdirmek ya Allah'tandır veya şeytandandır. Eğer bazı şeyleri güzel gösterip sevdirmek Allahü Teâlâ'dan ise, mü'minler için bu bir imtihandır. Kâfirler için de, bu bir ukubet ve felâkettir. Şâyet bazı şeyleri güzel gösterip, sevdirmek şeytandan ise felâkettir. Zira şeytan insanlara vesvese vermek suretiyle onları gurûrlandırır, âhireti unutturur, onları şehvetlerine mahkûm eder ve neticede helaklerine sebep olur.”²⁴³

Ebusuûd’un görüşü de aynı doğrultudadır. Eğer süsleyen Allah (c.c) ise bundan gâyesi; insanları imtihan etmektir. Çünkü Allah (c.c), insanları imtihan etmek için âyette zikredilen değerleri sevmeyi onların fitratlarına yerleştirmiştir. Nitekim Allah (c.c) bir âyette şöyle buyurur:

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

²⁴¹ Muhammed, 47/25

²⁴²Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed el-Matüridi es-Semerkandi, *Te'vilatü'l Kur'an*, Thk. Ertuğrul Boynukalın, Daru'l Mizân, İstanbul 2006, V, 177

²⁴³Ebu Leys, Nasr b. Muhammed b. Ahmed es- Semerkandi, *Bahru'l 'Ulum*, Daru'l Fikr, Beyrut 1997.

“Biz yeryüzünde bulunan şeyleri, insanlardan hangilerinin daha güzel amel edeceğini ortaya çıkarmak (denemek) için yeryüzüne zinet (süs) kıldık.”²⁴⁴ Allah’ın insana kötü amelini güzel göstermesi, tevhid ve ubudiyetten yüz çevirip inkâr ve ma’siyete yöneldiği için Allah’tan ona bir cezadır.²⁴⁵

Eğer süsleyen şeytan ise onun amacı, insanları, zikredilen bu arzulara karşı daha istekli, daha hırslı olmaya, onları elde etmek için daha çok çalışmaya teşvik ederek onlara Allah’ın emirlerini ve asıl gâyelerini unutturmaktır. “Şeytan onlara amellerini süslü göstermiştir.”²⁴⁶ âyetinde şeytanın tezyîni bu gâyeye yöneliktir.²⁴⁷

İmam Kurtûbi’ye göre, Yüce Allah’ın süslü göstermesi, ancak faydalanmak için var etmek, gerçek şekilde hazırlamak ve insanın mayasında bu gibi şeylere eğilimi yaratmak şeklinde olur. Şeytanın süslü göstermesi ise, vesvese, aldatma, uygun olmayan yollardan dünyalık elde etmeyi güzel gösterme şeklindedir.²⁴⁸

Vehbe Zuhayli’ nin âyetle ilgili yorumu da, yukarıdaki görüşlerle paralellik arz eder:

“Arzulanan şeyleri süsleyen kimdir? Süsleyenin sına ve imtihan için Allah olduğu söylenmiştir. Yani Yüce Allah, insanların fitratında bu arzulanan şeylere karşı sevgiyi yaratmıştır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Biz hangisi daha güzel amelde bulunacak diye sınamak için, yeryüzünde ne varsa ona bir süs kıldık.”²⁴⁹ “İşte biz her ümmete amellerini süslü gösterdik.”²⁵⁰

Süsleyenin vesvese ve arzu edilen şeylere duyulan eğilimleri güzelleştirmek suretiyle ve saptırmak amacıyla şeytan olduğu da söylenmiştir. Nitekim yüce Allah

²⁴⁴ Kehf, 18/7

²⁴⁵Süsleyenin Allah olduğu söyleyenlerin bir diğer delili şu âyettir: *قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نَفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ* De ki: Allah’ın kulları için çıkardığı (yarattığı) süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, (inanmayanlarla birlikte) inananlarındır. Kıyamet gününde ise, yalnız müminlerindir. İşte bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.” Öyleyse insanlara bu şeylere düşkünlüğü süsleyen Allah’ın kendisidir. İnsan bu fitrat üzere yaratılmıştır. Âyette anlatılmak istenen insanın bunlara kapılarak dünya hayatına tamamen çakılıp kalmamaktır. Bu sebeple Allah, ahiret yurdunun daha güzel olduğunu hatırlatmaktadır. İnsanlar büsbütün dünya hayatına kapılarak daha güzel olan ahiret yurdunu unutmaları, denilmektedir.

²⁴⁶ Enfâl, 8/48

²⁴⁷ Ebusuud, *İrşad-i Akl-i Selim*, Daru’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut 1999, I, 344

²⁴⁸ Kurtubi, V, 42; Ayrıca bkz. Buruç Yay. IV, 28

²⁴⁹ Kehf, 18/7

²⁵⁰ En’am, 6/108

şöyle buyurmaktadır: " وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ / Hani şeytan onlara yaptıklarını süslü göstermişti..."²⁵¹

İslâm, hem dünya hem ahiret dinidir. Yukarıdaki âyetten kasıt, arzu duyulan şeylere karşı itidalli bir sevgiyi engellemek, yasaklamak değildir. Yasak olan, arzulara aşırı bağlı kalmak, bunlarla haddi aşmamak, bunlarla akide ve dine baskın gelinceye kadar, ahireti ihmal edinceye kadar meşgul olmamaktır. Buna delil ise Yüce Allah'ın şu buyruğudur: "De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı zîyneti, temiz ve hoş rızıkları kim haram kılmıştır?"²⁵²

Tezyîn fiilinin meçhul kipte geçtiği âyetlerden iki tanesini daha zikrederim.

1.Ğafır (Mümin) Suresinin 37. Âyeti:

... وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ

"...Böylece Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve doğru yoldan saptırıldı. Firavun'un tuzağı, tamamen sonuçsuz kaldı."

Bu âyette, tezyînin faili ile ilgili Kadi Beydavi'nin yorumu şu şekildedir:

Firavun'a amelinin süslü kılınması ve onun doğru yoldan çevrilmesi, sebep olarak şeytana, gerçek fail olarak ise Allaha dayanır.²⁵³

2.Bakara Suresinin 212. Âyeti:

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

"İnkâr edenlere dünya hayatı süslü gösterildi. Onlar iman edenlerle alay etmektedirler. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ise, kıyamet günü bunların üstündedir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir."

Baydavi bu âyette de, tezyînin gerçek failinin Allah olduğunu söyler:

²⁵¹ Enfâl, 8/48

²⁵² A'raf, 7/37; Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, Risale Yay, II, 152.

²⁵³ Beydavî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Terc. Abdulvahap Öztürk, Kahraman Yay. İstanbul 2011, I, 272-273

“Gerçekte dünya hayatını süslü kılan Allahu Teâlâ’dır. Çünkü her şeyin fâili O’dur. Şeytan, hayvanî kuvve, Allah’ın yaratmış olduğu güzel durumlar ve iştah açıcı şeyler arızî olarak dünyayı süslü kılan şeylerdir.”²⁵⁴

Cumhûre göre de, bunları insanlara süslü ve câzip olarak gösteren bizzat yüce Allah’ın kendisidir. Nitekim Rabbimiz bir başka kavlinde şöyle buyurmaktadır:

“Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir zîynet yaptık.” (Kehf, 18/7)²⁵⁵

Reşit Rıza’ya göre, tezyîn, baskı ve zorlama olmaksızın insanın hür iradesiyle yaptığı amellerin eseridir. Yoksa tezyînden maksat özgür iradeleri olmadan, Allah’ın kimi ümmetlerin kalbine küfür ve şerri, kimilerinin kalbine ise, iman ve hayrı önceden koymuş olduğu bir durum değildir. Aksi takdirde, imtihanın bir gâyesi olmaz, monoton bir durum söz konusu olacaktı. Peygamber ve filozofların insanları hayra ve iyiliğe çağırmalarının da, bir anlamı olmazdı.²⁵⁶

Şirâzi’ye göre, kötü amellerin süslü gösterilmesinde birinci etken, heva-i nefis ve şeytandır. Allah bütün bunların yaratıcısı olduğu için bu durum, Allaha nispet edilmiştir. İnsan başlangıçta günahı hoş karşılamaz, fitratı sağlam, vicdanı diri ve aklı de selim olduğu için de işlediği günahlardan dolayı huzursuz olur. Lakin bu kötü amellerin tekrar edilmesi ve kalben bir sıkıntı duymaması neticesinde yapmış olduğu günah ve kötü ameller, nazarında güzel görünmeye başlar.²⁵⁷ Şunu da unutmamamız lazım ki, Allah Teâlâ dünya hayatının mahzurlu (haram) olan taraflarını değil, mubahlarını süslü göstermiştir.²⁵⁸

Neml Süresi, 4. âyetinde Allah (cc), tezyîn fiilini, kendi zatine nisbet etmiştir:

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ

“Biz, âhirete inanmayanların amellerini, kendileri için süslü göstermişizdir de, şaşırıp kalmışlardır.”

²⁵⁴ Baydavi, I, 273

²⁵⁵ İmam Neseî, *Neseî Tefsiri*, Ravza Yay. II, 222-224

²⁵⁶ Reşid Rıza, *Tefsirul Menar*, Darul Kütübî'l İlmiyye, 1999 (*El Camiu't Tarihi Li Tefsiril Kur'âni'l Kerim*)

²⁵⁷ Nasır Mekarim eş-Şirâzi, , *El Emsel fi Tefsir-i Kitabillahi'l Münzel*, Muesseset'u Naşr el İslâmiyyi, (El Camiu't Tarihi Li Tefsiril Kur'âni'l Kerim)

²⁵⁸ Kurtûbî, *El-Cam'i Li'l Ahkami'l Kur'an* Mektebetu Abikan, Riyad, 1998. (*El Camiu't Tarihi Li Tefsiril Kur'âni'l Kerim*)

Müfessirler bu âyetin tefsirini yaparken, tezyînin şeytana nisbet edildiği âyetlere atıfta bulunarak yapmışlardır.

Zemahşeri'ye göre, yukarıdaki âyette Allah, kötü amellerin güzel gösterilmesini kendi zatına nispet ederken, Ankebut 38. âyette şeytana nisbet etmiştir. Bu iki isnad arasında fark vardır. Zira tezyînin şeytana nisbet edilmesi *hakikat*, Allah'a isnad edilmesi ise *mecazdır*.²⁵⁹

Râzi, ehl-i sünnet âlimlerinin, âyeti zahirî manasına göre ele aldıklarını söyler. Çünkü insan bir şeyi ancak o şeyi yapmaya sevk eden bir sebep bulunduğu zaman yapar. Âyetteki “*tezyîn*” (süslü gösterme) ile; Cenâb-ı Hakk'ın o insanın kalbinde, yapacağı o işte, bir takım lezzet ve menfaatlerin olacağı bilgisini yaratması kastedilmiştir. Cenâb-ı Hakk insanın kalbinde, zararlı ve kötü şeylerin bilgisini yaratmaz. Binâenaleyh bu aklî ve kesin deliller ile bu âyeti zahirî manasına almanın gerekliliği sabit olmuş olur.²⁶⁰

İranlı âlimlerden Cevad el-Muğniyye ile Tabatabai'nin âyetle ilgili değerlendirmeleri şu şekildedir:

Allah bu âyette, *tezyîn* fiilini kendi zatına isnad ederken; Nahl suresindeki “*فَرَيْنَ*” *لهم الشيطان أعمالهم / Derken şeytan yaptıklarını onlara süslü gösterdi.*²⁶¹ âyetinde ise, şeytana isnat etmiştir. Çünkü burada insanı yoldan çıkararak ve ona vesvese veren şeytandır. Buradaki isnat ise, onun hüküm ve iradesinin gereğidir. Çünkü bütün tabii şeyler ve kevni sebepler neticede Allaha dayanır. Çünkü tabiatı ve kâinatın yaratıcısı O'dur.²⁶²

Allah dünya ve ahiret hayatını türlü nimetlerle tezyîn etmiş, insanın bu nimet ve lezzetleri elde etmesi için de onlardaki bu zîyneti vasıta kılmıştır. Yeme içme ve nikâhta talep edilen lezzet olmasaydı, bunların elde edilmesi için insan gayret sarf etmezdi. Eşyanın tabiatında bulunan bu gibi lezzetlerin tezyîninin Allah'a nisbet edilmesinde bir mahzur yoktur. Fakat insanı, dünyada ve ahirette şakavete sürükleyen, onun yaptığı

²⁵⁹ Zemahşeri, IV, 430

²⁶⁰ Râzi, XVII, 399-400

²⁶¹ Nahl, 16/63

²⁶² Muhammed Cevad Muğniyye, *Tefsiru'l Kâşif*, Bedru'l İlm Lil Melayin, Beyrut 1990

ibadetleri boşa çıkararak, selim fitrattan saptıran heva ve hevesin etkisindeki fikri lezzetler ise şeytana nisbet edildiğini görüyoruz.²⁶³

Sonuç: Görüldüğü üzere, tefsirlerde âyetlerde zikredilenlerin, kim tarafından süslü gösterilmiş olduğu hususu üzerinde geniş bir biçimde durulur. Heyet tarafından hazırlanan Diyanet tefsirinde de belirtildiği gibi, kelâm sahasındaki görüşlerle bağlantılı olarak tüm fiillerin yaratıcısının Allah olduğundan O'nun kötüyü murat etmesi düşünülemez. Nihâî tahlilde “yaratma” anlamında olmak üzere amelleri câzip kılanın Allah olduğu, fakat bunlardan kötü olanlara, Yüce Allah'ın çağrıda bulunamayacağıdır.²⁶⁴

Bazı ayetlerde tezyin fiili, malum sigâ ile Allah'a isnad edilmiştir. Bu durumda, fail-i hakiki Allah'tır. Şeytanî ve behimî dürtü ve güdüler ise, arızî tezyin edicilerdir. Dünya hayatının süslü olarak inkârcıların gözünde canlanması, bütün hedeflerini ve amaçlarını ona yöneltmeleri ve hırsıyla maddiyata ve dünyalıklara meftun olmaları durumunu mümkün kılan Allah'tır. Ancak insanın behimî ve şehvî dürtülerinin yanı sıra psikolojik tutkuları ve şeytan da insanın zihin ve duygularına bu dünyayı daha da sevimli gösterebilir; bu ise arızidir.²⁶⁵

Bir ayette, *اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ* / Allah her şeyin yaratıcısıdır ve her şeye kefilidir. (her şey O'nun tasarrufunda ve muhafazasındadır.)²⁶⁶ buyrulur,

Hayır ve şer, -her ne varsa- hep Allah'ın dilemesi ve yaratması ile olur. O, sınamak için insanı, hayır ve şerrin var olduğu bir dünyada yaratmıştır. Dolayısıyla hayır ve şerdeki tezyîn de, bir sınamadır. Şeytan ve nefis-i emmare gibi kötü güçler, şerri (günahı), insana süslü ve çekici gösterir. Allah ve selim akıl da, imanı ve iyi amelleri, güzel ve sevimli gösterir. Nitekim daha önce zikri geçen âyette Allah şöyle buyurur:

“.....وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ”

“...Allah size imanı sevdirmiş, onu gönüllerinize güzel göstermiş; inkârcılığı, yoldan çıkmayı ve baş kaldırmayı size çirkin göstermiştir....”²⁶⁷

²⁶³Muhammed b. Husayyin et-Tabatabai, *el-Mizân fî Tefsiri'l Kur'ân*, Thk. Hasan el A'lami, Muessesetu'l A'lami, Beyrut 2002 (*El Camiu't Tarihi Li Tefsiril Kur'âni'l Kerim*)

²⁶⁴ Kur'ân Yolu, I, 372-374.

²⁶⁵ Arslan, 42

²⁶⁶ Zümer, 39/62

²⁶⁷ Hucûrat, 49/ 7

Allah (cc) insana, dünya hayatında, istek, arzu ve davranışlarına göre muamele eder. Kimin gâye ve arzusu dünya ise ona dünyayı, kimin gâye ve arzusu ahiret ise ahireti verir:

*“...Kim dünya nimetini isterse ona ondan veririz; ve kim ahiret nimetini isterse ona ondan veririz.”*²⁶⁸

Allah, hem hayır ve şerrin; hem de, hidâyet ve dalâletin yaratıcısıdır. Ehl-i Sünnetin görüşüne göre Yüce Allah, İblis'i dalâlete götürmüş ve onda küfrü yaratmıştır. *“Dedi ki: “Madem öyle, beni azdırdığından dolayı onları (insanları saptırmak) için mutlaka Senin dosdoğru yolunun üzerinde (pusu kurup) oturacağım.”*²⁶⁹ âyetinde, şeytan, iğvâ edilmesini yüce Allah'a nisbet etmiştir. Hakikat de budur. Çünkü mahlûkat arasında Allah'ın yaratmadığı hiç bir şey yoktur, Onun iradesinden sadır olmadık hiç bir şey yoktur.²⁷⁰

Şeytanın süslemesine gelince, o zaten insanoğlunun hasmıdır. Gâyesi de, insanları hak yoldan saptırmaktır. Allah'ın dosdoğru yolu üzerinde oturup cehenneme giden yolu süslemektir.

Allah da şeytanın bu tezyîn tuzağına karşı kullarını uyarmıştır:

*“Ey Âdemoğulları! Size “Şeytana kulluk etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır; bana kulluk edin, doğru yol budur” dememiş miydim? Nitekim o şeytan sizden nicelerini saptırdı. Hiç aklınızı kullanmıyor muydunuz?”*²⁷¹

*“...Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. Allah'ın affına güvendirerek şeytan sizi ayartmasın.”*²⁷²

*“Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık.”*²⁷³

²⁶⁸ Âl-i İmrân, 3/ 145

²⁶⁹ A'raf Suresi, 7/16

²⁷⁰ Kurtûbi, II, 295.

²⁷¹ Yasin, 36/60-62

²⁷² Lokman, 31/ 33

²⁷³ A'raf, 7/27

Bütün bu uyarılara rağmen, şeytanın adımlarına ayak uyduranlar, vesveselerine kapılanlar ve onun süslü telkinlerine kulak verenler, onu rehber edinmiş olur. Yoksa Kur'ân'a ön yargı ve inkârla yaklaşan Makrizi'nin iddia ettiği gibi, ilahi tezyîn ile şeytanî tezyîn aynı şeyler değildir. O, İslâm'a ve onun kutsal kitabına menfi duygularla yaklaşmış ve âyetleri yüzeysel olarak yorumlamıştır. Kur'ân'ı araştırırken gâyesi hidâyet bulmak değil, İslâm'da ve onun kutsal kitabında kusur aramaktır. Kurtuluş ve selamet, hidâyete tabi olanlardır.

Bu İslâm aleyhtarının yaptığı da, aslında şeytanî tezyînin bir eseridir. Şeytan, dalaleti ona güzel göstermiştir. O, şeytanın tezyîn tuzağıyla dalaleti hidâyete tercih etmiştir. Gâyesi iman olmadığı için de, Allah, ona imanı sevdirmemiştir. Çünkü o, küfrü, fıska ve isyanı imana tercih etmiştir. Allah da, yaptıklarını ve düşündüklerini ona süslü göstermiştir.

1.8. TEZYİN - KÖTÜ AMEL İLİŞKİSİ

Allah'a ve ahirete iman etmeyip küfürde ısrar etmek (*inkâr*), ikiyüzlü davranışlar sergilemek (*nifak*), insanın kendini beğenmesi, yaptıklarını güzel görmesi (*ucub*), yaptıklarını gösteriş için yapması (*riya*), başkalarına tepeden bakıp onları küçük görmesi (*kibir*), başkalarıyla alay etmesi (*istihza*), soy ve ırka körü körüne bağlılık ve ırkçılık yapmak, dünya malıyla ve çoklukla övünmek (*tekasür*), birine ve bir şeye tutkuyla bağlanmak (*aşk/muhabbet*) vb. davranışların temelinde kötü amellerin tezyîni vardır.

Hidâyetten yüz çevirenlerin, batıl yollara sapanların durumlarını müşahede ettiğimizde, birçoğunun dünya işlerini iyi bilen akli başında insanlar olduklarını görürüz. Nübüvvet dönemindeki Mekke müşriklerinin ve Medine dönemdeki münafıkların durumlarına baktığımızda, bunların birçoğunun iki şehrin ileri gelenleri olduğunu görürüz. Lakin Peygamberin davetine icabet etmemeleri, davetini geri çevirmeleri ve onunla savaşmaları kimilerine câzip geldi. Çünkü onlar dünyevî menfaatlerini (*soy-sop, güç, servet, mevki, makam, şan ve şöhrati*) esas aldılar, dünya hayatının geçici güzelliklerine aldandılar. Gelen Peygamber vasıtasıyla, Allah'ın kendi katında ebedî güzellikleri ve sonsuz cennetleri kendilerine vaat ettiğini düşünmediler.

Birçoğu iman nimetinden nasibini almadan kötü bir akıbetle dünya sahnesinden çekildiler.

Önceki ümmetlerin durumu da bunlardan farklı değildi. Hepsinin ortak akıbeti aynıydı: Şeytanın yaptıklarını onlara çekici göstermesi, dünya hayatının geçici güzelliklerine kanmaları, hevay-ı nefsin arzu ve istekleri doğrultusunda hareket etmeleridir.

Modern asrımızda bilim alanında önemli buluşlara imza atan kimi şahsiyetlerin ileri düzeyde bir zekâyâ sahip oldukları halde, inkâr üzere öldüklerini de biliyoruz. Günümüzdeki huzursuzlukların, fitne ve fesadın, şiddet ve terörün, dünyevîleşmenin ve dinden uzaklaşmanın temelinde ahlaki ve İslâmî olmayan fiil ve düşüncelerin etkisi, kısacası kötü amellerin tezyîni vardır.

Büyük günahların sıkça ve alenen işlenmesi, dinin direği olan namazın terk edilmesi, iyiliği emretme kötülüklerden sakındırmanın ihmal edilmesi, faizin, hırsızlığın, emanetlere hıyanetin, hayâsızlığın, iffetsizliğin, mukaddesata saldırıların yaygınlaşmasının temelinde de nefsi ve şeytani tezyînin etkisi vardır.

Kısacası, her günahın ve kusur dolu amellerin sebepleri arasında tezyîn (bu davranışların câzıplığı ve nefse hoş gelen yönü) vardır. Çünkü “*günah, en masum tavrı ve en süslü elbisesiyle karşımıza çıkar.*”²⁷⁴

Günahları terk etmek, ibadetleri yapmaktan önce gelir. İlk önce kalp günahlardan temizlenmeli, daha sonra ibadetlerle bu kalp tezyîn edilmelidir. Unutulmamalıdır ki, günahlar ve haramlar, manevi hayatımızı helâk eden zehirler gibidir. Fakat bu günahlar, bal misâli insanlara câzip ve tatlı gelir.

Kur’ân âyetleri incelendiğinde, küfrün, şirkin, dünya sevgisinin ve dünyevî tutkuların temelinde tezyîn vardır. İnsanın hidâyetten ayrılıp dalaleti tercih etmesi, kâfirin inkârda aşırı gitmesi, müşrikin tevhidden saparak şirki seçmesi, munafığın ikiyüzlülüğünün sebebi tezyîndir. Dünyaya aşırı rağbet gösterilip ahiretin unutulması, namaz ve diğer ibadetlerin terk ve ihmal edilmesi, kalplerin kararması ve katılaşması, Allah’ın ve ölümün unutulması, ömrün en elverişli dönemi olan gençliğin faydasız

²⁷⁴ Ali Suad, <http://www.risaleforum.net> (01.10.2015)

uğraşlarla geçirilmesi, kibrin, gafletin, her türlü sorumsuzluğun ve vurdumduymazlığın asıl sebebi kötü amellerin tezyînidir.

1.9. TEZYİNİN PSİKOLOJİK YÖNÜ (İNSAN KÖTÜ AMELLERİ NEDEN SÜSLÜ GÖRÜR?)

İnsan, irade sahibi bir varlık olarak yaratılmıştır. *İrade*, bir şeyin yapılmasına da, yapılmamasına da muktedir olan hayat sahibinin bu iki şıktan birine kendi isteğiyle hükmetmesidir.²⁷⁵

Allah (cc), insana iyiyi ve kötüyü seçme gücü vermiştir. Onu irade sahibi yapıp özgür bir şekilde hareket etmesini sağlamıştır.²⁷⁶ İnsan, akıllı ile güzeli çirkinden, iyiyi kötüden ayırt edebilir. İradesinde hür olduğu için, seçimini iman veya inkârdan yana kullanabilir. Dilerse iyi veya kötü amel işleyebilir. Allah kulun iradesine göre izin verir.

İnsanın, kötüyü iyiye, çirkini güzele tercih etmesi kendi hür iradesiyledir. Burada problem bulunmamaktadır; fakat problem onun bu tercihinde nelerin etkili olduğudur. İnsan neden iyi dururken kötüyü yapar, güzel olana değil de çirkin olana yönelir, doğruyu bırakır, yanlış a gider?²⁷⁷

İyi ve kötü, tüm fiillerin yaratıcısı olarak Allah Teâlâ'yı kabul etmek, Kur'an'ın temel tezidir.²⁷⁸ O'nun "*kötü*"yü var etmesi, imtihanın doğası gereği anlaşılabilir; ancak ısrarla sakındırdığı hatta azapla tehdit ettiği çirkin ve kötüyü "*tezyin*"i ilk bakışta anlayamamaktadır.²⁷⁹

Bu konu (kötü amellerin tezyini), nedenci din dilinin yanı sıra, nasılcı bir dil benimseyen psikoloji biliminin bakış açısıyla da ele almak mümkündür.

²⁷⁵ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., Fikret Karaman vd. Ankara 2006, s.319

²⁷⁶ İnsanın hür bir iradeye sahip olduğunu gösteren âyetler vardır:

"*Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim*" (Şems 91/7-8). "*Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör.*" (İnsân, 76/3). "*Kim iyi bir iş yaparsa lehine, kim de kötülük yaparsa aleyhinedir. Rabbin kullara asla zulmedici değildir.*" (Fussilet 41/46).

²⁷⁷ Giyaseddin Arslan, bu konuyu, Aquinolu Thomas'ın "*Tanrı evreni ikinci nedenlerle yönetmektedir*" şeklindeki "*ikinci nedenler*" teorisi çerçevesinde ele alır. Thomas'ın ikinci nedenler teorisine göre Tanrı evreni "*ikinci nedenler*"le yönetmektedir. Zira Yaratıcı, olup biten her şeye doğrudan müdahale etmemekte, oluşumu yine kendi eseri olan ikinci nedenlere yani doğal yasalara (*halk*) (Rum,30) havale ile yapmaktadır. (Arslan, 39)

²⁷⁸ Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Menar*, Daru'l-Menar, Mısır 1367, III, 239.

²⁷⁹ Arslan, 39

Gazali'ye göre şuur halleri ve iç tecrübeler, evrensel olup herkese açık keyfiyetlerdir. Buna göre psikolojik olaylar herkes için geçerli ortak sebep ve kanunlara bağlıdır.²⁸⁰ Gazali, kötülük ve iyilik yapma vb. fiil, davranış ve tutumları diğer bir ifadeyle psikolojik eğilimleri insandaki dört temel güdü ile açıklar:

1. *Benlik Güdüsü (Rabbaniyet)*: Bağımsızlık, üstünlük, hâkimiyet, başarılı olma, önder olma, sevilme ve beğenilme gibi eğilim ve isteklerin çıkış kaynağı budur.

2. *Fizyolojik Güdüler (Behimiyyet)*: Yeme, içme, cinsel doyuma ulaşma gibi istek ve ihtiyaçlar, insanın birçok davranışının temelinde yer alırlar. Bu tür isteklere şehvet de denir.

3. *Saldırganlık Güdüsü (Sebuiyyet)*: Öfke, saldırma, sövme, dövme gibi davranışlar bunun bir ifadesidir.

4. *Kötülük Yapma Güdüsü (Şeytaniyyet)*: İnsan, gazap ve şehvet bakımından hayvanla ortak özellikte iken, düşünce ve kötülük yapma irade ve gücü bakımından ondan ayrılır. Bu özelliği ile insan, akıl ve düşüncelerini kötülük yollarına kullanır, aldatma ve hile yollarına başvurur ve kötülüğü iyilik gibi göstermeğe çalışır.²⁸¹

İnsan, hem iyi hem de kötü olanı yapabileme²⁸² melekelere sahiptir. Bir taraftan iyi, güzel, sulh ve selamete eğilimli sahih bir fitrat, öte tarafta alabildiğine kötü, çirkin, fesad ve insanlık dışı davranış biçimlerine sahip bir benlik. Diğer taraftan da sahih bir fitrat üzere yaratılmışlık.

Sağlam bir fitrat kodlamasıyla yaratılan insanın eğitim veya çevresel şartlar içerisinde yüz seksen derecelik bir dönüşle şeytan değilken birden şeytanlaşmasının temel nedeni bu şeytanî tutum ve bilinçtir.²⁸³

Aldatma, şeytanın en büyük özelliğidir; aksi takdirde hiçbir insan güzel olana çirkin, iyi olana kötü, doğru olana da bile bile yanlıştır demez. Bu durumun cahil veya din adamı olmakla da alakası yoktur. Zira bu, insanın tiyneti, mayası ve karakteri ile ilgili bir şeydir. Başlangıçta nötr kalan; hem iyiye hem kötüye müsait olan benlik, kötü yöne eğimli bir yapılanma içerisine girerse burada bağımsız irade sahibi insan bu çelişkiden kurtulmak için bir zamanlar iyi dediğine artık kötü, doğru dediğine artık

²⁸⁰ Ebu Hamid Gazali, *Mearicu'l-Kuds*, Mısır, trs, 164-165; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 39.

²⁸¹ Ebu Hamid Gazali, *İhyau Ulumi'd-Din*, Kahire, 1306, III, 10; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 40; Arslan, 43

²⁸² Şems, 7-8.

²⁸³ Arslan, 43-44

yanlış diyecektir. Aslında bu tutum ve algılamalar da, salim fitratın zorlamasıyla oluşmaktadır.²⁸⁴

İç dürtüler ve dış şartlar insanı belli bir yöne ve istikamete sürükleyebilir. Ancak fitratı sahih olan bir insan kötü yola girerken fitrat engelini aşabilmesi için girdiği yolun iyi ve güzel bir yol olduğuna kendisini inandırması gerekir. Belli bir yola girme veya bir davranış geliştirme, ancak bu tür inanış, algı vb. tezyin edici unsurlar sayesinde olmaktadır. Şu halde evrensel anlamda insanı yönlendiren temel dinamiklerin başında inanış, düşünce ve duygular gelmektedir. Bütün davranışların temelinde yer alan tutum,²⁸⁵ benlik,²⁸⁶ inanç, niyet,²⁸⁷ coşku ve tanıma tezyinin de temel zeminini oluştururlar.²⁸⁸

Sonuç olarak İnsan zaafiyetleri olan bir varlıktır. Allah, insan fitratına iyi/takva ve kötü/fucûr tohumlarını ekmiş, ona her iki alanda da *terakkî* (yükselme) ve *tedennî* (düşme) imkânı sunmuştur. Bu bakımdan insanın hâlet-i rûhiyesinin müsbet ve menfî olmak üzere iki vechesi bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de insanı nefsin tuzağına düşmekten korumak, onu hayra ve takvâya istikâmetlendirmek için daha ziyâde insan psikolojisinin zaaf noktalarına temâs edilmiştir.²⁸⁹ İnsan imanı, salih ameli, akli ve iradesiyle nefis ve şeytan odaklı her türlü tezyine/kötülüğe karşı koyabilme gücü vardır. Bu güç ve irade insanda bilfiil mevcuttur.

²⁸⁴ Arslan, 44

²⁸⁵ İnsanların sosyalleşme süreci içinde nelere, nasıl ve ne tür tutumlar oluşturacağını belirleyen birçok faktör mevcuttur. Bunlar zihinsel ve bilgisel faktörler, fizyolojik faktörler, anne baba faktörü, tutum nesnesiyle gerçekleşen yaşantılar, akranlar faktörü, bireysel özellikler faktörü, kitle iletişim araçları faktörü, soysal sınıf faktörü ve grup üyeliği faktörüdür. (Salih Güney, *Davranış Bilimleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2000, 311; Arslan, 45)

²⁸⁶ Nefs, birinci dereceden tezyin ögesi olup baş tezyincidir.

²⁸⁷ İsteklerin oluşmasında niyet çok önemlidir. İyi ve güzel niyetler, iyi şeyleri; kötü ve çirkin niyetler ise, kötü şeyleri arzular.

²⁸⁸ Arslan, 44-45

²⁸⁹ Bkz. Ahzâb, 72; Enbiyâ, 37; Rûm, 36; Âdiyât, 6-7; Feccr, 17; 20 Meâric, 19-21; Nisâ, 128; Rûm, 54; Osman Nuri Topbaş, (www.nebilersilsilesi.com. 15.12.2015)

İKİNCİ BÖLÜM

AMEL KAVRAMI

Amel kavramı, İslâmi literatürde önemli bir kavram olarak yer alır. İslâm'ın iki temel kaynağı olan Kur'ân ve hadislerde insandan sadır olan fiiller genellikle *amel* olarak ifade edilir. Araştırmamızın konusu da, kötü amellerin tezyîni/câzipliği olunca, bu kavram üzerinde durma ihtiyacını hissettik. Zira kötü amellerin ve günahların câzipliği, hidâyetten sapmanın en önemli sebeplerindedir. Kur'ân'ın üzerinde önemle durduğu *amel* nedir? Nasslarda iyi ve kötü amellerden nasıl söz edilmiş? İnsanı, kötü amellere/günahlara sevk eden amiller nelerdir? Günahlar, insana neden câzip görünür? İnsanın günahlarla imtihanı vb. konulara kısaca değinmek istiyoruz.

2.1. AMELİN TANIMI

Amel sözlükte; yapılan iş, edim, fiil, vazife, hareket, idare, daire, işlemek, yapmak, davranış, etki, ibadet, hayırlı iş vb. anlamlara gelir.²⁹⁰ *Amel, fiil*'den daha özel bîr anlama sahip olup, mutlaka bir kasıt ifade eder. Bu bağlamda, canlılardan sadır olan kasıtsız ve niyetsiz davranışlara *fiil* denirken, bir irade sonucunda ve bir hedefe yönelik olarak yapılan davranışlar, *amel*'dir.²⁹¹

TDV İslâm Ansiklopedisi'nde *amel* kavramı, “*dünya ve âhirette ceza veya mükâfat konusu olan her türlü iş ve davranış*” şeklinde tanımlanmıştır.²⁹²

Kur'ân-ı Kerim'de *amel* kelimesi çeşitli kalıplarda 350 defa geçmektedir.²⁹³

İnsanoğlu mesuliyet sahibi olduğundan, hayır olsun şer olsun, yaptıklarından ve söylediklerinden sorumludur. Kur'ân'da şöyle buyrulur:

“*Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.*” (Zilzal, 7-8)

²⁹⁰ İbn Manzur, “*amel*” md; TDK “*Amel*” md.; Hamdi Döndüren, “*Amel*” md. *Şamil İslâm Ans.* Ocak 2000, Akit, I, 179.

²⁹¹ El-İsfahânî, *amel ve fiil* md.leri; İbn Manzur, *amel* md, XI, 475; Sosyal Bilimler Ans., *amel* md , Risale Yay. İstanbul 1988 I, 31-32

²⁹² Süleyman Uludağ, *DİA*, TDV, “*amel*” md. III, 14

²⁹³ Ahmet Kalkan, *Kavram Tefsiri*, “*Salih amel*” kavramı, İSAM Kütüphanesi

2.2. AMELLERİN TASNİFİ

Amelleri; *Salih* (iyi, güzel) ve *Salih Olmayan* (kötü-günah) amel şeklinde ikiye ayırabiliriz. İrade ve akıl sahibi bir varlık olarak insanın her organının bir ameli vardır. Bu amel, kendine veya sonucuna göre iyi ya da kötü olabilir.²⁹⁴

2.2.1. İyi Amel (Amel-i Salih, Hayr)

Kur'ân'ın birçok hedefi vardır ve bunlardan birisi de, fert ve toplumu ıslah etmektir. Kur'ân'da pekçok kavramın yanında doğrudan fert ve toplumun düzeltilmesini ifade eden “*salah*” kelimesidir. Âyetlerde geçen “*salah*” kelimesi beş hususu vurgulamaktadır:

- Salih amel,
- Salih ve muslih insan,
- Başkalarının arasını bulup barıştırmak (*sulh*),
- Ferdin hem kendini ve hem de başkasını düzeltmesi ve böylece toplumda faydalı insan olması,
- Yeryüzünün ıslah edilmesi.²⁹⁵

Sâlih amel, dinin yapılmasını emir veya tavsiye ettiği; iyi, doğru, faydalı ve sevap kazanmaya vesile olan işlerdir. Fıkıh kitaplarında sâlih ameller, genellikle farz, vâcip, sünnet, müstahap veya mendup şeklinde bölümlere ayrılır.²⁹⁶

İyi amel (*iyilik*), insanın dünya ya da ahirette mükâfatlandırılmasına sebep olan her ameldir.²⁹⁷ Dolayısıyla *amel-i salih*, kişiye ahiret saadetini sağlamaya, Allah'ın rızasını kazanmaya elverişli olan, Allah katında bir değer ifade eden davranışlardır.²⁹⁸

Salih ameller ikiye ayrılır: *Birincisi*; bedenî ibadetler gibi, yükümlünün önce ve bizzat kendisine yarar sağlayan ve kendisinin iyileşmesine yarayan amellerdir. Namaz, cihat, küfürle mücadele, Allah'ın dinini yeryüzünde hâkim kılmak için gayret sarf etmek ve bunun gerçekleşmesi için Allah'a dua ve istiğfarda bulunmak, oruç tutmak bunlar

²⁹⁴ Ali Ünal, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, *amel md.* I, 31-32.

²⁹⁵ Ömer Dumlu, *Kur'ân'da Bazı Kavramlara Bakış*, Anadolu Yay., 136-137.

²⁹⁶ Uludağ, *DİA*, III, 14

²⁹⁷ Şah Veliyullah Dihlevi, *İslâm Düşünce Rehberi*, Terc. Mehmet Erdoğan, Yeni Şafak, İstanbul 2003, I, 223,

²⁹⁸ Orhan Çeker, “*Amel-i Salih*” md. *ŞİA*, I, 181

arasında sayılabilir. *İkincisi*; zekât ve sadaka gibi başkalarına yararı olan amellerdir.²⁹⁹ Ama uhrevî mükâfat göz önünde bulunulduğunda, dünyada yapılan bütün salih (iyi) amellerin sahibine yararı, kötü amellerin de zararı olacaktır.

Son bölümde üzerinde durulacağı üzere Kur'an'da, şer olan fiillerin insana düşmanlık besleyen şeytan tarafından daima güzel gösterildiğine dikkat çekilerek bu konuda uyarılarda bulunulmuş³⁰⁰ ve zerre kadar hayır işleyen kimsenin mükâfatını, zerre kadar kötülük işleyen kimsenin cezasını göreceği haber verilmiştir.³⁰¹

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

“Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.”³⁰²

Kur'ân ve Hadislerde Salih Amel

İnsanın yaratılış gâyesi, kimin daha iyi amel (*ahsen-i amel*) işleyeceğidir. Nasslarda imandan hemen sonra salih amel zikredilir. Çünkü salih / iyi ameller, kalpteki imanın dışa yansımasıdır. Salih ameller imanı takviye edici bir fonksiyon icra ederler. Ayrıca, salih ameller, kişinin istikâmet üzere olduğunu gösterir. İmandan sonra dosdoğru olmak önemlidir.

Hadis-i Şerifte “Allah'a inandım de, sonra dosdoğru ol.”³⁰³ buyrulur. Dosdoğru olmak için iyi amellerde bulunmak lazımdır.

Kur'ân-ı Kerîm'e göre Allah, yeri ve gökleri, dünya nimetlerini, hayatı ve ölümü, hangilerinin daha güzel amel edecekleri hususunda insanları denemek için yaratmış,³⁰⁴ yine aynı maksatla insanları yeryüzünün halifesi³⁰⁵ kılmıştır.³⁰⁶

İmanı kuvvetlendiren, sağlamlaştıran, onu çepeçevre sararak koruyan, salih amellerdir.

²⁹⁹ Hamdi Döndüren, “amel” md. *ŞİA* I, 179

³⁰⁰ Bakara 2/208, 268; Yâsîn 36/60

³⁰¹ Yusuf Şevki Yavuz, *DİA*, “şer” md, XXXVIII, 539

³⁰² Zilzâl, 99/7-8

³⁰³ Müslim, *İman*, 13, 62; Tirmizî, *Zühd*, 61; İbn Mâce, *Fiten*, 12.

³⁰⁴ Bkz. Hûd 11/7; Kehf, 18/7; Mülk, 67/2

³⁰⁵ Yûnus, 10/14

³⁰⁶ Uludağ, *DİA*, III, 14

Amel-i sâlih Kur'ân-ı Kerîm'de doksan küsür yerde doğrudan doğruya veya dolay olarak emredilmiştir. Sâlih amelden sözedен âyetler genellikle, önce imana değinerek başlarlar. Bunların hep “*İman edip salih amel isleyenler...*” şeklinde oldukları görülmektedir. Bu da iman ile amelin, bir bütünün ayrılmaz parçaları olduğunu ortaya koymaktadır.³⁰⁷

“*Muhakkak ki iman edip salih amel işleyenler, yaratıkların en hayırlısidirler.*” (Beyyine, 98/7)

“*Kadın, erkek iman etmiş olarak kim salih amel islerse ona güzel bir hayat yaşatacağız. Ecirlerini yaptıklarından daha güzeli ile ödeyeceğiz.*” (Nahl, 16/97)

“*İman edip salih amel isleyenleri iyilerin arasına koyarız.*” (Ankebût, 29/9).

Allah'ın rızasına uygun salih amel işleyenlerin, dünyada dualarının kabul olunacağına ve sıkıntılarında kurtulacaklarına, ahirette de, yaptıkları iyi amellerinin karşılığını en güzel şekilde alacaklarına dair âyet ve hadisler vardır.

Salih amelin dünyada iken karşılığının olacağına delil olarak şu meşhur hadis örnek gösterilebilir. Hadis şu şekildedir:

Abdullah İbni Ömer (r.a)' den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“*Sizden önce yaşayanlardan üç kişi bir yolculuğa çıktılar. Akşam olunca, yatıp uyumak üzere bir mağaraya girdiler. Fakat dağdan kopan bir kaya mağaranın ağzını kapattı. Bunun üzerine birbirlerine: – Yaptığımız iyilikleri anlatarak Allah'a dua etmekten başka sizi bu kayadan hiçbir şey kurtaramaz, dediler. İçlerinden biri söze başlayarak: – Allah'im! Benim çok yaşlı bir annemle babam vardı. Onlar yemeklerini yemeden çoluk çocuğuma ve hizmetçilerime bir şey yedirip içirmezdim. Birgün hayvanlara yem bulmak üzere evden ayrıldım, onlar uyumadan önce de dönemedim. Eve gelir gelmez hayvanları sağıp sütlerini annemle babama götürdüğümde, baktım ki ikisi de uyumuş. Onları uyandırmak istemediğim gibi, onlardan önce ev halkının ve hizmetkârların bir şey yiyip içmesini de uygun görmedim. Süt kabı elimde şafak atana kadar uyanmalarını bekledim. Çocuklar etrafımda açlıktan sızlanıp duruyorlardı. Nihâyet uyanıp sütlerini içtiler. Rabbim! Şâyet ben bunu senin rızânı kazanmak için*

³⁰⁷ Çeker, ŞİA, I, 181

yapmışsam, şu kaya sıkıntısını başımızdan al! diye yalvardı. Kaya biraz aralandı, fakat çıkılacak gibi değildi.

Bir diğeri söze başladı: – Allah'ım! Amcamın bir kızı vardı. Onu herkesten çok seviyordum. (Bir başka rivâyete göre: Bir erkek bir kadını ne kadar severse, ben de onu o kadar seviyordum). Ona sahip olmak istedim. Fakat o arzu etmedi. Bir yıl kıtlık olmuştu. Amcamın kızı çıkıp geldi. Kendisini bana teslim etmek şartıyla ona 120 altın verdim. Kabul etti. Ona sahip olacağım zaman dedi ki: Allah'tan kork! Dinin uygun görmediği bir yolla beni elde etme! En çok sevip arzu ettiğim o olduğu halde kendisinden uzaklaştım, verdiğim altınları da geri almadım. Allah'ım! Eğer ben bu işi senin rızânı kazanmak için yapmışsam, başımızdaki sıkıntıyı uzaklaştır, diye yalvardı. Kaya biraz daha açıldı; fakat yine çıkılacak gibi değildi.

Üçüncü adam da: – Allah'ım! Vaktiyle ben birçok işçi tuttum. Parasını almadan giden biri dışında hepsinin ücretini verdim. Ücretini almadan giden adamın parasını çalıştırdım. Bu paradan büyük bir servet türedi. Birgün bu adam çıkageldi. Bana: Ey Allah kulu! Ücretimi ver, dedi. Ben de ona: Şu gördüğün develer, sığırlar, koyunlar ve köleler senin ücretinden türedi, dedim. Adam: Ey Allah kulu! Benimle alay etme, deyince, seninle alay etmiyorum, diye cevap verdim. Bunun üzerine o, geride bir tek şey bırakmadan hepsini önüne katıp götürdü. Rabbim! Eğer bu işi surf senin rızânı kazanmak için yapmışsam, içinde bulunduğumuz sıkıntıdan bizi kurtar, diye yalvardı. Mağaranın ağzını tıkayan kaya iyice açıldı; onlar da çıkıp gittiler.”³⁰⁸

Kur'ânda, iman edip salih amel işleyenlerin, ahirette, sürekli cennette kalacakları ve mutlu olacakları bildirilir:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا
جَوْلًا

“Muhakkak ki iman edenler ve salih amel işleyenler için, konaklama yeri olarak, ebedi olarak içinde kalacakları Firdevs Cennetleri vardır; oradan çıkmak istemezler.” (Kehf, 18/107-108)

³⁰⁸ Buhârî, *Büyü*` 98, , *Edeb* 5; Müslim, *Zikir*, 100; Çeker, ŞİA, a.g.md, I, 182

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَنْوَاعٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara, kendileri için zemininden ırmaklar akan cennetler bulunduğu müjdesini ver. Onlara cennetteki meyvelerden biri rızık olarak her sunulduğunda, "Bu daha önce de bize rızık olarak verilendir" derler. O kendilerine, benzer şekilde verilmiştir. Ayrıca onlar için orada tertemiz eşler de vardır ve orada onlar sonsuza kadar kalıcıdırlar.” (Bakara, 2/25)

Öte yandan, Kur’ân’da, dünyada sâlih amel işlemeyenlerin ahirette çok pişman olacakları ve Allaha şöyle yalvaracakları bildirilir:

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ

“Suçlular Rablerinin huzurunda boyunlarını büküp, "Rabbimiz! (Gerçeği) gördük ve işittik. Artık şimdi bizi (dünyaya) döndür ki, salih amel işleyelim. Biz artık kesin olarak inanmaktayız" dedikleri vakit, (onları) bir görsen!” (Secde, 32/12)

وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَّصِيرٍ

“Onlar cehennemde, “Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar ki dünyada iken işlemekte olduğumuzdan başka ameller, salih ameller işleyelim” diye bağışırlar. (Onlara şöyle denilir:) “Sizi, düşünüp öğüt alacak kimsenin düşünüp öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı? Size uyarıcı da gelmişti. Öyle ise tadın azabı. Çünkü zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.” (Fâtır, 35/ 37)

Buhari ve Müslim’in rivâyet ettiği bir hadiste Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ

“Ben salih kullarıma, ötelelerde, öyle şeyler hazırladım ki, ne göz görmüş, ne kulak işitmiş ne de kimsenin hayaline gelmiştir.”³⁰⁹

³⁰⁹ Müslim, Cennet, 2; Buhari, Tefsir, (Sure 32)

Hız. Peygamber (sav), salih amellerin bizimle birlikte ölüm ötesine de gideceğini, kabirden içeri yalnız iman ile birlikte salih amellerimizin gireceğini şöyle vurgulamaktadır:

*“Ölüyü kabre kadar üç şey takip eder; ikisi geri döner ve biri onunla daima beraber olur. Ailesi, malı ve ameli onu kabre kadar takip eder, ailesi ve malı geri döner, geriye yalnızca onunla birlikte ameli kalır”*³¹⁰

Amel - Niyet İlişkisi

Amellerin Allah katında güzel ve makbul olması için, amelde niyet ve ihlâs önemlidir. Bir ameli, salih kılan şey, yalnızca onun sonucu değildir, onun arkasındaki ‘niyet’ tir. Bu nedenle, bir amelin salih olması, imana bitişik olup şirk ve riyadan uzak, iyi bir niyet ve ihlâsla yapılması, amelin İslâm’a uygun olması, sırf Allah rızası gözetilerek yapılmış olması gerekir.³¹¹

Bir hadiste, “Ameller niyetlere göredir”³¹² buyrulmuştur. Çünkü amel, ancak Allah’ın rızâsını kazanmak niyetiyle yapılırsa makbul ve sevaba vesile olur. Hatta böyle bir iyi niyet mubahları bile sâlih amel değerine yükseltebilir.³¹³

Amel - İman İlişkisi

İslâm’da bir iyiliğin ve sâlih amelin, dünya ve ahirette ecir ve sevap kaynağı olması için bu ameli işleyen kimsenin imanlı olması gerekir. Bu konuda iman ön şarttır.³¹⁴

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Kur’ân’da amel-i sâlihın çoğunlukla imandan sonra zikredilmesi,³¹⁵ amelle imanın birlikte bulunmalarının gereğine işaret eder. İslâm’da inanmak ve inanılan şeyi yapmak esas olduğundan imanla amelin birlikte bulunmasının lüzumuna büyük önem verilmiştir.

Hatta bazı mezhepler ameli imanın bir parçası (cüzü) sayarak, ameli olmayanın imanının da olmayacağını ileri sürmüşlerdir.

³¹⁰ Buhari, *Rikak*, 42,

³¹¹ İsmail Karagöz, Kur’ân’da Salih Amel Kavramı, Salih ve Muslih İnsanların Özellikleri, *Diyanet İlmî Dergi*, XXXII, I/2. Ankara 1997, 60.

³¹² Buhârî, *Bed’ü'l-Vahy* 1; Müslim, *İmâre*, 1551

³¹³ Uludağ, *DİA*, a.g.md. III, 14

³¹⁴ Ahmet Kalkan, *Kavram Tefsiri, Salih Amel* md. Darulkitap İA

³¹⁵ Bkz. Bakara 2/62; Sebe 34/37; Teğabün, 64/9

İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlere göre de amel imanın bir parçasıdır. Bir kimsenin mümin ve müslim olabilmesi için haram olan şeyi yapmaması, farzları terk etmemesi gerekir; fakat ameli olmayan kimse kâfir değildir. Çünkü amel imanın aslî değil ikinci derecede (fer‘î) bir rüknüdür.

İmanı “*kalp ile tasdik, dil ile ikrar*” şeklinde tarif eden bazı Mâtürîdîler ameli imanın bir cüzü olarak görmemişlerdir. İslâm mezhepleri içinde amele en az değer veren mezhep, “*kâfire ameli fayda vermediği gibi mümine de işlediği haramlar veya işlemediği farzlardan doğan günahlar zarar vermez*” görüşünde olan Mürchie’dir.³¹⁶

Kur’ân’ı Kerimde, imanın kalbe ait bir salih amel olduğu, Nuh (a.s.)’ın oğlunun Allah’ı inkâr ve isyan etmesini “*salih olmayan bir amel*” işlediği ifade edilerek bildirilmiştir:

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ

“(Allah) ey Nuh! O (gemiye binmeyen) oğlun senin ailenden değildir. O’nun yaptığı salih olmayan bir ameldir...” (Hud, 11/46).

Demek ki, kalpler imanla süslendiğinde, o kalp sahiplerinden güzel ameller zuhur eder. İman olmayınca yapılan amellerin güzelliği, Allah katından bir değer ifade etmeyecektir. Kalbin temiz ve imanla süslü olması, imanın tazahürü olan ibadetlerin ve güzel amellerin ortaya konulmasını gerektirir.

2.2.2. Kötü Amel (Amel-i Gayri Salih, Şer)

Gayr-i salih ameller, yapılması yasaklanan veya hoş karşılanmayan kötü, yanlış, zararlı ve günaha yol açan amellerdir. Salih olmayan ameller, fıkıh kitaplarında *haram*, *mekruh* ve *müfsid* şeklinde bölümlere ayrılır.³¹⁷

Kötü amel denilince akla *günah* gelir. Günah kelimesi Farsça bir kelime olmakla birlikte sözlükte “*suç, hata, yapılması yasak olanın yapılması*” anlamlarına gelmektedir.

³¹⁶ Uludağ, *DİA*, III, 14

³¹⁷ Uludağ, *DİA*, III, 14

Dini bir kavram olarak *Günah* (*Şer*), Allah'ın buyruklarına aykırı düşen, dinen suç sayılan davranışlardır.³¹⁸ İslâm şeriatının ve temiz insan fitratının yapılmamasını emrettiği hususlardır.³¹⁹

Şah Veliyullah Dehlevî günahı şöyle tarif eder: “Günah, insanın şeytana uyararak yaptığı, dünyada ve ahirette cezasını çektiği, bütün mükemmel olanları fesada uğratan, Allah’a itaate ters olan ve Allah ile kul arasındaki perdeyi kuvvetlendiren her fiildir.”³²⁰

2.3. GÜNAH

Kötü amel denilince akla günahlar gelir. Günah olan söz, fiil ve davranışlar Kur’ân-ı Kerim’de; *zenb*, *ism*, *hatîe*, *fısk*, *fuhş-fahşa*,³²¹ *seyyie*, *isyan*, *ma’siyet*, *vizr*, *kebîre* vb. kelimelerle ifade edilmiştir.³²²

Kur’ân-ı Kerimde, günah ifade eden bazı kavramları ve ne miktarda geçtiğini şöyle sıralayabiliriz:

1. *Zenb* (الذنب) : Kur’ân’da 35 defa geçer.

2. *Ma’siyet* (المعصية) : Kur’ân’da 33 defa geçer.

3. *İsm* (الاثم) : Kur’ân’da 48 defa geçer.

4. *Seyyie* (السيئة) : Kur’ânda 165 defa geçer. Aynı kelimedden türeyen *su* ’السوء kelimesi de, 44 defa geçer.

5. *Cürm* (الجرم) : Kur’ân’da 61 yerde geçer.

6. *Haram* (الحرام) : Kur’ân’da 75 yerde geçer.

7. *Hatia* (الخطيئة) : Kur’ân’da 22 yerde geçer

8. *Fısk* (الفسق) : Kur’ân’da 53 yerde geçer.

9. *Fesad* (الفساد) : Kur’ân’da 50 yerde geçer.

10. *Fucûr* (الفجور) : Kur’ân’da 6 yerde geçer,

³¹⁸ Zübeyir Tekkeşin, *ŞİA*, “Günah” md. III, 52

³¹⁹ Seyyid Şerif Cürçani, *et-Ta’rifat*, Beyrut 1988, 9, 107, 151.

³²⁰ Şah Veliyullah Dihlevî, I, 223

³²¹ *Fuhş*, İslâmın haram kıldığı veya çirkin saydığı her türlü fiil ve sözleri kapsar. (Ahmet Çelik, *Kur’ân Semantiği Üzerine*, Ekev Yay. Erzurum, 2002. S.109

³²² İbn Kayyim el Cevziyye, *İğasetü’l Lehfan Fi Masayidi’s Şeytan*, Mısır 1961, I, 392, Ez- Zencani Mahmud b. Ahmed, *Tehzibu’s Sihah*, Mısır, 1372; İsmail Karagöz, “İnsanın Günah İşlemesine Sebep Olan Genel Karakteri”, *Diyanet İlmî Dergi*, XXXI/2, s. 47- 48.

11. *Münker* (المنكر) : Kur'ân'da 16 yerde geçer.

12. *Fahişa* (الفاحشة) : Kur'ân'da 24 yerde geçer.

13. *Habt* (الخبط) : Kur'ân'da bir yerde (Bakara, 275) geçer.

14. *Şerr* (الشر) : Kur'ân'da bazen bela ve musibet, bazen de günah³²³ manasında kullanılmıştır.

15. *Lemem* (اللمم) : Kur'ân'da 1 yerde (Necm, 32) geçer.

16. *Vizr* (الوزر) : Kur'ân'da 26 yerde geçer.

17. *Hins* (الحنث) : Kur'ânda 2 yerde geçer.³²⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis metinlerinde günah anlamında, daha başka kelimeler de vardır. *Cünâh*³²⁵ ve *hûb*³²⁶ kelimeleri de bunlardandır.

2.4. GÜNAHLARIN TASNİFİ

Kur'ân-ı Kerim, günahları, büyük ve küçük olmak üzere iki kısma ayırır. Ancak büyük ve küçük günahların nelerden ibaret olduğu hakkında fazla bilgi vermez. Bir âyette şöyle buyrulur:

إِنْ تَجْتَنَّبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا

“Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan sakınırsanız, (küçük) günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız.”³²⁷

Bedrüddin Aynî'ye göre, günahın büyüklüğü ve küçüklüğü izâfidir. Bir günahtan daha büyük bir günah varsa, o günah, kendisinden daha küçük olana nisbetle büyüktür.³²⁸

Kötü amellerin tezyîni bağlamında günahların büyük-küçük şeklinde tasnife tabi tutulması, şöyle bir algıyı beraberinde getirebilir.

³²³ Bkz. Zilzal, 99/ 8

³²⁴ Şeyh Muhsin Kiraati, *Ez-Zenb Esbabuhu Ve 'ilacuhu*, Haz. Muhammed Muhammedi el-İştihradî, Şebeketul İmamayn el - Husnayn, Kum, tsz, 10-14,

³²⁵ Kişiyi haktan saptıran fiil veya davranış” anlamındaki *cünâh*, Kur'ân'da geçtiği 25 yerde daha çok insanlar arasındaki münasebetler için kullanılmaktadır (Ebü'l-Bekâ, “*cnh*” md. s. 41 ; *DİA*, *Günah* md.)

³²⁶ *Hûb* kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de, yetim malı yiyenler için (Nisâ 4/2) doğrudan “*günah*” anlamında yer almaktadır. (*DİA*, TDV. *Günah* md.)

³²⁷ Nisa, 4/31

³²⁸ Bedreddin el Ayni, *Umdetü'l-Kârî, Şerh 'ü Sahîhi'l-Buhârî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut 13/216

Örneğin şeytan, “asıl olan büyük günahları işlememektir” deyip küçük diye bilinen birçok kötü ameli insana süslü gösterir. Mesela, şeytan namaz kılan kişiye, “sen farzı eda et, önemli olan farz namazlardır, diğer sünnet namazlar pek önemli değil” der. Yine, “zina haramdır, deyip zinaya götürücü birçok kötü amelin üstünü örter.

2.4.1. Büyük Günâhlar (Kebâir)

Büyük günahlar, Allah'ı tanımaya engel olan ve yapılması hâlinde şer'i ceza gereken veya Allah-u Teâlâ'nın cehennem azabıyla tehdit ettiği günahlardır.³²⁹

Büyük günahların tanımında ve sayısında ihtilaf edilmiştir. Büyük günah; “Allah'ın yapılmasını yasakladığı her fiil,” “dinen yasaklandığı konusunda kesin delil bulunan suç”, “hakkında dünyevî ve uhrevî ceza öngörülen davranış” şeklinde tanımlanmıştır.³³⁰

Büyük günahların sayısı hadis rivâyetleri göz önünde bulundurularak, yedi, dokuz, yetmiş, ikiyüz olarak tespit edilmiştir.³³¹

Kebâirin (büyük günâhların) en büyüğü Allah'ı tanımamak, zatında, sıfatında ve fiillerinde O'na ortak koşmaktır. Buna *ekberu'l-kebâir* denir. “Allah kendisine şirk kovulmasını kesinlikle affetmez. Bunun dışındaki günahları dilediği kimseler için affeder.”³³²

Büyük günahları işleyenlerin durumu ile ilgili, mezhepler, farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.³³³

Kur'ân-ı Kerîm'de içki, kumar, falcılık, haksız yere adam öldürme gibi büyük günahlar “şeytanın ameli” şeklinde nitelendirilmiştir. (Mâide, 90; Kasas, 15)³³⁴

³²⁹ Tekkeşin, *ŞİA*, III, 52

³³⁰ Ebi Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Kitabu'l-Kebâir ve Tebyîni'l-Meharim* Beyrut 1990. s.18-19,

³³¹ İbn Ebü'l İzz el-Hanefî, *Şerhu Akideti't-Tahâviyye*, el-Mektebetu'l İslâmi, Beyrut 1988, 370, 371

³³² Nisâ, 4/48.

³³³ Mu'tezile, büyük günâh işleyenin mümin olmaktan çıkacağını, iman ile küfür arasında (*el-Menzile beyne'l-Menziteteyn*) kalacağını; tövbe etmeden ölürse ebediyen cehennemden çıkmayacağını idDİA eder. Hariciler, daha da ileri giderek küçük günah işleyen müminleri de küfür ile suçlamıştır. (*ŞİA*, Günah md)

³³⁴ Uludağ, *DİA*, III, 13

2.4.2. Küçük Günâhlar (Sağair)

Büyük günahların dışında kalan küçük günahlar şöyle tarif edilir:

Dünya ve ahirette, işleyene ceza gerekmeyen işleyeni lanetlenmeyen, fasık kabul edilmeyen, cehennemde azabla tehdit edilmeyen ve hakkında Allah'ın gadabı sozkonusu olmayan günahlardır.³³⁵ Küçük günahlarda ısrar etmek ve onları hafife almak, onların cezasından korkmamak, o günahın küçük olmaktan çıkıp büyük günahlara dâhil olmasına sebep olabilir.

Âlimler, “*günâhın küçüklüğüne büyüklüğüne bakma, kime karşı suç işlediğine bak,*” demişlerdir. Allah'ı tanımaya, kulluğa engel olan, Allah ile kulun arasına perde olan herşey günâhtır.³³⁶

İster küçük, ister büyük olsun, kötülükler ve günahlar mutluluğumuzun katilleri olduğunu bilmeliyiz. Huzurumuzu bozarlar, ruhumuzu sıkıntıya sokarlar. İnsan kötülöklere ve ve günahlara daldığı sürece hayatını zindana çevirir.

Günahlar mü'mini üzer, iyilikler ise onu sevindirir. Bu gerçeği Hz. Peygamber (SAV) şöyle haber verir: “*İyiliklerin seni sevindirir, kötülüklerin de seni üzerse, sen olgun mü'minsin.*”³³⁷

Nuvas b. Sem'an, Resulullah (SAV)'e iyilik ve kötülük nedir? diye sorunca, cevaben buyurdular:

“*İyilik güzel ahlaktır. Günah ise, nefisini tırmalayan ve insanların farkına varmasından/bilmesinden hoşlanmadığın şeydir.*”³³⁸

2.5. GÜNAHIN ŞAHSİLİĞİ VE ASLİ GÜNAH

Yahudî ve Hristiyanlar, dinlerinin birçok esaslarını bozdukları gibi günâh kavramını da, kendi arzularına uygun olarak değiştirmişlerdir. Yahudiler, Allah'ın seçilmiş kulları oldukları inancıyla, kendi ırklarından olmayan insanlara yaptıkları

³³⁵ Sosyal Bilimler Ans, *Günah* md.

³³⁶ Tekkeşin, ŞİA, ag.md. III, 52-53

³³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1.18.26, 37446; *Câmi'ü's-Sağîr*, I, 379

³³⁸ Müslim, *Burr*, 5; Tirmizi, *Zühd*, 40; Ahmed, *Müsned*, 4/182; Darimi, *Rıkak*, 73

kötülükleri mübah kabul ederler. Kendilerinin cehennemde sayılı günler kalacaklarına, sonra yalnızca kendi ırklarının cennete gireceğine inanırlar.³³⁹

Hıristiyanlar Hz. Âdem (as)'ın işlediği ilk günâhtan dolayı bütün insanların günahkâr doğduğuna, Hz. İsa (as)'ın kendisini feda ederek insanların günahlarını temizlediğine inanırlar. Hz. İsa (as)'ın ölümünü temsil eden vaftiz ayini ile çocukların günahlarından temizlendiğini kabul ederler.³⁴⁰

İslâm, insanın bir başkasının yaptığından, gücünün yetmediğinden sorumlu olmadığını kabul eder. Kişinin sorumlu olabilmesi için olgunluk yaşında ve aklının başında olmasını şart koşar. İslâm, bir ırk ve sınıfın imtiyazını, insanların günâhlı doğduklarını, günâhların şahıslar tarafından affedilebileceğini kabul etmez.³⁴¹ İslâma göre “Doğan her çocuk İslâm fıtrâtı üzerine doğar. Sonra anası-babası onu yahudî, hristiyan veya mecusi yapar.”³⁴² Müslümanlıkta *ilk günah* diye bir şey yoktur. Hristiyanlarındaki aslî günah inanca, akla, mantığa ve ilahi adalete sığmaz.

Âdem (as)'ın cennetten çıkarılması ve yeryüzüne indirilmesi ile ilgili İslâm'in görüşü şu şekildedir:

1.İslâm, Âdem ve Havva için bir ilk düşüşü kabul eder. Ama bu düşüş ancak ferdi sonuçlara sahiptir. Onların hataları kendilerine bağışlanmıştır. Âdem tarafından nesline intikal ettirilen bir asli günah kavramı kesinlikle İslâmî öğretiyeye muhaliftir.

2.İnsan, yeryüzünde Allah'ın halifesi olmak için yaratılmıştır. O, aynı anda hem beden hem de ruhtur. Bu ikilikten de, tabii olarak iki eleman arasında bir mücadele ortaya çıkar; ancak bu mücadelenin, asli günahın bir neticesi olduğu da, söylenemez. Şeytan bu zıddiyetten, insanı ayartmak ve Tanrı'nın kanununu ihlale onu sürüklemek için faydalanır. Ama Şeytan'ın bu yaptığı, Âdem'in işlediği ilk günahın neticesi değildir. Düşüşten önce, hatta Âdem'in itaatsizliğinden evvel, şeytan yeryüzündeki zamanını insanı kışkırtmak için harcamaya karar vermişti.³⁴³

Kısacası, şeytanın Allah'a asi olmasının nedeni, onun kibri ve Âdem'e olan hasedi idi. Kur'ânda beyan edildiği üzere, şeytanın asıl hedefi, Allah'ın yaratıp değer

³³⁹ Zübeyir Tekkeşin, ŞİA, Günah md., Akit, 2000, III,52

³⁴⁰ Tekkeşin, ŞİA, III,52

³⁴¹ Tekkeşin, ŞİA, III,52

³⁴² Buhâri, *Cenâîz*, 80; Müslim, *Kader*, 25

³⁴³ Georges C. Anawati, *İslâm'da Asli Günah Kavramı Var mıdır?* Çev. Dr. Sadık Kılıç, Atauni Dergisi, Sa.7, 1986

verdiği insanı, türlü vesvese ve desiselerle ve bilhassa günahları onlara çekici/süslü göstermek suretiyle azdırmaktı:

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ

“(İblis) dedi ki: Rabbim! Beni azdırmana karşılık, ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim (hoş göstereceğim) ve onların hepsini mutlaka azdıracacağım.”³⁴⁴

2.6. KÖTÜLÜK MESELESİ / PROBLEMİ

Felsefe tarihinde önemli bir problem olarak görülen kötülük meselesini, *teodise* (Allah’ın iyilik ve adaleti ile evrendeki kötülüğün varlığını uzlaştırma girişimi) kavramı çerçevesinde ele almak istiyoruz. Evrende şer gibi görünen durumların, insanın yaratılış gâyesinin/imtihanının bir gereği olarak var olduğuna inanıyoruz. Dolayısıyla kötülük meselesine bir problem olarak değil de, murad-i ilahiyyenin bir gereği olarak bakıyoruz. Ayrıca kötü diye tabir ettiğimiz birçok varlık ve durum, hakikatta şer olmayabilir. Örneğin şeytanların yaratılması şer değildir, çünkü bunlarla iyiliklerin değeri bilinir.³⁴⁵ Gerek imtihanın bitişi demek olan *ölüm*, gerekse muhim iki unsur olarak karşımıza çıkan *nefs* ve *şeytan*, şer olmaktan öte, birçok kemalatın tezahürünü temin eden hayırlı vesilelerdir.³⁴⁶

İyilik ve kötülüğün tarifi, hem muhakemeye, hem de insanların binlerce yıllık tecrübesine dayanır. İyilik adaletin, şefkatın ve güzelliğin eş anlamıdır. Kötülük ise, egoizmin, kötü yürekliliğin ve çirkinliğin eş anlamıdır.³⁴⁷ Kötümserlik (*pesimizm*), iyimserliğin (*optimizm*) karşıtı olup alemin kötü olduğunu veya hayata kötülüğün hakim olduğunu ve gittikçe de bu hakimiyetin artacağını ileri süren görüştür.³⁴⁸

İlim, kudret, irade ve iyilik sahibi bir tanrının yarattığı ve idare ettiği hem vahyin hem rasyonel teoloji tarafından savunulan bir evrende, kötülüğün yeri ve anlamının ne olduğu sorusu eskiden beri inananları her türlü inanca karşı çıkanları, bütün ilahiyat ve felsefe sistemlerini meşgul etmiştir.

³⁴⁴ Hicr, 15/39

³⁴⁵ Hayati Aydın, *Kur’anda İnsan Psikolojisi*, Timaş Yay. İstanbul 2001, s.36

³⁴⁶ Lütfullah Cebeci, *Kur’ân’da Şer Problemi*, Akçağ Yay. Ankara 1985

³⁴⁷ Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul*, Çev. Refik Özdek, Timaş Yay. İstanbul 1998, 159.

³⁴⁸ Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yay. Ankara 1990, 212

Bu problem özellikle ateistlerin fikir planında en büyük dayanaklarından biri olmuştur.³⁴⁹

Şer meselesi düşünce tarihinde “teodise” (Tanrı’nın âdilliği) kavramı çerçevesinde tartışılmıştır. Konunun problem oluşu başlıca şu sorulardan kaynaklanmaktadır:

-Kötülük denilen ve yaşanması, gözlenmesi acı ve üzüntü veren bazı durumlar var olduğuna göre bunlarla merhametli, şefkatli, iyilik kaynağı, bilgisi ve kudreti sınırsız Tanrı inancı nasıl bağdaştırılır?

-Eğer Tanrı kötülüğü isteyerek yarattıysa bu O’nun adaletinden kuşku duyulmasına yol açmaz mı?

- İstemediği halde kötülük varsa bu da O’nun kötülüğü gidermeye gücünün yetmediği, kudretinin sınırlı olduğu anlamına gelmez mi?

Bu tür sorular şer konusunda kötümser düşünenler tarafından ileri sürülmüş, agnostisizm (*bilinmezcilik*), şüphecilik ve ateizmin en önemli dayanaklarından birini meydana getirmiştir. İyimser düşünenler ise, tek tek olaylar yerine varlığa bütüncül bir açıdan bakıldığında kötülük gibi görünen durumların küllî düzen içinde iyilik olduğunun anlaşılacağını, dolayısıyla kötülüğün gerçekte varlığından söz edilemeyeceğini, iyiliğin asıl, kötülüğün ârizî olduğunu, iyiliğe nisbetle daha az olan kötülüğün evrenin sistemini tamamlaması açısından yerinde ve anlamlı olduğunu söylemişlerdir. Başka bir yoruma göre eşya zıtlarıyla bilinir. Nitekim çirkinlik olmasa güzelliğin, yanlışlık olmasa gerçeğin farkına varılamaz. Bunun gibi iyiliğin varlığı ve değeri de iyiliğe göre daha sınırlı olan kötülüğün varlığıyla anlaşılmaktadır. Sonuçta kötülük problemi Tanrı’nın âdilliğine de ilminin ve kudretinin sınırsızlığına da halel getirmez.³⁵⁰

Gazali, kötülük problemini şöyle özetler:

“Şüphesiz Allah her belayı savuşturabilir ve her yoksulluğu ve kederi önleyebilir, her hastalığı ve zararı ortadan kaldırabilir. Fakat dünya, hastalıklar, meşakkatler ve

³⁴⁹ Cafer Sadık Yaman, *Kötülük ve Teodise*, Vadi Yay. 1997, 10 (Ayrıca bkz. Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, Selçuk yay. Ankara 1992, s.147; Necip Taylan, *İslâm Düşüncesinde Din Felsefeleri*, İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. 1994, 97

³⁵⁰ Yusuf Şevki Yılmaz, *DİA*, Şer md. XXXVIII, 545

felaketlerle dolup taşmaktadır. O bunların hepsini ortadan kaldırmaya muktedirdir. Ama yine de, kullarını felaketler ve belaların getirdiği sıkıntılar içerisinde terk etmiştir.”³⁵¹ Gazali, varolan bunca kötülüğe rağmen, ilahi adaletin her tarafı kuşattığı görüşündedir.

Ahlak âlimlerinin evrende var olan kötülüğü a. *Tabii Kötülük* b. *Ahlaki Kötülük* olmak üzere iki kısma ayırdıklarını görürüz. Tabiatın kaynaklanan kötülüklerle karşı tedbir almak bizzat dinin emridir. Geri kalan zarar durumları ise imtihandır. Ahlaki kötülüklerden dolayı ise tanrı sorumlu tutulamaz. Çünkü insan hürdür. İyiliği de kötülüğü yapan da insandır. Allah iyi olmamızı ister, kitap ve pratik örnekleri -Kutsal kitaplar ve peygamberler - ile bizlere bu talebini bildirir. Hala kötülük yapanlara ise cezayı hatırlatır. Ayrıca Allah iyilere, kötülüklerle engel olma görevi de vermiştir. Yani asla tanrı kötülük istemez. Allah, insanı özgür ve iradeli yaratmıştır. Sonucu insana bırakmıştır. Allah doğru yolu da gösterir. İyilik yapanı cennete, kötülük yapanın cehenneme gireceğini bildirir. İyilik ve kötülüklerin listesi de kitapla bildirilmiştir.³⁵²

Batılı filozoflardan bazıları dünyadaki şer problemini, insanın işlediği ve özellikle ilk insanın işlediği günaha bağlarken, kimileri bu sorunun insanın idraki dışında olan bir konu olduğunu dile getirir.

Ortaçağ Hıristiyan düşüncesini derinden etkileyen filozoflardan olan Augustinus'a göre, kötülüklerin nedeni, insanın işlediği günahlardır. Tanrı, insani kendisinde hiçbir günah olmaksızın yaratmıştır ve onu kötülüklerden yalıtılmış bir dünyaya yerleştirmiştir. Ama insan Tanrı vergisi özgürlüğünü bilerek kötüye kullanmış ve günaha düşmüştür.³⁵³

Kimilerine göre, bütün insanlar, Âdem'in günahı yüzünden lanete ugramıştır, Tanrı hepimizi sefaletle terk edebilecek iken, sırf iyi olduğu için içimizden bir kısmını kurtarmaktadır.³⁵⁴

Kant, ilahi hikmet ile kötülük gerçeğinin uzlaştırılamayacağı sonucuna varır. Tanrı düşüncesine bağlı olan Kant'ın bu sonuca ilişkin açıklaması ise insan aklının

³⁵¹ Gazali, *İlahi Ahlak (el- Maksad'ül-Esna Şerh-u Esmailah 'il-Husna)*, Çev. Yaman Arıkan, Uyanış Yay, İstanbul 1989, 131.

³⁵² Şaban Haklı, Kötülük Problemi, Yaklaşımlar ve Eleştiriler, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/2, 196-197

³⁵³ Nurten Kiriş, “Tarihsel Olarak Kötülük Problemi ve Çözüm Yolu Olarak Teodise”, *Süleyman Demirel Üniveristesi, Felsefe Bölümü Dergisi*, S. 5, Bahar, 2008, 81-99.

³⁵⁴ M.Kazım Arıkan, Kant'ın Kötülük Anlayışı ve Theodise Eleştirisi, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, 223-242

böylesi aşkın bir sorunu çözebilecek yetenekte olmadığı şeklindedir. Ona göre insan, aşkın olan bir yüce varlığa teslim olmalı, insan aklının sınırlarını aşan konuları çözemeyeceğini bilmelidir.³⁵⁵

Yahudilikte günah, Tanrı-insan ilişkisinde Tanrı'yı seçmeyi, O'nu tercih etmeyi reddediş, dolayısıyla da bu ilişkinin bozulması ve parçalanmasıdır. Günah, kişinin iradesinde ve arzusunda köklü bir bozulmayı ifade etmektedir. Günahın kaynağı olarak da kötü duygular ve kalp gösterilir. İnsan nefsi ve şeytan daima günaha sürükleyicidir.³⁵⁶

Hıristiyanlık'ta da günah ilâhî arzu ve iradeye muhalefet olarak kabul edilmektedir. Ahd-i Cedîd'de günah, insanın arzusunun Tanrı'nın arzusuna muhalefeti olarak takdim edilir. Bütün günahlarda ortak özellikler Tanrı'dan uzaklaşmak, onunla beraber yaşamayı reddetmek³⁵⁷ ve Tanrı'nın sözüne itaat etmemektir.³⁵⁸

Günahın kaynağı, insandaki arzularla bunların baskısı sonucu istek ve iradenin bozulması, kötü niyet ve insanın yaratılıştan getirdiği yetersizliktir. Bunlara dış etkenlerin tesiri de eklenince günah tahakkuk etmektedir.³⁵⁹

Şer probleminin çözülmesi bağlamında yapılan yorumların bazıları şunlardır:

1. Dünyada baskın olan şer değil hayırdır, var olan şerler ise mutlak değil, izâfî ve geçicidir. Ayrıca bunlar dünyada veya âhirette hayrın kazanılmasına vesile teşkil eder. Büyük bir hayra ulaşmak için küçük bir şer gerekli ise bu şer olarak değerlendirilmemeli, aksine daha büyük hayra vesile olduğundan sonuçta hayır kabul edilmelidir. Hayra vesile olan şerri terketmek ise bir tür şerdir ve mâkul değildir. Ayrıca bir yönden şer sayılan bir husus birçok yönden hayır olabilir. Meselâ yakıcılığı bakımından ateş bir şer ise de insanın hayatını sürdürmesini sağlaması bakımından büyük bir hayırdır.

2. Dünyadaki şerlerin bir kısmı Allah'a karşı yükümlülüklerini yerine getirmeyen insanları denemek, uyarmak ve ibret almalarını sağlamak gibi hikmetlere bağlıdır. Fakirlik, hastalık, doğal âfet ve felâketler bu tür şerler arasında sayılabilir. Yaratıldığı

³⁵⁵ Arıcan, a.g.m. 226

³⁵⁶ Tekvîn, 6/5; 8/21

³⁵⁷ Luka, 15/11-32

³⁵⁸ Matta, 7/21

³⁵⁹ Ömer Faruk Harman, *DİA*, "Günah" md, XIV, 282

andan günümüze kadar geçen süreçte bunca bilgilendirmelere rağmen insanın Allah'tan gâfil olup ona şükretmekten kaçınması onun bazı sıkıntılarla denenip uyarılmaya ihtiyacı bulunduğunu gösterir. Bu uyarılar sayesinde kişi aczini fark etme, Allah'a yönelip O'na yakınlaşma ve dua etme imkânı elde edebilir.³⁶⁰

Dünyadaki kötülükler, bazen dünyanın güzel olmadığını göstermek için bazen de Tanrı'nın var olmadığını ispatlamak için kullanılmıştır. Genelde yaşamları bunalım ve sıkıntıyla geçen kişilerin ileri sürdüğü bu problem, zaman zaman birçok insanın zihnini meşgul etmiştir.

Şunu da ifade etmemiz gerekir ki, evrende var olan kötülüğü bir problem olarak ele alanlar olduğu gibi, iyimser bir bakış açısıyla Tanrı'nın varlığının delili olarak kâinattaki güzellik ve intizama dikkat çekenler de vardır.

Onlara göre gâye, mutlak güzel olan bir varlığın yarattığı evrendeki düzen, kusursuzluk, oran-orantı ve uyumun oluşturduğu güzellikten hareketle evrene bu uyum, oran-orantı, düzen ve kusursuzluktan oluşan güzelliği veren Tanrı'ya ulaşmadır.³⁶¹ Allaha ulaşmak için insan, onun emrettiklerini yapması, nehyettiklerinden kaçınması gerekir. İyi olmak için de, kötülüğe meyyal nefsinin ve onun en büyük destekçisi şeytanın vesveselerini alt etmesi gerekmektedir. Bunun için melek ilhamları desteğindeki kalbinin, aklının ve ruhunun kuvvetlendirilmesi şarttır.³⁶²

İnsanın varoluş gâyesi, kötülüklerden sıyrılıp iyilikleri elde etmektir. Kötülüklerin kaynağı olan nefis ve iyiliklerin öncüsü olan akıl, her ikisi de insanda mevcuttur. Dolayısıyla nefsi hevedan vazgeçirmek³⁶³ ve akli en verimli bir şekilde kullanmak,³⁶⁴ ilahi vahyin gereğidir. İnsanın dünyadaki sınavının hikmeti de budur. O halde problem olarak görülen evrendeki kötülükler, ibtila/imtihan gereğidir.³⁶⁵ Belki de, kötü/kötülük diye tabir edilen durum, insanın ebedi kurtuluşuna vesile olacaktır. Olaya bu açıdan bakmamız gerekir.

³⁶⁰Yusuf Şevki Yavuz, *DİA*, “Şer” md. XXXVIII, 542.

³⁶¹ İsmail Şimşek, *Dinin Estetik Boyutu*, Etüt Yay, Samsun, 2014, 109.

³⁶² Cebeci, 307-308

³⁶³ Bkz. Naziat, 79/40

³⁶⁴ Bkz. Yusuf, 12/109; Nahl, 16/12; Enbiya, 21/67; Mü'minun, 23/80

³⁶⁵ Nitekim Bakara Suresinin 155.ayetinde Allah (cc): “ **وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ** ” / *Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele.* ” buyurmaktadır. Bu ayette, kimilerin nazarında kötü addedilen dünyadaki bir kısım sıkıntıların aslında deneme amaçlı olduğunu ve bunun güzel bir karşılığının olacağını müjdeliyor.

Şunu da unutmamamız lazımdır ki, insana güzel görünen ameller, süslü ve cazip gelen şeyler hakikatte şer/kötü olabilir. İnsan, nefis ve şeytanın dürtmeleri sonucu kötü amelini güzel görebilir. Bu da, problemin görünmeyen farklı bir yönüdür. Dolayısıyla evrende var olan kötülüğün kesin bir sınırını belirlemek güçtür.

2.7. GÜNAHLARI MEŞRULAŞTIRMA

Meşru' kelimesi, sözlük anlamı itibariyle şeriata uygun olan demektir. Bu, meşru sözcüğünün anlamını dinî olanla sınırlama anlamına gelmez. Meşru denince karşılıklı uygun bulma ve anlayış paylaşımıdır. Bu bir tür razı olma halidir.³⁶⁶ Kısaca *Meşruiyet* herkesçe kabul edilmiş, geçerlilik kazanmış bir durumu ifade eder.

Batılın hak suratında güzel gösterilmesi de bir tezyîndir. Birçok İslâm ülkesinde moda adı altında veya kitle iletişim araçları vasıtasıyla İslâma uygun olmayan yaşam tarzları toplum tarafından benimsetilmiş görünmektedir. Gerek yazılı ve görsel medyada ve gerekse televizyon dizilerinde batılın tezyîni söz konusudur.

Hz. Musa zamanından günümüze kadar, Yahudilerin Müslümanlara yönelik alçaklıkları ve hıyanetleri herkesin malumudur. Ramazan ayında gösterime giren televizyon dizilerinde, Yahudilerin, ahlak ve yaşantılarını şirin gösterme çabası, bu durumun göz ardı edilmesi ve batılın hak suretinde tezahürüdür.

Kitle iletişim araçlarında moda ve magazin adı altında her türlü günahın reklamının yapılması, dinin yasakladığı fiillerin/haramların süslü bir şekilde sunulması batılın ve küfrün hak suratındaki tezyîninden başka bir şey değildir.

Günümüzde kitle iletişim araçları, özellikle de televizyon reklamlarında kadına yönelik cinsiyetçi bakış açısı, kadını belirli bir rol içinde göstermiştir. Birçok ürün reklamında, kadınların nesne olarak yalnızca cinsel çekiciliği ön planda olan bir obje olarak kullanılmaktadır.³⁶⁷

Günahların toplumda olağan karşılanması ve yaygınlaşması diğer bir tabirle günahların ve kötü alışkanlıkların toplum tarafından meşruiyet kazanması, toplumsal tahribata yol açan bir durumdur.

³⁶⁶ M.Hilmi Özev, *Meşruiyet Kavramının Dönüşümü*, Bilim Sanat Vakfı Bülteni, S. 57. İstanbul 2005

³⁶⁷ Yasemin Karaca-Nurhan Papatya, "Reklamlardaki Kadın İmgesi: Ulusal Televizyon Reklamlarına İlişkin Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2011, 16(3), 479-500.

Allah'ın haram kıldığı bir hususun helal kılınması, günah olan bir amelin açık bir şekilde işlenmesi imanî zaafiyetin, toplumsal yozlaşmanın ve dini duyarlılığın yitirilmesinin sonucudur.

Günümüzde İslâm'ın kesin olarak yasakladığı birçok günahın işlendiğini, toplumda yaygınlaştığını müşahede etmekteyiz. Basında yer alan bir haberde, bir zat durumun vehametini şöyle dile getirir:

“Ku’ran-ı Kerimde, içkinin, kumarın, zinanın, livatanın (eşcinsellik), faizin, israfın, gıybetin, yalan haberin, kötü zannın, yasaklandığı halde, bugün, bu haram olan fiilerin ve günahların kimi toplumlarda meşruiyet kazandığını görüyoruz. Günümüzde, Kur’ân-ı Kerim’in yasakladığı ve büyük günahlar olarak saydığı içki tekel ile; kumar ise milli piyango ile resmileşmiş; zina suç olmaktan çıkarılıp vergiye bağlanmış; faiz devlet politikası haline gelmiştir. Saydığımız bu günahların her biri Kur’ân-ı Kerim’de âyetlerle yasaklanmıştır. En son Allah’ın gazabını çekerek kavimlerin helak olmasına neden olan eşcinsellik ve ateizmin de dernekleştigiğine şahit olmaktadır. Avrupa Birliği tarafından “*Temel Haklar, Ayrımcılık Yasağı ve LGBTİ (lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel, interseksüel) Dahil Olmak Üzere Hassas Grupların Korunması*” konulu konferans ve çalışma yapılması açıkça Lut kavmini helak eden haramların meşrulaştırılma çalışmasıdır.”³⁶⁸

Kur’ân-ı Kerîm ve diğer dinlerin kutsal metinleri eş cinsel ilişkiyi açık bir dille yasaklarken ve farklı dinlerden din adamları bu kötü fiile karşı çıkarken, bunu meşrulaştırmaya çalışanlar vardır. Hatta Avrupada buna musaade eden ülkeler oldu.

Yine gıybet, hased ve kötü zan, normalleşen günahların başında gelir. Hâlbuki Kur’ân bu günahları kesinlikle yasaklar, gıybet etmeyi ölü kardeşin etini yemek kadar kerih görür.

Birçok insan İslâm’da yeri olmayan ve yabancı kültürlere ait yaşam biçimlerini düşünmeden önemseyebiliyor ve özümseyebiliyor. Yılbaşı kutlamaları, batılıların önem verdiği bazı günlerin (sevgililer günü gibi), Müslüman toplumlarda da yaygınlık kazanması, kimi haramların meşruiyetine sebep olmuştur.

³⁶⁸ Abdulaziz Kıransal, <http://www.adanaxhaber.com>. (25.05.2015)

Ayrıca ahlaksızlığın zamanla normalleştiğini, müstehcenlik ve açık saçıklık sanat adı altında meşrulaştırıldığını görüyoruz.

Bugün internet ve sosyal medya üzerinden yapılan chatler, flörtler aslında birbirine mahrem olmayan kadın ve erkekleri bir araya getirip onları günahlara ve haramlara sevk etme gerçeğidir.

Yazar Sami Hocaoğlu, geçmişle günümüz günahkârını karşılaştırarak şöyle der:

“Geleneksel günahkâr, günahı işler fakat savunmazdı. Onun günah olduğunu itiraf edip ‘Allah affetsin’ demek gibi kendine has bir meziyeti vardı. Modern ve post modern günahkâr bu meziyetten yoksun. Günahı işliyor, işlediği günahı içselleştiriyor, onunla da kalmayıp kendi günahını Kur’ân ve İslâm üzerinden meşrulaştırmaya kalkıyor.”³⁶⁹

İyilikleri emretme, kötülüğe karşı koymak ve kötülüklerden sakındırma her müslümanın aslı görevleri arasındadır. Hadis-i Şerifte şöyle buyrulur:

“Sizden her kim, dine aykırı bir iş görürse, onu eliyle, fiilen değiştirsin. Şâyet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle buğz etsin, bu da imanın en zayıf derecesidir.”³⁷⁰

İslâm, insanları irade sahibi kılmıştır, ama başıboş bırakmamıştır. İslâm dini ahlâka dair birçok emirler buyurmuş, yasaklar koymuştur. Sayısız dinî-ahlâkî sorumluluk ve vecibeler emredilmiştir. İnananlar şüphesiz bunları görmezlikten gelemez, ihmal edemez, değiştiremez, reddedemez. Her türlü girişim, değişim, dönüşüm vs. bu çizilen çerçeveye uygun olmak mecburiyetindedir.³⁷¹

Sosyal bir varlık olan insanın bugünkü hayat şartları, günlük faaliyetleri, iş ve vazife gereği *irade dışı* günahlarla karşılaşmaması mümkün değildir. Burada önemli olan, irademiz haricinde bize gelen günah ve menfiliklerin *mecburiyet* gibi yorumlarla meşrû kabullenilmeyip onlarla *ülfet* peyda edilmemesi, icra edilmemesi ve onlardan kaçınılmasıdır. Bu konudaki bir başka tehlike ise, günah konusundaki hassasiyetin ve şuurun kaybolmasıdır. Bu da *müptelâlîğa* sebep olur ki, bu tehlike çok daha büyüktür.³⁷²

³⁶⁹ www.yenisafak.com.tr/yazarlar/ SamiHocaoglu (06.06.2015)

³⁷⁰ Müslim, *İman*, 78, Tirmizi, *Fiten*, 11; Nesai, *iman*, 17

³⁷¹ M. Zahit Kotku, *Tasavvufî Ahlak*, Seha Neşriyat, I, 5

³⁷² www.yeniasya.com.tr/nejat-eren/gunahlarin-mahiyeti-ve-onemsememenin-tehlikesi (06.06.2015)

O halde insan, günahlarla arasına mesafe koymalı, günahların bolca işlendiği ortamlardan uzak durmalıdır. İşlenen günahlardan hemen sonra, pişmanlık duyup tevbe etmelidir.

Unutmayalım ki, Âdem (as), tevbe ve istiğfar ile âdem oldu. Şeytan ise, günahına meşruiyet kazandırma gayreti ile iblis oldu.³⁷³ Günah ve kötü amellerdeki çekicilik, kimi zaman bu amellerin birey ve toplumda olağan karşılanmasına sebep olabilir. Bu da, kişinin manevi hayatını tehlikeye düşürür.

2.8. İNSANI GÜNAHA SEVK EDEN ÂMİLLER

Günahlar, Allah'ın haram kıldığı her türlü kötü amel ve davranış, nefsi ve şeytani tezyînin sonucu olarak insana hep çekici görünür. İnsana câzip gelen bu kötü ameller onun maddi ve manevi yönünü olumsuz etkilemektedir.

İnsan konumu itibariyle, yükselebilen ve alçalabilen bir yapıya sahiptir. İnsanın maddi ve biyolojik talepleri, ihtiras ve kompleksleri, inanç ve çevresi, onun sağlıklı düşünmesini, akıl ve vicdanın sesini dinlemesini etkilemektedir.³⁷⁴

İnsanı (vicdanı) hataya götüren sebeplerden bazıları şunlardır:

1. Cehalet
2. Yanlış taklît ve kötü alışkanlıklar.
3. Haddi aşma (musrif olma)
4. Kötü duygu ve düşünceler, (bu kötü duygu ve düşünceleri güzel görmek)
5. Nankörlük
6. Aşırı dünya tutkusu
7. Ahiret endişesi taşımama.³⁷⁵

Dini metinlerde, birçok günah, kötü amel, davranış ve alışkanlığın, insanın maddi ve manevi hayatı üzerinde olumsuz etki yarattığı gerekçesiyle, yasaklandığını biliyoruz.

Kur'ân'da ve diğer dini metinlerde insanı günah işlemeye götüren amiller üzerinde sıkça durulur. Örneğin, Hristiyanlıkta, bütün günahların ve kötülüklerin

³⁷³ M. Emin Yıldırım, www.siyerarastirmalari.org (05.04.2015)

³⁷⁴ Elmalılı, VIII, 5273; Kur'ân Yolu, III, 384

³⁷⁵ Musa Bilgiz, *Kur'ân Açısından Vicdan ve Değeri*, Beyan Yay., 201-208.

kaynağı yedi temel günahdır (*peccata capitale*). Bu günahlar; gurûr, haset, cimrilik, sefahat, oburluk, öfke ve tembellik olarak zikredilir.³⁷⁶

Kur'ânı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde, insanı günaha ve helake sevk eden faktörlere sıkça vurgu yapılmış ve bu konuda insanoğlu uyarılmıştır. İslâm'a göre, insanı günaha sevk eden amilleri, onu içerden ve dışarıdan etkileyen âmiller olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür.

a. Dahili Sebepler: Nefsin mevcudiyeti, tul-i emel, gâflet, şehvet, kibir, öfke, hırs, hased vb. manevi hastalıklar gibi insanın fıtratında bulunan menfi eğilimler, aşırı istek ve arzulardır.

b. Harici Sebepler: Dünya hayatının çekiciliği, ahiret hayatının unutulması, kötü çevre ve kötü arkadaşlıklar, günaha sebep olan vasıtaların ve kötü örneklerin çok miktarda bulunması ve insanın düşmanı olan şeytanın telkinleri gibi etkenlerdir.

Sadık Kılıç'a göre, *nefs*³⁷⁷ ve *yaratılıştan gelen zayıflık*, günahı hazırlayan dâhili faktörlerdir. *Dünya hayatı* ve *şeytanın varlığı* ise harici faktörlerdir.³⁷⁸

İnsanı günaha düşüren bu sebepler üzerinde durmak istiyoruz.

2.8.1. Nefsin Mevcudiyeti

İslâm'a göre insan yapısında bulunan kötülüklerin kaynağı nefistir. Çünkü nefis, “*alabilidiğine kötülüğü emreden*”³⁷⁹ / *إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ* ve kişiyi günaha yöneltmek için fısıltılar halinde sürekli telkinde bulunan³⁸⁰ bir güçtür.³⁸¹ İşte bu tür nefse, *nefs-i emmâre* denir ki, insan varlığının en aşağı tabakası olup, bütün kötü huyların ve çirkin hareketlerin merkezidir.³⁸²

Nefsin arzû ve isteklerine uymaya *hevâ* denilir. Kur'ânda şöyle buyrulur:

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ، فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

³⁷⁶ Ömer Faruk Harman, *DİA, Günah* md. XIV, 282

³⁷⁷ Sadık Kılıç, nefsi; *günahdan hoşlayan* (heva, günaha düşüş ve hulud arzusu gibi) ve *günahdan hoşlanmayan* (nefs-i levvame ve nefsi-i mutmaine gibi) olmak üzere ikiye ayırır. (Kılıç, s.251-267)

³⁷⁸ Sadık Kılıç, *Kur'ân'da Günah Kavramı*, Hibaş Yay, Konya 1984, 251-276.

³⁷⁹ Yûsuf, 12/53

³⁸⁰ Kâf, 50/16; Necm 53/23

³⁸¹ Harman, *DİA*, XIV, 282-283

³⁸² Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1981, 89 ; H. Mehmet Soysaldı, *İslâm'da Günah Kavramı*, Tasavvuf Dergisi, Ankara S.7, 145-156, Aralık, 2001

“Ama kim Rabbinin azametinden korkup da nefsi kötülükten alıkoymuşsa, varacağı yer şüphesiz cennettir.”³⁸³

İbn Cevzi de, *hevanın* olumsuz etkisini şöyle dile getirir:

واعلم ان الهوى يسري بصاحبه في فنون ويخرجه من دار العقل إلى دائرة الجنون

Bil ki, *heva* sahibini farklı yollara götürür. Onu akıl dairesinden çıkarıp çılgınlık dairesine götürür. Kimi zaman *heva*, sahibini ilmin öngördüğü sınırların dışına iter. Bazen de, zühdden riyaya götürür.³⁸⁴

Genel olarak insan nefsinin fitratında günaha, şehvî arzulara ve kötülüğe eğilim vardır.

Kur’ân-ı Kerîm bu menfi temayüllü nefse karşı, kendini kınayan (levvâme) ve rızâ-i Hak’ta huzur bulan (mutmainne) nefisleri, yani dizginlenmiş ve eğitilmiş, iyilik yapmayı kabullenmiş nefislere ulaşmayı önerir.³⁸⁵

İnsanı içerden saptıran nefstir. Kula egemen olan nefis, başkaları için saptırıcı olduğunda şeytan olur.³⁸⁶ İnsanın yapısında bulunan nefis-i emare, şehvetin ve şehvî arzuların kaynağıdır

Ebü’l-Hasan el-Mâverdî esas itibariyle şehvetin kötülükleri iyilik, çirkinlikleri güzellik gibi göstererek akılları çeldiğini, dolayısıyla yapılan her kötülükte şehvetin tesiri bulunduğunu söyler.³⁸⁷

Ancak Allah Teâlâ insana iyiyi ve kötüyü ayırt edecek ve insanın zararına olacak şeylerden koruyacak akıl vermiştir. İnsan, kendisini diğer varlıklara üstün kılan akıl sayesinde nefsinin aşırı derecedeki isteklerini dengeler ve zararına olan şeylerden korur. Esasen insanın değeri de buradadır.³⁸⁸

³⁸³ Naziat, 40-41

³⁸⁴ Ebu’l Ferec Abdurrahman b. El-Cevzi, *Zemmü’l Heva*, Tahk. Halid Abdullatif es-Sab’ el ilmiyi, Daru’l Kıtâbi’l Arabiyyi, Beyrut 1998, 38

³⁸⁵ Kıyâme 75/2; Fecr 89/27-28; İA, TDV, *Günah* md. XIV, 283

³⁸⁶ Hasan Kâmil Yılmaz, *Kalbi Şeytan ve Nefse Kaptırmamak*, Altınoluk Dergisi, 2008 - Ağustos, S. 270, 6

³⁸⁷ Mâverdî, *Edebü’l-Dünyâ ve’l-Dîn*, Nşr. Mustafa es-Sekka, Beyrut 1978, 310-311; Mustafa Çağrırcı, *DİA*, TDV, *Şehvet* md. XXXVIII, 477

³⁸⁸ Lütfi Şentürk, *Günah Kavramı Ve Helak Edici Yedi Büyük Günah*, Diyanet Aylık Dergi, Ağustos - 2001

Günahlardan sakınmak, farzları yapmaktan önce gelir. Önce kalp günahlardan temizlenir, sonra farzları yapmakla süslenir. Günahlar ve haramlar dinî duyguyu helâk eder, zehirler. Ancak bu zehirler görünürde bal gibidir; tatlı gelebilir fakat insanın manevî duygularını öldürür.³⁸⁹

Hz. Peygamber buyurur: “*Nerede olursan ol, Allah’dan kork. Fenalık yaparsan, arkasından iyilik yap ki fena işi silip götürsün. İnsanlara karşı güzel ahlâkla muamele et.*”³⁹⁰

Nefis, kötü huyların ve süflî arzuların kaynağıdır. Şehvî arzular, dünyevî zîynet ve lezzetler, nefsin hoşuna gider. Bu yönüyle nefis, kötülüğü emreden ve insanı günaha sevk eden bir amil olarak karşımıza çıkar. Mutlu olmak istiyorsa insan, insana kötülüğü emreden nefisle mücadele içinde olmalıdır. Ölümünden sonra hakiki mutluluğu elde etmenin yolu dünyada iken nefsanî arzuların peşinden gitmemekten geçer.

2.8.2. Şeytanın Varlığı

İslâm literatüründe, her türlü kötülüğün isteklisi ve süsleyicisi olarak tarif edilen şeytan, azgınlıkta mensup olduğu sınıfın dışına çıkmış, insan, cin ve hayvanlara verilen bir cins isimdir.³⁹¹ Bilim dilinde *İd* denilen şeytan, kişiliğin temel sistemi olarak³⁹² ruhsal bir enerji kaynağı ve içgüdüleri içeren, doğuştan var olan, psikolojik, gizli güçlerin tümü olduğu iddia edilmektedir.³⁹³

İnsanı Allah’a kulluktan alıkoyan, onu günaha sokan amillerden bir tanesi de, şeytanın varlığıdır. İnsanın en çetin imtihanlarından bir tanesi, cennetten çıkarılmasına sebep olan, ona kin besleyen ve onu kıskanan şeytan iledir. Allah, şeytana uyulmaması konusunda kullarını uyarmıştır. Çünkü insan, Allah’ın kendi eliyle, en güzel şekilde yarattığı, kendi ruhundan üflediği, meleklerine onun için secde ettirdiği en değerli varlığıdır. Bu değerli varlığın hayatı da imtihan esası üzerine bina edilmiştir. Âyette şöyle buyrulur:

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ

³⁸⁹ Tekkeşin, ŞİA, a.g.md. III, 53

³⁹⁰ Tirmizî, *Birr*, 55.

³⁹¹ Firuzabadi, *el-Kamusu’l Muhit*, Müessesu’r Risale, Beyrut 1993, 1561

³⁹² Engin Geçtan, *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*, Maya Yay. Ankara 1984, 40

³⁹³ Hayati Aydın, *Kur’anda İnsan Psikolojisi*, Timaş Yay. İstanbul 2001

“Gerçek şu ki, biz insanı katışık bir nutfeden yarattık; onu imtihan edelim diye, kendisini işitir ve görür kıldık.”³⁹⁴

Şeytan ise, Allah’ın hakk yolu üzerinde oturmuş bir eşkıya/yol kesici görevini yürütmekte, hakikate giden tüm yolları kapamaktadır. Çünkü o, insanı saptırmaya ahd etmiştir. Allah onun bu intikam hırsını şöyle dile getirir:

قَالَ فِيمَا أُغْوِيْتَنِي لِأَفْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِّنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ

(İblîs): “Beni azgınlığa itmene karşılık, and olsun ki, onları saptırmak için senin dosdoğru yolun üzerinde oturacağım, sonra da onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından (yaklaşıp) geleceğim ve Sen, onların çoğunu şükreder bulamayacaksın.” dedi.³⁹⁵

Âyetten anlaşılıyor ki şeytan, insanlara hak ve bâtil yolların tümünden geleceğine, onları haktan çevireceğine ve onlara bâtili güzel göstereceğine ahd etmiştir.

Doğru yoldan gitmek isteyenlere iblis'in engel olduğu görülmektedir. “Önlerinden” dünyalarından, “arkalarından” âhiretlerinden, “sağlarından” hasenatlarından, “sollarından” günahlarından; yani her yolu deneyerek şehvetlerine tabi olmalarını sağlayarak onlara sokulacağım, demektir.³⁹⁶ Böylece çoğunu “şükredenlerden” yani, Seni tevhid eden, itaat eden ve şükürlerini açığa vuran kimselerden bulamayacaksın.”³⁹⁷

Niçin şeytana bizim doğru yolumuz üzerinde pusu kurmasına izin verildi? diye akla bir soru gelebilir.

Her şeyden önce, şeytana bu şekilde musaade edilmesi, murad-i ilahiyyenin bir gereğidir. Yukarıdaki ayetten; şeytanın, insanı saptırmak için, ona her yönden (ön, arka, sağ, sol) saldırabilecek bir donanımına sahip olduğunu anlıyoruz. Buna karşılık, Allah’ın değer verdiği insanın, iman ve ihlâs gibi, şeytana karşı koyabilecek daha üstün meziyetlerle donatıldığını da anlıyoruz. Dolayısıyla insanın şeytanla mücadelesi sanıldığı gibi güç değildir. Şeytan ve nefisle mücadele sınavında başarı elde edenler,

³⁹⁴ İnsan, 76/2

³⁹⁵ Araf, 16-17

³⁹⁶ İbn Abbas, *Yüce Allah'ın rahmeti ile kulun arasına girmiş olmaması için, onların üstünden gelmeye imkân bulamaz.* (Taberî, XII, 341)

³⁹⁷ Kurtubi, VII, 295-296.

mükâfatın en büyüğüne sahip olacaklardır. Unutmayalım ki, mükâfatın büyüklüğü, elde edilen başarı oranındadır.

Fare ile ilgili güzel bir nükte anlatılır. Fareye: “*Eğer şu duvardaki karşı duvardaki deliğe geçersen ödül olarak sana bir kilo peynir vereceğiz.*” demişler. Fare: “*O yolda kedi veya herhangi bir tuzak var mı?*” diye sorar. Hayır, demişler. Fare: “*Ödül büyük, mesafede az, ama ben bu yarışmaya giremem,*” demiş.

Hadiste, “*Cennet sevilmeyen (engeller)lerle çevrilmiştir.*”³⁹⁸ buyrulur. Engelli yollardan mücadele vererek, mükâfatın en büyüğüne kavuşmak gerekir. Hicr Suresinin 40. âyeti, Allah’ın muhlis kullarına şeytanın hiçbir zarar veremeyeceğini, ancak azgın ve sapıklara yaptıklarını güzel göstereceğini haber verir.³⁹⁹

Onun içindir ki şeytan, çirkinlikleri, günahları, şirki, küfrü, nifakı, riyayı, kalbi ve uzvi tüm günahları, süslü gösterir. Bazen de batılı hakk, kötülükleri de, iyilikler gibi takdim eder. Modern çağın icatlarını iyi-kötü, yarar-zarar etkisini hesaba katmadan câzip kılar. Günahları son derece şirin ve câzip gösterir ki, insanlar nefesine mağrur olsun. Günahlar arttıkça bu câziplik daha da artsın.

Kötülüğe sürüklemek ve doğru yoldan saptırmak için, şeytan insanı, hem inanç hem de amel cihetinden kendisine yaklaştırmaya çalışır.

Şeytanın özelliklerinden *dalalet*, fikir ve itikattaki fesatla; *iğva* ise, amel ve fiillerdeki fesatla ilgilidir. Dalaletin karşıtı *hidâyet*, *iğva*’nın karşıtı ise, *ruşd*’tur. Kur’ân’da, *فَدَّ نَبِيِّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ / Şüphesiz hak batıldan/ hidâyet dalâletten, (ayrılıp) açıkça ortaya çıkmıştır.*”⁴⁰⁰ buyrulur.

Şeytan *iğva* ile insanın düşünce yapısını ve amellerini fesada uğratar. Tezyîn de, insanın fikri yönüyle alakalıdır. Bu yüzden kötü düşünceler, kötü bidatler ve kötü bakış açıları insana câzip ve süslü görünür. Bu düşünceye sahip insanlar, batılı başkalarına güzel gösterirler. Şeytanın, “*yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracığım*” tehdidinin arkasında bu çaba vardır. Hatta şeytanın hedefinde *iğva* ve tezyîn ile belli bir grubu değil, tüm insanları dalalete düşürülmesi var.

³⁹⁸ Müslim, *Cennet*, 1

³⁹⁹ Mahmut Toptaş, *Kur’ân-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Cantaş Yay. III, 194-195

⁴⁰⁰ Bakara, 2/256

Âyetin sonunda, “لَأُعَوِّبَهُمْ أَجْمَعِينَ / *hepsini mutlaka azdıracağım.*” ifadesi bunu göstermektedir.

Bu yüzden iblisin uğraş alanı, siyah- beyaz, arap- acem, erkek-kadın, büyük-küçük, zengin- fakir, hâkim-mahkûm, her ne konumda olursa olsun yeryüzündeki tüm insanlardır.⁴⁰¹

Şeytan insanları tuzağa düşürmek için, şehevî arzuların yanı sıra, şüpheli şeyleri de çekici kılar. İnsanın manevî yücelişine karşı mücadele etmeye ahdetmiş olan şeytanın tahrikleri,⁴⁰² ubudiyetin önünde en büyük engeldir.

İnsan, Allah’ı unuttuğu, ibadetten saptığı ve Allah’ı anmaktan yüz çevirdiği an, dostu ve yoldaşı şeytan olur. Allah (cc) şöyle buyurur:

وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُفَيْضًا لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ

“*Kim, Rahmân’ın Zikri’ni görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur.*”⁴⁰³

Rahman’ın zikrinden yüz çevirmek, Allah’ı unutmak, gâflete dalmak, nefsin istekleri doğrultusunda hayati idame ettirmek, şeytanın arzuladığı durumdur. Böyle bir hayati tercih eden kişi, Rahman’ı bırakıp şeytanı tercih etmiştir. Allah da, onun istekleri doğrultusunda şeytanı ona musallat kılmıştır. O şeytan, onu istediği gibi evirip çevirir, ona, kötüyü iyi, çirkinini güzel, günahı süslü gösterir. Dini afyon ve safсата, dindarı yobaz ve gerici, küfrü felsefe ve ideoloji, batılı hak, hakkı batıl gösterir ve ona benimsetir.

İnsanoğlu, çetin bir imtihandan geçmektedir. Onu çevreleyen şer ve batıl güçler, iyi ve hak güçlere göre daha etkindir. Batılın elindeki silahlar daha tesirli, kurdukları tuzaklar ve planlar daha etkilidir. Onun için insan şeytanın kurduğu tuzaklar konusunda daha dikkatli olmalı, adımlarına ayak uydurmamalıdır.

Kur’ân’da, şer olan fiillerin insana düşmanlık besleyen şeytan tarafından daima güzel gösterildiğine dikkat çekilerek bu konuda uyarılarda bulunulmuş⁴⁰⁴ ve zerre kadar

⁴⁰¹ www.qaradawi.net (15.04.2015)

⁴⁰² A‘râf 7/14-18; Hicr, 15/36-42; İA, TDV, *Günah* md. XIV, 283

⁴⁰³ Zuhruf, 43/36

⁴⁰⁴ Bakara, 2/208, 268; Yâsîn, 36/60

hayır işleyen kimsenin, mükâfatını; zerre kadar kötülük işleyen kimsenin, cezasını göreceği⁴⁰⁵ haber verilmiştir.⁴⁰⁶

Çeşitli âyetlerde şeytanın azgın, sinsî, yanıltıcı ve kışkırtıcı olduğu haber verilmekte, hile ve aldatmalarına dikkat çekilmekte, ondan uzak durulması emredilmekte, şerrinden Allah'a sığınmanın gereği vurgulanmaktadır.⁴⁰⁷

Şeytan insanı kötülük işlemeye teşvik ettiği gibi onun Allah'a yaklaştıracak fiilleri gerçekleştirmesine de engel olmaya çalışmakta veya yerine getirmeye çalıştığı ibadeti bozmaya gayret göstermektedir.

Şeytanın bütün mahareti insanları tahrik etmek ve kendi yoluna çağırmaktan ibarettir,⁴⁰⁸ ona uyup uymamak ise kişinin elinde olan bir şeydir. İblîs'in sâlih kişiler üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır.⁴⁰⁹ Dolayısıyla insanların yaptıkları kötülükler için şeytanı bahane etmeleri gerçekçi olmadığı gibi, Allah katında da herhangi bir değere sahip değildir.⁴¹⁰

Şeytana karşı tedbir almak, tahriklerine kapılmamak insanın görevleri arasındadır. İnsanın bu konuda son derece dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü şeytanın elindeki tuzaklar fazladır.

Kalbe açılan menfezler, şeytanın insana tuzak kurduğu alanlardır. Kalb avcısı şeytan hiddet/öfke, şehvet, dünya hırsı, para sevgisi, makam arzusu gibi yemler atarak başımıza getireceği felaketleri planlar. Nasıl avcının saçıdığı yeme kapılmayan kuş, canını kurtarırsa; şeytanın saçıdığı yemlere kapılmayan kul da hakikat sahrasından gıdalanır, kolu kanadı bağlanmaz, hür ve âzâd olur.

Gazâlî'ye göre şeytanın insan kalbine hulûl ettiği kapı ve gedikleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Şeytanın ilk ve en güçlü menfezi *gadap ve şehvettir*. Gadap yani öfke akli yok eder, akıl zaafa uğrayınca da şeytan hücumu geçer. Şehvet irâde gücünü zaafa uğratarak şeytanın önünü açar. 2. Şeytanın insanı tuzağa düşürdüğü diğer iki kapı, *hased ve*

⁴⁰⁵ Zilzâl, 99/7-8

⁴⁰⁶ Mustafa Çağrı, *DİA*, TDV, *şer* md. XXXVIII, 539

⁴⁰⁷ *DİA*, TDV, *Şeytan* md., XXXIX, 99

⁴⁰⁸ İbrâhîm, 14/22

⁴⁰⁹ Bkz. Hicr 15/39-40, 42; İsrâ 17/65; Sebe' 34/21.

⁴¹⁰ Çağrı, *DİA*, XXXIX, 100

hırstır. Nitekim şeytanı helâke götüren de hasediydi. Âdem’i cennetten çıkararak da orada sürekli kalma hırsıydı. İnsan bir şeye harîs olunca, gözü hakkı/doğruyu görmez, kulağı hakîkati duymaz olur. İnsan kalbine şeytanın girişini haber veren, basîret nûrudur. Hırs ve hased, basîreti körleştirir. Kul göremez hâle gelince, şeytan insana hulûl ile arzusuna ulaşmayı ona güzel gösterir. 3. Şeytanın kalbe açılan kapılarından biri dünya nîmetleriyle *tezeyyün/süslenme* temâyülüdür. Şeytan bir insanda bu hastalığı görünce kalbde kuluçkaya yatar ve insan için dünya câzibesıyla tuzaklar kurmaya başlar. 4. Şeytanın kalbe giden büyük kapılarından biri de *tamahkârlık* duygusudur. Kalbe galib olan bu duygu, tama’ edilen şeyleri elde etmek için insanı riyâ ve hîleye sevk eder. Riyâ ve hile, kalbi de, ameli de, ifsâd eder. 5. Şeytanın kalbe açılan kapılarından birisi *aceleciliktir*. Temkîn, düşünerek karar verme ve işin sonunu hesap etme, insanın sürçme ihtimallerini azaltır. İnsandaki acelecilik duygusunun şeytânî; teennî ve temkîn duygusunun rahmânî olduğu bilinince insan kalbinde tefekkür ve tezekkür ufukları açılır ve basîret nûru yanlış kararı azaltır. 6. Şeytanın kalbe giriş kapılarından biri *yoksulluk korkusu* ile *cimriliktir*. Bu duygu, insanı infaktan alıkoyar, mal yığmaya davet eder. Altın ve gümüş gibi her türlü dünyalık şeylerle meşgûl olmaya yöneltir.⁴¹¹

Şeytanın tuzaklarından bir tanesi de, insanı hataya, küfra düşürüp onu terk etmesi, günahıyla baş başa bırakmasıdır:

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ

“Tıpkı şeytanın durumu gibi: hani o insana 'inkâr et' der; o inkâr edince de "bilesin ki benim seninle ilgim yok, ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım, der.”⁴¹²

Şeytanın âdemoğullarına karşı intikam hırsı kin ve kibri âyetlerde açık bir şekilde dile getirilmiştir. Şeytan kendi suçunun müsebbibi olarak da Allah’ı gösterir:

قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْت عَلَيَّ لَئِنِ أَخَّرْتَنِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأُحْتَكِنَنَّ دُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا

“(Şeytan) dedi ki: “Şu benden üstün kıldığına bak! Yemin ederim ki eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, az bir kısmı dışında, onun neslini peşime takacağım!”⁴¹³

Ayrıca faydalı işleri zararlıymış gibi göstererek, batıla hak görüntüsünü vererek insanları aldatması onun sinsî tuzaklarından biridir. Putperestlere puta tapıcılığı şeytan süslü

⁴¹¹ Hasan Kâmil Yılmaz, 6

⁴¹² Haşr, 59/16

⁴¹³ İsrâ, 17/62

göstermiştir. İbadetten geri duranlara, “Allah’ın rahmet ve mağfiretinin bol” deyip onları hata ve günaha düşüren yine şeytandır. ‘Bir seferden bir şey olmaz’ deyip günah olan bir fiili normal göstermesi, Onlara küfrü fiskı ve nifakı câzip gösterip onlara cenneti va’deden de odur. Onun için insan, kötü amelleri tezyîn eden şeytanın ve nefsin tahriklerine karşı dikkatli olmalıdır.

Dünyada amel yapan insan, anbarına buğday dolduran müstahsil gibidir. Ancak anbara giren fareden ve onun hîlesinden habersiz bir müstahsil, nasıl farkında olmadan anbarını boşaltır ve sonunda eli boş kalırsa, insanoğlu da ameline ortak olmak isteyen şeytana ve nefse elini ve kalbini kaptırırsa ameli boşa çıkar. Kalbi nefis ve şeytanın eline geçer. Böylece dünyası ve ahireti hüsrana olur. Bu tür bir akıbetten Allah’a sığınırız.⁴¹⁴

Şeytan, Allah’ın dosdoğru yolu üzerinde oturan ve insana yaptığı kötü amelleri süslü gösteren bir varlıktır. Bu yönüyle şeytan, insanı günaha sevk eden en önemli amil konumundadır.

2.8.3. Dünya Sevgisi ve Dünya Hayatının Cazibesi

İnsanı günaha götüren hâricî sebeplerden biri dünya hayatının cazibesi⁴¹⁵ ve ahiret hayatının unutulmasıdır. Kendini bu psikolojiye kaptıran insan, hayat sadece bu dünyadan ibaretmiş gibi pervasızca hareket etme arzusuna kapılır ve hayvanî istekleri tatmin etme duygusunun baskısıyla günaha kolayca kayabilir.⁴¹⁶

Kur’ân-ı Kerîm’de, dünyaya “*insanların aldandığı yer*” manasında, “*Dâru’l-Ğurûr*”⁴¹⁷ denmiştir. Bazı kimseler ebedî hayata giden bu yol üzerinde süsünden ve cazibesinden dolayı bu dünya bineğine âşık olmuşlar, varacağı yerin ebedî güzelliğini bu fâni güzelliğe satmıştır. Hâlbuki bu dünya bineğinin asıl vazifesi sırtına yüklendiği insanı ötelere taşımasıdır.⁴¹⁸

Kur’ân’a göre aldatıcı, oyalayıcı, maksattan uzaklaştırıcı, gâflete düşürücü ve gelip geçici bir süs olması dünya hayatının başlıca özellikleridir. Mal ve evlât dünya

⁴¹⁴ Hasan Kâmil Yılmaz, 6.

⁴¹⁵ Âl-i İmrân, 3/14, 185; Yûnus, 10/23; Ra’d, 13/26, Bakara, 2/95-96

⁴¹⁶ Adil Bebek, *DİA*, TDV, *Günah* md. XIV, 283

⁴¹⁷ Âl-i İmrân, 3/185

⁴¹⁸ Burhan, *Aylık İlim Kültür Dergisi*, Sayı: 33 Haziran, 2008, 21.

hayatının zînetidir.⁴¹⁹ Kadın, evlât, altın, gümüş, cins atlar, davarlar ve ekinler, insanoğlunun hoşuna giden dünya hayatının süsleridir.⁴²⁰ Kâfirlerin dünya peşinde koşmaları bu hayatın kendilerine süslü gösterilmesindedir.⁴²¹ Gerçi Allah'ın kulları için yarattığı zînetleri kimse yasaklayamaz,⁴²² ancak onlardan faydalanırken dünya-âhiret dengesini bozmamaya dikkat etmek gerekir.⁴²³

Dünya hayatının çekiciliği ve insanın aşırı istekleri onu günah işlemeye sevk eder. Allah, insanlara dünyanın geçici süslerine aldanmamalarını, dünyevî hırs ve tutkuların esiri olmamalarını bildirmiştir. Kur'ân'da şöyle buyrulur:

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ
الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَآءِ

*“İnsanlara kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığınları, salma atlar, davarlar ve ekinlere karşı düşkünlük, çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir.”*⁴²⁴

Bir başka âyette şöyle buyrulur:

*“Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, '(eğlence türünden) tutkulu bir oyalama', bir süs, kendi aranızda bir övünme (süresi ve konusu), mal ve çocuklarda bir 'çoğalma-tutkusu'dur. Bir yağmur örneği gibi; onun bitirdiği ekin ekicilerin (veya kâfirlerin) hoşuna gitmiştir, sonra kuruyuverir, bir de bakarsın ki sapsarı kesilmiş, sonra o, bir çer-çöp oluvermiştir. Ahirette ise şiddetli bir azab; Allah'tan bir mağfret ve bir hoşnutluk (rıza) vardır. Dünya hayatı, aldanış olan bir metadan başka bir şey değildir.”*⁴²⁵

Allah, Hz. Peygamberin eşlerini dahi dünya âhiret dengesini bozma eğilimi gösterdikleri için uyarılmış ve “ya dünya hayatının süsünü ya da Allah'ı, Rasûlünü ve âhiret yurdunu” tercih etmelerini istemiştir.⁴²⁶

⁴¹⁹ Kehf, 18/46.

⁴²⁰ Âl-i İmrân, 3/14

⁴²¹ Bakara, 2/212

⁴²² A'râf, 7/32

⁴²³ dünya md. İA, X, 23

⁴²⁴ Âl-i İmrân, 3/14

⁴²⁵ Hadid, 57/20

⁴²⁶ Süleyman Uludağ, “dünya” md. DİA, X, 23

“Ey peygamber, eşlerine söyle: “Eğer siz dünya hayatını ve onun süslü-çekiciliğini istiyorsanız, gelin sizi yararlandırayım ve güzel bir salma tarzıyla sizi salıvereyim. Eğer siz Allah’ı, Resulü’nü ve ahiret yurdunu istiyorsanız artık hiç şüphesiz Allah, içinizden güzellikte bulunanlar için büyük bir ecir hazırlamıştır.”⁴²⁷

Hz. Peygamber (sav) hadislerinde, dünya hayatının geçici güzelliklerine kanmamaları konusunda ümmetini uyarmaktadır:

“Sizin için korktuğum şeylerden biri, dünyanın süs ve güzelliklerinin sizlere açılmasıdır!”⁴²⁸

Dünya sevgisi her çeşit hatalı davranışların başıdır. Bir şeye olan sevgin seni kör ve sağır yapar.”⁴²⁹

“Dünya tatlı ve hoştur. Allah sizi ona vâris kılacak ve nasıl hareket edeceğinize bakacaktır. Öyleyse dünyadan sakının!”⁴³⁰

“Allah bir kulu sevdi mi, onu dünyadan korur. Tıpkı sizden birinin hastasına suyu yasaklaması gibi”⁴³¹

“Dünya arkasını dönmüş gidiyor, âhiret ise yönelmiş geliyor. Bunlardan her ikisinin de kendine has evlatları var. Sizler âhiretin evlatları olun. Sakın dünyanın evlatları olmayın. Zira bugün amel var hesap yok, yarın ise hesap var amel yok.”⁴³²

İnsanın dünyaya olan rağbetini, ifade eden, ölüm ve ahiret mefküresinin kalplerden nasıl silindiğini bildiren şu hadis de önemlidir. Sevban(r.a) 'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“Yakında milletler yemek yiyenlerin (başkalarını) çanaklarına (sofralarına) davet ettikleri gibi size karşı (savaşmak için) birbirlerini davet edecekler.” Birisi: “Bu o gün bizim azlığımızdan dolayı mı olacak?” dedi. Rasûlullah (sav): - Hayır, aksine siz o gün kalabalık fakat selin önündeki çörçöp gibi zayıf olacaksınız. Allah düşmanlarınızın gönlünden sizden korkma hissini soyup alacak sizin gönlünüze de vehn atacak”

⁴²⁷ Ahzâb, 33/28-29

⁴²⁸ Buhari, Zekât 47, Cuma 28, Cihad, 37, Rikak 7; Müslim, Zekât 123; Nesai, Zekât 81,

⁴²⁹ Ebu Davud, Edeb, 125

⁴³⁰ Müslim, Zikr, 99; Tirmizi, Fiten 26; İbn-i Mace, Fiten 19,

⁴³¹ Tirmizî, Tıbb, 1

⁴³² Buhâri, Rikak, 4

buyurdu. Bir adam: *Vehn* nedir? Ya Rasûlullah, diye sorunca, Allah Rasûlü (sav): - *Vehn, dünyayı (fazlaca) sevmek ve ölümü kötü görmektir.*” buyurdu.⁴³³

İslâm'ın dışındaki diğer ilahi dinlerin dini metinlerinde de, dünya hayatının câzip yönüne dikkat çeken ve bu konuda insanı uyaran sözler var. Bu metinlerde, ahiretten tamamen yüz çevirip dünyaya bağlanmanın insanlar için büyük bir hata olduğu bildirilir.

İncil'in Markos bölümünde, dünyevî kaygıların, sadece dünyaya yönelik isteklerin ve maddi zenginliğin insanları Allah'ın yolundan alıkoyduğu şu benzetmeyle anlatılır:

“Yine bazıları dikenler arasında ekilen tohumlara benzerler. Bunlar sözü işitirler, ama dünyasal kaygılar, zenginliğin aldaticılığı ve daha başka hevesler araya girip sözü boğar ve ürün vermesini engeller. İyi toprağa ekilenler ise, sözü işiten, onu benimseyen, kimi otuz, kimi altmış, kimi de yüz kat ürün veren kişilerdir.⁴³⁴

İncil'de inananlara, dünya hayatının geçici zevklerine dalmamaları, dünya tutkusunun insanlarda kalp katılaşmasına neden olduğu bildirilir:

“Kendinize dikkat edin. Zevk-sefayla, sarhoşlukla, yaşamın kaygılarıyla yürekleriniz katılaşsın. Ve o gün size bir tuzak gibi ansızın gelmesin. Çünkü bu, yeryüzünde oturanların tümüne gelecektir. Hep uyanık olun, dua edin”⁴³⁵

Tevrat'ta ise, dünya hayatının geçici olduğu, mal tutkusunun ve ahiretten tamamen yüz çevirip dünyaya bağlanmanın insanlar için büyük bir hata olduğu ve inananların bu aldanişa kapılmamaları gerektiği şu şekilde anlatılmaktadır:

“Gümüşi seven gümüşe ve bolluğu seven mahsule doymaz; bu da boş. Mal çoğalınca onu yiyenler de çoğalır ve gözler ile onları görmekten başka sahibi için ne fayda var?”⁴³⁶

Gözlerini bu dünyanın geçici güzelliklerine açan ve gönlünü onlara kaptıran sapkındır. Bundan sakınmayı bilmek gerekir.⁴³⁷

⁴³³ Ebu Davud, *Melahim*, 5; Müsned, 2/359; Heysemî, *Mecmau 'z-Zevaid*, 12244

⁴³⁴ Markos, *Bap 4*, 18-20

⁴³⁵ Luka, *Bap 21*, 34-36

⁴³⁶ Vaiz, *Bap 5*, 10-11. (*m.harunyahya.com* (11.10.2014))

⁴³⁷ Banu Ayten Akın, *İslâmiyet'in Yarattığı Dünyada Sanatın Yeri*, <http://e-dergi.atauni.edu.tr>

Gazali aldaticı dünya hayatını şöyle tavsif eder: “Dünyadan sakın. Çünkü dünya hilebazdır, sahtekârdır, zalimdir, aldaticıdır. O öyle bir sahtekârdır ki, telli duvaklı gelin gibi gözlerin kendine doğru çevrilmesini, kalpleri kendine bağlamayı ve âşık etmeyi bilir.”⁴³⁸

İmam Şafii de dünyayı, sahiplerini cezbeden bir leşe benzeterek ondan uzak durulmasını tavsiye eder:

وما هي إلا جيفة مستحيلة * عليها كلاب همهن اجتذابها

فإن تجتنبها كنت سلماً لأهلها * وإن تجتذبها نازعتك كلابها

“(Dünya), ulaşılması zor bir leş gibidir. O leşin üzerinde, cazibesine kapılmış köpekler var. Ondan uzak durursan taliplerinden korunmuş olursun. Ama cazibesine kapılırsan, üzerindeki köpeklerin saldırısına uğrarsın.”⁴³⁹

Bediuzzaman da, dünyevî zîynetlerin geçici olduklarını, bunlarla mağrur olunmaması gerektiğini dile getirir:

Şu dünyadaki tezyînat, yalnız telezzüz veya tenezzüh için değildir. Çünkü bir zaman lezzet verse, firakıyla birçok zaman elem verir. Sana tattırır, iştilhasını açar, fakat doyurmaz. Çünkü ya onun ömrü kısa, ya senin ömrün kısadır; doymaya kâfi değil. Demek kıymeti yüksek, müddeti kısa olan şu tezyînat ibret içindir, şükür içindir. Usul-ü daimîsine teşvik içindir; başka, ulvî gâyeler içindir.⁴⁴⁰

Allah'ı ve âhireti unutarak dine karşı ilgisiz; ahlâki ve dini değerlere yabancılaşma anlamını taşıyan dünyevileşme, müslüman fert ve toplumları çok yakından ilgilendiren varoluşsal bir problemdir. Bu sebeple dünyevileşmekten kurtuluş, hayati önem arz etmektedir. Zira dünyevileşme; dini düşünce, uygulama, inanç ve kuralların kişisel ve toplumsal anlam ve önemini yitirme süreci,⁴⁴¹ insanın dünyanın çekiciliğine kapılarak güç ve imkânını dünyevî unsurlara yoğunlaştırmasıdır.⁴⁴² Diğer bir ifadeyle dünyâ-âhîret dengesinin dünya lehine bozulması, insanın esfel-i sâfilîne düşüş serüvenidir.⁴⁴³ Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere dünyevileşme, dünyaya gereğinden fazla

⁴³⁸ Gazali, *İhya-u 'Ulumi 'd-Din*, Çev. Abdullah Aydın, Karaoğlu Yay, III-IV, 2816.

⁴³⁹ Şafii, 51

⁴⁴⁰ Said Nursi, *Sözler /Onuncu Söz, Mukaddime*, Işık Yay. İzmir 2004.

⁴⁴¹ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, “Dünyevileşme” md. İstanbul 2000.

⁴⁴² Süleyman Karacelil, *Büyük Tehlike: Dünyevileşme*, Nesil Yay., İstanbul 2008, 12

⁴⁴³ Ahmet Yıldırım, *Din, Dünyevileşme ve Zühd*, Araştırma Yay. Ankara 2005, 95

meyletme, dini yaşantıyı ihmal edecek kadar dünyalıklarla meşgul olma gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁴⁴ Modernizm, küreselleşme, kentleşme, iletişim ve ulaşım araçlarındaki hızlı gelişmeler sekülerleşmeyi artırmıştır. Modernite ilerleme kaydettikçe, dünyevîleşme daha da artmaktadır. Bu durum, dinin topluma etki gücünü da azaltmaktadır.

Modernizmin hayata müdahalesi hızlı oldu. Modern zamanlar Samiri'nin, altın buzağısının cilalanıp tedavüle sunulduğu zamanlardır. Altın buzağılar çoğu zaman, modernizmin ambalajı ile müşterilerin beğenisine sunuluyor. Konformizm, hedonizm (hazcılık), pragmatizm (faydacılık), oportünizm (çıkarıcılık), sekülerizm (dünyacılık) dünyayı çağdaş bir buzağıhaneye dönüştürdü.

Modernizm dünyaya fazla yüklendi, hayatın dengesini bozdu. Gerçi modernizm insanın fiziki dünyasını maddi başarılarla süslemiştir. Ancak insanı dünyevîleştirdi ve öte dünyasız bir dünyanın tadını çıkarmaya götürdü. Kısacası, din seküleştirilirken, sekülerizm de dinleştirildi.⁴⁴⁵

Dünya hayatının zenginliklerini ve hazlarını putlaştırmaya bağlı olan, zenginlik taslama, nankörlük, gurûr, hakka karşı inatçılık gibi tavırlar da küfr ve sapmada ayrı bir yere sahiptir.⁴⁴⁶

Hz. Peygamberi endişeye sevk eden hususlardan bir tanesi, dünya zîynetlerinin ümmetine açılması idi.⁴⁴⁷ Bugün, dünyaya sımsıkı sarılan, dünyanın geçici güzelliklerine kanıp ölümü ve ölüm ötesi hayatı düşünemeyen, Allah'a kulluk vazifesini ihmal edip yaratılış amacından uzaklaşan, günah ve haramların süslediği bir dünyevî yaşantıyı tercih eden, insanları ve toplumları görüyoruz. Bu durumun en önemli sebebi *tezyîn* (kötü amellerin câzipliği)dir. Kur'anın muhtelif âyetlerinde bu konuya dikkatimizi çeken uyarılar bulunmaktadır. İleride bu konu üzerinde durulacaktır.

⁴⁴⁴ Süleyman Gümrükçüoğlu, *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/2 Winter 2015

⁴⁴⁵ Sabiha Ateş Alpat, *Modernizmin Kurbanları*, Beka Yay. İstanbul 2012. S.129-132

⁴⁴⁶ Ardoğan, 131

⁴⁴⁷ “..sizin için korktuğum... şeylerden birisi de benden sonra size dünya nimet ve zîynetlerinin açılması (sizin de onlara gönlünüzü kapturmanızdır.” (Buhari, *Zekât*, 47; Müslim, *Zekât* 121)

2.8.4. Kötü Çevre ve Olumsuz Örneklerin Fazla Oluşu

Yukarıda sayılanların dışında kötü çevre, kötü dostluklar ve arkadaşlıklar, Kötü adetler, kötü örneklerin bol miktarda mevcudiyeti,⁴⁴⁸ hisler, şehvî arzular, ihtiraslar, kibir, hased ve daha pek çok amil kişiyi günaha sevkeden etkenler olarak zikredilebilir.

Kıskançlık (hased), ikiyüzlülük (riya), büyüklenme (kibir), ğurûr, cimrilik, şöhret, makam ve mevki, ihtiras, hırs ve tama'(açgözlülük), kızgınlık ve husumet (düşmanlık), insanı günaha düşüren kusurlardan bazılarıdır.

Kötü âdetlerden uzak durmanın önemini ifade eden M. Zâhid Kotku şöyle der:

Alışkanlık çok kötü bir âdettir, terki de o nispette zordur.⁴⁴⁹ Kötü âdet ve arkadaşların verdiği zarar, ticaret veya işi ile meşgul olup ibadet, taat bilmeyenlerden daha çok acı ve zararlı olduğu inkâr olunmaz bir felakettir.⁴⁵⁰ Bazı bedbahtlar istedikleri ve çırpındıkları halde bir türlü kötü huylarından kurtulamazlar. Bunun başlıca sebeplerinden biri de kötü alışkanlıkların küçükten beri köklü âdetler hâline gelmesidir.⁴⁵¹

Kur'ân, ahirette kötü dostlukların sebep olacağı pişmanlığı şu şekilde dile getirir:

وَيَوْمَ يَعِضُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ
فُلَانًا خَلِيلًا لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا

“O gün zalim, parmaklarını ısırır. “Eyvah! der, keşke o Peygamberle birlikte yol tutsaydım. Eyvah! Keşke falanı dost edinmeseydim! Vallahi bana gelen öğütten (Kur'ân'dan) beni o uzaklaştırdı. Zaten şeytan, insanı (işte böyle uçuruma sürükleyip sonra da) yüzüstü, yalnız bırakır.”⁴⁵²

Toplumda kötülüklerin yaygınlaşması, şiddet, sevgisizlik, aşırı geçimsizlikler, boşanmalar, tacizler, tecavüzler, sigara, alkol ve uyuşturucu alışkanlığı, hırsızlık ve yankesicilik, çevreyi câzip hale getiriyor.

⁴⁴⁸ Bkz. En'âm, 6/116; Furkân, 25/27-29

⁴⁴⁹ Kotku, II, 17

⁴⁵⁰ Kotku, I, 177

⁴⁵¹ Kotku, V, 565

⁴⁵² Furkan, 29/27-29

2.9. GÜNAHLARIN İNSAN ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE ONUN GÜNAHLARLA İMTİHANI

Günahların İnsan Üzerindeki Etkisi: Daha önce ifade edildiği gibi günahlar, insanı kulluktan alıkoyan kötü amellerdir. Bu durum, Allah ile kul arasındaki iletişimi olumsuz etkiler. Zira günah, azamet sahibi olan Allah'a bir itaatsızlıktır. Onun rahmet ve rızasına karşı bir perdedir. İnsana câzip gelen günah, kimi zaman, insanın duygu ve düşünceleri üzerinde olumsuz etki yaparak kalbinin kararmasına sebep olur.

Hz. Peygamber, günahın bu etkisini şöyle açıklıyor: *“Kul bir hata yaptığı zaman kalbinde siyah bir iz meydana gelir. Eğer kişi, o günahı terk eder ve tövbe edip af dilerse kalbi o lekeden temizlenir. Eğer, aynı günahı işlemeye devam ederse, kalpteki leke artar. Hatta bir zaman gelir, kalbi tamamen kaplar. İşte bu durum Allah'ın **“Hayır onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır.”**⁴⁵³ mealindeki âyette zikrettiği pastır.”*⁴⁵⁴

İslâm âlimlerinden İmam Gazzâlî'nin benzetmesi bu anlamda zikre değerdir. O şöyle diyor: *“Cilalı aynanın karşısında duran insanın aynaya yansıyan nefesi, aynayı kararttığı gibi, kişinin uyduğu şehvet ve işlediği günahlardan oluşan karanlıklar da kalp üzerinde birikerek onu paslandırır ve karartır. Aynanın yüzünde biriken pas zamanla madenin içine işleyip maddesini bozduğu gibi, kalbin üzerinde biriken pas da o kalbin tabiatı haline gelir ve kalbin üzerini kapatır.”*⁴⁵⁵

Günah ve kötülükler, insanın manevi hayatını olumsuz etkiler, kalplerinde Allah korkusu olanları rahatsız eder.

Hz. Peygamber'e iyilik ve kötülüğün ne olduğu sorulur. Allah Resülü cevaben der ki:

البر حسن الخلق والإثم ما حاك في صدرك وكرهت أن يطلع عليه الناس

*“İyilik (birr), güzel ahlâktan ibarettir. Günah (ism) ise, kalbini tırmalayan ve insanların bilmesini istemediğin şeydir.”*⁴⁵⁶

⁴⁵³ Mutaffifin, 83/14

⁴⁵⁴ İbn Mace, Zühhd, 29,

⁴⁵⁵ Gazzâlî, İhyâ Ulûmu'd Dîn, (Çev.: Ahmed Serdaroğlu), Bedir Yay. İstanbul 1975, IV, 22.

⁴⁵⁶ Müslim, Birr 5; Tirmizi, Zühhd, 52.

Asrımızda dünyevî zîynetlerde artış söz konusudur. Zîynetlerin çoğalması dünyevîleşmeyi de, hızlandırmıştır. Dünyaya rağbetin artmış olması, hataların da, artacağına işarettir. Bir hadiste, “*Dünya sevgisi her çeşit hatalı davranışların başıdır. Bir şeye olan sevgin seni kör ve sağır yapar.*”⁴⁵⁷ Buyrulur.

Risale-i Nur Külliyyatı’nda, bu asırda her insana yüzlerce, binlerce günahın her an hücum ettiğine dikkat çekilir.

Büyük olsun, küçük olsun, günahların hafife alınması veya önemsenmemesi, o fiili işleyen kişiyi küfürle karşı karşıya getirebilir. ‘Günah kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra, tâ nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah, istiğfarla çabuk imha edilmezse, kurt değil, belki küçük bir mânevî yılan olarak kalbi ısırıyor’ tespiti olayı net olarak ortaya koyuyor.⁴⁵⁸

Neticede günahlar Allah ile kul arasına çekilen bir perdedir. Allah’ın rıza ve sevgisinin önüne geçen bir engeldir. Allah’ın gazabını celbedecek en büyük felâkettir. Dolayısıyla günahlardaki cazibeye kapılarak, ruhu ve gönlü karartmamak asıldır.

İnsanın en çetin imtihanı günahlardır. İnsanın yaratılış gâyesi, Allaha kulluktur.⁴⁵⁹ Hayatın ve ölümün gâyesi de, kimin daha güzel bir amelde bulunmasıdır.⁴⁶⁰ Dünyanın yaratılış amacı da, insanların denenmesidir. Allah (cc) şöyle buyurur: “*..Hanginizin daha iyi olduğunu denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O’dur...*”⁴⁶¹

İnsan, hayatı boyunca hayır ve şerle sınanmaktadır. Allah, “*كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ*” / *Her canlı, ölümü tadar. Bir deneme olarak sizi hayırla da, şerle de imtihan ederiz. Ve siz, ancak bize döndürüleceksiniz.*⁴⁶² buyurur. İnsanın karşılaştığı sıkıntılar ve musibetler birer imtihan vesilesidir.

Sıkıntılar karşısında Allah’a dayanarak sabredenler, Allah’ın rızasını kazanırlar. İnsanlar, mal-mülk, evlat, güzellik, sağlık gibi Allah’ın ihsan ve nimetleriyle de

⁴⁵⁷ Ebu Davud, *Edeb*, 125

⁴⁵⁸ Said Nursi, *Lem’alar*, Şahdamar Yay. İstanbul 2012, 7-8

⁴⁵⁹ Zariyat, 51/56

⁴⁶⁰ Mülk, 67/2

⁴⁶¹ Hûd, 11/ 7

⁴⁶² Enbiyâ, 21/35

sınanırlar. Bu durumda insanın yapması gereken, kendi süfli istekleri doğrultusunda değil, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya yönelik gayret sarfetmektir.

Makam-mevki, mal-mülk, şan-şöhret ilim, rütbe ve çeşitli derecelerin verilmesi ile imtihan oluyoruz. Bir âyette şöyle buyrulur:

*“Andolsun sizi biraz korku, (biraz) açlık, (biraz da) mallardan, canlardan ve mahsullerden yana eksiltme ile imtihan edeceğiz. Sabredenlere (lutf-u keremimi) müjdele.”*⁴⁶³

Daha önce ifade edildiği gibi, Allah insanı en güzel şekilde yaratmış onu mükarrem kılmıştır. Diğer mahlûkat içerisinde onu farklı bir konumda yaratmıştır.

Allah insana akıl verdiği gibi nefis de vermiştir. Bu yüzden insan, yaratıklar arasında daha yüksek bir konuma geçmeye veya daha düşük bir seviyeye inmeye musait varlıktır. Denilir ki, Allah meleklerle akıl vermiş, nefis vermemiştir. Hayvanlara ise nefis vermiş akıl vermemiştir. İnsanda ise her ikisi mevcuttur. Eğer insan nefisine hâkim olup aklının emrine girerse o meleklerden daha üstün bir konuma gelecektir. Ama nefisine yenik düşerse yani aklını nefisine tabi kılsa, derece itibariyle hayvanlardan daha aşağı bir seviyeye inmiş olacak ki bu da insan için en büyük felakettir.⁴⁶⁴ Kur'ânda aklını kullanmayıp nefse uyanlarla ilgili şöyle buyrulur:

“Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da akılsızdırlar. İşte asıl gâfiller onlardır.” (Araf, 7/179)⁴⁶⁵

İnsanın aklına şöyle bir soru gelebilir. Nefis, şeytan ve günahlar niçin yaratıldı? Nefis, şeytan ve günahların yaratılmasının hikmeti, Allah'ın insanları imtihan etmek, denemek ve sınamaktır. Hz. Mevlânâ günahlar vasıtasıyla insanların denenip sınanıldığını açıklamak için şu misâli verir:

⁴⁶³ Bakara, 2/155

⁴⁶⁴ Mevlânâ'nın eserlerinde, bu anlamdaki hadis şöyle nakledilir: “Allah melekleri yarattı, onlara akıl verdi; hayvanları yarattı, onlara şehvet verdi; insanoğlunu yarattı, onlara akıl da verdi, şehvet de. Kimin akli şehvetine üst olursa, meleklerden yücedir o; şehveti aklından üst olursa hayvanlardan daha aşağıdır.” (Mevlana, Celaleddin Rumi, Mesnevi, Terc. ve şerh: Tahir Olgun, İstanbul Ahmet Sait Mat. 1963-1972. IV, 1497); İsmail Hakkı Bursavi, *Ruhu'l Beyan*, Terc. Ömer Faruk Hilmi, Osmanlı Yay. İstanbul III, 328

⁴⁶⁵ Şeyh Muvelli M.Mehdi en-Niraki, *Camii's Saadat*, Neş. İntişarat İsmailiyyan, h.1428, I, 34

“Bir melik (adamlarından) hain olanın ve kendisine güvenilebilenin ortaya çıkması için (bir) cariyesine: 'kendini süsle ve git kölelerime göster!' diye emretti. Her ne kadar cariyenin bu hareketi görünüşte günah (şer) gibi görünse de gerçekte, sadece padişahın kulluğunu yerine getirmektir. Günahlar da, buradaki cariyeye (kadın köle) örneğinde olduğu gibi, süslü ve köleleri (kulları) cezbedicidir. Allah'a ve emirlerine itaat yerine ihanet edenler, bunlara kapılırlar ve günahlara sabredemezler.”⁴⁶⁶

Dolayısıyla dünyada şerrin olması, imtihandan ötürüdür. Çünkü hayrın, iyiliğin ve güzelliğin değeri ancak zıddıyla bilinir.

2.10. KÖTÜ AMELLERİN/GÜNAHLARIN SEBEP OLDUĞU MADDİ VE MANEVİ PROBLEMLER

Hayatta yapılacak öyle güzel ameller vardır ki, insan bu faydalı amelleri ihmal ederek, faydasız amellerde bulunur. İleride doğuracağı sonuçları düşünmez. Hayırlı amellerin ucundan bucağından tutmaz, nefsanî arzuların peşine takılır ve günah bataklığına saplanır. Faydasız bir ömür geçirerek kendisine yazık eder.

Allah, kelamıyla, insanı dünya ve ahiret saadetine ulaştıracak buyruklarını bildirmiş, Peygamberler de, onun kurtuluşuna vesile olacak amelleri haber vermişlerdir.

İnsanın maddi ve ruhi yönünü olumsuz etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesi de hiç şüphesiz dinin hoş görmediği Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı fiil ve davranışlardır. Çünkü *günah* diye tabir edilen bu fiil ve davranışlar, insanın duygu ve düşünceleri üzerinde olumsuz etki yapmakta, dünyada çeşitli sıkıntı ve huzursuzluklara, ahirette de ilahi azaba sebep olmaktadır.

Allah (cc) bizlere; tertemiz bir vücut, arınmış bir ruh, sağlam bir akıl bahsetmiştir. Ancak insanın akıl fonksiyonlarını tahrip eden içki, uyuşturucu gibi bir kısım zararlı alışkanlıklar ile; stres, gürültü, kin, hased, düşmanlık ve inançsızlık gibi faktörler, insanın beden ve ruh sağlığının bozulmasına neden olmaktadır.

İnançsızlık, ibadetsizlik ve isteklerdeki aşırılık, nemalazımcılık insanın ruh ve beden yapısını ciddi ölçüde etkileyen, insanı hüsrana götüren sebeplerdir. Kur'ân-ı Kerîm, bu gerçeği net bir şekilde bildirmiştir:

⁴⁶⁶ Mevlânâ, *Fih-i Mâfih*, (Çev.: Melike Ülker Tarıkâhya), M.E. G.S.B. Yay. İstanbul 1985, 72-73.

“*Asra yemin olsun ki, insan hiç şüphesiz hüsrân içindedir. Ancak inanıp yararlı iş yapanlar, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır.*”⁴⁶⁷

Samimi Allah inancı, ruh yapımıza güven, sevgi, hoşgörü, merhamet gibi fevkalade önemli olan duyguları yerleştirir.⁴⁶⁸

Ruh hastalıkları daha çok, sıkıntı, elem, çatışma, kaldıramayacak kadar ağır yük yüklenme gibi nedenlerden kaynaklanır. Kur’ân Allah’a, kadere, âhirete imanı, tevekkül ve sabrı emrederek, ruhsal gerilimleri hafifletici, sıkıntıları giderici, bunalımları yok edici esaslarıyla psikoz ve nevroz gibi hastalıkların büyük ölçüde önüne geçer.⁴⁶⁹

Günah ve kötü alışkanlıklar insanın ruh ve beden sağlığını bozarken namaz, oruç, tefekkür, tezekkür ve Kur’ânın okunması gibi ibadetler de insanın ruh ve beden sağlığını olumlu yönde etkiler.⁴⁷⁰

Allah (cc), Ankebut Suresinin 46. âyetinde şöyle buyurur:

“*Sana vahyedilen kitabı oku, namaz kıl, namaz mutlaka aşırılıktan ve kötülükten alıkor. Allah’ı anmak elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı bilir.*”⁴⁷¹

Allah’ı anmaktan yüz çevirenlerin hayatı sıkıntı ve bunalımlarla iç içedir. Allah cc şöyle buyurur. “*Kim de Benim zikrimden yüz çevirirse, artık onun için sıkıntılı bir geçim vardır...*”⁴⁷²

Allah, dinle beraber teslimiyet, tevekkül ve kanaatı da gerekli kılmıştır. İnsan bunalara aykırı hareket etti mi, dünyaya hırsla sarılır. Derken kendini sıkıntılı bir hayatın içinde bulur. Burada sözü edilen sıkıntılı yaşantının kabir hayatı aşamasıyla ilgili olduğu veya âhirette yaşanacak sıkıntılara işaret edildiği rivâyetlerinin yanı sıra, dünya hayatındaki sıkıntılar anlamına ağırlık veren rivâyet ve izahlar da vardır. Dünya hayatındaki sıkıntı, bu tür kimselerin maddî açıdan bolluk içinde olsalar bile, inançsızlığın, yanlış hedeflere yönelmenin, haram yollardan kazanmanın verdiği psikolojik baskı altında büyük bir darlık ve sıkıntı hissedecekleri, Allah’ın hoş-

⁴⁶⁷ Asr, 103 / 1-3

⁴⁶⁸ Haluk Nurbaki, *İslâm Dininin İnsan Sağlığına Verdiği Önem*, DİB Yay, Ankara 1985 (www.haluknurbaki.tv) 10.08.2015

⁴⁶⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur’ân’da İnsan Psikolojisi*, Yalnızkurt Yay. İstanbul 1997, 97-99.

⁴⁷⁰ Süleyman Karakaş, *Günah neden çirkindir?* Gülistan Dergisi, Haziran, 2012, 138

⁴⁷¹ Ankebut, 29/45

⁴⁷² Taha, 20/124

nutluğunu kazanma amacının mutluluğundan yoksun kalmanın ıstırabını tadacakları şekilde yorumlanabilir.⁴⁷³

Günah ve kötü amellerdeki zevk ve lezzet geçicidir. Kısa süreli bir mutluluk sağlıyorsa da, bu zevk ve lezzet, bir müddet sonra, sıkıntı ve eleme dönüşür. O halde, ruh sağlığını korumak, günah ve kötü alışkanlıklardan korunmak için Yaratana karşı sorumluluğumuzun bilincinde olmamız gerekir.

⁴⁷³ Kurtubi, XIV, 157; Kur'ân Yolu, III, 558-560

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖTÜ AMELLERİN/ GÜNAHLARIN CAZİPLİĞİ / TEZYİNİ

3.1. KÖTÜ AMELLERİN TEZYİNİ

Kur'an-ı Kerim'de tezyin daha çok menfi anlamda, insanların yaptıkları kötü fiil ve davranışlarını güzel görmeleri anlamında kullanılmıştır. Şeytanın insanı dalalete düşürmek için başvurduğu tuzaklardan bir tanesi, kötü amelleri ve günahı, insana güzel ve câzip göstermesidir.

Çalışmamızın bu bölümünde, Kur'ân âyetleri ışığında, kötü amellerin tezyîni üzerinde duracağız. Bu vesile ile kötü amellerin insanlara nasıl câzip ve güzel görüldüğünü, şeytanın, kötü fiilleri güzel göstererek, onu nasıl yoldan çıkardığını, insanın dünya hayatına ve onun geçici güzelliklerine nasıl kandığını, şehevî arzuların, günah ve kötü amellerin, uhrevî gâyenin önünde nasıl bir engel teşkil ettiğini izah etmeye çalışacağız.

En büyük dalale, en büyük hüsrân, en büyük elem ve azap, en acı musibet, batılın hakk olarak telakki edilmesi, günah işleyenin kendisini doğru yolda görmesidir. Allah (cc), iyi ameller yaptıklarını sanıp çabaları boşa giden kişilerle ilgili şöyle buyurur:

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَّهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ
يُحْسِنُونَ صُنْعًا

“De ki, size, yaptıkları işler bakımından en çok ziyana uğrayanları bildirelim mi? Onlar, iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir.”⁴⁷⁴

İnsan, çirkin olanı tercih eder ve ona razı olursa, Allah o çirkinliği kendisine süslü gösterir, daha sonra insan bu çirkinliği güzel görmeye başlar. Allah, her zalime zülmünü, her günahkâra günahını ve her fasığa fıskını kötü gösterir. Kişi bu kötülüğün bu çirkinliğin farkındadır. Bunu devam ettirirse bu çirkinlik yavaş yavaş kaybolur ve çirkinliği kalbinden silinir. Derken bu çirkinliği -bir ceza olarak- güzel görür.⁴⁷⁵ Bu da,

⁴⁷⁴ Kehf, 18/103-104

⁴⁷⁵ <http://www.alukah.net>, İbrahim b. Muhammed el Hukayl, (05.09.2015)

tevhid ve ibadetten yüz çevirdiği için bir bakıma Allah'ın onu cezalandırmasıdır. Çünkü o, kötüyü iyiye tercih etmiştir. Tercihini kötüden, çirkinden, küfür ve nifaktan yana kullanmıştır. İleride üzerinde duracağımız bir kısım âyetlerde sözü edilecek 'kötü amellerin güzel gösterilmesi'nden maksat budur.

3.2. KÖTÜ AMELLERİN TEZYİNİ İLE İLGİLİ YAŞANMIŞ ÖRNEKLER

Şeytanın, kötü amelleri insana nasıl güzel gösterdiği ile ilgili pek çok misâl zikredilebilir. Kur'ân âyetlerinden yola çıkarak, kötü eylemlerinin tezyînine kapılıp hataya, günaha ve küfre düşenlerden tarihte yaşanmış birkaç örnek zikrederim:

3.2.1. Âdem (as) ve Eşinin Cennetten Çıkarılması

Kur'ân'ın muhtelif âyetlerinde, Hz. Âdem (as) ve eşinin cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirildiğinden söz edilir.⁴⁷⁶ Âdem (as) ile eşinin Allah'ın emrine muhalefet edip cennetten çıkarılmaları, şeytanî tezyînin bir sonucu idi. İkili, cennetin nimetleri içinde yaşamlarını sürdürürken, şeytanın süslü sözlerine ve yeminlerine kanarak, ilahi uyarıyı unutup yasaklanan ağaçtan yemeye başlarlar. Bu hatanın bedeli ağır olur. Âdem (as) ve eşi, Allah'ın emrine muhalefetten dolayı, cennetin nimetlerinden mahrum bırakılırlar. Muhtelif Kur'ân âyetlerinde, Allah (cc), Âdem (as) ve eşini şeytan konusunda uyarmaktadır:

“Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun, istediğiniz yerinden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz, dedik. Şeytan oradan onların ayağını kaydırda da buldukları yerden onları çıkardı.” (Bakara, 2/35-36)

“Ey Âdem, dedik, bu hem senin için hem de eşin için büyük bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra yorulur, sıkıntı çekersiniz.” (Taha, 20/117)

“Derken şeytan onun aklını karıştırıp, 'Ey Âdem, dedi, Sana ebedîlik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?' Ve onlara, 'Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim.' diye yemin etti.” (Taha, 20/120)

Âyetlerde görüldüğü üzere, şeytanın sinsi tuzakları konusunda, Âdem (as) ve eşine, Allah'ın uyarıları yer almaktadır. Çünkü şeytan, Hz. Âdem ve eşinin cennette

⁴⁷⁶ Bkz. Bakara, 2/36.38; A'raf, 7/20-22, 27

kalmalarını kıskanmıştı. Yasak ağaçtan yemeleri için onlara vesvese vermiş, süslü telkinlerde bulunarak hataya düşmelerine sebep olmuştur.

Bütün bu olup bitenler Allah'ın takdiridir. Şeytan, cennete nasıl girmiştir? Allah, neden ona müsaade etmiştir? Âdem (as) niye yasaklanan ağaçtan yemiştir? vb. sorular idrakimizin dışında olan ve Allah'ın iradesini ilgilendiren sorulardır. Kul olarak görevimiz, ilahi uyarıları dikkate alarak, şeytanın bu süslü telkinlerine kanmamaktır. Allah'ın emir ve yasaklarına uyma konusunda gayret sarfetmek, rızasına uygun amellerde bulunmaktır.

Allah, ilk insana uyarılarda bulunduğu gibi nesline de aynı uyarıları yapmaktadır:

“Ey Âdemoğulları! Size “Şeytana kulluk etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır; bana kulluk edin, doğru yol budur” dememiş miydim? Nitekim o şeytan, sizden nicelerini saptırdı. Hiç aklınızı kullanmıyor muydunuz?” (Yasin 36/60-63)

“Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı ayıp yerlerini birbirine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, iman etmeyenlerin dostları kılmışızdır.” (Araf, 7/ 27)

Âyetlerde sözü edilen dalaletin (yoldan çıkarmanın) sebeplerinden biri de, şeytanın bu dalaleti (saptırmayı) süslü bir tarzda, hak suretinde göstermesidir.

3.2.2. Habil ve Kabil Olayı

Şeytan ve kötü nefsin insanlara günah ve kötü amelleri nasıl güzel ve câzip gösterdiği ile ilgili bir başka örnek, Hz. Âdem'in çocuklarından Kabil'in Habil'i öldürme olayını verebiliriz. Yeryüzünde işlenen bu ilk cinâyette şeytan Kabil'e, kardeşi Habil'in katlini güzel gösterir. Kin ve kıskançlığı sinsice kalbine yerleştirir. Rahat etmesi için de, kardeşini öldürmeyi telkin eder. Ayette şöyle buyrulur:

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Böylece, nefsi ona kardeşini öldürmeyi hoş gösterdi; o da onu öldürüp hüsrana düştü.”⁴⁷⁷

⁴⁷⁷ Maide, 5/30

Şeytan, sinsi planını ortaya koyduktan sonra da aradan çekilir. Zaten onunun görevi, *tezyîn* (kötülükleri güzel göstermesi), *tahriş* (insanları tahrik etmesi ve kışkırtması), *vesvese* (insanın kalbine kötü düşünceler sokması), *iğva* (azdırma, ayartma,⁴⁷⁸ aşırı derecede sapıklıklığı kalbe yerleştirerek insanı yoldan çıkarması) ve *iğra* (azdırmak, baştan çıkarmak, insanların arasına fitne ve fesat sokması) ile insanı suç ve günaha teşvik etmesidir. Suç ve günaha teşvik ettikten sonra da, aradan çekilmesidir. Aradan çekilirken de, Allah'tan korktuğunu dile getirmesidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ

“Yine onların durumu, insana ‘inkâr et’ deyip insan da inkâr edince “Ben senden uzağım, âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım diyen şeytanın durumu gibidir.”⁴⁷⁹

Âyette şeytanın süslü sözlerle duygu sömürüsü yaptığı görülür. O, kendisini suçsuz göstererek ve Allah’tan korktuğunu söyleyerek bütün vebali insanoğluna yüklemektedir.

Allah (cc) bu âyette, iki yüzlülük ederek insanları kandıran münafıkların bu yöntemini, şeytanın insanı doğru yoldan saptırırken uyguladığı taktiğe benzetmiştir.⁴⁸⁰ O şeytan ki, insanı aldatmış ve Allah’ı inkâr etmesi karşılığında, ihtiyaç duyduğu esnada kendisine yardım edeceğini vaad etmişti. İnsan da, Allah’ı inkâr edip şeytana tabi olduğunda ve onun yardımına ihtiyaç hissettiğinde, şeytan onu bırakmış ve ondan uzaklaşmış, sonra da şöyle demişti: “Sana yardım edemem. Çünkü âlemlerin Rabbinden korkarım.”⁴⁸¹

Bu, şeytanın âdemoğullarını saptırmak için başvurduğu bir taktiktir. En büyük uğraşı, insanı, suç ve günaha düşürünceye kadardır. Bunu başardıktan sonra, “senden uzağım” deyip masumiyet zırhına bürünecek ve suçu sahibine mal edecektir. Kendisinin suçsuz olduğunu, Âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korktuğunu ve ondan hayâ ettiğini

⁴⁷⁸ Mehmet Kanar, *Osmanlıca- Türkçe Sözlük*, www.sevde.de

⁴⁷⁹ Haşr, 59/16

⁴⁸⁰ Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medarikü't Tenzil ve Hakaikut' Tevil*, Dar-u Yasin, İstanbul 2012, III, 382; Kur'ân Yolu, V, 299

⁴⁸¹ Taberî, *Muhtasar Tasiru Taberî*, İhtisar ve Tahkik: Muhammed Ali Sabuni, Salih Ahmed Rıza, Terc. Mehmet Keskin, Ümit Yay. İstanbul tsz V, 2475

ifade edecektir. Nitekim bu yolla şeytan, İsrailoğullarından bir abidi fitneye düşürerek onun küfrüne sebep oldu. Daha sonra onu yardımsız bırakıp terk etti.⁴⁸²

Görüldüğü gibi şeytan, kötü amelleri insana hep süslü gösterir. Hele günahları ve haramları... Günah ve hatada, geçici hazlar olduğu için bunlar manevi şer güçler olan şeytan ve nefsin hoşuna gider. Şeytan bazı günahları zehirli bal gibi insana hoş ve leziz gösterir. İnsan da, bunun vehametini göz ardı eder. Nefse hoş görüldüğü için de, bu günahlar ona normal görünmeye başlar. Bu durumda iken, Allah'a tevbe etmeyi ve istiğfarda bulunmayı düşünmez. Gâflet içinde, akibetten habersiz bir hayat geçirir.

İşte Kabil'i, kardeşi Habil'i öldürmeye sevk eden saik bu. Şeytan bu cinâyeti, bu günahı, ona câzip göstermiş, Kabil'in kin ve hased duygularıyla hareket etmesini sağlamıştır. Böylece Kabil, şeytanın telkinlerine uymuş ve nefesine yenik düşmüştür. Yeryüzünde cinâyet işleyen ilk insan olarak tarihteki yerini almıştır.

İşte, şeytanın âdemoğullarına hasedi, insanlık tarihi kadar eskidir. Allah bu sinsi düşmana izin ve muhlet vermiş, kullarını da bu konuda uyarmıştır. Şeytanın her türlü tahrik ve baskılarına karşı sığınacağı yer, Rabbinin engin merhameti ve mağfiretidir ve onun emirlerine imtisaldır.

İmam Gazali, İhya'da, "*Şeytan'ın Kalbe Giriş Yolları*" başlığı altında Hasan Basri'ye ait şu sözü nakleder:

"Kulağımıza geldiğine göre İblis şöyle demiştir: Ben günahları, ümmet-i Muhammed'in gözünde süslü püslü gösterdim. Fakat onlar benim belimi, tevbe ve istiğfar etmek sûretiyle kırdılar. Böylece ben onlara birtakım günahları cilveli bir şekilde gösterdim ki, onlar onun günah olduğunu bilmeyip istiğfarda bulunmasınlar. Bu günahlar da hevâ-i nefistir."⁴⁸³

⁴⁸² Rivayetlere göre, İsrailoğullarından bir rahip şeytana aldanarak fuhuş işlemiş, sonra da zina ettiği kadının gebeliği ile bu çirkin işinin ortaya çıkmasından korkarak kadını öldürmüştür. Kadının akrabaları da onu öldürmeye kalkışınca şeytan kendisine görünmüş ve kendisine secde etmesi halinde onu kurtaracağını vaatlemiştir. Rahip, ona secde ettikten sonra da kadının akrabaları onu öldürmek için yakalayınca bu defa da "*Ben senden beriyim. Çünkü ben, âlemlerin rabbi olan Allahtan korkanın.*" demiştir. (İbn Kesir, *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*, Mektebet'u Evladi's Şeyh li Turas, Cize, XIII, 497; Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, Hisar Yay. VIII, 242-243.)

⁴⁸³Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el- Gazâli, *İhya'u Ulumu'd Din*, Mektebet-u Giryata, III, 30-33, Endonezya, tsz.; Bedir Yay. Çev. Ahmet Serdaroglu, 2002, III, 75

3.2.3. Bahçe Sahipleri

Kur'ân-ı Kerim'in Kehf Süresinde geçen bahçe sahiplerinin durumunu da, bir tezyîn örneği olarak sunabiliriz. Mal-mülk, çoluk-çocuk ilahi bir nimet olarak düşünülmediği zaman bu nimetler nikmete dönüşebilir. Bu lütuflar insanın elinden alınabilir. Bunun için, nimetler insanı şımartmamalı, iman ve kulluktan uzaklaştırmamalı, ucub ve kibre düşürmemelidir. İnsan, nimetler karşısında nimeti verene minnet ve şükran duygularını ifade etmelidir. Nitekim âyetlerde ifade edildiği üzere, bahçe sahibinin nankörlüğünü gören mümin arkadaş, bahçe sahibi olan dostunu uyarmaktadır:

“Kendisiyle konuşmakta olan arkadaşı ona hitaben, Sen, dedi, seni topraktan, sonra nutfeden (sperm) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkâr mı etmekte? Hâlbuki O Allah benim rabbimdir ve ben rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam. Keşke bağına girdiğinde, 'Maşallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır' deseydin! Eğer malca ve evlâtça beni kendinden güçsüz görüyorsan, ben de Rabbimin bana, senin bağından daha iyisini vereceğini umuyorum; Allah senin bağına gökten âfetler gönderir de bağ boş ve kaygan bir zemin haline gelir.”⁴⁸⁴

Âyetler, dünya hayatının zîynetlerine, farklı bakış açılarıyla bakan iki insanın durumunu ele almaktadır. O da, dünya hayatının geçici güzelliklerine gönül bağlayanla, Allah katındaki nimetleri tefekkür edeninin durumudur.

Dünya hayatındaki mal, eşya ve çocuklar onun süsüdür. Kâfir adamın bahçesinin yok olduğu gibi hemen yok olan bir süs. Kalıcı olan şeyler ise, salih amellerdir. Gerçeği gören mümin adamın gördüğü gibi...⁴⁸⁵

Dünya hayatında insana verilen meta, dünya hayatının idamesi içindir. Bu yüzden dünya malına aşırı bağlanmamak gerekir. Eldeki dünya malı emanettir. İnsanoğlu da, bu dünyada misafir mesabesinde, misafir bir gün gidecek ve bu emanet gerçek sahibine (Allah'a) teslim edilecektir.

Bahçe sahiplerinin durumunu anlatan âyetlerden hemen sonraki âyetler, kıssanın tefsiri mahiyetindeki âyetlerdir. Bu âyetlerde Allah (cc), dünya hayatının geçici

⁴⁸⁴Kehf, 18/38-40

⁴⁸⁵Salâh Abdülfettah Hâlidî, *Kur'ân Öyküleri*, (Çev.: Ahmet Sarıkaya), Kitap Dünyası Yay, Konya 2005, II, 116-117.

olduğunu, dünya hayatında kişilerin sahip oldukları, onun süsü olarak anlatılıp esas olanın ahiret yurdu olduğunu beyan eder:

*“Onlara dünya hayatının örneğini de ver. O gökten indirdiğimiz bir su gibidir, yerin bitkisiyle birbirine karışmış, sonra bitki rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelmiştir. Allah, her şeyi yapabilecek güçtedir. Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; kalıcı olan iyi işler ise rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır.”*⁴⁸⁶

Âyette Allah (cc), dünya hayatının geçici ve aldatıcı olduğunu, mal ve evlâtların da, bu dünyanın bir süsü olduğunu, kalıcı ve hayırlı olanın *sâlih amel* olduğunu bildiriyor.

Salih amel, başta iman olmak üzere İslâm'ın yapılmasını emrettiği ve hoş gördüğü güzel işlerle, ahlâkî değerlere uygun davranışlardır. Allah'ı zikretmek, namaz, oruç, hac, zekât ve benzeri bütün ibadetler; cihad etmek, iyiliğe yönelmek, kötülükten sakındırmak, ana-babaya, akrabaya ve komşulara iyi davranmak, adalet, ihsan vb. Kur'ân'ın öngördüğü bütün iyi işler dünyada insanlara fayda verecek ve âhirette de, kurtuluşa vesile olacak sâlih amellerdir. İnsana yakışan, dünya hayatında yapacağı iyi işlerle ebedî saadetini kazanmaktır. Bununla beraber İslâm, helâl mal kazanmayı ve dünya nimetlerinden istifade etmeyi de yasaklamamıştır:

*“De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz nızıklan kim haram kıldı? De ki: Onlar dünya hayatında müminlere yaraşır; kıyamet gününde ise yalnız onlara mahsus olacaktır.”*⁴⁸⁷

İslam dini, Allah'ın nehy etmediği ve riyaya sebep olmayan nimet ve zîynetleri yasaklamaz. Ancak İslâm bu nimetlerin fakirlere karşı kibir ve gurûr vesilesi edilmesini, maddî ve psikolojik baskı aracı yapılmasını hoş görmez.⁴⁸⁸

Nitekim Karun, sahip olduğu dünya malını kibir ve gurûr vesilesi kıldı. Allah'ın verdiği nimetlerin şükrünü eda etmedi ve hüsrana uğrayanlardan oldu. Dünya zîynetleriyle şımaran bu zenginlik durumu da, ayrı bir örnektir.

⁴⁸⁶ Kehf, 18/45-46

⁴⁸⁷ A'râf, 7/32

⁴⁸⁸ Kurtubi, IX, 205; *Kur'ân Yolu*, III, 557

3.2.4. Karun'un Şımarması

Karun da, dünyanın geçici zîynetlerine aldanıp şeytanın peşinden giden ve kötü amali kendisine güzel görünen mal sahiplerinden biriydi. Kur'ân, Musa (as) zamanında yaşayan bu şımarmış zenginden şöyle söz eder:

“Karun Musa'nın kavmindendi. O, gücüne dayanarak onlara zulmetmekteydi. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, sadece anahtarlarını bile güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Halkı ona şöyle demişti: “Sakın şımarma! Bu ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiğiinden âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de nisanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.”⁴⁸⁹

Bu âyetler, dünya hayatına aşırı düşkünlük gösterenlere ve ahireti unutanlara bir ikazdır. Ne yazık ki Karun, kavminin ve mensubu olduğu dinin uyarılarını dikkate almadı. Hüsrana uğrayanlardan oldu.

Kur'ân, daha sonra Karun'un uğradığı akibeti şöyle dile getirir:

“Sonunda biz onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık Allah'a karşı ona yardım edecek adamları olmadığı gibi, kendi kendini kurtarabilecek durumda da değildi.”⁴⁹⁰

Bu kıssada, iman ve salih amelin yanında, dünyanın geçici servetinin değersizliğini; bilgi ve mala güvenerek Allah'ın verdiği nimetleri nefse mal etmenin, azmanın ve şımarmanın nasıl bir felâketle sonuçlanacağı; dünya nimetlerinden itidal üzere faydalanmanın gerektiği gözler önüne serilmektedir.⁴⁹¹

Böylece Karun, mal ve mülke, dünya hayatının zîynetlerine aldanarak, Allah'a kulluk görevini unuttu, Allah'ın verdiği nimetlerin değerini idrak edemedi, zenginlik gözünü kör etti. Şımarıkça şımarı. Allah'ı ve hesap gününü unuttu. O da, şeytanın tezyîn tuzağına düşenlerden oldu.

⁴⁸⁹ Kasas, 28/76-77

⁴⁹⁰ Kasas, 28/81

⁴⁹¹ <http://www.hakikat.com>

Aslında Karun, dünyevîleşmiş kimsenin tipik örneğidir. Kur'ân, Benî İsrâil içinde yaşayan bu kimseyi, her devirde görülebilecek karakter olması açısından dikkatlerimize sunar:

*“Karun, Firavun ve Hâmân'ın akıbeti de aym oldu. Gerçekte Mûsâ onlara açık seçik kanıtlar getirmişti; ama onlar yeryüzünde ululuk tasladılar. Oysa kaçıp kurtulmaya güçleri bile yoktu.”*⁴⁹²

Karun, *“Allah'ın sana verdikleri içinde âhiret yurdunu ara”* uyarısı kendisine yapılıncaya, *“Bu servet bana, bendeki bir bilgi sayesinde verildi”* biçiminde cevap verecektir. Bu, günümüz kapitalizminin yetiştirdiği rantçı insan tipi olan *“homo ekonomikus”* mantığıdır. Âyette, bu tiplerin, bilinçsiz olanların imrendiği tipler olduğu ifade edilmekle, dünyalığın ehl-i dünyayı nasıl cezbediği vurgulanmaktadır.⁴⁹³

İşte Karun, dünya malına mağrur olmuş ve ahireti unutmuş bir şımarmış zengin olarak kıyamete kadar hafızalarda yer alacaktır. Onun kötü akıbeti düşünenler için ibret vesilesi olmaya devam edecektir.

3.2.5. Bel'am b. Baûre

Şeytanın vesvese ve süslü telkinlerine kapılan Kur'ân'ın ifadesiyle *“şeytanın arkasına taktığı”* kişilerden biri de, Hz. Musa (as) zamanında yaşamış *“Bel'am bin Ba'ura”* adında bir âlimdi.

A'raf Suresinin 175-176. âyetleri münasebetiyle, ismi çeşitli tefsir ve tarih kitaplarına girmiştir. Bel'am b. Bâura (veya Bel'am b. Eber)'in, İsrâiloğulları'ndan, Yemen diyarından veya Ken'an ilinden Allah'ın dinini öğrenmiş, ilim ve irfan sahibi, duası kabul olunan, yanında Allah'ın ismi a'zamı bulunan ve fakat sonradan itaatsızlığa düşmüş bir kimse olduğu şeklinde rivâyetler vardır.⁴⁹⁴ Rivayetlere göre, Allah ona ilim-irfan vermiş ama bu kimse gün gelmiş dünyevî çıkarları için bütün bunları çiğneyip geçmiştir. Hz. Musa'ya veya Hz. Yûşa'ya destek olacağı yerde zalimlere arka çıkmıştır.

⁴⁹² Ankebût, 29/39

⁴⁹³ Ahmed Kalkan, *Kur'ân Kavramları Ansiklopedisi / Dünya Hayatı*, İsam Kütüphanesi

⁴⁹⁴ Ebu Cafer Muhammed et-Taberî, *Camî'u'l Beyan 'An Tefsiri Ayi'l Kur'ân*, Dar-u 'Alemlî Kütüb, Riyad, 2003, X, 568; Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Mısır, 1308, XV, 54; ŞİA, I, 292-293

Yani dünyevî menfaatini putlaştırmış, heva ve heveslerini tanrılaştırmıştır. Bunun üzerine lanetlenmiş, alçak bir duruma düşmüştür.⁴⁹⁵

Bir takım ilimlere, hidâyet vasıtalarına nâil olduğu halde, dünya menfaatlerine, şöhret, nam ve makam arzularına meylederek şeytana tâbi olan; o hidâyet vasıtalarını elden çıkararak yoldan sapan, kendisi saptığı gibi başkalarını da saptıran ve tefsir kitaplarında⁴⁹⁶ Bel'am olduğuna kanaat getirilen kişinin akıbetini Kur'ân şöyle dile getirir:

*“Kendisine âyetlerimizi (delillerimizi) verdiğimiziz, fakat onları bir kenara atan, bu yüzden şeytanın peşine taktığı, nihayet azgınlardan olan kişinin haberini onlara anlat. Eğer biz isteseydik o kişiyi delillerimizle yüceltirdik. Fakat o dünyaya saplanıp kaldı, hevesinin peşine düştü. İşte böylesinin hali, kovsan da bıraksan da, hep dilini çıkarıp soluyan köpeğin haline benzer. Âyetlerimizi yalanlayan topluluğun durumu işte böyledir. Şimdi sen bu kıssayı anlat, umulur ki iyice düşünürler.”*⁴⁹⁷

Azgınlığının temel sebebi makam-mevkî, mal-mülk, servet, şöhret sevgisidir. O, dünyalığı Allah'a tercih edip Allah'ın verdiği âyetleri menfaat temininde kullanınca, Allah da ona verdiği âyetleri, o âyetlerle gelen tüm meziyet ve faziletleri alıyor. Tabiatı köpekleştiğinden, kendisini tutanla kendisini iten arasındaki farkı göremeyip, her ikisine de dilini sarkıtıp soluyor. Âyette yapılan bu keskin tasvir, *“İşte âyetlerimizi yalanlayanların hali budur”* cümlesiyle tamamlanıyor. Hz. Peygamber'e de bu kıssayı anlatması emrediliyor ki, bu âyetlerin nâzil olduğu Mekke döneminin sonlarında tıpkı bu adam gibi bilgi ve hikmet sahibi olup da ilmini şeytana satan kimseler *“belki düşünür, öğüt alırlar”* diye.⁴⁹⁸

İşte Bel'am, dünyevî menfaatler için ahiretini satan, nefsin ve şeytanın süslü telkinlerine/tezyînine kapılarak, sahip olduğu bütün iyi meziyetleri yitirerek kendine yazık etti.

⁴⁹⁵ İbn Kesir, II, 64; Elamlılı, IV, 176; Mesut Kaya, *Altınoluk Dergisi*, Temmuz, 2007, S. 257, 009

⁴⁹⁶ Taberî, Nşr. Mahmûd Muhammed Şâkir, Kahire, 1955-1969, IX, 119-126; Kırtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Tashih: Ebû İshak İbrahim, Kahire 1966-67, VII, 319-321.

⁴⁹⁷ A'raf, 7/175-176,

⁴⁹⁸ Kalkan, İsam Kütüphanesi, cilt ve no yok.

3.2.6. Firavn'un Enaniyeti ve Nemrud'un Kibri

Firavun ve Nemrud'un büyüklük taslamalarının ve zulümlerinin temelinde de, dünya hayatının câzipliği ve kötü amellerinin tezyîni vardır.

Firavun, tarih boyunca yaşamış olan enaniyetli insanların en önde gelenlerinden biridir. Tüm tavırlarında, kendisine şeytanı örnek alan Firavun, şeytan gibi yaptıklarının sonucunu görülmemiş bir aşağılanma ile almıştır.⁴⁹⁹

Kur'ân'da kendisinden şöyle söz edilir: Firavun kavmine seslenerek şöyle dedi:

“Ey milletim! Mısır'ın mülkiyeti benim değil mi? Şu ırmaklar ayaklarımın altında akıyor mu? Bunları görmüyor musunuz? Ayrıca ben bu değersiz, neredeyse söylediğini anlatmaktan âciz adamdan daha iyi değil miyim? (O bir kral peygamber ise) kendisine altın bilezikler indirilse yahut dizi dizi melekler onunla birlikte gelseler ya!” Firavun bu konuşmalarla halkının aklını çeldi, hemen ona boyun eğdiler; onlar yoldan çıkmış bir topluluk idi. Bizi öfkelerince onlara hak ettikleri cezayı verdik ve hepsini suya gömdük. Onları, arkadan gelecek diğerlerinin geçmişi ve ibretlik örneği kıldık.”⁵⁰⁰

Bu âyetler, Firavn'un ve kibrinin ulaştığı seviyeyi ve ne derece haddi aştığını göstermektedir. Dünyanın çekici menfaatleri Firavun'a Allah'a imanı unutturmuştur.

Fir'avun, Mısır ülkesinin toprağıyla, ırmağıyla kendi mülkü olduğunu açıklayarak, kuvvet ve kudreti sadece madde ve dünyalıkta görüyor, bunun ötesinde başka bir değer tanımak istemiyordu.⁵⁰¹

“Halkının aklını çeldi” ifadesi, onları bilgisizlikleri ve güçsüzlükleri yüzünden hafife aldı, istediği gibi yönlendirdi, anlamındadır. Totaliter yönetimlerde yöneticilerin istemediği şey, halkın bilgilenmesi, doğruyu öğrenmesi, örgütlenerek hakkını talep edecek kadar güçlenmesidir. Firavun da, aynı yola başvurmuş, Hz. Mûsâ'nın gerçeğe ve tevhide yönelik davetini sabote etmiş, halkın sağlıklı düşünmesini engellemiş, geleneklerden ve gözler önündeki alâyişten yararlanarak toplumu âdeta büyümüş ve saltanatını devam ettirmenin yolunu bulmuştur.⁵⁰²

⁴⁹⁹ *İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı.8. Şubat, 2005, 30.

⁵⁰⁰ Zuhrûf, 43/51-56

⁵⁰¹ Kurtubi, XIX, 63-64; Tahir İbn Aşur, *Et- Tahrir ve't Tenvir*, Daru't Tunusiyye, Tunus, 1984, XXV, 233; Yıldırım, X, 5900

⁵⁰² Neseî, III, 231; İbn Aşûr, XXV, 233-234; Kur'ân Yolu, IV, 669.

Kur'ân, Firavun'dan söz ederken, onun kötü amelinin tezyînine nasıl kapıldığını şöyle dile getirir:

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانَ ابْنِ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لأَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءَ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ

*“Firavun, “Ey Hâman. dedi, bana yüksek bir kule inşa et; belki bazı yollara, göklerin yollarına ulaşırım da bu sayede Musa'nın ilâhını görebilirim! Doğrusu onun bir yalancı olduğunu düşünüyorum.” İşte böylece, yaptığı çirkin iş Firavun'a **güzel gösterildi** ve doğru yolu bulması engellendi. Firavun'un tuzağı hüsrandan başka bir sonuç doğurmadı.”⁵⁰³*

Âyetten şu sonuçları çıkarabiliriz:

Fir'avun'un doğru yoldan sapmasının temelinde, şeytanın yaptıklarını ona güzel ve câzip göstermesidir.

Şeytan ve yakın çevreniz sizi etki altına alabilir. Aklın alamayacağı hataları size yaptırabilir. Demek ki güç insanın dışında değil içinde olmalıdır. Firavun insanlara karşı acımasız davranabilecek kadar kendini güçlü görmesine rağmen şeytana karşı çok güçsüz kalmıştı.

Firavun gibi insanlara zulüm yapan idareciler aslında şeytan, nefis ve yakın çevreleri tarafından yönetilen veya sömürülen kimselerdir.

İşte Firavun da, şeytan ve nefsi tarafından yönetildiğinden, kâinatın yaratıcısı olan Allah'a kulak vermemiş, hep şeytan ve nefsinin dediğini yapmıştır.

Dünya hayatının cazibesine kapılmış, kibir ve enaniyetine yenik düşmüş kişilerden biri de Nemrûd'tur.

Nemrud, Hz. İbrâhim döneminde tevhid inancının karşısındaki siyasal otoriteyi simgileyen ve Allah'ın kendisine mülk ve hükümdarlık bahsettiği için şımarıp Allah'ın peygamberi ile tartışanlardan biriydi.⁵⁰⁴ Nemrud, zamanla güçlenerek büyük bir saltanat ve mülk sahibi oldu. Kendisi için çok büyük saraylar yapıldı. Meskûn bölgelere hâkim

⁵⁰³ Mü'min, 40/36-37

⁵⁰⁴ DİA, XXIII, 504

olup ilk taç giyen hükümdarın Nemrud olduğu nakledilmektedir. Saltanatının ihtişamı, gurûr ve kibrini okşadı. Uzun süre saltanatının devam etmesi, kibirlenme ve böbürlenmesinin had safhaya ulaşmasına ve ilahlık iddiasında bulunmasına kadar dayandı. Azgınlığa, küfre, şiddete, inatlaşmaya sebebiyet veren ve aşırı kibirlenmesine sebep olan saltanatının uzun yıllar devam ettiği nakledilmektedir.⁵⁰⁵

Hız. İbrahim zamanında iktidarda olan bu hükümdar ile ilgili, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

*“Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak İbrahim ile Rabbi hakkında tartışmaya giren kimseyi görmedin mi? İbrahim, “Rabbim hayat veren ve öldüren” deyince o, “Hayat veren ve öldüren benim, dedi. İbrahim, “Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi. Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.”*⁵⁰⁶

Bu âyetler, Nemrud'un tuğyan ve azgınlıkta ne kadar ileri gittiğinin delilidir. Mal- mülk ve saltanatıyla mağrur olan ve kendini güçlü gören bu kişi, bir sivrisineğin ona musallat olması ve beynini dağıtması neticesinde öldüğü rivâyet edilir.⁵⁰⁷

İnsanlar yokluk ve yoksullukla imtihan edildikleri gibi varlık ve iktidar verilerek de imtihan edilirler. Dine ve kulluk çağrısına karşı direnenler daha ziyade servet ve iktidar sahipleri arasından çıkar. Bunlar, ellerindeki imkânların asıl sahibini ve kaynağını unuturlar. Ellerindeki güç sayesinde her şeyi yapabileceklerini, her derde çare bulabileceklerini, Allah'a ihtiyaçları bulunmadığını zannederler. Bazıları daha da ileri giderek Allah'ın yaptığı şeyleri kendilerinin yaptıklarını, yapabileceklerini iddia ederler, güçte kendilerine eşit olmayanları kul ve köle yerine koyup onları sömürürler. Bu yönüyle dünya mülkü ve saltanatı insanı tuğyana götürür.⁵⁰⁸

İşte Nemrûd, kötü amelleri kendisine güzel gösterilmiş, makam servet ve gücüyle mağrur olmuş böyle bir kişilik olarak zihinlerde yer almıştır.

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Peygamberlerin tebliğine kulak asmayıp onlarla mücadele edenler, Nübüvvetin ilk yıllarında müşriklerin takındığı tavırlar, mal-mülk, mevki-makam, şan-şöhret vb dünyevî menfaatlerini her şeyin üstünde tutanlar, kötü

⁵⁰⁵ İbn Kesir, II, 451; *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yay., İstanbul 1988, III, 1030

⁵⁰⁶ Bakara, 2/ 258

⁵⁰⁷ Bursavi, III, 92-93

⁵⁰⁸ Muhammed Ebu Zehra, *Zehretu't Tefâsir*, Daru'l Fikr El Arabiyyi, Mısır, II, 956; Kur'ân Yolu, I, 408

ideolojilerin ve şehvî arzularının kurbanı olmuş, gâyesizliği ve vurdumduymazlığı amaç edinmiş olanlar hep nefsin ve şeytanın tezyîn tuzağına düşenlerdir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bunların örnekleri mevcuttur. Hatta günümüzde dünyevîleşmenin, bilim ve tekniğin, ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesiyle, tezyîn vasıtaları daha da artmıştır. Buna paralel olarak nefse câzip gelen, insan iradesini elinden alacak derecede, kötü ameller de çoğalmıştır.

Bediüzzaman Said Nursi, batının, batı medeniyetinin insanlık önüne sermiş olduğu günah ve haramlar anlamında *medeniyet fantaziyeleri* tabirini kullanır. Bu konuda birbirine destek olmayan, birbirlerini günaha teşvik eden karı-kocaya sitem eder:

“Bedbahttır o adam ki, sefahate girmiş zevcesine ittiba eder. Vazgeçirmeye çalışmaz, kendisi de iştirak eder. Bedbahttır o kadın ki, zevcesinin fiskına bakar, onun başka bir surette taklîd eder, veyl o zevc ve zevceye ki, birbirini ateşe atmakta yardım eder. Yani medeniyet fantezilerine birbirini teşrik eder.”⁵⁰⁹

Günümüzde, nefis ve hevayı coşturan ve Allah’ı unutturan tüm eğlence ve haram zevkler, medeniyet fantaziyeleri dâhilindedir. Hadisi şerifte,

حفت الجنة بالمكاره وحفت النار بالشهوات

“Cennet nefse hoş gelmeyen şeylerle (*mekârih*), Cehennem de, nefsin hoşlandığı şeylerle (*şehavat*) kuşatılmıştır.”⁵¹⁰ buyuruluyor.

İmam-ı Nevevi, hadîsin şerhinde şöyle der: Cennete, ancak bu hoş gitmeyen şeyleri yapmakla, cehenneme de şehvetler sebebiyle varılır. Bunlar cennetle cehennemi sarmış, perde arkasında bırakmıştır. Hoşa gitmeyen şeylere göğüs gererek cennetin perdesini yırtan, oraya girecek; şehvetlerine kapılıp günah işleyenler de, cehennemin perdesini yırtarak cehenneme girecektir. Buradaki hoş gitmeyen şeylerden maksat, icrası nefse ağır gelen şeylerdir. İbâdetlere devam, onların güçlüklerine katlanmak, öfkeyi yenerek affetmek, sadaka vermek, kötülük yapana iyilikte bulunmak, nefsin arzularına sabırla karşı gelmek gibi şeyler buna dâhildir. Şehvetlerden murad ise, zina, içki, gıybet gibi haram olan şeyleri yapmaktır. Yiyip içmek gibi mubah olan şehvetler

⁵⁰⁹ Said Nursi, *Lemalar/ 23*. Söz, Sözlük Yayınevi, İstanbul 1990, 193

⁵¹⁰ Tirmizi, *Cennet*, 31; Buhârî, *Rikak*, 28

buna dâhil değildir. Maamafih onlarda da ifrat dereceye varmak mekruhdur.⁵¹¹

Günahlarda bulunan lezzetleri “*zehirli bal*”⁵¹² olarak ifade eden Bediuzzaman Said Nursi de, dünyevî zîynetlerle ilgili şu tavsiyelerde bulunmaktadır: “Dünyanın lezzetleri, zevkleri ve zîynetleri Halikımızı ve Mevlamızı bilmediğimiz takdirde Cennet olsa bile Cehennemdir.”⁵¹³ Hayatın zevkini ve lezzetini isterseniz, hayatınızı iman ile hayatlandırınız ve farzlarla zîynetlendiriniz ve günahlardan çekinmekle muhafaza ediniz.⁵¹⁴ “Seni intizar etmekte ve senin de süratle ona doğru gitmekte olduğun kabir, dünyanın zîynetli, lezzetli şeylerini hediye olarak kabul etmez. Çünkü dünya ehline güzel addedilen şey, orada çirkindir.”⁵¹⁵

*Cennet etrafı nefsin hoşuna gitmeyen şeylerle, Cehennem ise nefse hoş gelen şeylerle çevrili olduğundan*⁵¹⁶ cehennemın tâlibleri çok, cennetin talibleri ise azdır.

İnsanoğlunun en büyük zaafı cismani zevkya da şehvettir. Cennet, her şeyi maddede arayanların gözüne hiç de güzel görünmeyen yollardan oluşmaktadır. Cehennemın etrafını saran atmosfer dıştan çok câzip görünmektedir. Yeme, içme, yatma, nefsin hoşuna giden her şeyi elde etme ve cismaniyet mevzuunda tatmin olma gibi insanın arzularına seslenebilecek ne varsa, hepsi Cehennemi çepeçevre sarmıştır. Öte yandan Cennet gibi bir hazine var. Ama bizler dünya süsüne aldanmışız. Cennete girmek için verilen bileti buradaki sahte ve boş Cenneti yaşamak için harcıyoruz. Acaba sonsuz olan Cennet hayatı bize çekici gelmiyor mu? Allah için yapılacak kudsi vazifeler nefse kötü gelir, nefsin hoşuna gitmez. Dıştan bakanlar, bu perdelere takılırlar. Cennet de bu açıdan bakanlar için ürpertici bir durumdadır. Onun içindir ki, insanların çoğu işin dış yüzüne bakmış ve aldanmıştır. Dolayısıyla Cehennem’in talibi çok, Cennet’in talibi ise oldukça azdır.⁵¹⁷

⁵¹¹Ebu Zekerriyya Muhyiddin en-Nevevi, *el-Minhac Şerh-u Sahih-i Müslim*, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye Beyrut 2010; *Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi*, Hadis no:2823, Terc. Ahmed Davudoğlu, Işık Yay. İstanbul 2002

⁵¹² *Meyve Risalesi*, 25; *Sözler*, Otuz İkinci Söz, Üçüncü Mevkıf

⁵¹³ Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, Şahdamar Yay. İstanbul 1995, 98.

⁵¹⁴ *Sözler*, 212

⁵¹⁵ *Mesnevi-i Nuriye*, 118.

⁵¹⁶ Müslim, *Cennet*, 1; Tirmizi, *Cennet*, 21.

⁵¹⁷ Fethullah Gülen, *Yeni Ümit*, Ekim-Kasım-Aralık, 1991, 2, 14.

Onun için, nefsinin arzuladığı fakat ruhunun ve kalbinin hoşlanmadığı, Allah'ın de razı olmadığı, fâni zîynetlerin peşinde olmamalı ki, cennetin ebedi güzelliklerine nail olabilsin.

3.3. KÂFİRLERE DÜNYA HAYATININ SÜSLÜ GÖSTERİLMESİ

Dünya hayatı fâni, nimetleri geçicidir. Fakat bu geçici hayat, ebedi bir hayatın kazanılmasında kilit noktadır. Dünya araç, ahiret amaçtır. Dünya vasıta, ahiret gâyedir. Dünya pazar yeri, ahiret sermayedir. Dünya imtihan yeri, ahiret bu imtihan neticesinde elde edilen kalıcı makamdır. Âyetlerde bu hakikatlar sıklıkla dile getirilerek dünyayı ahirete tercih edenlerin kötü akıbetinden söz edilir:

فَأَمَّا مَنْ طَعَىٰ وَأَثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَىٰ النَّفْسَ
عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

“Azan ve dünya hayatını âhirete tercih eden kişi; Cehennem işte onun için tek barınaktır. Rabbinin huzurunda (hesap vermekten) korkan ve nefsini kötü arzulardan uzaklaştırana gelince, onun barınağı da, cennetin ta kendisidir.”⁵¹⁸

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ

“Fakat sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret, daha hayırlı ve süreklidir.”⁵¹⁹

Kur’ân’da ayrıca, dünya hayatının insana câzip gelen yönlerine, vurgu yapılmıştır.⁵²⁰ İleride, bu konu üzerinde durulacaktır.

Dünya hayatındaki zîynetler, kimi zaman insana akıbetini unutturur. İçinde bulunduğu nimetler, onun aklını başından alır. Her şeyi bu dünyadan ibaret görür. Öte bir dünyanın varlığını hesaba katmaz. Kendilerini dünya hayatına ve onun çekici süslerine kaptıranlar, yoksullarla alay eder. Onlara tepeden bakarak her canlının rızkını verenin Allah olduğunu unuturlar. Kur’ân, dünya hayatının fâni güzelliklerine kananların kâfirler olduğunu, dünya hayatının onlara süslü gösterildiğini, böylece küfre düşüklerini dile getirmiştir. Şimdi âyetler ışığında, kâfirlerin bu tutumları, süslü dünya

⁵¹⁸ Naziat, 79/37-41

⁵¹⁹ A’la, 87/16-17

⁵²⁰ Bkz. Âl-i İmrân, 2/14; Hadid, 57/20

hayatının onları nasıl cezb ettiği ve içinde buldukları gâflet durumları üzerinde duracağız.

3.3.1. İnanmayanlara Dünya Hayatı Câzip Kılınmıştır

Kâfirlere dünya hayatının süslü kılındığını beyan eden bir âyette şöyle buyrulur:

زين للذين كفروا الحياة الدنيا ويسخرون من الذين آمنوا والذين اتقوا فوقهم يوم القيامة والله يرزق من يشاء بغير حساب

“İnkâr edenlere dünya hayatı süslü gösterildi. Onlar iman edenlerle alay etmektedirler. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar ise, kıyamet günü bunların üstündedir. Allah, dilediğine hesapsız rızık verir”⁵²¹

Kâfirlere dünya hayatının câzip görüldüğünü dile getiren bu âyetin üzerinde durmak istiyoruz.

Taberî, bu âyetin tefsirini şöyle verir: “Kâfirlere, geçici dünya hayatı süslü gösterildi. Orada böbürlenmeyi, mallarının ve sayılarının çoğalmasını isterler. Onlar, dünyaya ve onun süslerine önem vermemeleri sebebiyle iman edenlerle alay ediyorlar. Oysa Allah’ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak ondan korkanlar, kıyamet gününde cennete girerek bu kâfirlerden üstün duruma gelirler. Allah, bu takva sahiplerine ikramlarından ve bol ihsanlarından hesapsız bir şekilde rızık verir. Çünkü o, hazinelerinin tükeneceğinden korkmaz.”⁵²²

Âyet-i Kerime, kâfirlerin kendilerini dünya hayatına ve onun çekici süslerine kaptırmalarına, zenginlik ve bol nimet sağlayan dünyevî sebeplerin peşine takılma ve elde ettikleri maddi zenginlikten dolayı müslümanlarla alay etmelerine, onları küçümsemelerine işaret ediyor.⁵²³

“زين للذين كفروا الحياة الدنيا / Kâfir olanlar için dünya hayatı câzip kılındı.” âyeti, mana yönüyle, ‘Biz insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir zîynet yaptık.’⁵²⁴ âyeti ile benzerlik

⁵²¹ Bakara, 2/212

⁵²² Taberî, Dar’u Alemlî Kütüb, Riyad, 2003, III, 619; *Taberî Tefsiri*, Hisar Yay. I, 517-518.

⁵²³ İzzet Derveze, *et-Tefsiru’l Hadis*, Daru’l Ğurab El İslâmi, 2000, VI, 369; Ekin Yay. V, 220-221.

⁵²⁴ Kehf, 18/7

arz eder. Yüce Allah, onları denedi de, dünyanın zîyneti, kimi kavimleri aldattı, güzelliği kendilerini meftun edip akıllarını başından aldı. Bütün düşünceleri, dünya lezzetlerinden yararlanmak oldu. Bütün fikirleri dünyanın şehvet araçlarını ele geçirme; mal, makam, mertebe talep edenlerle yarışma; onların kapılarını çalanlara didişme noktasında yoğunlaştı.⁵²⁵

Âyette tezyîn fiili mechûl kipiyle kullanılmış olup tezyînin faili hazf edilmiştir. Tezyîn fiilinin bu şekilde kullanılması, dünya hayatının kâfirlere birçok yönüyle güzel görünmesi ve süslü gösterilen hususların çok olmasındandır.⁵²⁶

Âyette dikkat çekici bir diğer önemli nokta şudur;

Süslleme fiili, mâzî olarak getirilmiştir. Zira dünyanın kâfirlere süslü gösterilmesi ve dünyayı süslü görme vasfının onların tabiatlarına yerleştirilme işi tamamlanmıştır. Bu mâzî fiil üzerine, muzâri fiilinin atfedilmesinin sebebi ise, onların, mü'minlerle alay etmelerinin devam etmesidir. Zira muzâri sigası devam ve süreklilik ifade eder.⁵²⁷

Âyette geçen *küfür* kelimesi, Kur'ân'da daha çok örtmek manasındadır. Âyette sözü edilen kâfir, hakiki manada muminin karşıtı olan mutlak kâfir olmayıp dini hakikatlardan herhangi birini gizleyen (hakikatı setr eden/örtten) için de kullanılmış olabilir.⁵²⁸ M. Abduh'a göre, âyetteki inkârdan maksat, Celaleyn Tefsirinde ve bazı müffesirlerin idda ettiği gibi, Allah'ın varlığını inkâr ve ona şirk koşmak anlamın da değil, nimeti inkâr anlamındadır. Nimete karşı nanakörlüğün sebebi ise, insanın, gelip geçici dünya hayatının zinetlerine kendini kaptırması ve bunları ebedi ahiret hayatına tercih etmesidir.⁵²⁹

Yukarıdaki âyetin nüzul sebebi olarak farklı rivâyetler nakledilmiştir. Bunlardan bir tanesi şöyledir.

Âyet, müşriklerin liderleri hakkında nazil olmuştur. Onlar, Abdullah İbn Mesûd, Ammâr, Habbâb, Ebû Huzeyfe'nin kölesi Salim, Amir İbn Führeyre ve Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh gibi fakir Müslümanlarla, -kâfirler rahatlık ve nimetler içinde yüzerken,

⁵²⁵ M.Reşit Rıza, Daru'l Ma'rife, Beyrut II, 270-271; Menar *Tefsiri*, Çev. Nusret Bolelli vd. Ekin Yay. İstanbul 2011, II, 374-376

⁵²⁶ İbn Aşur, III, 294-295

⁵²⁷ Ebusuûd, I, 257; Muhammed Ali Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, Ensar Neşriyat, 1/247.

⁵²⁸ Tabatabai, II, 106

⁵²⁹ M.Reşit Rıza, II, 270-271

onların fakr-ü zaruret içinde bulunmaları ve çeşitli eziyetlere katlanmaları sebebiyle alay ediyorlardı.⁵³⁰

Râzi, bu âyeti önceki âyetlerle ilişkilendirerek şu yorumu yapar:

“Bilmelisin ki, Allah (cc) daha önce delilleri ve peygamberleri tekzib eden, bu delillerden yüz çeviren ve Allah'ın nimetlerini, kendilerine geldikten sonra değiştiren kâfirlerin halini zikreder, bunun peşinden onların bu yolu tutmalarının sebebinin açıklar. Gaye ise, müslümanlara fânî ve geçici dünya süsünü, bakî ahiret derecelerine tercih eden kâfir ve müşriklerin akıllarının ne kadar yetersiz olduğunu bildirmektir.”

Yine Râzi, bu âyetle ilgili meseleleri zikrederken ikinci meselede Zeccac'ın şu görüşüne yer verir: “Kâfirlere dünya hayatı ile beka duygusu süslenmiştir.”⁵³¹

Dünya hayatı basit nimetleri ile kâfirlere câzip görünür. Onlar bu cazibeye kapıldıkları için dünya hayatına takılıp kalırlar, bakışlarını onun ötesinde bir şeye yöneltmezler, onun değerleri dışında kalan değerleri bilmezler. Seyyid Kutub kâfirlerin değerlendirme ölçülerinin cahiliye ölçütü olduğunu dile getirir:

“*Dünya hayatı kâfirlere câzip görünür. Bunlar mü'minler ile alay ederler.*” Fakat inkârcıların kullandıkları bu yöntem, gerçek yöntem değildir. O inkârcılara özgü bir ölçüdür, cahiliye ölçütüdür. Gerçek ölçü ise Yüce Allah'ın yanındadır. Yüce Allah da, müminlere kendi ölçüsüne göre taşıdıkları ağırlığı şöyle duyuruyor: “*Oysa Allah'ın azabından sakınanlar, Kıyamet günü, kâfirlerden üstün konumdadırlar.*”⁵³²

Dünya hayatının süsüne aldanan inkârcılar, müminlerle alay eder, dünyaya meyiletmeyen fakirleri küçümserler. Çünkü onlara göre üstünlük-alçaklık kıstasları dünya ve dünyanın süsü ve zîynetidir. Dünyalık sahibi olanlar bunlara göre üstün insanlardır. Tüm plan ve programları dünya içindir. Hayatın, dünyanın, dünyalık şeylerin, paranın, pulun, makamın, mansıbın kulu kölesi olarak değil de, efendisi olarak kalmayı tercih edenler, dünyada çok yüce idealleri gerçekleştirmek için çırpınanlar

⁵³⁰Zemahşeri, I,420; Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*,(et-Tefsiru'l Kebir) Dar'u İhya-i Turasi'l Arabiyyi, Beyrut VI, 5; Şeyh Ebi Ali Fadl b. Hasan et-Tabressi, *Mecmau'l Beyan*, Daru'l Ma'rife, Beyrut 1986, I-II, 540-541

⁵³¹ Râzi, VI, 5-6

⁵³² Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, Daru'ş Şuruk, Beyrut 1985, I, 214

Allah katında üstün iken bunlar nazarında düşük insanlardır.”⁵³³ Alay etmelerinin sebebi budur.

Vehbe Zuhayli, bahsı geçen âyette, alay eden ve alay edilenlerin durumu ile ilgili şu değerlendirmeyi yapar:

“Dünyaya aldanan maddeci kâfirler -ki bunlar Kureyş'in başkanları ve onlara benzer kimselerdir- insanları zenginlik ve refahlarına göre tasnif eder, fakir müminlerle alay eder, dünyaya yönelirler. Onların ölçüleri katıksız materyalist ölçüleridir. Dünyadan dolayı ahiretten yüz çevirmişlerdir. Bunlar kısır görüşlü kimselerdir. Çünkü Yüce Allah yeryüzünde bulunan her şeyi onun süsü olarak yaratmıştır.⁵³⁴ Bununla amel bakımından kimin daha iyi olduğunu ortaya çıkarmak ve insanları denemek için böyle yapmıştır. Bunlar ise dünyadan başka bir şeye inanmamaktadırlar.

Şeriatın gösterdiği yol üzere yürüyen müminlere gelince; dünyanın zineti ve süsü onları fitneye düşürmez, kendisine bağlamaz. Onlar derece itibariyle kâfirlerden daha yüksekte olacaklardır. Çünkü onlar cennette, kâfirler ise cehennemdedirler ve kâfirler müminlerle alay etmelerinin cezasını elbet göreceklerdir. Nitekim Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: “*İşte bugün iman edenler o kâfirlere gülerler. Tahtlar üzerinde bakarlar. O kâfirlere işleye-geldiklerinin cezası verildi mi?*” (Mutaffifin, 83/34-36).⁵³⁵

Dünya hayatının süslenmesi; insanların hareket halinde bulunması, onlar için yaratılan nimetlerin ortaya çıkarılması, gelecek kuşaklara bol nîmetli güzel bir dünya bırakılması ile yakından ilgilidir. Allah bu hayatı süslemiş ve onu çekici bir biçimde yaratmıştır. Maden kömürüne ısı ve enerjiyi yerleştirip gizlediği gibi insanın içine de dünyaya karşı büyük bir ilgi ve köklü bir arzu yerleştirmiştir. Ne var ki bu süse ulaşmakta ölçülü davranmayı emretmiş ve hayatın sadece bundan ibaret olmadığını, ileride çok daha güzel bir hayatın insanı beklediğini haber vermiştir.⁵³⁶

Tezyîn Ve İstihza: Rivâyetlerden de anlaşılacağı üzere yukarıdaki âyetin nuzül sebebi *teshir* (alay etmek) dir. Müşriklerin inananlarla alay etmesi onları hor görüp küçümsemeleridir. *İstihza* (alay), inkârcıların müminleri hor görmek için zaman zaman

⁵³³ Ali Küçük, *Besairu'l Kur'ân*, Sofra Yayıncılık, Konya 2006, II, 474

⁵³⁴ Bkz. Kehf, 18/7

⁵³⁵ Zuhayli, 1/506-508.

⁵³⁶ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, Darul Fikr, Beyrut 1991, II, 241; Risale Yayınları, 1/506-508.

başvurdukları sözlü veya fiilli bir tezyîn türüdür. Çünkü alayda bir oyun, bir eğlenme, bir büyülenme var. İnançsızlar, yıldızlı sözler sarfederek kendilerince inananları alaya alırlar. Bu alay kimi zaman sözlerle, kimi zaman jest, mimik ve bir kısım hareketlerle olur. Amaç eğlenmek, eğlendirmek ve yandaşlarını güldürmektir. Munafıkların ileri gelenlerinden olan Abdullah b. Ubeyy'in şu durumunu örnek verebiliriz:

Rivâyet olunduğuna göre, Abdullah b. Übeyy, yordakçlarıyla bir gün sokağa çıkmışlar, ashab-ı kiramdan birkaç kişinin karşıdan gelmekte olduklarını görmüşlerdi. İbn Übeyy yanındakilerine: “Bakınız ben şu gelen budalaları başınızdan nasıl savacağım.” demiş. Yaklaştıkları zaman, hemen Hz. Ebu Bekir'in elini tutmuş: “Merhaba Temîm oğullarının efendisi, şeyhu'l-İslâm, Resulullah'ın mağarada ikincisi olan, kendini ve malını Resulullah'a vermiş bulunan Hazreti Sıddîk” demiş. Sonra Hz. Ömer'in elini tutmuş: “Merhaba Adiy oğullarının efendisi, dininde kuvvetli, nefsinin ve malını Resulullah'a vermiş bulunan Hazreti Faruk” demiş. Sonra Hz. Ali'nin elini tutmuş: “Merhaba Resulullah'ın amca oğlu ve damadı, Resulullah (s.a.v.)'dan sonra bütün Hâşim oğullarının efendisi” demiş. İşte o zaman bu âyet-i kerime inmiştir.⁵³⁷

İleride üzerinde durulacağı gibi, Mü'min Süresinin 36 ve 37. âyetlerde bahsî geçen Firavn'un veziri Haman'dan bir kule yaptırmasını istemesinin bir teshir (*istihza*, *alay*) olabileceği de söylenmiştir:

“Firavn'un kule yapma talebi, Musa'nın tanrı anlayışıyla alay için söylenmiş boş bir söz de olabilir. Muhtemelen Firavun, alaylı ama gerçekte Allah'ın varlığı gibi insanoğlunun en büyük arayışı konusunda son derece çirkin ve yanlış olan bu tür söz ve davranışlardan zevk de alıyordu. “İşte böylece, yaptığı çirkin iş Firavun'a güzel gösterildi” mealindeki ifadeyle bu hususa işaret edildiği düşünülebilir.”⁵³⁸

İnkâr psikolojisi, sadece cazibesizi cazibeli, çirkinini güzel, geçiciyi ebedi, çürüğü sağlam göstermekle kalmamakta, başka alanlara da, tesir etmektedir. Allah onun ikinci tahribatını şöyle anlatmaktadır: “ويسخرون من الذين آمنوا / onlar iman edenlerle eğleniyorlar...” dünya hayatının süsüne aldanıp onu kutsallaştırırlar, müminlerle alay ederler. Bu tavırlar, inanmayanların ayrılmaz vasfıdır. İnkâr psikolojisine sahip olan insanların inananlara tahammül edemediklerinin bir delili de yukarıdaki âyettir. Başka

⁵³⁷ Yazır, Zehraveyn Yay. I, 213-214, tsz

⁵³⁸ Razi, XXVII, 65-66; Kur'an Yolu, IV, 661

âyetlerde de bunun delilleri vardır.⁵³⁹ Nuh (as)'ın kavminin onunla alay etmelerinin iki sebebi olabilir. Biri, imanını ilan edip peygamberlik görevini sürdürmesi, diğeri de, yeni bir teknoloji kullanmasıdır.⁵⁴⁰ Demekki müminlerin icad ettiği bir yenilik, inananlara verilen bir nimet inanmayanları rahatsız etmektedir. Bu rahatsızlık dışarıya alay/suhriyye şeklinde yansımaktadır.

Ahiretteki hayatı hesaba katmayıp dünyevî hesaplar peşinde olanlara dünya hayatı çok câzip görünür. Nitekim ileride üzerinde durulacağı üzere ahirette inanmayanlara kötü amelleri kendilerine câzip gösterilmiştir. (Bkz. Neml, 4)

Kâfirlerin söz konusu edilmesi onların dünyaya daha çok yönelmeleri ve ahiretten yüz çevirmeleridir. Zaten, Yüce Allah Kehf Süresinin 7. âyetinde *“kimin daha güzel amelde bulunacağını sınamak için her şeyi yeryüzü için bir süs kılmıştır.”* buyurur. Şeriatın gösterdiği yolu izleyen müminleri bu süs fitneye düşürmez, aldatmaz ama kâfirlerle bu hayat süsü egemen olur. Çünkü onların ahirete imanları bulunmamaktadır.⁵⁴¹

Allah, dünyada müminlerle alay eden munafıkları kınayarak ahirette benzer bir durumla karşılaşacaklarını beyan eder: *“Onlar iman edenlere rastladıkları zaman: “İnandık” derler. Fakat şeytanlarıyla yalnız kaldıkları zaman: “Biz, sizinle beraberiz, biz sadece (onlarla) alay ediyoruz.” derler. (Asıl) Allah onlarla alay eder ve taşkınlıkları içinde serserice dolaşmalarına mühlet verir.*⁵⁴²

“Alay etmek, aldatmak, tuzaklara karşılık vermek” gibi fiillerin Allah'a nispet edilmesi, hakiki anlamda değil; bunları yapanları, fiillerine uygun bir şekilde cezalandırması, kazdıkları kuyuya kendilerini düşürmesi sebebiyledir; nisbet bu mânaya yöneliktir.⁵⁴³

Kur'ân-i Kerim'de, iki âyette daha, kâfirlerin peygamberimiz ve mü'minlerle alay etmeleri يسخرون fiili ile ifade edilmiştir.⁵⁴⁴ İki yerde ise bu fiil, birinde Hz. Nuh'a (Hud,

⁵³⁹ Bkz, Bakara, 13; Tevbe,79; Hud, 38; Saffat, 12-14; Müminun, 109-110; Mutaffifin, 29-34

⁵⁴⁰ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın ışığında Kur'ân Tefsiri*, Bayraklı Yay. İstanbul 2005, III, 24-26

⁵⁴¹ Kurtubi, *Müessesetu'r Risale*, XIII, 208;Terc. M.Beşir Eryarsoy, Buruç Yay. İstanbul 1997, III, 162

⁵⁴² Bakara, 27/14-15

⁵⁴³ İbn Kesir, I, 292; Nesefi, Dar-u Yasin, İstanbul 2012, I, 23; Kur'ân Yolu, I, 81.

⁵⁴⁴ Bkz. Saffat, 37/12; Hucurat, 49/11

38), diğesinde Yüce Allah'a (Tevbe, 79) *müşakele*⁵⁴⁵ yoluyla isnad edilmiştir. Hz.Nuh'un gemi inşa etmesi sırasında kendisine uğrayanların onunla alay etmeleri üzerine (Hud, 38), Hz. Nuh "*Siz bizimle alay ediyorsanız (tesharu) biz de sizin alay etmeniz gibi, sizinle alay edeceğiz (nesharu)*" (Hud, 38) ifadesiyle mukabelede bulunmuştur. Burada Hz. Nuh'un müşakele yoluyla söylediği alay, onların dünyada tufan ile ahirette ise rüsvaylıkla cezalandırılmalarıdır.⁵⁴⁶

Bu ifadenin Yüce Allah'a isnad edildiği âyet ise, "*Müminlerie alay ediyorlar (yesharun) Allah da onlarla alay ediyor (sahira) ve onlar için elim bir azap vardır.*" (Tevbe, 79) âyetidir. Bu âyette bu fiilin müşakele yoluyla Allah'a nisbet edilmesinden maksat, onların müminlerle alay ederken, Allah katındaki trajikomik durumlarıdır. Çünkü onlar bu tutumlarıyla -âyetin devamından da açıkça anlaşılacağı üzere kendilerini büyük bir tehlike içine atıyorlar, ama bunun farkında değiller.⁵⁴⁷

Elmalılı, Allah'ın inkâr edenlerle alay etmesini, şöyle bir benzetme ile açıklar:

Birisi süslenmek ister ve karşısında altın yaldızlı bir kâğıt görür. Okumasını bilmez, zinet diye göğsüne yapıştırır. Sokağa çıkar ve bununla çalım satmak ister. Görenler ise bakarlar levhada "*hâzâ rezîl / bu rezildir*" yazılmış, zavallının bundan haberi yoktur. İşte -Allah korusun- bu bir ilâhî alay olur. Allah Teâlâ münafıkları taşkınlıklarında böyle maskara eder. Bu mânâlar dolayısıyla ki şer'î bakımdan Allah'a "alaycı" denilmez, fakat "*alay eder*" denilir.⁵⁴⁸

Alay-istihza peygamberleri yalanlayanların bir özelliği olarak başka âyetlerde de yer alır:

"*Kuşkusuz, senden önceki peygamberlerle de alay edilmişti; ama o alay konusu ettikleri şey müminlerle alay edenlerin tepelerine biniverdi.*" (Enbiya, 41)

Dünyada tek yüce değeri maldan ibaret sanıp malıyla güçlü olduğunu zanneden ve karşısındaki bütün değerlerle alay edenleri Kur'ân-ı Kerîm kınamaktadır:

⁵⁴⁵ Belağatte, *bedi'* sanatlarından biri olan *müşakele*, lafızda ittifak, manada ihtilaftır. (Sabûni, *Safvet'u Tefâsir*, Mektebetu Cidde, tsz, I,39; Veysel Güllüce, *Kur'ân-ı Kerim'de Allah'a Müşakele Yoluyla İsnad Edilen İfadelerin Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı, 25, Erzurum, 2006. s. 42)

⁵⁴⁶ Râzi, XVII, 179.

⁵⁴⁷ Güllüce, a.g.m. s. 61

⁵⁴⁸ Elmalılı, I, 216-217

“Mal toplayarak onu tekrar tekrar sayan, diliyle çekiştirip alay eden kimsenin vay haline!”⁵⁴⁹

Kur’ân-ı Kerîm’de bir de inançla, (Bakara, 2/206; Münafikûn, 63/5-6) Kur’ân âyetleriyle (Tevbe, 9/124- 125, 127), Peygamberlerle (Muhammed, 47/16), ve müminlerle (Tevbe, 9/79) alay edenlerden bahsedilir. Sözü edilen kişiler, müminleri bırakıp kâfirleri dost edinenlerdir. (Nisâ, 4/139; Mâide, 5/52; Mücâdele, 58/14) Sözü edilen kişiler bu hareketleriyle Allah’ı ve müminleri aldattıklarını zannederler. (Bakara, 2/9; Nisâ, 4/143; Hûd, 11/5), İslâm’a göre inanç mukaddestir, alay konusu olamaz. Âyetlerde, inançlarla alay edenler olarak bildirilenler, İslâm toplumu içinde türeyen münâfiklardır.⁵⁵⁰

Âyeti genel olarak değerlendirdiğimizde şunları söyleyebiliriz:

Dünyevî süsler, Allah katında bir değer ifade etmez. Âyet, dünyanın geçici süslerine aldananların, her şeyi dünya hayatından ibaret sanıp hesap gününü hesaba katmayanların kâfirler olduklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Dünya hayatının geçici zîynetleri kâfirlerin kötü amellerini de güzel göstermiştir. Bu yüzden kâfirler, müminlerle, takva sahipleriyle hep alay edip onları küçümserler. Takva sahiplerinin ahirette yüksek bir konumda olacaklarından, hesapsız bir şekilde Allah tarafından rızıklandırılacaklarından haberleri yoktur. Onlar “azgınlıkları içinde bocalayıp dururlar.”⁵⁵¹ Allah’a ve ahiret gününe inanan bir mü’minin, dünya hayatının geçici süslerini gurûr vesilesi yaparak diğer insanları küçümsemesi düşünülemez. Âyet, bu düşüncenin, ahirete inanmayanların düşüncesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünya hayatının geçici süslerine aldanarak, Allah’ı ve ahireti unutanların durumunu beyan eden bir diğer âyet-i kerime, Kehf Süresindeki şu âyettir.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعُتْبِيِّ يَرْيُدُونَ وَجَهَّهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الدُّنْيَا وَلَا تُطِغْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

“Rızasını dileyerek sabah akşam Rablerine dua edenlerle olmak için elinden gelen çabayı göster. **Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme!**

⁵⁴⁹ Hümeze, 104/1-2

⁵⁵⁰ Ahmed Sezikli, “Akit, alay” md. ŞİA, İstanbul 2000, I, 146

⁵⁵¹ Bakara, 2/15

*Bizi anmaktan kalbini gâfil kaldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme!*⁵⁵²

Dünyevî zîynetler ve meşguliyetler, insanı kulluktan ve Allah'ı anmaktan alıkoyan etkenlerdir. İnsanın heva-i nefsi, ibadet ve itaatten hoşlanmaz. İyi insanların sohbetinden kaçınarak, oyun ve eğlenceye dalan insanlara meyleder.

Bu âyetin, Kureyş'in ileri gelenleri hakkında nâzil olduğu zikredilir. Kureyş müşriklerinden ileri gelenler, Resulullah'tan, Bilal, Ammar, Süheyb, Habbab ve İbn-i Mes'ud gibi fakir müminlerle oturup kalkmamasını, sadece kendileriyle oturup kalkmasını istemişler ve bunun üzerine bu âyet-i Kerime nazil olmuş ve Resulullah'ın, dünya hayatını tercih ederek varlıklı müşriklerle oturup kalkması yasaklanmış, fakir de olsalar müminlerden ayrılmaması emredilmiştir.⁵⁵³

İmam Taberî, âyetin nüzûl sebebi olarak, Sa'd b. Ebi Vakkas'tan şu rivâyeti nakleder:

*“Biz, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte altı kişiydik. Müşrikler, Resulullah'a: -Bunları kov ki bize karşı cesaretlenmesinler, dediler. Altı kişi, Ben, İbn-i Mes'ud, Huzeyl kabilesinden bir kişi, Bilal bir de adlarını söyleyemeyeceğim iki kişiydi.”*⁵⁵⁴ Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.”⁵⁵⁵

Dünya hayatının zîynetlerine düşkünlük gösterilmemesini dile getiren bu âyet, Hz, Peygamber'in şahsında bütün insanlığa şöyle bir uyarıda bulunmuştur: Ey Peygamber! Üstünlük ve şeref, dünya malında ve zîynetinde değil, gönül zîynetinde, yani iman ve güzel ahlâktadır. Servet ve mevki sahipleri öne alınıp yoksullar arkaya itilemez. Servetleriyle kibirlenen zenginlerin hatırı için fakir müslümanlar ihmal edilemez. Sen ayırım gözetmeden Allah'ın âyetlerini herkese oku. İlâhî mesajdan kimin daha çok yararlanacağını sen bilemezsin, onu ancak Allah bilir. Öyle ise sakın o fakirleri yanından uzaklaştırma, bilâkis onlarla birlikte olmaya candan gayret göster.⁵⁵⁶ Dünyanın çekiciliğine kapılıp onlardan yararlananlar gibi hayatın güzelliklerine eğilim göstererek onlardan ilgini kesme. Çünkü dünya hayatının çekiciliği, sırf O'nun rızasını

⁵⁵² Kehf, 18/ 38

⁵⁵³ Taberî, XV, 239; Semerkandi, II, 297

⁵⁵⁴ Müslim, *Fadailes-Sahabe*, 46.

⁵⁵⁵ Taberî, XV, 239.

⁵⁵⁶ Kur'ân Yolu, III, 550

dileyerek, sabah-akşam Rabb'lerine yalvaranların yükseldikleri yüce ufkun düzeyine çıkamaz... Ama onlar ihtiraslarına, arzularına uyuyorlar. Cahiliyye düşüncesinin ürünü arzularının peşinde gidiyorlar. Allah'ın kulları hakkında hüküm verirken cahiliye ölçülerini kullanıyorlar.⁵⁵⁷

Semerkandi bu âyetten alınması gereken dersler olduğunu söyler:

“Akl-ı selim sahipleri için bu âyet-i celilede ders alınması gereken büyük bir ibret vardır. Fakirlerle oturup-kalkmak, onlara ikramda bulunmak, ihtiyaçlarını karşılamak, gönüllerini hoş etmek, yardımlarına koşmak kalbi diriltir, Allah sevgisini ve rızasını kazandırır. Kibir ve gurûr sahibi zenginlerle oturup-kalkmak, zenginliklerinden dolayı onlara izzet ve ikramda bulunmak, kalbi öldürür ve Allah'ın rahmetinin kalkmasına sebep olur. Hele menfaat karşılığı yapılan ikram ve gösterilen saygı daha da tehlikelidir.”⁵⁵⁸

Âyetin verdiği bir mesaj da şudur: İslâm eşitlik dinidir. Onun düzeninde yüksektekiler ile alttakiler, zengin ile fakir, başkan ile yönettikleri arasında bir fark yoktur. Sosyal katmanlar arasında toplumsal ilişkilerde ayırım gözetmez. Meclislerde, karşılıklı ilişkilerde hak ve görevlerde herkes birbirine eşittir. Kur'ân-ı Kerîm: “*Sabah akşam Rablerinin rızasını dileyerek ona yalvaranlarla beraber sen de sabret.*” âyeti ile oturumlarda, konuşmada, söz söylemede Kureyş'in ileri gelenleri ve efendileri ile Müslümanların fakir ve güçsüzleri arasındaki ayrıcalıklara son vermiştir.⁵⁵⁹

Âyetten anlaşıldığına göre, müşriklerden Hz. Peygambere bir teklif yapılmıştır. Hz. Peygambere diyorlar ki, senin yanındaki bu fakirleri yanımıza almazsan yanına gelebiliriz. Peygamberimiz de bunu çok arzuluyordu. Ama Allah (cc), bu âyetle peygamberini uyardı, s hevasına tabi olup dünya hayatının güzelliklerini isteyerek, onlarla ilişkiyi kesmemesini emretti.

Dünya hayatının süs ve güzelliklerine gönül bağlanılmamasını tavsiye eden başka âyetlerde vardır. Ahzap 28 ve 29. Âyetlerde Rasûlullah'ın zavcelerinin dünya hayatı ve zîneti ile ahiret yurdunu istemeleri arasında muhayyer bırakıldıklarını, onların da, Allah ve Rasulu'nun rızasına uygun hareket ettiklerini görüyoruz:

⁵⁵⁷ Sayyid Kutub, IV, 2268

⁵⁵⁸ Semerkandi, *Bahru'l Ulum*, Sezgin Neşriyat, Terc. Mehmet Karadeniz, IV, 82

⁵⁵⁹ Zuhayli, Daru'l Fikr, XV, 245

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكِ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعَنَّ وَأُسْرَحُنَّ
سَرَاحًا جَمِيلًا وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا

“Ey peygamber! Eşlerine şöyle söyle: “Eğer dünya hayatını ve süslerini istiyorsanız gelin size bağışta bulunayım ve güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı, peygamberini, âhiret yurdunu istiyorsanız bilin ki, Allah içinizden iyi davrananlara büyük ecir hazırlanmıştır.”⁵⁶⁰

Rasûlullah efendimizin hanımları, Ben-i Kureyza Yahudilerinin ganimetleri müslümanların ellerine geçince Rasûlullah efendimizi sıkıştırdılar. Dediler ki; “Ey Allah'ın Resûlü, başkalarının hanımları refah içinde bir hayat yaşarlarken görüyorsun ki bizler sıkıntı ve yokluk içinde kıvranıyoruz. Bizim de bolluk içinde yaşamak hakkımız değil mi? diyerek Rasûlullah (sav)'den dünyalık bir şeyler istediler. Resûlullah (sav), bu duruma çok üzülür. Bunun üzerine yukarıdaki âyetler nazil olur.”⁵⁶¹

İmam Kurtûbi, Peygamber eşlerinin tercih yapmakta serbest bırakılmaları ile ilgili şöyle bir rivâyeti zikreder:

“Yüce Allah, Peygamber (sav)'ı, hükümdar bir peygamber olup dünya hazinelerinin anahtarlarının kendisine sunulması ile yoksul bir peygamber olmak arasında dilediğini seçmekte serbest bırakmıştı. Bu hususta Cebrail (a.s)'a danışmış, o da ona yoksulluğu tercih etmesini tavsiye edince, onu seçmişti. İki konumun daha yükseği olan bu konumu seçince yüce Allah hanımlarını da seçimde serbest bırakmasını emretti. Çünkü aralarında onunla beraber zorluğa katlanmaktan hoşlanmayanları bulunabilirdi. Bu suretle ondan uzak kalmış olacaktı.”⁵⁶²

Ebu Hayyân ise, şu rivâyeti zikreder: Yüce Allah. Peygamberine (s.a.v.) yardım edip düşman ordularını dağıtıp başından savınca, Kureyza ve Nadîr'in yurtlarını fethetmeyi nasip edince, eşleri, yahudilerin en değerli malları ve stoklarını, sadece Rasûlullah (s.a)'ın alacağı sanarak çevresinde oturdu ve şöyle dediler: Ey Allah'ın Rasulü! İran Şahı ile Bizans İmparatorunun kızları (ve hanımları) zînetler ve süslü elbiseler içinde yaşıyorlar. Biz ise, gördüğün gibi fakir u zaruret içindeyiz! Eşleri ondan maddî imkânlarının daha da genişletilmesini, kendilerine krallar ve ileri gelen devlet

⁵⁶⁰ Ahzâb, 33/28-29

⁵⁶¹ İbn Kesir, III, 480; Ali Küçük, IX, 534-537

⁵⁶² Kurtubi, Buruç Yay. 14, 76-78

adamlarının eşlerine yaptıkları muamele gibi muamele edilmesini istemek suretiyle kalbini incittiler. Bunun üzerine Yüce Allah, Peygamber'e (sav), eşleri hakkında inen âyeti onlara okumasını emretti. O sırada Peygamber (sav) 'in dokuz eşi vardı.⁵⁶³

Hz. Peygamber, ümmetin eğitimi için gerekli görerek, zühdü (dünya nimetlerinden asgari ölçüde yararlanma yolunu) seçtiğine göre eşleri de ya buna razı olacaklardı veya ondan ayrılıp dünyaya ait güzellikleri, nimetleri, lüksü ve refahı sağlayacak kimselerle beraber olacaklardı. Âyet, Peygamber eşlerini yol ayırımına getirmekte ve onlardan birini seçmelerini istemektedir.⁵⁶⁴

Âyetler dünya hayatının câzip yönüne dikkatimizi çekerler. Bu sebepten dolayı Allah (cc), kimi zaman peygamberlerini, kimi zaman onların yakın çevresini geçici dünya hayatının zinetlerine gönül bağlamamaları konusunda uyarmıştır. Kullarından geçici dünya nimetleri ile sonsuz cennet nimetleri arasında tercih yapmalarını istemiş, katındaki mükâfatın yanında, dünyadaki güzelliklerin hiç bir değer ifade etmediğini dile getirmiştir.

3.3.2. Dünyevî ve Uhrevî Zîynetlerin Karşılaştırılması

Kur'ân'ın birçok âyetinde dünya hayatının zîynetleri olarak bilinen bazı şeyleri zikretmiştir. Mallar, oğullar, kadınlar, altın ve gümüş, atlar, davarlar bunlardan bazılarıdır. Kur'ân, her fırsatta dünya hayatının ve dünyevî zîynetlerinin geçiciliğinden, ahiret hayatının ise kalıcılığından ve üstünlüğünden söz ederek,⁵⁶⁵ insanın buna göre hareket etmesi gerektiğini beyan eder. İnsandan tercihinin buna göre yapmasını ister.

Allah, mal ve oğulları, dünya hayatının süsleri olarak takdim eder ve salih amelin öneminden söz eder:

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا

“Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; kalıcı olan iyi işler ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır.”⁵⁶⁶

⁵⁶³ Ebu Hayyan, *Bahrul Muhit*, Darul Kitab el İslâmi, Kahire, 1992; Sabuni, *Ensar Neşriyat*, V, 80-81.

⁵⁶⁴ Kur'ân Yolu, IV, 346-347.

⁵⁶⁵ Bkz. Hadid, 57/20; A'la, 87/12

⁵⁶⁶ Kehf, 18/46

Ayet, zengin ve şerefli olmakla övünen müşrik ve benzerlerine reddiyedir. Müslümanlara, inkârcıların sahip oldukları mal, evlat gibi nimetlerin dünya hayatının süsü olduğu ve sonunda yok olacakları hatırlatılarak, onlara bakıp aldanmamaları tavsiye edilmektedir.

Mekkeli bazı zenginler, mal ve evlâtlarının çokluğu sebebiyle şımarıdıkları için tevhid dinine girmeye tenezzül etmiyor,⁵⁶⁷ hayatın sadece dünyadan ibaret olduğunu iddia ediyorlardı.⁵⁶⁸ Yüce Allah, onların şımarmasına sebep olan dünya hayatının durumunu; Kehf 45. âyette, sularıyla, ağaçlarıyla, çiçekleriyle ve yeşillikleriyle son derecede güzel olan ve fakat bir süre sonra kuruyup harap olan bitki örtüsünün bünyesine girip ona hayat veren suya benzetiyor; fakir müslümanları küçümseyen, onlara karşı mallarının ve evlâtlarının çokluğu ile övünen Mekkeli zenginler başta olmak üzere güvenen ve âhireti inkâr edenlerin bundan ibret almalarını istiyor.⁵⁶⁹

Bu âyet mal, zenginlik ve oğullarla iftihar eden müşriklerin ileri gelenlerine bir tepkidir. Çünkü Allah, onlara hakikati haber vermektedir. Mal ve oğullar dünya hayatının süsleri⁵⁷⁰ ve imtihan vesilesi olup ahirette faydaları olmayacaktır.

Teğabun Süresinde şöyle buyurulmuştur: “Eşlerinizden ve çocuklarınızdan da size düşman olanlar vardır, onlardan sakının. Mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak bir imtihandır.”⁵⁷¹

Bundan dolayıdır ki, Allah, âyette, dünyevî zîynetlerin hemen peşinden daha hayırlı ameller olan kalıcı salih amelleri zikretmiştir.⁵⁷² “الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ / ...kalıcı olan iyi işler...”den maksat ise; âyette bir tahsis olmadığı için dünyada insanlara fayda verecek ve âhirette de kurtuluşa vesile olacak bütün amellerdir.⁵⁷³

Bununla beraber İslâm, helâl mal kazanmayı ve dünya nimetlerinden istifâde etmeyi de yasaklamamıştır: “De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz nızıklan kim haram kıldı? De ki: Onlar dünya hayatında müminlere yaraşır; kıyamet gününde

⁵⁶⁷ Kalem, 68/14-15

⁵⁶⁸ Câsiye, 45/24

⁵⁶⁹ Râzi, XXI, 132; Kur'ân Yolu, III, 477-478.

⁵⁷⁰ Çünkü malda güzellik ve fayda, oğullarda güç ve himaye vardır.

⁵⁷¹ Teğabun, 64/14-15

⁵⁷² Şevkani, *Fethu'l Kadir*, Darul Fikr, Beyrut 1993, III, 145.

⁵⁷³ Taberî, thk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Daru 'Aleml-i-Kutub, Riyad 2003, XV, 274-281; Râzi, XXI, 132; Kur'ân Yolu, III, 477-478.

ise yalnız onlara mahsus olacaktır”⁵⁷⁴ Ancak İslâm bu nimetlerin fakirlere karşı kibir ve gurûr vesilesi edilmesini, maddî ve psikolojik baskı aracı yapılmasını hoş görmez.⁵⁷⁵

Fahredden Râzi, tefsirinde bakiye yönelmenin lüzümü üzerinde durarak şunları kaydeder:

“Allah Teâlâ, dünyanın çok çabuk sona ereceğini, sonlu olduğunu, son bulmanın ise, zeval, fânîlik ve helak olmak demek olduğunu beyân edince, mal ve oğulların da dünya hayatının zineti olduğunu bildirmiştir. Dünya iyilikleri, malları ve hayırları sonlu ve fânîdir. Ahiret hayırları ise devamlı ve bakidir. Devamlı ve baki olan, sonlu olandan daha hayırlıdır. İşte bu, zarurî (kesin) olarak çıkarılan bir neticedir. Hele de, dünya hayırlarının değersiz ve önemsiz; ahiret hayırlarının ise kıymetli ve yüce olduğu sabit ise. Çünkü dünya hayırları hissi ve maddî; âhiret hayırları ise aklî ve manevîdir.”⁵⁷⁶

Dünya hayatının geçiciliğini ve geçimliklerinin geçici süslerden ibaret olduğunu ifade eden bir başka âyet, Kasas süresindeki şu âyettir:

وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَّاعِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Size verilen şeyler dünya hayatına ait, faydası geçici nesnelere ve güzelliklerden ibarettir. Allah katında olanlar ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Aklınızı kullanmaz mısınız? (Kasas 60)

Ayette, Mekke müşriklerine hitap edilerek onların sahip olduğu dünya nimet ve zîynetlerinin geçici, Allah'ın âhirette vereceği nimetlerin ise daha hayırlı ve kalıcı olduğu ifade edilmektedir. 62. âyette ise, bu iki farklı nimetten faydalanacak olan iki grup mukayese edilmektedir. Bu mukayesede, dünyevî sıkıntılara göğüs gererek doğru yolda yürüyenlerin Allah'ın kendilerine vaad ettiği âhiretteki kalıcı ve güzel nimetlere kavuşacaklarına; dünyanın geçici zevklerine aldanıp da âhireti unutanların, mutsuz ve bedbaht olacaklarına işaret edilmektedir.⁵⁷⁷

Yukarıdaki âyetin dünya ve ahiret dengesini iyi kurmamız açısından önemli olduğunu dile getiren Celal Yıldırım şunları kaydeder:

⁵⁷⁴ A'râf 7/32

⁵⁷⁵ Kur'ân Yolu, III, 477-478.

⁵⁷⁶ Râzi, Dar-u İhyai 't Turasi'l Arabî, XXI, 131, Akçağ Yay. XV, 190-191

⁵⁷⁷ Kur'ân Yolu, IV, 229.

“İnsan, biri hazırlık dönemi sayılan kısa; diğeri de kalıcı olup mutlak saadet va'deden sonsuz iki hayatı yaşamak üzere yaratılmıştır. O bakımdan iki hayat arasında denge kurması emredilmiştir. Bunun için de önce kendi içyapısında; nefisle ruh, akılla imân, melekî sıfatla hayvanî sıfat arasında sağlam ölçülere dayalı ilgi kurması; birinin diğeri tamamlayıp asıl amaca yönelttiğini bilmesi gereklidir. Geçici hayatın çekiciliğine kapılıp ikinci hayatı ihmal etmek, ciddi dengesizlikler doğurur. Böylece dünya hayatı gâyesizliğe itilir; araç iken amaç edinilmiş olur. Oysa dünya ile âhîret birbirini hem tamamlayan, hem de her birinden amacın ne olduğunu ortaya koyan pozitif ile negatif gibi unsurlardır. İşte konumuzu oluşturan 60. âyetle bu incelik özetlenerek aklımıza malzeme veriliyor ve çok etraflı düşünmemiz isteniliyor.⁵⁷⁸

Kurtûbî de, âyetin, kalıcı olanı ile fânî olanı birbirinden ayırd edemeyen Mekke müşriklerine hitab ettiğini söyler:

“Ey Mekkeliler! Sîze verilen her şey, dünya hayatının bir geçimliği ve bir süsüdür. Bunlarla hayatınız süresince faydalanırsınız, yahutta hayatınız içerisinde bir süre faydalanırsınız. Daha sonra ya siz bu nimetleri bırakır gidersiniz yahut o nimetler elinizden gider. *“Allah'ın yanında olan ise daha hayırlı ve kalıcıdır.”* Daha üstün ve süreklidir. Bununla âhîret yurdunu yani cenneti kastetmektedir. Hâlâ kalıcı olanın fânî olandan daha üstün olduğunu düşünmez misiniz?⁵⁷⁹

Allah'ın yanındaki sevap ve mükâfat, dünyadan da, dünyanın içindeki bütün şeylerden de daha hayırlıdır. Zira dünya hayatının geçimliği yok olmaya mahkûm bir geçimliliktir. Ölümün anılması ve halkın yok olması onu noksanlaştırır. Siz bütün bunları düşünmüyor musunuz? Öğüt ve ibret almıyor musunuz? Dininizi, heva ve heveslerinize tercih etmiyor musunuz?⁵⁸⁰

İnsan, gönlünü dünya zinetlerine kaptırdı mı, Allah katındaki hayırlı ve kalıcı nimetleri pek düşünmez. Çünkü dünya hayatındaki zîynetler gözü kamaştırır ve insanı cezbeder. Bir gönül ehline atfedilen şu söz ne güzeldir: *“Dünyanın içine gir, ama sakın dünya senin içine girmesin.”*⁵⁸¹ Dolayısıyla, muvazeneyi iyi kurmak lazımdır. Dünyaya, dünya kadar, ukbaya da ukba kadar önem vermek gerekir.

⁵⁷⁸ Yıldırım, IX, 4571.

⁵⁷⁹ Kurtubi, Müessesetu'r Risale, XVI, 302

⁵⁸⁰ Muhammed Mahmud Hicazi, *Furkan Tefsiri*, İlim Yay. IV, 467-470.

⁵⁸¹ M. Nurullah Seydâ el-Cezerî (1948-1985)

Kur'ân-ı Kerim'in muhtelif âyetlerinde dünyevî ve uhrevî nimetler karşılaştırılır. Söz konusu âyetlerde dünya hayatının geçiciliğinden ve ahirete oranla faydasının cüziliğinden söz edilir. Hadid Süresinde Allah (cc), dünya hayatının bir değerlendirmesini yapmakta, bir benzetme ile göremediğimiz yönlerini idrakimize sunmaktadır:

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ وِزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيحُ فَتَرَاهُ مُمْصِرًا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْعُرُورِ

“Bilin ki dünya hayatı, bir oyun, bir eğlence, bir gösteriş, aranızda bir övünme, mal ve evlâta bir çokluk yarışından ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibi ki bitirdikleri çiftçileri imrendirir, sonra kurumaya yüz tutar, bir de bakarsın ki sararmıştır, ardından da çerçöp haline gelmiştir. Ahirette ise ya çetin bir azap yahut Allah'ın bağışlaması ve hoşnutluğu vardır. Dünya hayatı sadece yararlanıp aldanma vasıtasıdır.”⁵⁸²

Bu âyet, dünya hayatını farklı benzetmelerle tasavvurumuza sunmaktadır. Âyette, dünya hayatının geçici yönlerine ve nelerden ibaret olduğuna vurgu yapılmış, dünyadaki vurdumduymazlığın ve geçici heveslerin peşinde koşmanın ahiretteki sonuçlarına dikkat çekilmiştir. Karşılaşılacak iki sonuçtan biri şiddetli azap diğeri de Allah'ın bağışlanması ve hoşnutluğudur.

Âyette dünya hayatı önce bir oyuna (لَعِبٌ / *Laib*) benzetilir, her oyunun bir sonu olduğu gibi bu dünya hayatının da bir sonu olacaktır. Ahirete yönelik amelleri yapmaktan alıkoyduğu için dünya hayatı eğlenceye (لَهْوٌ / *Lehv*)'e benzetilmiş. Çünkü insan eğlenirken birçok iyi şeyi ihmal edebilir. Oyun ve eğlenceye dalan insan ibadetlerin en önemlisi olan namazı ihmal edebilir. Cemaatten geri kalabilir. Dünya hayatı süstür (زِينَةٌ / *Ziyne*), yani insanı kendine cazbedebilir. Onu peşinden koşturabilir. Dünyada insanların hoşuna giden güzelliklere gönlünü kaptırabilir. (*kadın, para mal, mülk*) Mal ve evlat çokluğu ile övünebilir (تَفَاخُرٌ / *Tefahür*). Ama bütün bu zinetler, bu varlıklar zamanla canlılığını kaybeden ekin misâli, canlıların ve güzelliklerini yitirecektir. O halde dünya hayatı *aldatıcı bir şey* / مَتَاعُ الْعُرُورِ den başkası değildir. Ebedi zevklerin peşinden koşmak en asıl en mantıklı olanıdır. Dünya, ahiretteki saadeti

⁵⁸² Hadid, 57/ 20

temin ediyorsa değerlidir.⁵⁸³ Yine, âyette geçen “*Oyunun*” dünyaya arzuyu ve şevki arttıran, “*eğlencenin*” ise, âhiretten alıkoyan yani meşgul etmek suretiyle âhirete yönelmekten alıkoyan şey demek olduğu söylenmiştir. “*Bir süstür*” buyruğundaki “*süs-zîynet*” kendisi ile süslenilen şeylere denilir. Kâfir dünyalık ile süslenirken, ahiret için amel etmez. Allah'a itaat dışındaki şeylerle süslenen kimsenin durumu da böyledir. “*Aranızda bir övünüştür.*” Yani dünya ile kiminiz kiminize karşı övünür. “*Mallarda ve evlâta bir yarıştıdır.*” Çünkü cahiliye âdetlerinden birisi de evlatların, malların çokluğu ile öğünmektir. Müminlerin çokluğuyla öğünecekleri şey ise iman ve itaattir.⁵⁸⁴

Kurtubî şöyle demiştir: “*Bir oyundur, çocukların oyunu gibi; Bir eğlencedir, gençlerin eğlenmesi gibi; Bir süstür, kadınların süsü gibi; Bir öğünüştür, birbirine denk şahısların karşılıklı öğünüşleri gibi; Çokluklarıyla bir yarıştıdır, tacirlerin mallarının çokluklarıyla öğünüşleri gibi.*”⁵⁸⁵

Allah, dünya hayatının durumunu ve nelerden ibaret olduğunu beyan ettikten sonra, onun temsili bir örneğini sunmaktadır:

“*Bir yağmura benzer. Bu kâfirlerin (ekincilerin) hoşuna gider*” “*bitirdikleri (O yağmur ile yeşeren bitkileri) Sonra kurur ve onu sararmış görürsün.*” Kuruduktan sonra, “*sonra çer çöp olur*” dağınık çöpler haline gelir. İşte, insan da ihtiyarlar, sonra da ölür ve çürür. “*Ahirette şiddetli bir azap vardır*” kâfirler için, “*Ve Allah'tan bir mağfiret ve hoşnutluk vardır*” dostları için.⁵⁸⁶

Âyetteki temsilde dünya hayatı yağmura benzetilmekle beraber asıl benzetilen bitkidir. Bitkinin burada belirtilen evreleriyle insanın oyun, eğlenme, mal-mülk edinme ve çoluk-çocuğa karışma çağları arasında da bir benzerlik kurulabilir. “*Çiftçiler*” diye çevrilen “*küffâr*” kelimesi “*kâfir*”in çoğuludur. Bu kelime sözlükte “*örten, gizleyen*” anlamına geldiği için hem tohumu ekip üstünü örtmesi sebebiyle çiftçiye hem de Allah'ı ve gerçekleri inkâr edip üstünü örtmesinden dolayı inkârcı kişiye “*kâfir*” denmiştir. Burada “*çiftçi*” anlamı uygun düşmekle beraber, özellikle bu

⁵⁸³ Bayraklı, XIX,

⁵⁸⁴ Kurtubi, XX, 259-260,

⁵⁸⁵ Kurtubi, XX, 259-260,

⁵⁸⁶ Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmet el-Vahidi, *El-Veciz Fi Tefsir'il Kitab'il Aziz*, Daru'l Kalem, Dımaşk, 1995, II, 1069-1070

kelimenin seçilmesi, inkârcıların dünya hayatına düşkünlüklerine de bir göndermenin bulunduğu düşünülmektedir.⁵⁸⁷

Âyeti genel olarak değerlendirdiğimizde, dünya hayatının ahirete oranla çok önemsiz olduğunu gördük. Dünya hayatının insana çekici gelen yönlerinin olabileceğini, ama bu çekiciliğin geçici olduğunu anladık. Dünya hayatının *aldatıcı bir zevk* / مَتَاعُ الْعُرُورِ olarak sunulması, ahiretten alıkoyması sebebiyledir. Ama dünya hayatı, ahiretin kazanılmasına sebep olacaksa, o zaman bir değer, bir anlam ifade eder.

Allah (cc) insanı, dünya hayatı ve zîynetleri ile sonsuz ahiret nimetleri arasında muhayyer kılmış, tercihi ona bırakmıştır. Âyette şöyle buyrulur:

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّهَا نُوفٍ إِلَيْهِمْ أَعْمَالُهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُخْسُونَ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ

*“Kim dünyayı ve onun zîynetini istiyorsa, orada onlara işlerinin karşılığını eksiksiz veririz; orada onlar hiçbir zarara uğratılmazlar. Ama ahirette onlar için sadece cehennem ateşi vardır, dünyada yaptıkları iyi işler boşa gider, işledikleri yararlı ameller geçersiz olur.”*⁵⁸⁸

Bu âyet, Kur’ân’ı reddedenlerin genelde bu dünyaya ve zevklerine tapanlar olduğunu vurgulamaktadır. Dünya zîynetlerini ahirete tercih edenler bilmelidir ki, dünyevî kazançları elde etmek için (her ne olursa olsun) yaptıklarının karşılığını tam olarak alacaklardır, fakat şunu asla unutmamalıdır ki, öte dünyada alacakları hiçbir karşılık yoktur.⁵⁸⁹ Zira onlar bu ebedi hayata iman etmiyorlardı. Oradaki sonsuz nimetleri hesaba katmıyorlardı. Her şeyi dünya hayatından ibaret görüyorlardı.

Dünya hayatı da fâni dir, onu tutmak veya donatmak için her ne yapılsa boşur. Ecel gelince hepsini siler, süpürür götürür. Açıkçası Allah’dan başkası fâni olduğundan, sırf Allah için yapılmış olmayan her amel batıldır. Çünkü “Yeryüzünde ne varsa hepsi fâni dir, baki kalacak olan yalnızca celal ve ikram sahibi olan Rabbinin zatıdır.” (Rahmân, 55/26-27)⁵⁹⁰

⁵⁸⁷ İbn Aşûr, XXVII, 404-406; Kur’ân Yolu, V, 185-186.

⁵⁸⁸ Hud, 11/15-16

⁵⁸⁹ Mevdudi, II, 357

⁵⁹⁰ Yazır, Akçağ Yay. IV, 408

Âyete göre, âhirete inanmayıp sadece dünya hayatını, onun zevklerini, sağlık, güven, bol rızık, nüfuz ve benzeri nimetlerini, zîynetini ve debdebesini isteyip de yeteneklerini yalnız bu yönde kullanan kimselere yüce Allah emeklerinin karşılığını dünyada eksiksiz olarak verecektir; fakat bunun âhirete faydası olmadığı için orada elde edecekleri sadece cehennem ateşidir. Zira bunlar âhirete inanmamış ve oraya hazırlık yapmamışlardır, sadece dünya hayatı için yaptıkları çalışmalar, âhirette hiçbir değer ifade etmez.⁵⁹¹

Bugün biz etrafımıza baktığımızda hep dünya için çalışan ve bu çalışmaların karşılığını alan birçok şahıslar, toplumlar ve milletler görürüz. Bunların dünyaları alımlıdır, bunların dünyaları hızlı bir kabarma görüntüsü sürer gözlerimizin önüne. Fakat bu gördüklerimize şaşırıp “Bunlar niçin böyle!” diye sormamalıyız. Çünkü bu gördüklerimiz “*Sadece dünya hayatını ve bu hayatın çekici güzelliklerini isteyenlere, çalışmalarının karşılığını orada tam olarak veririz, onlar orada hiçbir ödül kısıntısına uğratılmazlar*” şeklindeki âyette ifadesini bulan dünyaya ilişkin ilahi yasanın gereğidirler.⁵⁹²

Muhammed Esed, “*dünyada yaptıkları iyi işler boşa gider, işledikleri yararlı ameller geçersiz olur.*” âyeti ile ilgili yorumu şu şekildedir:

İyi davranışları, yararlı eylemleri hüküm gününde her ne kadar hesaba katılacak ise de, ölümden sonra kalkışa ve ahirete inanmamakla işlemiş oldukları günah bunlardan ağır basacak.⁵⁹³

Abdullah b. Abbas bu âyetin izahında diyor ki: “Mallarını gösteriş için harcayanlar bunun karşılığını dünyadayken alır, asla zulme uğratılmazlar.”⁵⁹⁴

Âyetten çıkardığımız sonuç şudur: Kimin gâyesi dünya hayatı ve onun zîynetleri ise, yaptığı çabanın karşılığını dünyada iken alacaktır. Ama Allah’ın vadettiği sonsuz ahiret nimetlerinden de mahrum kalacaktır. Allah’ın âyetlerinden yüz çevirip kulluk görevini ihmal ettiği için ahirette, bunun cezasını görecektir.

Daha önce değinildiği gibi, dünyadaki zîynetlerin gâyesi imtihandır.⁵⁹⁵ Taha Suresinin 131. âyetinde Allah (cc), dünyevî zîynetlerin bu gâyeye matuf olduğunu

⁵⁹¹ Kurtubi, Buruc Yay. IX, 25-27; Kur’ân Yolu, III, 160.

⁵⁹² Sayyid Kutub, IV, 1862-1863

⁵⁹³ Esed, *a.g.e*, I, 425-426

⁵⁹⁴ Taberî, Dar’u Alemlî Kütüb, XII, 347

tekrar ederek, geçici dünya zîynetlerine imrenilmemesi konusunda peygamberini ve onun şahsında tüm müminleri uyarmaktadır:

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ
خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ

“Sakin kendilerini sınamak için onların bir kesimini yararlandığımız dünya hayatının çekiciliğine göz dikme! Rabbinin sana verdiği nimetler daha hayırlı ve daha kalıcıdır.”⁵⁹⁶

Bu Âyette Allah (cc) kullarını, dünya hayatındaki zîynetler konusunda uyarmaktadır. Müminlerin bu süslere aldırış etmemeleri isteniyor. Çünkü bütün bu zinetlerin amacı sadece imtihandır. Âyette dünya nimetleri ile Allah katındaki nimetler (rızkılar) karşılaştırılmış, Allah katında bulunan nimetlerin en üstün nimetler olduğunun altı çizilmiştir. Yukarıdaki âyetin hemen sonrasında namazın tavsiye edildiğini görüyoruz.

Namaz-Tezyîn İlişkisi: Allah katındaki nimetlerin üstünlüğünden ve kalıcılığundan söz edildikten sonra namazın emredilmesi ve ona sabırla devam edilmesinin istenmesi, insanın yaratılış gâyesinin kulluk olduğunu gösteriyor. Çünkü sonsuz nimetlere ulaşmanın yolu kulluktan geçer. Daimi nimetler için namaza devam gereklidir. Âyet şu şekildedir:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ

“Ehline namaz kılmalarını emret, kendin de onda devamlı ol. Biz senden rızık istemiyoruz, sana rızık veren Biziz. Sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanındır.”⁵⁹⁷

Burada namaz emrediliyor. Hem bireye hem topluma emir vardır. Çünkü namaz, ibadetlerin süsü ve gözdesidir. Âyette, “Her namazınızda süslü elbiselerinizi giyinin.”⁵⁹⁸ buyrulur. Hz. Peygamber (sav) “Bana üç şey sevdirildi: Güzel koku, kadın ve gözümün nuru namaz.”⁵⁹⁹ der. Peygamberimizin ‘sevdirildi’ demesi güzel kokuya ve kadına karşı duyulan fitri duygunun namazda da olduğunu gösteriyor.

⁵⁹⁵ Kehf, 18/7

⁵⁹⁶ Taha, 20/131

⁵⁹⁷ Taha, 20/132

⁵⁹⁸ A'raf, 7/31

⁵⁹⁹ Nesâî, *İşretu'n-nisâ*, 1

Dinin direği,⁶⁰⁰ müminin miracı⁶⁰¹ ve kulluğun en önemli belirtisi olan namaz, kul ile Allah arasında kuvvetli bir bağ, manevi bir köprüdür. Allah, وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي / “beni anmak için namaz kıl.”⁶⁰² buyurur.

Namazın fert ve toplum üzerindeki en önemli etkisi onları her türlü kötülük ve menfi duygulardan alıkoymasıdır:

*Muhakkak ki namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar.*⁶⁰³

O halde namaz; insanın manevi hayatına ışık tuttuğu, namaz dışı alanı tezyîn ettiği müddetçe anlam kazanır.

Araştırmamızın konusu olan kötü amellerin tezyîni ile ferdi ve ictimai bir ibadet olan namazın terk edilmesi arasında bir sebep sonuç ilişkisi olduğunu görüyoruz. Günümüzde dünyevî zîynetlerin çoğalması, namaz başta olmak üzere birçok ibadete olan ilgiyi azaltmıştır. Meryem Süresindeki şu âyet dünyevî tutkuların peşinde koşanların namazı terk ettiklerini görüyoruz:

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا

*Onlardan sonra, namazı zayi eden, şehvet ve dünyevî tutkularının peşine düşen bir nesil geldi. Onlar bu tutumlarından ötürü büyük bir azaba çarptırılacaklardır.*⁶⁰⁴

Nefsanî arzularına uyarak namazı terk edenler Allah ile aralarındaki temel bağlarını koparmış olacaklar ve ahirette ilahi azaba maruz kalacaklardır.

3.3.3. Dalaletin Sebebi Olarak Dünyevî Zîynetler

Mal, servet, güç ve makam gibi dünyevî zîynetlerin insanları Allah yolundan alıkoyduklarını, dünya hayatında kâfirlerin şımarmalarına sebep olduklarını peygamberlerin sözlerinden de anlıyoruz. Musa (a.s.)’ın Rabbine yakınmasından anlıyoruz ki, Firavn ve yandaşlarının dalaletinin temel sebebi dünyevî zîynetlerdir:

⁶⁰⁰ Beyhakî, *Şuabu’l-Îmân*, 41; Acluni, *Keşful Hafa*, II/31; Deylemi, 3795; Camiu’s Sagir, 5186; İbn-u Ebi Şeybe, *Musannaf*, 10485, İman, 126

⁶⁰¹ Süleyman Çelebi, *Mevlid-i Şerif*, Der. Yusuf Tavaslı, İstanbul1976, 19.

⁶⁰² Taha, 20/14

⁶⁰³ Ankebut, 29/ 45

⁶⁰⁴ Meryem, 19/59

وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

Musa dedi ki: Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında zinet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin)? Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler).”⁶⁰⁵

Bazı müfessirler, رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ kısmını, “*Sen Firavun ve adamlarına senin yolundan saptırsınlar diye, dünya hayatında ihtişam ve servet verdin*” şeklinde bir anlam yükleyerek, Cenâb-ı Hakk'ın onları cezalandırmak için ve imtihan vasıtası olmak üzere bu imkânları vermiş olduğunun kastedildiğini belirtmişlerdir. Taberî'nin tercihi bu yöndedir. Bazıları da, burada bir soru edatı takdir ettikten sonra bu kısımın âyetin sonu arasında bağ kurarak “*Sen Firavun ve adamlarına dünya hayatında ihtişam ve servet verdin; senin yolundan saptırsınlar ve elem veren cezayı görünceye kadar iman etmesinler diye mi yâ Rab?*” mânasını vermişlerdir.⁶⁰⁶

Birinci görüşü esas alan Muhammed Esed'e göre âyet, Allah'ın kendilerine bahsettiği kudret ve zenginliği O'na şükranlarını belirtecek yönde değil de, insanları O'nun yolundan çevirmekte kullanan Firavun ve onun seçkinler topluluğuna karşı Hz. Musa'nın duyduğu ahlakî tepkiyi dile getirmektedir.⁶⁰⁷

Râzi ye göre, yukarıdaki âyet, Hz. Musa'nın kavmine, işledikleri suçtan dolayı, onlara yaptığı bedduanın sebebini belirtiyor:

“Bil ki, Hz. Musa, kesin ve apaçık mucizeleri iyice izhâr edip, kavminin de inkârda, inâd etmede ve lâkaytlıkta ısrarlı olduğunu görünce, o zaman onlara beddua etmeye başladı. Başkasına beddua eden kimsenin her şeyden önce beddua ettiği kimsenin o suça yönelmesinin sebebini zikretmesi gerekir.”⁶⁰⁸

⁶⁰⁵ Yunus, 10/88.

⁶⁰⁶ Taberî, Dâru'l-Fıkr, XI, 156-157; Zemahşerî, II, 200-201; Muhamed b. Ali eş-Şevkânî, II, 531-532; İbn Âşûr, XI, 268-269; Kur'ân Yolu, III, 139-141.

⁶⁰⁷ Esed, I, 412

⁶⁰⁸ Hz. Musa'nın kavminin suçu ise, dünyayı sevmelerinden ötürü dini terketmiş olmalarıdır. Bundan dolayı Hz. Musa “*Ey Rabbimiz, dedi, hakikaten sen Firavun ve yöneticilerine dünya hayatında zinet ve*

Denilir ki, Mısır'daki eski bir beldeden Habese diyarına kadar dağlarda altın, gümüş, zebrecet, yakut mâdenleri var idi. Firavun ile yordakçıları bunlardan istifade ederlerdi. İşte, Firavn ve adamlarına verilen bu nimetler neticede onların, kullarını dinden saptırmaya, yeryüzünde azgınlık yapmalarına sebep oldu.⁶⁰⁹ Bu, onlar için bir sınama idi. Nimete karşı nankörlük, ahiretteki azaba sebeptir.

Neticede, dünyevî zîynetler, insanları (Firavnları) öğüt almaktan alıkoyduğu gibi kavimlerinin nazarında onların itibarlarını yükselmelerine sebep olur. Mallarla da tabeayı kendi hâkimiyetlerinin altına girmelerini sağlıyorlardı. İşte Firavnlara böyle ihtişamlı bir yaşantıları vardı. Bunun bariz bir örneği mısırdaki yaptıkları piramitlerdir.⁶¹⁰

Görülüyor ki, Firavn ve adamları başta olmak üzere dünya hayatının zîynet ve ihtişamına kapılanlar, kötü amelleri kendilerine hep câzip görünmüş ve hakk yoldan sapmışlardır.

Kâfirlere kötü amallerinin süslü gösterildiğini beyan eden bir âyet de, Ra'd Süresinde geçen aşağıdaki âyettir. Âyet, inkârcıların çeşitli sistemler geliştirerek Allah'a nasıl şirk koştuklarını mü'minlere nasıl tuzak kurarak dalalette düştüklerini dile getirir:

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلُوبًا سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بَظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ

“Her nefsin bütün kazandıkları üzerinde gözetici olana mı (başkaldırılır?) Onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: “Bunları adlandırın (bakalım). Yoksa siz yeryüzünde bilmeyeceği bir şeyi O'na haber mi veriyorsunuz? Yoksa sözün zahirine (veya boş ve süslü olanına) mı (kanyorsunuz)? Hayır, küfre sapanlara kendi hileli düzenleri süslü-çekici gösterilmiştir ve onlar (doğru) yoldan alıkonmuşlardır. Allah, kimi saptırırsa, artık onun için hiç bir yol gösterici yoktur.”⁶¹¹

Bu âyetler, müşrik ve inkârcıların şirkine ve inkârına çok sert bir cevaptır. Allah, ilim ve kudretiyle her şeyi kuşatmıştır. Onun iradesi dışında hiçbir şey vuku bulmaz.

mallar verdin,” demiştir. “Zinet”, sıhhat, güzellik, elbise, hayvan ve ev eşyası demektir. “Mal” ise, altın, gümüş, para vs. gibi saklı veya aşikâr olarak bunların dışındaki şeylerdir.

⁶⁰⁹ Zuhayli, XI, 251

⁶¹⁰ İbn Aşur, XI, 269.

⁶¹¹ Rad, 13/33

Kâfir ve müşriklerin Allah hakkındaki söyledikleri boş sözlerden ibarettir. Onların plan ve programalarını, insanları Allaha kulluktan alıkoymak üzere kurmuşlardır. Çünkü “Hakkı inkâra şartlanmış olanların çarpık tasavvurları kendilerine güzel gösterilmiştir. Böylece doğru yoldan döndürülüyorlar. Ve zaten Allah'ın sapıklık içinde bıraktığı kimseye yol gösteren bulunmaz.”

Âyette geçen *mekr* kelimesi ile bilinçli şirk (Allah'tan başkalarına tanrı niteliğini ya da tanrısal nitelikleri yakıştırmak) ve dolayısıyla genel anlamda sahte ve çarpık dinî görüş ve inanışlarla alakalıdır.⁶¹²

Mevdudi âyette geçen *Şirk-Mekr* ilişkisini ve *mekrin tezyîni* ile ilgili şunları söyler:

Şirk, tuzak, *düzen*, *hile* (*mekr*) olarak isimlendirilmiştir. Çünkü meleklerin, ruhların, azizlerin, gök cisimlerinin kısaca kendilerine ilahi sıfatları ve kudreti izafe ettikleri, ilahi haklara sahip addettikleri şeylerden hiç biri bu sıfat ve güçlere sahip olduğunu iddia etmediği gibi, ne bu hakları insanlardan talep etmişler ne de halka istediklerini yapabileceklerini söylemişlerdir. Buna karşılık onlar tutup onların huzurunda birtakım ayinler icra etmekte. İşin aslı, bazı uyanık kimseler kendi kötü planlarını uygulamak için, sıradan insanların üzerinde güçlü bir etki uyandırabilmek, onları sömürebilmek ve onları güç bela kazandıkları mallarının bir kısmından yoksun bırakabilmek için bu ilahları ihdas etmişlerdir.

Şirkin “*tuzak, düzen, hile (mekr)*” olarak zikredilmesinin ikinci sebebi, dünya ehlinin şirke gerçekten inandığından dolayı değil, bu inanç kendisine şehvet ve hırsla yüklü sorumsuz bir hayatın kapılarını açtığı, önüne birtakım ahlaki sınırlamalar koymadığından dolayı bağlanmış olmasıdır.

Üçüncü bir sebep olarak, şirk, onlara güzel gösterildiği ve böylece onları saptırıp, doğru yola dönmekten alıkoyma için de bir "tuzaktır, hiledir."⁶¹³

İşte bu kâfirlere, *mekirleri* (müminlere tuzaklar kurmaları, mü'minleri aldatıp saptırmaları) güzel gösterilmiştir. Çünkü şeytan bunu onlara süslü göstermiştir.

Daha sonraki âyet, müminlere tuzak kurmayı ve onları yoldan çıkarmayı hedefleyen bu inkârcıların akibetini ve halet-i ruhiyelerini dile getirir:

⁶¹² Esed, II, 492

⁶¹³ Mevdudi, *Tefhîmu l-Kur ân*, İnsan Yay. İstanbul 1986.

“Onlara, dünya hayatında azab vardır, âhiret azabı ise daha çetindir. Allah'a karşı onları bir koruyan da yoktur.”(Rad,34)

Onlara, dünya hayatında bela ve sıkıntı vardır. Çünkü onlar, Allah'ın rızasına uygun bir hayatı yaşamamışlar, kendi heva ve hevesleri doğrultusunda bir yaşam sürdürmüşlerdir. Dünyada zorlu ve bunalımlı bir hayat yaşayacaklardır. Çünkü onlar, ilahi uyarılara kulak asmadılar, dünya hayatının geçici süslerine aldandılar.

Dünya hayatını ve güzelliklerini ahiret hayatındaki güzelliklere tercih etmenin Allah ve Rasulu'nun razı olmadığı bir durumdur. İnsana câzip gelen kötü amel ve günahların işlenmesinde aşırı dünya sevgisinin etkisi vardır. Bu konuda uyarıcı mahiyette hadisler görüyoruz. Onlardan bir tanesi şöyledir:

إِنَّ مِمَّا أَخَافُ عَلَيْكُمْ مَا يَفْتَحُ عَلَيْكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا وَزِينَتِهَا.

“Benden sonra sizin adınıza korktuğum şeylerden biri de, önünüze açılacak olan dünya süsü ve zinetidir.”⁶¹⁴

3.3.4. Dünya Hayatının Meşru Zinetleri

Allah, yerin ve göğün yaratıcısıdır. Yeri ve göğü türlü güzelliklerle donatarak insanın istifadesine sunmuştur. Göklere, yıldız ve gezegenlerle; yeryüzünü de dağlar denizler, ağaçlar, çiçekler, canlı cansız varlıklarla süslemiştir. Allah'ın yaratarak insanın hizmetine amade ettiği varlıklardan bir tanesinde yük hayvanlarıdır. Allah (cc), dünyevî zîynetleri insanlar için hem imtihan vesilesi, hem de dünya hayatında onun için bir geçim vasıtası kılmıştır. Kulların istifadesi için yaratılan zîynetlerden bir kısmı şu âyette yer alır:

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“Binmeniz ve zîynet edinmeniz için atları, katırları, eşekleri de yarattı. O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır.”⁶¹⁵

Âyette başta atlar olmak üzere bir kısım hayvanlardan zinet diye söz edilmiştir. Muhtelif âyetlerde⁶¹⁶ geçen atlarla ilgili tabii meyil ve sevgi, atların insan hayatındaki önemine işarettir.⁶¹⁷

⁶¹⁴ Buhari, *Zekât* 47, *Cum'a* 28, *Cihâd*, 37, *Rikâk* 7; Müslim, *Zekât*, 123, (1052); Nesâî, *Zekât*, 81,(5, 90).

⁶¹⁵ Nahl, 16/8

Dünya hayatındaki her türlü zîynet, muvakkat olan dünya hayatının geçici zîynetleridir. Bu zîyentlere bağıllık, Allah'ı ve onun katındaki sonsuz nimetleri unutturacak derecede olmamalıdır. İnsanı kulluktan ve Allah'ı anmaktan alıkoymamalıdır. Hz. Süleyman'ın at sevgisini buna örnek verebiliriz. Sad Süresinin 31-33. âyetlerinde Süleyman (as)'ın at sevgisinden söz edilir:

“Bir gün akşama doğru alımlı, soylu koşu atları önüne getirildiğinde, “Ben malı (atları), Rabbimi hatırlattığı için sevdim” dedi. Nihâyet onlar karanlığın perdesiyle gizlendi. “Onlan bana geri getirin” dedi; bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.”

Buradan anlıyoruz ki, insanın gönlü Allah ile birlikte olduğu, sorumluluğunu hissettiği sürece, mal sevgisi kötü değildir, böyle insanlara değerli mallar dünya mutluluğu verdiği gibi onu veren Allah'ı daha çok anıp şükretmesine vesile olacaktır.⁶¹⁸ Hz. Süleymandaki bu sevgi asıl gâye değil, Allah'a ulaşmada araçtı.

Tasavvuf ve felsefe kültüründe “büyük âlem” denilen yer ve göklerle “küçük âlem” denilen insanın yaratılması ve yaratılış keyfiyeti, insanı kuşatan canlı ve cansız tabiatın ona yararlı olacak şekilde nimet ve imkânlarla donatılması hep Allah'ın varlığına ve hikmetli yaratıcılığına delâlet etmektedir. Bu âyette, Allah'ın, burada sayılanlar dışında, o günkü insanların veya her devirde yaşayanların bilmedikleri daha başka şeyler de yaratmakta olduğu ifade edilmek suretiyle hem yaratılışın akıp giden bir süreç olduğu belirtiliyor, hem de insanlarda, gördükleriyle yetinmeyip tabiatın gizliliklerini keşfetme merakı uyandırılması hedefleniyor, bu keşiflerin Allah inancının gelişip güçlenmesine katkıda bulunacağına işaret ediliyor.⁶¹⁹

Âyetin sonunda “O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır.” ifadesi gerçekten düşündürücüdür. Özellikle âyet, günümüzde renk renk konforlu binit vasıtaların çoğalması ve çeşitlilik arz etmesi, o günkü insanların bilemediği bugünkü insanların

⁶¹⁶ Âl-i İmrân, 3/14, Enfal, 8/60; Nahl, 16/8. Sad, 38/31.

⁶¹⁷ Bu âyette at, katır ve eşek cinsinin diğerlerinden ayrı zikredilmiş; bunların taşıma aracı ve zîynet olarak yaratıldığı bildirilirken etlerinden ve sütlerinden söz edilmemiştir. Bu nedenle İmam Ebû Hanife ve İmam Mâlik'in de içinde bulunduğu bazı fakihler bu ifadeleri dikkate alarak, bu üç hayvanın etlerinin ve sütlerinin haram olduğunu belirtmişlerdir. (Nesefî, II, 162; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî III, 1145; Râzî, XIX, 229-230; İbn Âşûr, XIV, 107-110 Kur'ân Yolu, III, 340-341.)

⁶¹⁸ Kur'ân Yolu, IV, 508-510.

⁶¹⁹ Kur'ân Yolu, III, 340-341.

aşına olduğu ulaşım araçlarına bir işaret olup Kur'ânın geleceğe yönelik mucizevî yönünü ortaya koyan haberlerindedir.

Elmalılı, âyetin tefsiri bağlamında şöyle der: “Gerçekten bizden önceki insanların görmediği, bilemediği şeylerden biz, trenler, otomobiller, uçaklar gibi türlü binitler gördük. Kim bilir bundan sonra da Allah Teâlâ bizim bilmediğimiz ve bilemeyeceğimiz daha neler yaratmış ve yaratacaktır.”⁶²⁰

İşte bütün bunlar, diğer varlıklar gibi, ezelde hazırlanan ve vakti gelince uygulamaya konulan ilâhî düzenlemenin nîmetleridir. Hepsisi de insan için yaratılmıştır. İnsan da yüce yaratıcıyı bilmek, O'na kulluk etmek ve bu inanç, düşünce atmosferi içinde hayatın anlam ve hikmetini kavramak, sonra da ikinci hayata döndürülerek ebedîyen mutlu edilmek için yaratılmıştır.⁶²¹

Dünya hayatı ve onun çekici güzelliklerini isteyenler bu geçici hayatı baki olana tercih etmiş olurlar. Dünya hayatının Allah katında bir sinek kadar maddi bir ehemmiyeti yok. Bu yüzden ilahi kelimada hep ahiret hayatını istemenin lüzümü üzerinde durulur. Kur'ân'ın temel hedefi, insanoğlunun ahireti gâye, dünyayı ise vasıta kabul edip ona göre hareket etmesidir. Allah'ın gerek peygamberlere, gerek onların yakın çevresine ve gerekse inananlara yönelik mesajı hep bu yönde olmuştur.

“Eğer Allah katında dünyanın sinek kanadı kadar değeri olsaydı, kâfirlere bir yudum su dahi içirmezdi”⁶²²

3.4. ŞEYTANIN KÖTÜ AMELLERİ SÜSLÜ GÖSTERMESİ

Dünya hayatının çekiciliği, üzerinde durduğumuz âyetlerde, insanın günah ve kötü ameller işlemede önemli bir etken olarak yer aldığını gördük.

Kur'ân'a göre, insanın düşünce, kalp ve isteklerine en çok etki eden faktörlerin başında *şeytan* denilen tesir edici güç gelmektedir. Şeytanın yanı sıra bir diğer tezyîn edici de, kötü arkadaş ve kötü çevredir.⁶²³

⁶²⁰ Yazır, Zaman Yay. V, 231

⁶²¹ Yıldırım, VI, 3275.

⁶²² Tirmizî, *Zühd* 13; İbn Mâce, *Zühd*, 3.

⁶²³ Arslan, *a.g.m.* s.37–66

Kalpleri katılaştıran kimseler iyi ve kötüyü ayırt edecek duyarlılığı kaybettiklerinden, şeytan işledikleri kötülükleri onlara süslü gösterir. Bu katılaştırma yüzünden de şeytanın etkisi altındaki kimseler, kendilerine çekici gösterilen sapıklıklarında büyük kararlılık gösterirler. Bu kararlılık kimi zaman geleneklerle bozulan ve Kur'ân'da "ataların dini" olarak adlandırılan sapkın dinin temsilcilerinde, kimi zaman da Allah'ın elçisine isyan eden, ona karşı mücadele eden münafıklarda görülür. Kimi zaman da inkârcıların müminlerin aleyhine yürüttükleri faaliyetlerde ortaya çıkar.⁶²⁴

Kur'ân âyetlerinde, şeytanın fiili olarak yer alan *tezyîn* (süslemek, güzelleştirmek), genellikle şu iki anlamda kullanılmıştır:

1. Güzel olmayan bir şeyi süsleyip güzelleştirmek.

2. Güzel olmayan bir şeyi nefse câzip gelecek ve kendisine meyledecek şekilde, aslının aksine güzel gibi göstermek.⁶²⁵

Şeytanın, insanı dalalete düşüren faaliyetlerinden bir tanesi de, günahları ve kötü amelleri onlara güzel ve câzip bir şey olarak sunmasıdır. Şimdi de, şeytanın kötü amelleri güzel göstererek insanın hidâyet yollarını nasıl kapadığını, hakikata ulaşmalarını nasıl engellediğini dile getiren Kur'ân âyetleri üzerinde duracağız.

3.4.1. Şeytanın İnsanı Saptırma Vasıtası Olarak Tezyîn

Şeytanın âdemoğluna olan düşmanlığı, ta Hz. Âdem'in yaratılış safhasına kadar gider. Şeytan, Âdem'e secde etmeyerek tepkisini ortaya koyar. Kur'ânın muhtelif âyetlerinde bu durum zikredilmiştir.⁶²⁶

Hicr 39. âyetinde şeytan, Âdem ve oğullarını yoldan çıkarmaya yemin eder ve onları dalalete düşürme metodunu da açıklar: Günahları onlara şirin ve câzip göstermek... Şeytanın *tezyîn* (günahları süslü gösterme) va'dinde bulunduğu âyet şu şekildedir:

624 Harun Yahya, *İnsanın Açık Düşmanı Şeytan*, A9 Group Yay., 82.

625 Lütfullah Cebeci, *Kur'ân-ı Kerime Göre Cin ve Şeytan*, İstışare Yay. Konya, 1985, 88

626 Bkz. 15/28-34; 17/61; 18/50; 2/304-36; 20/116-121 ; 7/11-12

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ

“İblis, Rabbim! Benim sapmama imkân verdiğin için yemin olsun ki ben de yeryüzünde onlara (günahları) şirin göstereceğim ve -senin samimi kulların hariç-onların topunu kesinlikle yoldan çıkaracağım.” (Hicr,39-40)

İbn Aşur’a göre بِمَا أَغْوَيْتَنِي deki ب harfi, sebebiyet içindir. Yani “Benim sapmama imkân vermen sebebiyle ben de insanları saptıracağım”. لَأُزَيِّنَنَّ deki ل da, kase lamı olup tekid içindir. “فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ” / (İblis), “Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlâslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracacağım”⁶²⁷ âyetinde, bu yemin daha açık ifade edilmiştir. Yani onlara günah ve hataları mutlaka güzel göstereceğim, ta ki, bunu güzel görsünler. Boş şeylerle maşğul olup farzları ihmal etsinler.⁶²⁸

Âyeti, daha güncel bir bakış açısıyla şöyle yorumlayabiliriz:

Şeytan, kendi günahının müsebbibi olarak Allah’ı görür ve derki: Beni azdırmama karşılık, bende kullarını yeryüzünde saptıracağım, günahları ve haramları onlara süslü göstereceğim, bu dünyayı onların gözünde câzip gösterip asıl hedef haline getireceğim. Ahireti onlara unutturacağım. Tümünü saptırıp ibadetsizliğe ve itaatsızlığa sevk edeceğim. Şeytan böylece, kendi kibri ve inadı yüzünden Allaha asi oluyor, hatasını kabul etmeyerek pişmanlık duymayarak Allah’ın rahmetinden uzaklaşıyor.

Elmalılı ise, şeytanın insanın maddi ve ruhi yönünü göz önünde bulundurarak tezyînde bulunduğunu yazar:

“Beni şımartman hakkı için veya çamurdan yaratılanı küçümseyip secde etmediğimden dolayı benim azgın, âsi olduğuma hükmetmeden dolayı mutlaka ben, yeryüzünde onlara süsleme yapacağım. Yani maddelerini bahane ederek o kuru çamuru, o balçığı, onlar için süsleyip insanlığın esas yükselmesine vesile olan ruhtan daha hoş, daha süslenmiş, daha kıymetli göstereceğim. Ve mutlaka hepsini azdıracacağım.”⁶²⁹

⁶²⁷ Sad, 82-83

⁶²⁸ İbn Aşûr, XIV, 49

⁶²⁹ Elmalılı, Akçağ Yay. V, 49

Allah Teâlâ, insanlar hakkında dünya hayatını bir imtihan süreci kılmayı murat ettiği için, İblîs'in dileğini (kıyamete kadar yaşama isteğini)⁶³⁰ kabul etmiştir. Bu arada kendisine varan doğru yolun, şeytanın tuzaklarına kapılmayacak olan ihlâslı kulların tutacağı yol olduğunu, bunlar üzerinde şeytanın hâkimiyet kuramayacağını, bildirmiştir. Çünkü onun tezyini onları etkilemeyecektir. Buna karşılık şeytana uyacakların buluşma yerinin cehennem olacağını bildirmek suretiyle, dolaylı olarak insanlara da akıllarını başlarına alıp şeytana kapılmamaları, kendisine varan doğru yoldan şaşmamaları, cehennemden korunmaları gerektiği yolunda uyarıda bulunmuştur.⁶³¹

Şüphesiz, Şeytanın tezyîn, iğva ve iğrasına elbetteki insanın da dikkat edeceği hususlar, alacağı tedbirler vardır. Allah'a itaat ve ibadeti ihmal etmemek, ibadetleri ihlâslı yapmak, tevbe ve istiğfarda bulunmak gibi. Zaten şeytan, âyette ifade edildiği gibi, Allah'ın salih ve muhlis kullarına gücünün yetmeyeceğini ifade ediyor:

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلِصِينَ / “Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesna”⁶³²

Allah da, onun, gerçek kulları üzerinde bir hâkimiyetinin olamayacağını beyan ediyor:

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا

“Şüphesiz, (gerçek, ihlâslı, mümin) kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin olmayacaktır. Vekil olarak Rabbin yeter.”⁶³³

Kurtûbi, şeytanın “لَا غُورِيَّتُهُمْ أَجْمَعِينَ / Onları toptan azdıracam” tehdidine karşı şu hadisi nakleder:

“Ebu Said el-Hudri (r.a.)’dan rivâyete göre; Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurdu: “İblis dedi ki: İzzetin hakkı için yemin ederim, kullarının ruhları cesedlerinde kaldığı sürece ben de aralıksız olarak onları aldatmaya devam edeceğim. Yüce Allah da şöyle buyurdu: İzzetim ve Celalim hakkı için yemin ederim. Onlar da benden mağfîret diledikleri sürece ben de onlara mağfîret edeceğim.”⁶³⁴

⁶³⁰ Hicr, 15/36

⁶³¹ Ebu Hayyan, V, 441; Kur’ân Yolu, III, 353.

⁶³² Hicr, 15/40

⁶³³ İsra, 17/65

⁶³⁴ Ahmed, Müsned, III, 29; Hâkim, Müstedrek, I, 511; Kurtubi, X, 46

Unutulmamalıdır ki, şeytan insanları tuzağa düşürmek için, her yola başvurmakta, ona şehevî arzuları câzip, şüpheli şeyleri de mubah göstermektedir. Çünkü şeytan, insanı saptırmaya ahd etmiştir:

قَالَ فِيمَا أُغْوَيْتَنِي لأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِّنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ

“ (İblîs): Beni azgınlığa itmene karşılık, and olsun ki, onları saptırmak için senin dosdoğru yolun üzerinde oturacağım, sonra da onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından (yaklaşıp) geleceğim ve Sen, onların çoğunu şükreder bulamıyacaksın.”⁶³⁵ dedi.

İbn Abbas bu âyetin tefsiri bağlamında şunları kaydeder:

Şeytan önlerinden gelir, yani ahiret hususunda onları şüpheyeye düşürür. Arkalarından gelmesi, insanların dünyaya sarılmalarına uğraşmasıdır. Sağlarından gelmesi, insanları din işlerinde yanıltması, sollarından gelmesi, insanları günaha teşviktedir.⁶³⁶ Mucahid’e göre ise, Şeytanın önlerinden gelmesi, fark edilerek gelmesidir. Arkalarından gelmesi, fark edilmeden gelmesidir.

Taberî’ye göre en uygun tevîl şudur; şeytan, insanlara hak ve batılın her cihetinden gelir ki, insanları haktan saptırsın ve batılı güzel göstere. ⁶³⁷ Kanaatımızca da bu yorum en uygun olanıdır. Çünkü şeytanın hedefinde, bütün insanları saptırma vardır. Bu hedefine ulaşmak için de her yola başvurmaktadır.

3.4.2. Şeytanın Amelleri Süslü Göstermesi Ve Kalbin Katılaşması

Kalbin katılaşmasının ve kararmasının belirtilerinden bir tanesi, insanın kötü amellerini güzel görmesidir. Kalbin katılaşması (*Kasvetu’l kalb*), hakikatın önünde engeldir. Kötü ameller, haramlar, işlenen her türlü günah, yapılan haksızlıkların ve adaletsizliklerin temelinde kalp katılığı ve şeytanın kötü amelleri cazip göstermesi yatar. Böyle bir durumda insan iyiyi kötüden ayırma basiretini kaybeder. Ona ne va’z-u nasihat fayda verir; ne de başa gelen musibet ve felaketlerden ders alır. Kur’an eski ümmetlerin yaşadığı bu durumdan şöyle söz eder:

⁶³⁵ Araf, 16-17

⁶³⁶ Taberî, VIII, 101-102; Cebeci, 26-27

⁶³⁷ Taberî, VIII, 102; Cebeci, 27

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَآخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ
بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“ Andolsun ki senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından, belki yalvarıp yakarırlar diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık. Hiç olmazsa kendilerine bu şekilde azabımız geldiğinde boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı; şeytan da onlara yaptıklarını şirin gösterdi.”⁶³⁸

Şeytanın onlara yaptıklarını şirin göstermesi, onun, Allah’ın hoşlanmadığı ve kızdığı amelleri onlara çekici ve güzel göstermesidir.⁶³⁹

El Vahidi, yukarıdaki âyette geçen “وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ / Ama onların kalpleri katılaştı” ibaresini “Ve küfürleri üzerine kaim oldular,” şeklinde; “وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ / Ve şeytan onlara yaptıklarını süslü gösterdi.” cümlesini de “Sapıklık hallerini ve bu halleri üzerine ısrarla devam ettiler.” şeklinde tefsir etmiştir.⁶⁴⁰

Kalp pas tuttuğu zaman bilinen şeyler orada asıl suretiyle görülmez. Batılı hak, hakkı batıl şeklinde görür. İnsanda ahlaki kaygının yok olması, kötülükler karşısında üzüntü ve pişmanlık duymaz hale gelme; yani kalbin paslanması, katılaşması, davranış duygu ve inancın karşılıklı etkileşimi içinde vuku bulmaktadır ki bu tesbitleri, amellerin süslü gösterilmesinin, kalbin katılaşmasının, insanların işledikleri günahlar dolayısıyla olduğunu belirten âyetler doğrulamaktadır.⁶⁴¹ (Maide, 5 /13; Zuhuf, 43/36)

Âyetten şeytanî tezyînin vahim neticelerini çıkarabiliriz: Kalbin katılaşmış olması ve şeytanın kötü amelleri şirin göstermesi... Böyle bir durumda ne yaşananlardan dersler alınır, ne de va’z ü nasihat kâr eder. Kalp tamamen kararır ve katılaşır. Ebu Turab en-Nahşebi şöyle der;

Kalbin günahlarla kararmasının alâmeti üçtür:

Birincisi, günah işlemekten korkmamak,

İkincisi, ibâdetlerde gevşeklik,

⁶³⁸ Enam, 6/42-43

⁶³⁹ Taberî, Dar’u Alemlî Kütüb, IX, 244,

⁶⁴⁰ Vahidi,

⁶⁴¹ Recep Ardoğan, *Kur’ân ve İnsan Psikolojisi*, ilkadım yay, Ankara 1998, 108.

Üçüncüsü de, va'z ve nasihatlerin ona tesîr etmemesidir.”⁶⁴²

Daha önceki âyette, geçmiş ümmetlere bela ve musibetlerle kendilerine uyarılar yapıldığı dile getirilir. Maksat, onların Allah’a yönelmelerini sağlamak, tuttukları kötü yoldan döndürmeye çalışmaktır. Bu âyette ise, onların içinde bulunduğu vehim duruma temas edilmektedir. Kimi toplulukların azaba rağmen yaşananlardan ders almadıkları ve Allah’a yönelmedikleri dile getirilir. Bu durumun temel sebebi de, kalplerin katılaşması ve şeytanın yaptıklarını onlara çekici göstermesidir.

Kalp kararır katılaştı mı, o kalbin hakikatı görmesi, yaşanan kötü durumdan ders çıkarması mümkün değildir. Şeytan, o kalbi artık sevdiği amel ve günahlarla süslemiştir. Yapılan her kötü amel, o kalp tarafından benimsenmiştir. Uyarılar, vaz-u nasihatlar kâr etmemiştir.

Günümüz insanının içinde bulunduğu durum bundan farklı değildir. Hatta şeytanî tezyînin ve kalplerin katılaşmasının en yaygın örneklerini bugün görüyoruz. Ne öğütler, ne ilahi ikazlar, ne savaş ve ölümler, ne intiharlar, ne bunalımlı hayatlar, insanı tefekküre ve nefis-i muhasebeye sevk eder. Çünkü şeytan kötü amellerini kendilerine süslü göstermiştir.

Dinden, ibadet ve itaattan uzaklaşan insanlara bazı ilahi uyarıları hatırlattığımızda tepkiyle karşılaşıyoruz. Onlara göre olayların, bela ve musibetlerin manevi sebepleri olamaz. Yine onlara göre, düşünceleri, ideolojileri, hayat tarzları en doğru olanıdır. Çünkü kibir ve gurûr benliklerine işlemiş, hakikatı anlamaktan acizdirler. Günah ve isyan bataklığına düştükleri halde, kalplerini temiz görürler. Kendilerini hep bolluk ve refah içinde gördükleri için, iyiliklerin kendilerine açıldığını zannederler. Şımarıkça şımarırlar. Olaylardan ders almaya yatkınlığı olanların durumu fark etmeleri gerekir. Belki de bu bir *istidracc*dir.⁶⁴³

“*Ey kalpleri halden hale değiştiren (Allah’ım), benim kalbimi dinin üzere sabit kıl.*”⁶⁴⁴

“*Rabbimiz! Bizi doğru yola erıştirdikten sonra kalplerimizi eğriltme, bize tarafından bir rahmet bağışla. Hiç kuşku yok, lütfü en bol olan yalnız sensin.*”⁶⁴⁵

⁶⁴² Abdülkerim Kuşeyri, *Kuşeyrî Risâlesi*, Çev. Ali Arslan, Hikmet Neşriyat s. 97; *İslâm Alimleri Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi, 2000, III, 164-166

⁶⁴³ *İstidracc*, insanın günahlarını daha da arttırmasına yol açabilecek nimetlerdir. (*Kur’ân Yolu*, II, 323)

⁶⁴⁴ Tirmizi, *Deavat*, 89, 124; *Kader*, 7; İbn Mace, *Mukaddime*, 13; Ahmed b. Hanbel, II, 4, 8;

3.4.3. Şeytanın Amelleri Süslü Göstererek İnsanları Yoldan Çıkarması

Allah'tan başkasına kulluk etmenin bir sapkınlık olduğunu, bunun şeytanın amelleri güzel göstermenin bir sonucu olduğunu beyan eden bir başka âyet Neml süresinin 24. âyetidir. Âyette, bu hakikat bir kuşun (Hüdhüdün) diliyle ifade edilir.

وَجَدْتُمُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ
فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

“(Hüdhüd dedi ki,) Ancak onun ve halkının Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini de gördüm. Şeytan onlara amellerini süslü göstermiş, böylece onlara doğru yoldan alıkoymuş; bu yüzden doğru yolu bulamıyorlar.”

Kurtûbiye göre, “Şeytanın onlara amellerin süslü göstermesi ve onları doğru yoldan alıkoyması,” demek, içinde buldukları küfrü onlara süslü göstererek onları tevhid yolundan alıkoymasındır.”⁶⁴⁶

Tefsirler, Hz. Süleyman'ın hüdhüdü bilhassa çöllerde su bulmada istihdam ettiğini belirtiyorlar. Bir gün konakladığı susuz bir çölde kuşları teftiş etmiş, su bulmak için görevlendireceği hüdhüdün ortadan kaybolduğunu anlayınca kızmış ve mazeretini gösteren bir delil getirmediği takdirde onu âyette belirtilen ceza şekillerinden biriyle cezalandıracağını ifade etmiştir.⁶⁴⁷ Hüdhüd çok geçmeden gelip Sebe' ülkesinden Hz. Süleyman'a bilgi getirdiğini, orada bir kraliçenin yönetimindeki milletin, şeytana uyararak güneşe taptığını haber vermiştir.⁶⁴⁸

Yukarıdaki âyette Hüdhüdün garipsediği durum, tesadüfen müşahade ettiği bir topluluğun Allah'tan başkasına (güneşe) secde etmeleridir. Hüdhüd bu durumu, şeytanın bir tezyîni olduğunu, böyle bir dalaletin müsebbibinin ancak şeytan olabileceğini ima ediyor. Yoksa insan durduk yerde, akıl ve ruh sağlığı yerinde iken böyle bir dalaletin içine düşmesine ihtimal vermiyor hatta bunu imkânsız görüyor. Daha sonraki âyette ifade edildiği gibi şeytanın bu tezyîninin (Allah'tan başkasına kulluğu güzel göstermenin) arka planında kulların Allah'a secde etmemeleri var:

⁶⁴⁵ Âl-i İmrân, 3/8

⁶⁴⁶ Kurtubi, XIII, 159-160.

⁶⁴⁷ Yazır, V, 3670

⁶⁴⁸ Zemahşeri, III, 143; Fahrüddin Razi, XXIV, 190; Kur'an Yolu, IV, 190-191.

“(Şeytan bunu) göklerde ve yerde gizli olanı açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler, diye yapmış. Oysa büyük arşın sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur.”⁶⁴⁹

Allah'tan başkasına ibadet etmek, Allah'tan başkasını ibadete layık görmek, Allah'a karşı yapılan en büyük haksızlıktır. Yaratana değil yaratılanlara boyun eğmek, akıl sahiplerinin ve hatta akıl sahibi olmayan varlıklar belki de cansız varlıkların dahi kabullenemediği bir durumdur.

Âyetten çıkaracağımız bir netice de şudur:

Kuş, kraliçe ve kavminin Allaha başkasına kulluk etme nedenini açıklarken, amellerin onlara şeytanın süslediğini söyleyerek, şeytanın onlar üzerindeki etkinliğini gündeme taşımıştır. Demek ki, Sebe halkı şeytanın sahte süsü fark edecek durumda değildi. Hatta kraliçe Belkıs, idare edecek ehliyete olmasına rağmen şeytanın süsleyerek onların şirk koşturmasını, sahte tanrıya taptırmasını fark edememiştir. Bundan şu çıkıyor; devleti idare edenler manevi kültüre sahip olmalı, halkın benimsediği inancı, neye ibadet ettiklerini bilmeleri gerek.⁶⁵⁰

Âyetten çıkarabileceğimiz önemli bir hakikat da şudur; insan maddi yönden kendini rahat hissettiğinde, bolluk ve zenginlik içinde bir yaşam sürdürdüğünde, dünya nimetleri her tarafını kuşattığında gâflet vasıtaları artmakta, Allah'a kulluk etmeye fırsat bulamamaktadır. Nitekim Hüdhüd, Sebe melikesi Belkıs'ın ve kavminin Allah'tan yüz çevirip başkasına kulluk etmelerinin gerekçesi olarak, -“Allah ona her şeyi vermiş, görkemli bir tahtı var” diyerek- içinde buldukları dünya nimetlerinin bolluğunu gösterir.

Nitekim Seyyid Kutub, “*Fi-Zilali'l Kur'an*” adlı tefsirinde buna dikkat çekmiştir:

“Allah ona her şeyi vermiş” ifadesi, kraliçenin hükmünün ve servetinin kuvvet ve güzel yaşam şartlarını en mükemmel biçimde gerçekleştirdiğini ifade ediyor: “*Görkemli bir tahtı var.*” Zenginliği, refahı, teknolojik gelişmeyi gösteren ihtişamlı debdebeli bir hükümdarlık tahtı olduğu belirtiliyor kraliçenin. Kraliçe ve milletinin Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini belirtiyor. Burada onların sapıklığa düşüşlerini, şeytanın onlara

⁶⁴⁹ Neml, 27/25-26

⁶⁵⁰ Bayraklı, XIV, 204

yaptıklarını güzel göstermesine bağlanıyor. Bu nedenle onlar her şeyi bilen ve her şeyden haberi olan Allah'a kulluk etmeye fırsat bulamadıklarını açıklıyor.⁶⁵¹

Demek ki şeytan, Allah'a kulluk etmesinler diye insanı hak yoldan saptırır. Dünyayı ve dünya zinetlerini, zenginliği, refahı ve ihtişamı gözlerinde büyütür. Allah'tan başka varlıklarına tapmalarını onlara câzip gösterir. Bu da, şeytanın tuzaklarından bir tanesidir. Nitekim *iğva* (azdırma, baştan çıkarma)'sının arkasında onun bu arzusu yatar:

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ

“ İblis, "Rabbim! Benim sapmama imkân verdiğin için yemin olsun ki ben de yeryüzünde onlara (günahları) şirin göstereceğim.”⁶⁵²

3.4.4. Şeytanın Vesvese Vererek Kötü Amelleri Süslü Göstermesi

Şeytan, geçmiş ümmetlerin çoğuna, Allah'ın kötü görüp cezalandırdığı kötü amelleri, çirkinlikleri süslemiş ve câzip göstermişti. O, Rasülüllaha karşı savaşan müşriklere karşı da, bu süslemeyi yapmıştır. Enfal 48.âyeti, şeytanın, Bedir savaşındaki roluna atıfta bulunarak önce müşrik ordusuna umut veriyor, daha sonra onları yarı yolda bırakıp kaçtığından bahsediyor:

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌّ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَآتِ الْفِيئَاتِ نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“O vakit şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve “Bugün insanlar arasında sizi yenecek kimse yoktur, ben de sizin yanınızdayım” demişti. Ardından iki güç birbirini görünce hemen dönüş yaptı ve “Şüphesiz ben sizden beriyim, kuşkusuz sizin görmediğinizi görüyorum ve elbette Allah'tan korkuyorum, Allah'ın cezası çetindir.” dedi.⁶⁵³

Bu âyette tezyînin farklı bir boyutunu görmekteyiz. Burada şeytan övünerek kendini beğendirme yoluyla insanları aldattığını görüyoruz.

⁶⁵¹ Seyyid Kutub, V, 2638

⁶⁵² Hicr, 39

⁶⁵³ Enfal, 8/48

Âyette, Bedir günü şeytanın, münafıkların ve kalplerinde hastalık bulunanların tutumları hatırlatılıyor. Şeytan, kâfirleri savaşa çıkmaya teşvik etmiş, savaşı onlara süslü göstermişti. Onların güçlü olduğunu, kimsenin kendilerini yenemeyeceğini ve kendisinin onlar için bir destek, bir yardımcı olduğunu söylemişti. İki topluluk karşılaştığı, savaşın kızıştığı an gelince kâfirleri terkederek onlardan uzaklaşmış ve “*ben sizin görmediğinizi görüyorum, ben Allah'tan korkarım, zira O'nun azabı çetindir,*” diyerek yanlarından ayrılmıştı. Medine'deki münafıklar ve kalpleri hasta olanlar, müslümanların savaşa olan cesaretlerine şaşmış ve dehşet içinde, sayıca müslümanlardan fazla olan kâfirlere bakarak müslümanlar için; ‘*dinleri, bunları aldatmış*’, demişlerdi.⁶⁵⁴

Râzi, şeytanın bâtili süslü göstermesi ile ilgili iki görüş zikreder:

Birincisi, Şeytan, insan suretine girmeksizin, vesveseleriyle kötü işleri onlara güzel, iyi ve süslü gösterir.⁶⁵⁵ (Bu, Hasan el-Basri ile el-Esamm'ın görüşüdür.)

İkincisi, Şeytan bir insan kılığına girer ve vesvese (telkin) verir. Bu görüşte olanlar şöyle demişlerdir: "Müşrikler Bedir'e gitmeye niyet ettiklerinde, Bekr b. Kinaneoğulları kabilesinden endişe ettiler. Çünkü kendileri, onlardan birisini öldürmüşlerdi. Dolayısıyla, bu kabilenin kendilerini arkadan vurmalarından korktular. Bundan dolayı İblis, Bekr b. Kinâneoğullarından Sürâka b. Malik kılığına girdi. Süraka şeytanlardan oluşan ordunun en ileri gelenlerinden olup, sancak onun elinde idi. O, “*Bugün insanlardan size galebe edecek yoktur. Ben de muhakkak ki sizin yardımcınızım. Kinâneoğullarından size kötülük gelmemesi hususunda, sizi emin kılarım,*” dedi. İblis, meleklerin indiğini görünce, ökçeleri üzere gerisin geri kaçmaya başladı. Rivâyete göre o anda, Haris b. Hişam'ın elini tutuyordu. Gerisin geri dönüp kaçmaya başlayınca, “*Bizi bu halde yapayalnız mı bırakıyorsun?*” dedi. Bunun üzerine de, “*Ben, sizin göremeyeceğinizi görüyorum,*” dedi ve Haris'in göğsünden itip ondan ayrıldı, kâfirler de bozguna uğradılar.”⁶⁵⁶

⁶⁵⁴ İzzet Derveze, V, 362.

⁶⁵⁵ Muhammed Esed, Râzi'ye dayandırdığı şu görüşü ortaya koyar: “Şeytan (*eş-şeytânul-asli*) insanın (kendi) arzuları, hevesleri ve kompleksleridir (en-nefs). Çünkü Şeytan ortaya koymaktadır ki, kendisi (günahkârın ruhuna) ancak ayartma ve vesvese yoluyla ulaşmaktaydı, dolayısıyla, eğer insan ruhunda şehvete, öfkeye, boş ve bâtil inanç ve fantezilere doğru önceden mevcut bir eğilim, bir yatkınlık olmasaydı, bu şeytanî ayartma ya da vesveseler hiçbir şekilde etkili olmayacaktı.” (Esed, II, 504)

⁶⁵⁶ Râzi, *Dar'ü İhya-i Turasi'l Arabî*, XV, 174; Akçağ Yay. 11/333-335

Heyet tarafından hazırlanan Diyanet tefsirindeki değerlendirme – ki bize göre daha makul bir değerlendirmedir- şu şekildedir: “Bazı müfessirler İbn Abbas'ın yorumuna dayanarak bu olayın doğrudan ve gerçek mânada faili olarak şeytanı göstermişler, “Şeytan Sürâka suretine girerek bunları yaptı” demişlerdir. Bu da mümkün olmakla beraber bize göre burada mecazî bir anlatım vardır. Şeytanın insanları etkilemesi için insan suretine girmesi gerekmemektedir. Onun hem insanlar arasında temsilcileri vardır hem de -deyim yerindeyse- her insanın içinde bir melek ve bir şeytan mevcuttur. Şeytan önce Sürâka'yı etkileyerek müşriklere destek vermeye sevk etmiş, sonra bu savaşta Allah'ın müstesna yardımlarını görünce kendisinin de bundan zarar görebileceğini anlamış, korkup çekilmiş, bu sırada Sürâka da aklını başına devşirmiştir.⁶⁵⁷

Görüldüğü gibi, Şeytan farklı durumlar için, farklı taktikler kullanır. Yukarıdaki âyette şeytan önce insanları harbe teşvik etmiş, daha sonra onları yalnız bırakarak kaçmıştır. Aynı şekilde şeytan, İslâm'dan uzak, Kur'ân'dan habersiz yaşayan birine, bu hayatı ona şirin gösterecek taktikler geliştirir. İnsanın yönünü, tamamen dünyaya ve onun aldattıcı süsüne çevirtir, onu hayat boyunca hak dinden uzak tutar.

3.4.5. Kötü Amellerin Tezyîninde Sosyal Çevrenin Olumsuz Etkisi

İyi veya kötü amellerin işlenmesinde arkadaşlıkların ve sosyal çevrenin etkisi büyüktür. Çocuk, buluş (erginlik) çağına kadar daha çok ailenin etkisinde iken, buluş çağına girmesiyle beraber akran ve arkadaş çevresinin çocuk üzerindeki etkisi artmaya başlar.⁶⁵⁸ Gençlik çağında ise, akran ve arkadaş çevresinin birey üzerindeki etkisi, bireyin içinde bulunduğu bütün diğer gruplardan daha önde gelir.⁶⁵⁹ Eğer bu çevre, ahlakı bozuk ve uyumsuz davranışlar gösteren kimselerden oluşmuşsa, onlar da ahlak dışı davranışları alışkanlık haline getirirler.⁶⁶⁰ Zira gençler, akran ve arkadaşlarının kılavuzluğunu daha çok benimserler.⁶⁶¹

⁶⁵⁷ İbn Kesir, Kahire, IV,17-18; Kur'ân Yolu, II, 698-699.

⁶⁵⁸ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, Feryal Matbaası, Ankara 1996, 180.

⁶⁵⁹ Özcan Köknel, *Ana-Baba Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, 92.

⁶⁶⁰ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt Yay. Samsun, 2000, 2.

⁶⁶¹ Mustafa Şengün, “Ahlak Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fak. Dergisi*, S.23, 2007.

İyi ve salih insanlarla beraber olmak, âlimlerin ve hikmet ehlinin sohbetinde bulunmak Hz. Peygamberin tavsiyeleri arasındadır:

عَلَيْكُمْ بِمَجَالِسَةِ الْعُلَمَاءِ وَاسْتِمَاعِ كَلَامِ الْحُكَمَاءِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحْيِي الْقَلْبَ الْمَيِّتَ بِنُورِ الْحِكْمَةِ كَمَا
يُحْيِي الْأَرْضَ الْمَيِّتَةَ بِمَاءِ الْمَطَرِ

*“Âlimlerle oturup konuşmaktan ve hikmet ehlinin sözünden ayrılmayınız. Zira Allah ölü/ kuru toprağı yağmur suyu ile dirilttiği gibi, ölü/ nursuz kalbi de faydalı ilim olan hikmet nuru ile diriltir.”*⁶⁶²

İnsanların ve özellikle gençlerin haramlara düşmesinde ve kötü alışkanlıklar kazanmalarında en önemli etken kötü arkadaşlıklar ve kötü çevre şartlarıdır. Bir hadiste, *“Kötü arkadaştan sakın, zira sen onunla tanınırsın.”*⁶⁶³ buyrulur.

Kendi nefsi arzuları istikametinde hareket edenler, iyilerle beraber olmaları gerekirken, kötülerle beraber olmayı alışkanlık haline getirenlerin karşılaşacakları kötü akibetle ilgili Kur’ân’da şöyle buyrulur:

*“Kendilerine yazık edenlere melekler, canlarını alırken: ‘Ne hâlde idiniz?’ dediler. Onlar: ‘Biz yeryüzünde çaresizdik’ diye cevap verdiler. Melekler de: ‘Allah’ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!’ dediler. İşte, onların barınağı cehennemdir. Orası ne kötü bir gidiş yeridir.”*⁶⁶⁴

Ayette insanın sorumluluğuna ilişkin de bir işaret vardır. İçinde, bulunduğu durumu çaresizlik olarak kabul edip zillet ve zaaf içinde yaşamayı tercih etmek kişiyi sorumluluktan kurtarmaz. Bilgisiz, amelsiz, imansız kalmaya bu durum mazeret olamaz.⁶⁶⁵

Kur’ân-ı Kerim, sosyal çevrenin ve arkadaşlık ilişkilerinin inanç ve ahlak üzerindeki olumsuz etkisine vurgu yapar:

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ
قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ

⁶⁶² İbn Hacer El-Askalani, *Münebbihat*, (Çev.: Ali Aslan), Eser Neşriyat, İstanbul 1978, 5

⁶⁶³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 310

⁶⁶⁴ Nisâ; 4/97

⁶⁶⁵ Kur’ân Yolu, II/95.

“Onların yanlarına bazı arkadaşlar kattık; sonra bunlar, önlerinde bulunani da arkalarında olanı da onlara şirin gösterdi. Böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan toplulukları hakkındaki hüküm onlar için de kesinleşti. Kuşkusuz onlar hüsrana uğramışlardır.”⁶⁶⁶

Klasik tefsirlerde “قُرْنَاءُ /arkadaşlar” ile, Peygamber'e ve Kur'ân'a inanmamakta ısrar eden müşriklere, dünyada musallat olan şeytanların kastedildiği belirtilir. İbn Âşûr ise, bu arkadaşların, insanın ya dışında veya içinde olabileceğini, dışındakilerin “küfür davetçileri ve öncüleri” olan insanlar, içindekilerin ise kişiye vesveseler veren, onu günah ve kötülöklere, haksızlıklara kıskırtan şeytanlar olduğunu ifade eder.⁶⁶⁷

“Önlerinde bulunan”dan maksat ahirete yönelik, cennet- cehennem- diriliş ve hesap yoktur demeleri; “arkalarında olan”dan maksat da, dünyevî lezzetlerinin onlara şirin gösterilmesi, mal toplamaları ve infakta bulunmamalarıdır.⁶⁶⁸

Bu vurdumduymazlıklarının sebebi onların âyette ifadesini bulan, “Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdır. Ölüyoruz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helâk eder...”⁶⁶⁹ diyerek şehvî arzularına göre hareket etmeleri günah ve kötü fiilleri zevk alarak işlemeleridir.⁶⁷⁰

İmam Maverdi, önlerinde bulunani da, arkalarında olanı da onlara şirin gösterdi” ifadesi ile ilgili yukarıdaki görüşe ilave olarak birkaç görüş daha zikreder:

a. “önlerinde bulunan”dan maksat, dünyaya yönelik işler, dünyaya aşırı bağlanmaları; “arkalarında olan”dan maksat da, ahiret hayatının unutulup inkâr edilmesi gibi ahirete yönelik işlerdir.

b. “önlerinde bulunan”dan maksat, kendi zamanlarındaki; “arkalarında olan”dan maksat da daha önce yaptıkları kötü fillerdir.

c. “önlerinde bulunan”dan maksat, yaptıkları şeyler; “arkalarında olan”dan maksat da, daha sonra yapacakları eylemlerdir.

⁶⁶⁶ Fussilet, 41/25

⁶⁶⁷ İbn Aşur, XXIV, 274; Kur'ân Yolu, IV, 702

⁶⁶⁸ El-Ferra, Ebu Zekeriyya, Yahya b. Ziyad, *Meani'l Kur'ân*, Dar'u Alemlî'l Kütüb, Beyrut 1980 (ec-Camiu't Tefsiriyyi li Kur'âni'l Kerim); Zemahşeri, Mısır 1966; Suyuti, (*ec-Camiu't Tefsiriyyi li Kur'âni'l Kerim*)

⁶⁶⁹ Casiye, 45/24

⁶⁷⁰ Merağî, XXII, 124-125

d. “*önlerinde bulunan*”dan maksat, ibadet ve taatları yapmamaları; “*arkalarında olan*”dan maksat da, yapmış oldukları günahlar ve bu günahlardan ötürü tevbe etmemeleridir.⁶⁷¹

Vehbe Zuhayli âyetin tefsiri bağlamında şunları kayd eder: “Onlara insanlardan ve cinlerden bazı arkadaşları musallat ettik. Geçmişte ve gelecekte yapmış oldukları işleri kendilerine güzel gösterdiler. Dünya işlerini ve dünyanın iştah çeken yönlerini süslü göstererek günahlara teşvik ettiler. Ahiret ile ilgili işleri de süsleyip, öldükten sonra dirilme ve hesaba çekilme, cennet, cehennem diye bir şey yok dediler. Nefisleri de bu hali güzel gördü. Tıpkı Allah (cc)’ın buyurduğu gibi: “*Kim Rahmanın zikrine karşı kör olursa, ona bir şeytani musallat ederiz; artık o, onun arkadaşı olur. Şeytanlar bunları yoldan çıkardıkları halde bunlar, doğru yolda olduklarını sanırlar.*”⁶⁷²

Seyyid Kutub da, âyetin yorumu bağlamında şunları kaydeder: “Bir insanın başına gelebilecek en büyük felaket, yaptıklarının çirkin, sapık taraflarını farketmesini sağlayacak duyarlılığını yitirmesidir. Şahsına ait herşeyi ve her eylemi güzel görmesidir. İşte felaket budur, insanı daima yokluğa sürükleyen uçurum budur. Ve işte onlar kötüler güruhu içinde yer almışlar, kendilerinden önce yüce Allah’ın aleyhlerindeki tehditlerinin gerçekleştiği insan ve cinn toplulukları arasındaki yerlerini almışlar. Bunlar hüsrana uğrayanlar sürüsüdür.”⁶⁷³

Görüldüğü gibi âyet, şeytanların, kötü insanların, sosyal çevrenin, arkadaşlık ve dostluk ilişkilerinin, inanç ve ahlâk telakkilerinin oluşması ve gelişmesi üzerindeki tesirine dikkat çekmekte;⁶⁷⁴ kötü amellerin câzip hale gelmesinde ortam ve dostlukların olumsuz etkisine vurgu yapmaktadır.

Arkadaş ve çevrenin tezyin boyutunu psikoloji uzmanları da kabul etmektedirler. Fenotip, kültürlerin ve çevrenin etkisiyle oluşurken; genotip, genler aracılığıyla meydana gelir. Genotip, bilgisayardaki işletim sistemi, fenotip ise bizim bu sistem üzerine eklediğimiz programlar olarak tanımlanabilir.⁶⁷⁵

⁶⁷¹ Maverdi, *En Nukat ve'l 'Uyûn*, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1992, V, 178

⁶⁷² Zuhuf, 43/36-37; Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, Daru'l Fikr, Beyrut 1991, XXIV, 216; Risale Yay. XII, 480-483.

⁶⁷³ Seyyid Kutub, V, 3119

⁶⁷⁴ İbn Atiyye, V,12; Kur'ân Yolu, IV, 702

⁶⁷⁵ Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, 96; Arslan, 58

Mevdudi şöyle der: “Kötü insanlara iyi arkadaş nasip etmemek, Allah’ın bir sünnetidir, kendisi gibi bir arkadaş nasip eder. Bazı kimseler “filan şahıs aslında iyidir fakat kötü arkadaşları onu yoldan çıkardı” derler. Bu doğru değildir. Çünkü her insan kendisi gibi bir arkadaş seçer. Kötü bir insan iyi biriyle arkadaş olsa da bu arkadaşlık fazla uzun sürmez.”⁶⁷⁶

Kötü arkadaşların inanmayanlara süslü gösterdikleri şey dünya işleridir. Çünkü dünyanın yalnız maddi menfaat ve nefsanî isteklere uygun tarafını görürler ve sadece onu isterler. Ahiret işlerini de arkalarına atarlar. Dirilme ve hesabı inkâr etmekle rahata kavuşacaklarını telkin ederler.⁶⁷⁷

Kötü amelleri süslü göstermek şeytanın insanları dalaletle düşürmek için başvurduğu etkili bir taktiktir. Şeytan, cin ve insanlardan oluşan arkadaş ve yandaşlarıyla bu dalaleti / sapkınlığı gerçekleştirir.

3.4.6. Kavimlerin Helak Sebebi Olarak Şeytanın Kötü Amelleri Süslü Göstermesi

Eski kavimlerin helakına sebep olan etmenlerin başında şeytanın yaptıklarını süslü göstererek onları yoldan çıkarmaları ve olayları muhakeme yeteneklerini yitirmiş olmaları gelir. Ankebut süresindeki şu âyetler bunun delilidir:

وَعَادًا وَثَمُودَ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِينِهِمْ وَرِيَّانَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ
وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ

“Ad ve Samûd kavimleri de öyle. (Şuayb kavmi gibi helak oldular) Onların durumlarını meskenlerinin kalıntıları size apaçık gösteriyor. **Şeytan onlara, (kötü) işlerini güzel gösterip kendilerini doğru yoldan saptırmıştı; oysa gerçeği görme yeteneğine de sahiplerdi.**”⁶⁷⁸

Âyette bazı kavimlerin helak sebebinin zikredildiğini görüyoruz. O da, şeytanın amellerini güzel göstermesi ve basiretli kimseler oldukları halde doğru yoldan sapmalarıdır.

⁶⁷⁶ Mevdudi, V, 189.

⁶⁷⁷ Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali, DİB Yay. s.479

⁶⁷⁸ Ankebut, 29/38

Âyetten bu kavimlerin helakine sebep olan kötü amelleri göremiyoruz. Şeytan onlara hangi amelleri güzel göstererek onları yoldan çıkarmıştır? Bu soruya, diğer Kur'ân âyetleri göz önünde bulundurularak verilebilir: Şeytan onlara, peygamberleri yalanlamaları (Araf, 7/66), Allah'a şirk koşmaları (Araf, 7/70), günah işleyerek Allah'tan yüz çevirmeleri (Hud, 11/51-52), kıyameti inkâr etmeleri (Hakka, 69/4) gibi inanç ve davranışları onlara câzip gösterdi.⁶⁷⁹

Âd ve Semûd iki eski Arap kavmi olup ilkinde Hûd (as), ikincisine de, Hz. Salih peygamber olmuştur. Âyette şeytanın, bu toplulukların yapıp ettikleri üzerindeki etkisinden söz edilmekle birlikte, aslında onların akıllıca hareket edebildikleri, hakk ve batılı birbirinden ayırabildikleri, gerçeği görme yeteneğine (*istibsâr*) sahip oldukları özellikle belirtilmektedir.⁶⁸⁰

İnsanın günahlara karşı koyma iradesi her zaman mevcuttur. Yeter ki insanda azim ve kararlılık bulunsun. İmtihan dünyasında bulunma şuuruyla hareket etsin, nefsin dürtüleri ve şeytanın vesvese ve telkinleri gibi kişiyi Allah'a kulluktan alıkoyan engelleri aşabilsin.

Şeytan, insanın işledikleri kötülükleri hep güzel gösterir. İnsanı istediği gibi yönlendirir. Kendi kendileri ile gurûr duymalarını, yaptıkları işlerle övünmelerini, sahip oldukları maddi güç, mal ve nimetlere kanmalarını sağlar.⁶⁸¹

Üstelik onlar cahil ve ahmak da değillerdi, bilakis çağlarının en medenî insanlarıydı. Dünyevî iş ve görevlerini büyük bir dikkat ve akıllılıkla yerine getiriyorlardı. Bu nedenle şeytanın onları aldatıp kandırarak kendi yoluna uydurduğu söylenemez. Tam aksine onlar şeytanın gösterdiği yola, arzu ve çıkarlarına uyduğu için bilerek ve farkında olarak tabi olmuşlar; zevksiz, eğlencesiz görüldüğü ve ahlâkî sınırlamalar getirdiği için de peygamberin gösterdiği yolu bir tarafa bırakmışlardır."⁶⁸²

Yukarıdaki âyetten anlıyoruz ki, şeytan bir ferdi yoldan çıkardığı gibi bir toplumu da, çıkarabilmektedir. Çünkü şeytan bu amelleri onlara câzip gösteriyor. Şeytanın, amellerini süsleyip onları yoldan çıkarması, onların basiretlerini (gönül gözü ile görmelerini) devre dışı bırakmıştır. Böyle bir durumda kavimlerin helaki kaçınılmazdır.

⁶⁷⁹ Bayraklı, XIV, 470-471

⁶⁸⁰ Nesefî, Dar-u Yasin, II, 545; Kur'ân Yolu, IV, 269.

⁶⁸¹ Seyyid Kutub, V, 2735

⁶⁸² Mevdudi, Bengisu Yay. İstanbul 1997, IV, 329

Toplumun ortak aklı olduğu gibi ortak nefsi de vardır. Bu ortak nefis insan gerçeği görse bile onu devre dışı bırakabilmektedir. Otak akıl, ortak nefse dayanmamaktadır. Onun için dine ve din eğitimine her zaman ihtiyaç vardır.⁶⁸³

Görülüyor ki, kavimlerin helak sebepleri arasında yaptıkları kötü amellerin tezyîni vardır. Onlar, tuttıkları kötü gidişi güzel gördüler. Şeytan da bu konuda onlara öncülük etti. Hâlbuki kötülüğü idrak kabiliyetleri de vardı. Buna rağmen şeytanın tezyîn tuzağına düşmekten kurtulamadılar. Unutmayalım ki, *“bir millet kendilerinde bulunan güzel hasletleri değiştirmedikçe Allah onları değiştirmez.”*⁶⁸⁴

Aslında burada günümüz isanına da bir mesaj vardır. Belki medeniyetin zirvesine ulaşmış, bilim ve tekniğin ulaşabildiği son noktaya gelmiş olmasına rağmen, şeytanın tezyîn tuzağına daha çok maruz kaldığı ortadadır. Dünyaya rağbet artmış, insanın istek ve tutkuları çoğalmıştır.

3.4.7. Dünyevî ve Uhrevî Azabın Sebebi Olarak Şeytanın Kötü Amelleri Süslü Göstermesi

Kur’ân âyetlerinin bir kısmı, peygamber kıssalarından / eski kavimlerin haberlerinden oluşmaktadır. Sözü edilen kavimlerin bir kısmı helak olmuştur. Helak sebepleri arasında peygamberlerin davetini kabul etmemeleri, tuttıkları yanlış yoldan dönmemeleri, dünyaya aşırı bağlanmaları ve şeytanın yaptıkları kötü amellerini onlara güzel ve câzip göstermesini sayabiliriz. Daha önce üzerinde durulduğu gibi (bkz. Ankebut 38/39) şeytanın kötü amelleri câzip göstermek suretiyle onun tezyîn tuzağına kapılmış ümmetleri görüyoruz:

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰى اُمَّمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَرَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانَ اَعْمَالَهُمْ فَهَوَوْا وَلِيَّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ

*“Allah'a andolsun, senden önceki çeşitli topluluklara da mutlaka elçiler göndermiştik; fakat şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi. Bugün de şeytan öylelerinin velisidir. Onlar için dehşetli bir azap vardır”*⁶⁸⁵

Âyette, Hz. Peygamber'e Mekke müşriklerinin inkârcı ve inatçı tutumlarının insanlık tarihinde ilk defa kendisinin karşılaştığı bir durum olmadığı, iman gibi

⁶⁸³ Bayraklı, XIV, 471

⁶⁸⁴ Ra'd, 13/11

⁶⁸⁵ Nahl, 16/63

inançsızlığın da, çok eski bir tarihinin bulunduğu hatırlatılmaktadır. Allah tarafından gönderilen peygamberler o ümmetleri hem imana hem de güzel işler yapmaya davet ediyor; fakat onlar, peygamberlerinin irşadına yönelmeleri gerekirken, şeytana kapılıp onun inkârı ve kötü işleri doğru ve güzel göstermesine aldanıyorlardı. İşte o eski ümmetler gibi Hz. Peygamber'in ilk muhatabı olan Kureyş halkı da şeytanı kendileri için velî (efendi, dost) bilmişlerdir. Bu yüzden de âyette şiddetli bir azapla tehdit edilmiş bulunmaktadır.⁶⁸⁶

İblîs, işlediği her fenalığı, işledikleri her cinâyeti süsleyip çekici kılmaktadır. Aslında iblîs, kendi görevini kusursuz yerine getirme gayreti içindedir. Nefsinin emri altına girip aklını nefesine uydu yapanlar ve akıllarıyla Allah'a imân arasında hiçbir bağ meydana getirmeyenler her zaman iblîs'e yardımcıdırlar. Artık bir kişinin dostu nefis ve iblîs olursa, böylelerinden ne fazilet, ne de hayır beklenir.⁶⁸⁷ Çünkü bunlar nefsin kötü isteklerine uymuşlar, dost edindikleri şeytan da onlara kötü amellerini câzip göstermiştir. Kurtûbi, şeytanı dost edinenlere, kıyamet gününde onlara şöyle denileceğini yazar:

“İşte bu sizin veliniz ve yardımcınızdır, haydi sizi bu azaptan kurtarması için ondan yardım isteyiniz, denilecek ve bu onlara bir çeşit azar olmak üzere söylenecektir.”⁶⁸⁸

Şimdiye kadar biz şeytanın hep kâfirlere yaptıklarını güzel gösterdiğinden söz ettik. Hâlbuki şeytan kâfirlerden ziyade müminlerle uğraşır. O zaten kâfirin küfrüne sebep olmuş, üstüne düşeni yapmıştır. Şeytan, kâfire kötü amelini güzel gösterdiği gibi, mümine de, yaptıklarını süslü gösterir.

İbnu'l Cevzi, “*Telbis-u İblis*” isimli eserinde, şeytanın tefsircilere hangi yollardan musallat olduğunu, fıkıhcılara hangi yönlerinden yaklaştığını, tasavvufcuları nasıl aldattığını yazmıştır. Mesela, hadisçiye “işte filan yerde hadis varmış onu al, filan kaynaktan hadis al” gibi onu, o işlerle meşgul edip ibadet ve taatini engellemeye çalışır.⁶⁸⁹

⁶⁸⁶ İbn Aşur, XIV, 191-195; Kur’ân Yolu, III, 412-413.

⁶⁸⁷ Yıldırım, VII, 3341-3342.

⁶⁸⁸ Kurtubi, Mektebetu’r Risale, XII, 349

⁶⁸⁹ İbn Cevzi, *Telbis-u İblis*, Dar-ul Kalem, Beyrut 1403 h., 115.

Mahmu Topbaş, şeytanın insanlara süslü telkinlerde bulunarak ve vesvese vererek hayra nasıl mani olduğunu bir kıssa ile anlatır:

“Bir fakir, kırk yılda kırk altını zor toplar. Bir gün bir vaizden; “sadaka verirseniz şöyle sevaptır,” sözlerini dinler, Adam vermeye niyetlenirken şeytan devreye girer: “Bunlar için kırk yıl çalıştın, verme,” der. Adam şeytana; “sen beni mi engellemek istiyorsun?” diyerek her birini birer gün arayla fakirlere dağıtmaya başlar. Şeytan mani olamayınca, bu sefer de; “hepsini bir fakire versene” der. Adam; “hani bana verme diyordun?” Şeytan da; “böyle vermekle sen beni her gün öldürüyorsun, bunların hepsini bir günde ver de bir defa öleyim,” der. Yani şeytanın insana geliş yollarına aklımızın hayalimizin erişmesi mümkün değildir. O, insanın sağından, solundan, önünden, arkasından, her tarafından çeşitli kılık ve şekilde, insana musallat olur, vesvese verir.⁶⁹⁰ Şeytan, farklı tezyîn metotlarıyla, insanı aldatmaya ve hak yoldan saptırmaya çalışır. Şeytanın insana yaklaşım tarzları ve tezyîn metotlarının bir kısmına değinmek istiyoruz.

Şeytanın tezyîn metotları: Şeytanın insanı aldatma yöntemleri çoktur. Bu yöntemlerden bir tanesi de, çalışmamızda yer yer temas edildiği üzere, *tezyîn* (kötü amellerin câzip gösterilmesi)dir. Onun tezyîn metotlarından bazıları şunlardır:

1. Kötü Amelleri Süslü ve Güzel göstermesi: Araştırmamızın temelini oluşturan bu metotla şeytan, insana kötü amelleri süsleyip pullayarak güzel göstermektedir. Süsleme (*tezyîn*), şeytanın, gerçeği olduğundan farklı göstererek insanları kandırdığı bir aldatma sanatıdır. O, bu sanatla gerçek ve çirkin yüzünü gizlemekte, insanları kurduğu tuzaklara düşürmek amacıyla, kötü amellerinin içerisinde bulunan iyi yönleri abartılı olarak göstermektedir.⁶⁹¹ Böylece gerçeğin çehresini değiştirmekte ve insanın iç dengelerini alt üst etmektedir. İnsanın bunun etkisine girerek yanlış fark edememesi bu şekilde başlamakta ve bu gidiş sapmayla ve uçuruma yuvarlanmayla sonuçlanmaktadır.⁶⁹²

2. Şeytanın nefsin arzu ve isteklerine göre insana vesvese vermesi⁶⁹³: Vesvese, yavaşça kulağa fısıldama tonunda söylenmiş insanın kafasını karıştırıp ona yanlış

⁶⁹⁰ Mahmut Toptaş, IV, 362-363.

⁶⁹¹ Karzuk, Enes Ahmed, *Manevi Gelişimin Önündeki Engeller*, İlke Yayıncılık, İstanbul 2010, 18.

⁶⁹² Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut Yay., İstanbul 2003, 533

⁶⁹³ Bkz. En'âm, 6/112, Nas, 114/ 4-5

telkinler soğan,⁶⁹⁴ kulakla duyulamayacak şekilde söylenen söz,⁶⁹⁵ nefsin veya şeytanın kalbe koyduğu faydasız, hatıra ve düşünceler demektir.⁶⁹⁶

Şeytan insanı aldatırken bu yöntemlerini vesvese yoluyla insanlar üzerinde gerçekleştirmekte ve uygulama alanına koymaktadır. Şeytan insana vesvese vermek için onun kalbini hedef almaktadır. Çünkü kalp bütün duyguların merkezidir.⁶⁹⁷ Kalp Allah'ı bilme tanıma yeri, Allah'ın kapısı ve kul için de, Rabbinin huzurunda duracağı mekândır.⁶⁹⁸

3. İnsandaki Kendini Beğenme Duygusunu Kışkırtması: Şeytan, insanda var olan kendini beğenme (*ucûb*) duygusunu harekete geçirmek için uğraşmaktadır. Şeytanın bu kışkırtmasına kulak veren ve aldanan kişi artık kendinden başka hiç kimseyi beğenmez.⁶⁹⁹

4. Dünyayı Sevdirmesi: Üzerinde durulduğu üzere dünya hayatı insanlara/kâfirlere süslü gösterilmiştir. İnsana ahiretini unutturup dünya sevgisini aşlamaya çalışmak şeytanın temel gâyelerindedir.⁷⁰⁰

5. Allah'ın Affına Güvendirmesi: Şeytanın insanı kandırmak için kullandığı en etkili yöntemlerden biri de onu Allah'ın affediciliğine güvendirerek günahları işletmek için cesaretlendirmesidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.’”⁷⁰¹

Bu müjde gerçekten de Allah'ın, kullarına büyük bir lutfüdür. Fakat Allah (cc) şeytanın bu müjdeye güvendirerek insanları aldatmaması için onlara şu uyarıda bulunmuştur:

...فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ

⁶⁹⁴ İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (Çev. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neş. İstanbul tsz 206

⁶⁹⁵ Seyyid Kutub, XVI, 452

⁶⁹⁶ Yazır, X, 187; IV, 24; İlyas Şanlı, *Kur'an'a Göre Şeytanın İnsanı Aldatma Yöntemleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, 137

⁶⁹⁷ Paksu, Mehmet, *Vesvese Sebepleri ve Kurtuluş Yolları*, Nesil Yay. İstanbul 2005, s. 23

⁶⁹⁸ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetname*, (Sad. Abdullah Aydın), Akpınar Yay. trs. II, 573, 578

⁶⁹⁹ Şanlı, 137

⁷⁰⁰ Şanlı, 159

⁷⁰¹ Zümer, 39/53

“Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatici şeytan da Allah hakkında sizi aldatmasın.”⁷⁰²

Şeytanın insanı aldatması, dünyayı süslü göstererek, ona aşırı derece meyiletmesini sağlaması, kalbine vesvese vermesi, “Allah çok bağışlayıcıdır, en büyük günahları bile affeder; bu kadarcık günahdan bir şey olmaz.” gibi telkinlerde bulunması şeklinde gerçekleşmektedir.⁷⁰³

6. *İnsanın karşısına son engel ile çıkması:* Şeytan, insanın sorumluluklarını yerine getirmesi için ona son bir engelin kaldığını, bu engeli aştıktan sonra sorumluluğunun gereğini yapmasını fısıldar. Şeytanın bu faaliyetine, özellikle günümüzde birçok müslümanın hacca gitme sorumlulukları hususundaki davranışları, çok güzel bir misal teşkil etmektedir. Bir insanın bir an önce eda etmesi gereken bu mükellefiyet erteleniyor. Bu, böylece sürüp gitmekte ve şeytan insanın salih amel işlemesine engel olmaktadır. Ya da insanın salih amelleri işleme sayısını en asgaride tutmaya çalışmaktadır.⁷⁰⁴

3.5. KÖTÜ AMELLERİN KÂFİRLERE SÜSLÜ GÖSTERİLMESİ

Kur’ân-ı Kerim’in kötü amellerin tezyîni ilgili âyetlerini incelediğimizde, tezyîn fiilinin, bazen hayır ve şerrin mutlak yaratıcısı olarak Allah’a; bazen de, kötülüğün müsebbibi olan şeytana nisbet edildiğini; kimi yerde de, mechûl fiil olarak (edilgen kipte) yer aldığını görürüz.

Bu âyetlerde süslü gösterilen şeyler, genel olarak, ya dünya hayatıdır, ya da mal-mülk, evlad, kadın sevgisi gibi dünya hayatının insana câzip gelen yönleridir. Bazen de güzel gösterilen şeyler, insanların kötü amelleridir.

Kur’ân’da en geniş şekilde ele alınan konulardan bir tanesi iman ve inkâr psikolojisidir.⁷⁰⁵ Küfr, duygu, düşünce ve davranış açısından iman kavramının karşıtıdır. Nimete karşı küfr, Allah’ın nimetlerini görmezden gelme, Allaha karşı tevazu yerine kendini yeterli hissetme, ona boyun eğme yerine gurûra kapılma şeklinde

⁷⁰² Lokmân, 31/33; Hadîd, 57/14

⁷⁰³ Razi, Daru’l Fikr, XXV, 165; Kurtubi, Müessesetü’r Risale, XVI, 496; Ebussuûd, Thk. Abdulkadir Ahmed Ata, Mektebetü Riyad el-Hadisah, Riyad, tsz, IV, 384; Kur’ân Yolu, III, 268

⁷⁰⁴ Şanlı, 136

⁷⁰⁵ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara 1993, 25; Ardoğan, 97

ve imanın tam karşıt durumunu ifade eder. Başka bir yaklaşımla, küfrün/kâfirin psikolojisini belirleyici durum, Allah'ın nimetlerine karşı şükretmenin tam aksine ulaştığı nimeti kendinden bilme ve Allah'a ihtiyaç hissetmeme (istiğna) küstahlığıdır.⁷⁰⁶

Âyetlerde, kötü amelleri kendilerine süslü gösterilenlerin daha çok kâfirler olduğu zikredilmiştir. Şimdi de kâfirlere kötü amellerinin süslü gösterildiğini ifade eden Kur'ân âyetleri üzerinde durmak istiyoruz.

3.5.1. Hidâyet Üzere Olanlarla Kötü Amellerinin Tezyînine Kapılanlar

Kur'ân-ı Kerim, insanları Rablerinin izniyle küfür karanlığından iman aydınlığına çıkaran bir kitaptır.⁷⁰⁷ O hakikatlerin anlaşılabilmesi için hayattan karşılaştırmalar yapar. Örneğin, karanlık ile aydınlığı (Ra'd, 16), kâfir/fasık ile mümini (Secde, 32/18), iyi ile kötüyü (Fussilet 41/34), pis ile temiz, (Maide, 5/100) ölü ile diriye (Fatır, 35/19-22) âlim ile cahilin (Zümer, 9) durumunu karşılaştırır. Bu karşılaştırmalarda müsbet olanlar müminlerin; olumsuz olanlar ise, inkârcıların özellikleridir. Değerlendirmede, beşeri değil, ilahi ölçüler esas alınır.

Kur'ân bu mukayeselerle, insanları istemedikleri durumlara düşmemeye çağırır. Bu âyetleri okuyan mümin, Kur'ân'ın istediği sınıftan olmak için gayret eder. Kötü ise iyi olmak, iyi ise daha iyi olmak, iyiliklerine iyilik katmak ve yaptığı hayırların kalitesini artırmak için çaba sarf eder.⁷⁰⁸ Kâfir ise, amelleri kendisine süslü gösterildiği için, kendini doğru yolda sanır.

İşte iki zıt grubun karşılaştırmasını yapan âyetlerden bir tanesi de, En'am süresindeki şu âyettir:

أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ
بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu? İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.”⁷⁰⁹

⁷⁰⁶ Ardoğan, 116-118

⁷⁰⁷ İbrahim, 14/1

⁷⁰⁸ www.aliakpınar.net (05.08.2015)

⁷⁰⁹ Enam, 6/122

Âyette geçen kâfirlere kötü amellerinin süslü gösterilmesi ifadesindeki tezyîn, şeytanların yaldızlı telkinleri itibariyle şeytanlar tarafından; o telkinler esnasında yaratma yoluyla da, Allah tarafından. Ve bu süsleme yüzündendir ki, kâfirler yaptıklarını beğenir ve karanlıklardan çıkamazlar.⁷¹⁰

Yukarıdaki âyette, tezyîn fiilinin faili mahzup olup fiil, mechûl olarak gelmiştir. Çünkü maksad tezyîn failinin bilinmesi değil, tezyîn varlığıdır. Kâfirlere, kötü amellerini süslü gösterenler, onların şeytanları ve dostlarıdır. Delili ise şu âyettir: “*Yine bunun gibi, Allah’a ortak koşanların çoğuna, koştukları ortaklar (şürekâ-dostlar), çocuklarını öldürmelerini güzel gösterdi.*”⁷¹¹ Ayrıca insi şeytanlar, tezyîn doğrudan; cinni şeytanlar ise, amellerin nefsin hoşuna gidecek şekilde kurguladıkları için, dolaylı yönden failleridir.⁷¹²

Âyetin “*işte kâfirlere yaptıkları böylece süslü gösterilmiştir.*” kısmında geçen “كَذَلِكَ -böylece” ismi işaretiyle, din ve hidâyet nurunun tezyîni- ki bu müminin amelinin tezyînidir- ile küfür ve dalalete düşenlerin amellerinin tezyîni karşılaştırılmıştır.⁷¹³

Bir önceki âyette müşriklerin, şeytanların telkinleri altında müminlere karşı mücadele açmasından söz edildikten sonra bu âyette, belirtilen iki kesimin durumu parlak bir temsille değerlendirilmektedir. Burada müminlerin İslâm’ı kabul etmelerinden önceki durumu, bir ölü gibi bütünüyle hayır ve faydadan yoksun kalmış olanın durumuna benzetilmiştir. Çünkü küfür ve şirk, insanın hakkı bâtıldan ayırarak kurtuluş yolunu bulmasına engel olur.⁷¹⁴

Sonuç olarak âyette, iman ve küfür ile müminin durumu ile kâfirin durumu durumu karşılaştırılmıştır. Küfür, ruhun huzur bulmasını engelleyen bir perdedir. Fıtrat yolundan sapmaktır. İman ise, kalbe hayat veren bir nurdur, ruhun huzur bulmasıdır. İster iman olsun ister küfür, her ikisi de sahiplerine câzip kılınmıştır. Nitekim Mü’minun Suresinin 53. âyetindeki “كُلُّ جَزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ” / *Her grup, kendinde bulunan ile sevinip böbürlenmektedir.*” ifadesi, insanların taassupla hareket ettiğine işaret etmektedir.

⁷¹⁰ Yazır, III, 510

⁷¹¹ Enam, 6/137

⁷¹² İbn Aşur, VIII, 46

⁷¹³ Muhammed Abduh, *Menar Tefsiri*, Telif: Seyyid M. Rıza, Darul Menar, 1947, Kahire, VIII, 31

⁷¹⁴ Kur’ân Yolu, II, 366.

Kötülükleri iyi görmek, kâr ve zararı ayırd edememek, gâfil ve basiretsiz olmak, akibet için hüsrandır. Bu durum ya gâfletten ya kibirden veya hamakattan kaynaklanmış olabilir.

Gâflet, insanın yaratılış gâyesini, kulluk görevini ve sorumluluğunu, Allah'ı ve âyetlerini, âhireti ve hesabı unutması, âyetlerden yüz çevirmesi, dinî görevlerini terk etmesi, aklını, gözünü, dilini ve kulağını gerçekleri bilmede, anlamada, görmede ve duymada kullanmaması ve dünyaya dalıp âhireti bırakması demektir.⁷¹⁵

Kibir de, kendini büyük görme, büyükleme, başkalarını küçük görme demektir. Bu haslet bazen insana yaptıklarını şirin gösterip onu hidâyetten dalalete sürükler.

İnsanı kulluktan alıkoyan, kötü amelleri güzel gösteren hasletlerden bir tanesi de bilgisizlik ve ahmaklıktır. Ahmaklığın en büyük özelliği hamakatinin farkına varmayıp kendi yaptıklarını güzel ve doğru bulmasıdır.⁷¹⁶ Peygamberleri tekzib, ahireti inkâr edenlerin bu tavrı, ya hamakat ya da inattandır.

Kibir ve ucub, insanda bilinçli hareket etmeyi ve aklî muhakemeyi kimi zaman engeller. Günah işleyen kendini doğru yolda sanır, batılı hakk olarak telakki eder.

Fatır Süresindeki şu âyeti örnek verebiliriz:

أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ
عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

“Kötü işleri kendisi için süslü gösterilip de onları güzel gören kimse (ile böyle olmayan bir) mi? Allah dilediğini sapkınlık içinde bırakır, dilediğini de doğruya iletir. O halde onlar için üzülmek kendini helak etme. Allah onların yaptıklarını elbette biliyor.”⁷¹⁷

Âyette, “Allah’a asi olmak ve onu inkâr etmek, Allah’ın dışındaki ilah ve putlara ibadet etmek gibi şeytanın kötü amelleri kendisine güzel gösterdiği, onun da, bunu güzel görüp kabullendiği, böylece Allah’ın dalalete düşürdüğü bu kimseler Allah’ın

⁷¹⁵ Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB Yay. *Gâflet* md. Ankara 2006, 193-194

⁷¹⁶ Rivâyet edildiğine göre, Hazreti İsa’yı hızlı hızlı giderken görürler. “Ey Allah’ın Peygamberi! Böyle hızlı hızlı nereye gidiyorsun? dediklerinde, “Ahmaktan kaçıyorum.” der. Siz ölüleri diriltir, körlerin gözlerini açar, hastalıklı vücûda sıhhat ve cüzzamlılara şifa verdiğiniz halde, ahmaklardan niçin kaçılıyorsunuz? Onun bir çaresi yok mu? dediklerinde; - Bu saydıklarınızın çaresi var, ama ahmaklıktan kurtulmanın bir çaresi yok, Çünkü o, kendisini akıllı görür, buyurdular. (Ahmet Şahin, “*Bir Oku Bin düşün*” Cihan Yay. İstanbul Sayı: 1993, 207)

⁷¹⁷ Fatır, 35/8

hidâyet nasip ettiği kimseler gibi midir?”⁷¹⁸ diye sorulur. Şeytan kötü amelleri, vesvese, şüphelere dalmak, hakikate giden yoldan saptırmak suretiyle güzel gösterir.⁷¹⁹

Râzi, bu âyeti önceki ve sonraki âyetlerle irtibatlandırarak tefsir eder:

Kötü işleri kendisi için süslü gösterilip de onları güzel gören demek “kötü amelde bulunan kimse salih amel işleyen gibi değildir.” demektir. Nitekim Cenâb-ı Hak, bundan sonra da, “*Körle gören, karanlıkla nur, güneş ile sıcak bir olmaz.*”⁷²⁰ buyurmuştur. Yaptığı kötülüğü iyi olarak gören ve böylece kötü amelde bulunan kimse için ise iki kötü sıfat bulunur; Kötülükte bulunması ve cahil olması.⁷²¹

Allah’ın “*Kötü işleri kendisi için süslü gösterilip de onları güzel gören kimse (ile böyle olmayan bir) mi?*” buyruğunda, sözü edilen kimselerle ilgili tefsirlerde dört görüş zikredilir:

1.Bunlar, Yahudi, Hristiyan ve Mecusiler olup kötü amelleri peygamberle inatlaşmalarıdır. (*Mu’anedetu’r Rasül*)

2.Kötü ameli kendisine süslü gösterilenler, hariciler olup, kötü amelleri ise, Kur’ân’ın tevilini yanlış yapmalarıdır(*Tahrifu’t Te’vil*)

3.Kötü ameli kendisine süslü gösterilen şeytandır. Onun kötü ameli de, insanı yoldan çıkarmaktır.(*İğva*)

4.Bunlar, Kurayş kâfirleri olup kötü amelleri ise, Allaha ortak koşmaktır.(*Şirk*)⁷²²

İmam Kurtûbi’ye göre dördüncü görüş, görüşlerin en kuvvetli olanıdır.⁷²³

Bize göre, Allah’a kulluk bilinciyle hareket etmeyen her insana, kötü ameli kendisine süslü gösterilmiştir. Kötü ameli de, ibadet ve tattan alıkoyan her ameldir.

Kuşayri’ye göre, kötü ameli kendinse süslü gösterilenden maksat şudur:

*“Onların dünya hayatında çalışmaları boşa gitmiştir. Oysa onlar güzel işler yaptıklarını sanıyorlardı.”*⁷²⁴ âyetinde buyurulduğu gibi, kâfir, amelinin güzel olduğunu sanıp dünyaya rağbet eder. Helal ve haramından toplar. Bunların zevalını düşünmez.

⁷¹⁸ Taberî, Dar-u Alemlî Kütüb, XIX, 333

⁷¹⁹ Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim Es-Sa’labi, *El Keşf Vel Beyan* ; Ebu Cafer M. b. Hasan Et-Tusi, *Et-Tibyan Fi Tefsiril Kur’ân (el-Camiu’t Tarihiyyi Li Tefsiri’l Kur’âni’l Kerim)*

⁷²⁰ Fatır, 35/12-21

⁷²¹ Râzi, XIII, 205

⁷²² Maverdi, IV, 463; İzz b. Abdusselam, *Tefsiru’l Kur’an*, Dar-u İbn Hazm, Beyrut 1996

⁷²³ Kurtubi, XIV, 310-312

⁷²⁴ Kehf, 18/104

Haktan gâfil olarak yaşar. Dua ve ibadetten lezzet almaz. Cennetteki ülvi nimetleri tefekkür etmez.⁷²⁵

Kâfirin, kötü amelini güzel görmesi, nefslerinin, akıllarına galip gelerek dalalette ileri gitmeleridir. Ebu Nuvas'n şü beyti, bu durumu güzel bir şekilde ifade eder:

اسقني حتى تراني ----- حسناً عندي القبيح / "İçir beni, ta ki çirkin gözümde iyi görünsün"⁷²⁶

Her insanın mutlaka bir felsefesi ve ideali vardır. Felsefe ve ideolojileri reddedenlerin bu tutumları da aynı şekilde bir felsefedir. Kimi insanlar felsefesini ve yargılarını, tecrübe ve inceleme üzerine, kimisi akıl veya din üzerine kurar. Bazıları da kendi kişilik ve eğilimlerine bağlı olarak felsefesini bilgi, akıl ve dinden bağımsız bir şekilde kurmaya çalışır. Bu son grupta olanlar kendi heva ve hevesleri doğrultusunda bir hayatı tercih ederler. Kur'ân'ın birçok âyetinde⁷²⁷ bu duruma temas edildiğini görüyoruz.⁷²⁸

Çirkinini güzel görmek, dalalete düşmüş inatçı kavimlerin başına gelen musibetlerin anahtarıdır. Bunlar çirkin amellerini güzel görürler. Çünkü bu ameller şehvî arzularıyla uyumludur. Aynı şekilde öğüt almak istemeyen, nefsini eleştirmeyen, kötü gidişatını değiştirmeyen, çirkin amellerinin vahim sonuçlarını düşünemeyen kimselerin durumu da bu şekildedir.⁷²⁹

Görülüyor ki, âyette, yaptıkları kötülüğü iyi sanan kimselerin durumu anlatılıyor. İnsan önce kötü bir işe başlar da onu birkaç kez yaparsa o kötülük, onda alışkanlık durumuna gelir. Artık o kimse, gözünde süslenen, çekici hale gelen o işi yapmadan edemez. Yaptıkları kötülükler, gözlerine hoş görünen kimseler, nefslerinin arzusuna uyarak kötü eylemlerini sürdürürler. Çünkü o işi artık kötü değil, iyi bir iş sanmağa başlarlar. Düşünüp de o işin zararlı, kötü olduğunu anlamazlar.

⁷²⁵ Kuşayri, *Lataifu'l İşaret*, Heyetu'l Mısıriyyeti el- Amme, Mısır 1983, III, 194

⁷²⁶ Alusi, *Dar-u İhya-i Turasi'l Arabî*, XXII, 169

⁷²⁷ Bkz. Bakara, 2/12; Kehf, 18/103-104

⁷²⁸ Cevad Muğniyye, *Tefsiru'l Kâşif*, Durru'l İlm Lil Melayin, Beyrut 1990, V, 163

⁷²⁹ Şirâzi, Nasır Mekarim, *El- Emsel Fi Tefsiri'l Kitabil Münzel*, Müessesetu'l Bi'se, Beyrut 1992, XIV, 26-27

Hayır ve hidâyetin tezyîni, melekler ve müminler vasıtasıyla; şer ve dalaletin tezyîni ise, cinni ve insi şeytanların sebebiyet vermeleri ile olur. Nitekim En'am Süresinin 137.âyetinde Allah (cc), şöyle buyurur:

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَاءُهُمْ لِيُزِدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ

“...Bunun gibi, ortakları, müşriklerden çoğuna çocuklarını öldürmeyi iyi bir şey gibi gösterdi ki onları helâke sürüklesinler ve dinlerini karıştırıp onları yanılsınlar...”⁷³⁰

Müşriklerin batılı hakk şeklinde tasavvur etmelerinin temelinde cehalet/bilgisizlik vardır. Şeytan böyle bir cehaleti onlara câzip göstermiştir.

İbn Aşur bu ayetle ilgili olarak şu yorumu yapar: “Allah (cc), burada en çirkin (kabih) olan bir fiilin onlarca güzel görülmesini ve insanlar içinde kendilerine en yakın ve en sevimli olan öz evlatlarını öldürmeleri alçaklığının ne kadar büyük bir bozulma ve fesad olduğunu bu tip bir tezyin ile anlatmıştır. Böyle bir fiili işlemenin ne kadar büyük bir zulüm ve sapma olduğu, bunu yapanların ne kadar alçaldıklarını bu teşbih ile ifade etmekten daha isabetli bir anlatım şekli yoktur. Yanlış inanış ve saplantılar, din uydurma ve kendi kafasından din uyduranların ne kadar sapıklığa düşüp alçaldıkları ancak bu kadar çarpıcı anlatılabilir.”⁷³¹

İnsanlara neden çocuklarını öldürmek güzel gelmiştir? Bu tezyinin illeti olarak ayette şunlar zikredilmektedir: “*li yurduhum*” onları iğva ederek kandırıp helak etmek ve fitratlarını ifsad edip bozmak için. Fitratları bozulunca, artık ana babanın sevgisi ve rahmeti, kalp katılığına (kasvet) ve vahşete dönüşmektedir. Artık baba, oğlunu rahatlıkla boğazlayabilmekte, biçare kız çocuğunu diri diri mezara gömebilmektedir.⁷³² Bu çirkin fiili, şeytan onlara güzel olarak telkin etmiştir.⁷³³ Esasen şeytanın en tehlikeli tezyîni, dinin yanlış anlaşılması için yaptığı telkine dayalı tezyindir. Bu şeytanların cin veya insan olmaları arasında da herhangi bir fark yoktur. Şeytan insanların cahil veya bilgili olmaları da fark etmemektedir.⁷³⁴

O halde, dünya hayatının şatafatı ve çekiciliği bizi aldatmamalıdır. Çünkü bundan maksat, ikinci hayata iyice hazırlanmak, onun anlamını ve değerini kavramaktır. Birinci

⁷³⁰ En'am, 6/134

⁷³¹ İbn Aşur, VIII, 98.

⁷³² Merağî, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1974, IX, 44-45; Yazır, III, 2063.

⁷³³ Yazır, III, 2063.

⁷³⁴ Arslan, 61

hayatı bu anlamda değerlendirdiğimiz nisbette mutlu oluruz ve huzurlu bir hayata emin adımlarla ilerleme imkânına erişiriz. İblis ise, ilâhî plân ve program gereği durmadan birinci hayatı çekici olarak göstermektedir. Nefsimiz ise, onun bu sinyallerine kulak vermekte ve ilgi göstermektedir. Aklımız, vicdanımız ve basîretimiz ise Kur'ân'ın sesine gönül kulağını açmamızı uygun görmektedir.⁷³⁵

Görülüyor ki, “*Kötü işi allandırılıp pullandırılarak gözüne güzel gösterilen kimse.*” âyetindeki bu durum, tüm kötülüklerin anahtarıdır. Çünkü şeytan, insanın kötü davranışını süsleyip püsleyerek onu kendisine güzel bir iş gibi gösteriyor. Adam kendini ve yaptığı her işi beğeniyor. Hiçbir işinin arkasından, “acaba neresinde hata yaptım, neresinde kusur işledim” diye bir kuşkuya kapılmıyor. Çünkü hata yapmayacağından emindir, yaptığı her işin doğru olduğuna kesinlikle inanmaktadır. Bu zihniyet, şeytanın insan başına sardığı bir belâdır. Onun insanın boynuna taktığı bir yulardır. O yularla adamı sapıklığa, mahvolmaya sürükler.⁷³⁶

Dolayısıyla bu âyetin üzerinde durduğu husus önemlidir: Kötü amelleri iyi görmek. Daha önce de ifade edildiği gibi, şeytanın en büyük icraatı, insana kötü amellerini güzel göstermektir, o güzel gösterir. İnsan da güzel görmeye başlar. Güzel görünce de o amelleri benimser. Demek ki insan, kötü amellerini güzel görmezse onları yapmaz. Basiretli insanlar bunun farkında olurlar. Ankebut 38. âyette Allah (c.c), Ad ve Semud kavminin kötü amellerini görebilecek durumda olmasına rağmen (*istibsar*), şeytana uyduklarından söz eder. Yani helak sebepleri basiretsizlikleri idi. O halde, iyiyi iyi, kötüyü de kötü görmek gerekir. Bu yeteneği elde eden kişiyi şeytan zor aldatır. Hatta imkânsız hale gelecektir, diyebiliriz. Ayrıca din eğitimi, insana iyi amelleri güzel, kötü amelleri de çirkin görme yeteneğini kazandırmalıdır.⁷³⁷ Din eğitimi bu yeteneği kazandıramıyorsa, insanın, göze hoş, nefse çekici gelen dünya zîynetlerine eğilim göstermesi kaçınılmaz olur. Bu da dinin gönderiliş amacına aykırıdır.

Kötü amellerin tezyînine kapılanlar, hakikatı görmeleri zor olur. Çünkü onlar, küfrün verdiği cazibeden dolayı, hakikat arayışı içinde olamıyorlar. Hakikate gözleri kapalıdır. Hevay-ı nefsin istekleri doğrultusunda hareket ederler. Peygamberlerin

⁷³⁵ Yıldırım, X, 4980-4981.

⁷³⁶ Seyyid Kutub, V, 2926-2927

⁷³⁷ Bayraklı, XV, 474-475

tebliği, iyilerin öğüdü, onlara pek etki etmez. Dolayısıyla onlar hidâyet nurundan mahrum kalırlar.

Kur’ân, hidâyete tabi olanlarla kendi arzularına göre hareket edenleri birbirinden ayırır. Muhammed Suresinin 14. âyeti, bu iki grubun durumunu karşılaştırarak bunların bir tutulamayacağını, bir delile dayanarak, hareket edenler ile nefsin ve şeytanın izinden gidenlerin aynı olamayacağını belirtiyor:

أَقَمَّنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سَوَاءٌ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ

“Rabbinden gelmiş kesin bir kanıtı dayanan kimse, **kötü işi kendine güzel gösterilen** ve arzularının peşinde giden kimse gibi olur mu hiç”⁷³⁸

Önceki âyette olduğu gibi bu âyette de, Allah, iman edenle inkâr edenin durumunu karşılaştırarak kimin daha kazançlı olduğunu düşünmemizi ve buna göre değerlendirme yapmamızı istiyor. أفمن deki *hemze*, hemze-i inkâriyye’dir.⁷³⁹ Yani, Rabbinden gelmiş kesin bir delile dayanan kimse ile kötü ameli kendine güzel gösterilen ve arzularının peşinde giden kimsenin asla bir ve eşit olamayacağını ifade etmektedir.

Delil üzerinde olanlardan maksat, peygamber ve ona tabi olan müminler, *hevalarına uyanlar* ise, onlara zıt giden kâfirlerdir.⁷⁴⁰

“Rabbinin katından bir delil üzere olan ile kötü ameli kendisine bize gösterilen bir midir?” âyetinden anlıyoruz ki, Allah’tan gelen bir kanıtı dayanmaksızın davranan kişiye kötü amelleri süslü gösterilecektir. Bayraktar Bayraklı bunu güzel bir misâlle şöyle izah eder:

Altını tanımak için ya çok büyük bir tecrübeye, ya da mihenk taşına ihtiyaç vardır. Bu ikisine sahip olmayana bakır, altın diye satılabilir. Demek ki Allah’tan gelen bir delile dayanmak aldanmayı engellemektedir. İnsana kötü ameli güzel gösterilirse kendisi de onu güzel görmeye başlar. (Fatır, 34/8)⁷⁴¹

Hz. Peygamber ve diğer müminler, Mekke’den Medine’ye göç ederken her şeylerini kaybetmiş, zarara uğramış, şirk ve inkârda ısrar eden müşrikler ise kazanmış

⁷³⁸ Muhammed, 47/ 14

⁷³⁹ Şevkânî, Dar’ul Ma’rife, Beyrut 2007, 1374

⁷⁴⁰ Mâverdi, V, 296; Elmalılı, VII, 137

⁷⁴¹ Bayraklı, XVIII, 37

gibi görünüyorlardı. Bu görüntünün geçici ve aldatici olduğu, biri dünyaya diğeri âhirete ait ikî önemli değer üzerinden yapılan bir mukayese ile anlatılıyor.⁷⁴²

Bu, her iki zümrenin durumları hakkında gerek sistem gerek yaşama üslubu bakımından köklü bir farktır. Bir kere iman edenlerin “Rableri katından gelmiş bir delilleri vardır. Dolayısı ile gerçeği (hakkı) görmüşler ve tanımışlardır. İnkâr edenlere ise kötü amelleri iyi gösterilmiş ve onlar da kötü amellerini iyi görmüşlerdir. Amellerinin kötü olduğunu görememişler, doğruluğundan kuşkusuzca emin olamamışlardır. Ve başvuracakları herhangi bir prensibe, karşılaştıracakları bir temele ve kendilerine hakkı batıldan ayıracak olan herhangi bir ışığa sahip olmadan “*Keyfi arzularına uymuşlardır.*” Hiç bunlarla onlar bir olurlar mı?⁷⁴³

Âyetin devamında, “*bunlar kendi arzularına uymaktadırlar.*” buyurulmuş olması, heva-i-nefsin (nefsin arzuları), insanlara kötü amellerini câzip gösteren önemli bir unsur olduğunu gösteriyor. O halde insan kendi arzularına göre değil, Allah’tan gelen delile dayanarak hareket etmesi icap eder. Zaten mümin, Allah’ın âyetleri kendisine okununca imanı artan kimsedir.⁷⁴⁴ Müminin dikkat edeceği husus, nefsin arzuları peşinden koşmamak, kötü davranışlarını güzel görüp aldanmamaktır.

Günahlarıyla övünenler, yanlışlarıyla gurûr duyanlar, kulluk vazifesini ihmal edenler, ibadet edenlerle alay edenler, müminleri hor görenler, dinin mukaddes değerlerine saygısızlık edenler, kendilerini bilmiş-okumuş, çağdaş, ilerici zannedip inananları küçük ve cahil görenleri bu âyetin ifade ettiği kişiler zümresine dâhil edebiliriz.

Günümüzde ilahi bir dayanağı bulunmayan, delilsiz, tutarsız bir kısım düşüncelere sahip olan, İslâm dışı sistemlerin, bozuk fikir ve ideolojilerin savunuculuğunu yapan ve taassupla hareket eden yeni neslin durumunu görünce, bu âyetin verdiği mesajı daha iyi anlıyoruz.

⁷⁴² el-Meraği, XXVI, 56; Kur’ân Yolu, V, 51

⁷⁴³ Seyyid Kutup, VI, 3291

⁷⁴⁴ Enfal, 8/2

3.5.2. İnkârcıların Haramları Helal Gösterme Oyunu/Tezyîni

İnkârcılara süslü gösterilen kötü amellerden bir tanesi de, Allah'ın haram kıldığı bir uygulamayı helal hale getirmektir. Kur'ân haram aylar üzerindeki müşriklerin ayak oyunlarından şöyle söz eder:

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُجْلُونَ عَامًا وَيُحَرِّمُونَ عَامًا لِيُؤَاطُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيَجْلُوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ رَبِّينَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

“(Haram ayları) ertelemek, inkârcılığı artırmaktan başka bir şey değildir, inkârcıların daha da sapmasına yol açmaktadır. Onlar ayların sayısını Allah'ın yasakladığı aylara uyarlamak üzere, bu ertelemeyi bir yıl helâl bir yıl haram sayıyorlar ki, böylece Allah'ın haram kıldıklarını meşru hâle getirsinler. Bu yaptıkları kötü işler kendilerine güzel görünüyor. Allah inkârcılar topluluğunu doğru yola iletmez.”⁷⁴⁵

Âyette vurgulanan kötü amellerin tezyîninden kasdın ne olduğunun anlamak için, önce âyetin konusu olan “haram aylar” ve “cahiliyedeki nesi” uygulamasına kısaca değinmekte fayda vardır.

Tefsir ve tarih kitaplarında, haram aylarla ilgili hükümlerin hac ibadetiyle birlikte Hz. İbrâhim zamanında teşri' kılındığı, insanların bu aylarda sağlanan güven ortamı içinde hac ibadetini rahatça yaptıkları, Mekke ve çevresinde oturanların da bu vesileyle geçimlerini sağladıkları belirtilmektedir. Bu uygulamayı Hz. İbrâhim ve İsmâil'in şeriatından alan Câhiliye devri Arapları, haram aylar girdiği zaman bunların kutsallığına karşı gösterilmesi gereken saygının bir işareti olarak savaştan ve her türlü saldırıdan kaçınırlardı; hatta bir kişi babasının veya kardeşinin katiline dahi rastlarsa ona saldırmaz, kötü bir söz bile söylemezdi.⁷⁴⁶

Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb'den oluşan bu *Haram Aylar*,⁷⁴⁷ her türlü çatışmanın haram sayıldığı ve meydana gelen savaşlara, dinî yasaklar çiğnendiği için “*ficâr savaşları*” denmiştir.⁷⁴⁸

⁷⁴⁵ Tevbe, 9/37

⁷⁴⁶ Hüseyin Algül, *DİA, Haram Aylar* md, XVI, 105

⁷⁴⁷ Zemahşeri, III, 42; et-Taberî, XIV, 234; İbn Ebi Hatim, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Razi, *Tefsiru'l Kur'âni'l Azim*, Mektebet-u Nezar Mustafa el-Baz, Mekke-Riyad, 1997, VI, 1791; İbn Kesir, VII, 197; Celaleddin es-Suyuti, VII, 341; Ebu Hayyan V, 40.

⁷⁴⁸ Kur'ân Yolu, II, 766

Câhiliye döneminde, Araplar'ın bir kısmı geçimlerini soygunculuk, çapulculuk ve yağma ile sağladığı gibi aralarında iç savaşlar ve kan davaları da eksik olmuyordu; bundan dolayı haram ayların kurallarına uymakta zorlanıyorlardı. Ayrıca kamerî takvim sebebiyle aylar bir önceki yıla göre on bir gün daha erken geldiği için değişik mevsimlere rastlayan hac merasimini zilhiccenin muayyen günlerinde değil kendilerince uygun buldukları havanın mutedil ve ticarî ortamın müsait olduğu diğer gün veya aylarda yapmak istiyorlardı. Bunu sağlayabilmek için de her altı ayda bir hafta olmak üzere iki yılda bir ay kazanmaya çalışarak o yılı on üç aya çıkarıyorlar, haram aylardan üçünün peşpeşe gelmesini önlemek amacıyla da söz konusu dört haftayı ikinci yılın sonuna ekleyip o yılı on üç ay olarak kabul ediyorlardı. Böylece *muharrem* ayı *saferin* yerine kaydırılmış, bu durumda da bütün aylar bulunmaları gereken yerden bir ay geriye atılarak haram ayların yerleri değiştirilmiş oluyordu.

İşte âyette, câhiliye Arapları'nın *nesî'* denilen bu uygulamaları kötülenmekte, kâinatın yaratılışından itibaren mevcut olan on iki ayın yerlerinin aynen korunması gerektiği hatırlatılarak yapılan bu işlemin küfürde ileri gitmek olduğu ifade edilmekte ve Allah'ın helâl kıldığını haram, haram kıldığını helâl saymaktan kaçınılması gerektiği vurgulanmaktadır.⁷⁴⁹ Dolayısıyla ayet, müşriklerin bu keyfi uygulamalarını şiddetle kınamaktadır.

Mustafa Meraği'ye göre, "*Kötü işleri kendilerine güzel göründü.*" demek, şeytan bu batıl uyarlama (ayların sayısını Allah'ın haram kıldıklarıyla eşitleme) işini onlara güzel gösterdi, demektir. Çünkü onlar ayların sayının eksik olup olmamasına bakarlar. Bu muayyen ayların bu şekilde tayin edilmesinin hikmetini idrak etmezler.⁷⁵⁰ Zira yaptıkları işin kötülüğü kendilerine güzel gösterilmiştir. Süslü ve hoş bir şeymiş gibi gösterilmiştir. İşte bundan dolayı aldanırlar. Sayısal hesaplara çok önem veriyorlarmış perdesi altında dinden zaman çalıp Allah'ın haram kıldığı yasakları helâl yapmayı ve kendilerine zulmetmeyi, birbirlerine haksızlık yapmayı dünyada bir kâr sayarlar. Dirâyetli bir iş beceriyorlarmış hissine kapılıp küfürde ileri gitmiş olmaktan hoşlanırlar. Yaptıkları işi beğenirler. Ve Allah kâfirler guruhuna hidâyet etmez."⁷⁵¹

⁷⁴⁹ Algül, *DİA*, XVI, 105

⁷⁵⁰ el-Meraği, X, 117

⁷⁵¹ Yazır, IV, 340

Kur'ân'ın haram aylar uygulaması insanları barışa hazırlamaya yöneliktir.⁷⁵² Haram aylarda savaş inkârda artıştır, geçici dünya hevesi ve suflî çıkarlar uğruna inkârcılar şaşırır, hileye başvurup yasakları çiğnerler, bununla da kendilerini aldatırlar. Helalleri haram, haramları helal kılmak, insanlara çekici gelse bile ağır bir suç,⁷⁵³ ilahi düzene karşı gelme ve Allah'ın hükmüne rıza göstermemektir.

Cahiliye döneminde müşriklerin *nesi'*(haram aylarının yerlerinin değiştirilmesi) uygulamasına benzer durumların günümüz modernist düşünceye sahip insanlarda da görülmektedir. Hac aylarının değiştirilmesi ve ramazan hilalinin durumu gibi bazı konuları gündeme taşıyarak bir kısım ibadetlerin zamanın değişebileceğini ileri sürerler. Nasslarda vakitleri tayin edilmiş ibadetlerin zaman ve mekânıyla oynamak kötü amellerin tezyîninden başka bir anlam ifade etmemektedir. Nasslarda açık bir şekilde ifadesini bulan ve Müslümanların çoğunluğu tarafından kabul edilmiş bu gibi hassas konularda görüş beyan ederken daha dikkatli olunması gerektiğine inanıyoruz.

İşte yukarıdaki âyette, müşriklerin Allah'ın çizdiği sınırların dışına çıkarak küfürde ileri gittiklerini görüyoruz. Kötü amelleri onlara câzip geldiğinden, kendi durum ve arzularına göre zamanla oynarlar, helal-haram ayırımını gözetmezler. Hidâyete yanaşmadıklarından ve iman etmediklerinden dolayı, küfür, şirk, hadd-i aşma, hileye başvurma gibi her türlü kötü amel ve düşünce onlara câzip görünür.

İnsan iyi bir terbiye almazsa, egosentrik bir hayat yaşar. Hep kendi çıkarlarını takip eder. Bu hususta, dinin değerlerini kendi çıkarları doğrultusunda eğip bükmekten bile geri kalmaz. İşte ayetteki *nesi olayı* bunun apaçık delilidir.

3.5.3. Firavn'a Kötü Amellerinin Süslü Gösterilmesi

Eski ümmetlerden, birçok topluluğun helak olduğunu biliyoruz. Bu toplumların helak olmaları, küfürde ileri gitmeleri, ahirete inanmamaları, peygamberleri yalanlamaları gibi sebeplerden dolayıdır. İnkâr ve tekziplerin temelinde de, dünya hayatının cazibesine kapılmaları ve şeytanın yaptıklarını onlara güzel göstermesi vardır. Kur'ân, Hz. Musa'nın peygamberliğini yalanlayıp onunla mücadele eden Firavn'un yaptıklarından şöyle söz eder:

⁷⁵² aliakpınar.net (05.05.2015)

⁷⁵³ a.bulac@zaman.com.tr. (05.05.2015)

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانَ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لأَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذَلِكَ زَيَّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءَ عَمَلِهِ وَصَدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ

“Firavun, ‘Ey Hâman, dedi, bana yüksek bir kule inşa et; belki bazı yollara, göklerin yollarına ulaşırım da bu sayede Musa'nın ilâhını görebilirim! Doğrusu onun bir yalancı olduğunu düşünüyorum.’ İşte böylece, yaptığı çirkin iş Firavun'a güzel gösterildi ve doğru yolu bulması engellendi. Firavun'un tuzağı hüsrandan başka bir sonuç doğurmadı.⁷⁵⁴

Âyette geçen “*esbab*,” yollar anlamındadır. Tefsirlerde, Firavun'nun, veziri Haman'dan yüksek bir kule yaptırmasının farklı sebepleri zikredilir.⁷⁵⁵ Daha önce geçtiği gibi, Firavun'un kule yaptırma talebi, Musa'nın tanrı anlayışıyla alay için söylenmiş boş bir söz de olabilir. Râzî'nin belirttiği gibi, onun tuzağı, yanlış akıl yürütme metodu veya alaylı ifade ve davranışlarla Musa'nın etkisini azaltma planı da olabilir. Kimileri, Firavun'un bu şekilde Allah'ı göklerde aramak için kule yaptırmak istemesinin, onun son derece cahil ve ahmak oluşuna delalet ettiğini belirtirler⁷⁵⁶

Bindiği üzere Firavun tanrılık iddiasında bulunacak kadar küfürde ileri gitmiş, milletini de buna inandırmaya çalışmıştı. Musa (as) da, bir peygamber olarak Allah tarafından kendisine gönderildi ve bir tek Allah'a kulluk etmesi istendi. Bu durum, kendisini halka ilah olarak tanıtan Firavun'un zoruna gitmiş olacak ki vezirini kule yapma gibi komik bir işe sevketti. Kendi ilahlık iddiasını bu şekilde ispat etmiş olacaktı.

Bütün bu cahilce, fakat kurnazca plânlar halkı uyutmaya ve ikna etmeye yönelik bulunuyordu. Akli başında olanlara ve az-çok Allah hakkında bir şey bilenlere göre çok

⁷⁵⁴ Ğafir, 40/36-37

⁷⁵⁵ Beydâvi bununla ilgili iki sebep zikreder:

1-Muhtemelen Firavun bu talimatla, yüksek bir yerde vezirinin rasathane yapmasını istedi. Ta ki, arzda meydana gelen olaylara delâlet edecek semavi sebepler (yollar) olan yıldızların hâlini buradan gözlemleyebilsin, böylece Allah'ın O'na bir şeyler gönderdiğine delâlet eden bir şey görebilsin.

2-Veya bunu söylemekle Hz. Musa'nın peygamberlik davasının çürük olduğunu göstermek istedi. Çünkü Firavunun kabulüne göre “ben peygamberim” diyen birinin semanın ilahından haber vermesi, semaya muttali olmasına ve oraya kadar yükselmesine bağlıdır. Böyle bir şey ise, insanın yapabileceği şeylerden değildir. Firavun'un bu düşüncesi, Allah'ı ve O'nun insanlara nasıl mesaj ilettiğini bilmemekten kaynaklanmakta idi. (Beydavi, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, terc. Şadi Eren, Selsebil Yay.)

⁷⁵⁶ Râzî, *Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut 1990, XXVII, 65; Muhamed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l Kadîr, el-Câmi' Beyne Fenneyi'r Rivâye ve'd-Dirâye Min 'İlmi't-Tefsîr*, Beyrut 1991, IV, 563; İbn Aşûr, XXIV, 145-146; Kur'an Yolu, IV, 572-573.

gölünç bir yöntemdi.⁷⁵⁷ Firavun'un küfür ve kibrinin ona süslü gösterilmesi şeytanın tezyîn metotlarından bir tanesidir. Firavun gibi elinde güç olanlar, bu gücü kullanarak halk kitleleri üzerinde etkili olmaya çalışırlar. Kötü amel ve düşünceleri kendilerine câzip gösterildiğinden inkâr yolunu seçerler.

3.5.4. Nankörlüğün Sebebi Olarak Kötü Amellerin Tezyîni

İnsanoğlu acizdir. Zorluklarla, bela ve musibetlerle karşılaştığında, onun bu acizliği ve çaresizliği daha da artar. Bundan kurtulmak için her çareye başvurur. Normal zamanlarda ihmal ettiği duaya sarılıp Rabbine yalvarmakta, Allah'ın yardımı ve ihsanı geldiğinde ve sıkıntılarında kurtulduğunda tekrar içinde bulunduğu inkâr ve gâflet durumuna geri dönmektedir. İşte bu da, nefsi ve şeytani tezyînin bir başka örneğidir. Nitekim Yunus Süresinin 12. Âyetinde Allah (cc), şöyle buyurur:

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا
إِلَىٰ ضُرِّمَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“İnsanın başına zararlı bir şey geldiğinde, yan üstü yatarken veya otururken ya da ayakta iken hemen bize dua etmeye koyulur; onu zararlı durumundan kurtardığımızda ise -sanki başına gelen zarar sebebiyle bize o dua etmemiş gibi- inkârcılığa dönüp yoluna devam eder; haddi aşanları işte bu şekilde yaptıkları güzel görünmektedir.”⁷⁵⁸

Âyette geçen *müsrifler*den maksat, inkâr ve isyanda haddi aşanlardır. İbn Cüreyc'den nakledildiğine göre, Musriflere kötü amellerinin süslü gösterilmesi, sıkıntı ve belade iken dua etmeleri, rahat ve bollukta ise şükretmemeleridir.⁷⁵⁹ Hatip eş-Şirbini'ye göre, âyette kâfir ve müşriklerden *musrifler* (haddi aşanlar olarak) söz edilmesi, putlara ibadet yolunda hayatlarını zayi etmeleri, *ham*, *sâibe* ve *vasîle* (Allah'ın dininde olmayan hayvan ve kurbanlıklar) da, mallarını telef ettikleri içindir.⁷⁶⁰ İbn İtfıyyiş'e göre ise, *müsrifler*, şehevî arzulara dalan ve ibadetlerden yüz

⁷⁵⁷ Yıldırım, X, 5335-5336.

⁷⁵⁸ Yunus, 10/12

⁷⁵⁹ Hüseyin b. Mas'ud b. Muhammed El Bağavi, *Mealimu't Tenzil*, Daru'l Marife, Beyrut 1987, II, 346; El-Ferra, Ebu Zekerriyya, Yahya b. Ziyad, *Meani'l Kur'ân*, Dar'u Alemi'l Kütüb, Beyrut 1980 (*el-Camiu't Tarihiyyi Li Tefsiri'l Kur'âni'l Kerim*)

⁷⁶⁰ Ebu'l Hasan Ali b. Abdurrahman, b. Muhammed el- Hatib eş-Şirbini, , *Es-Siracu'l Munir*, Daru'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut 2004

çevirenler,⁷⁶¹ Tabatabai göre ise, dünyevî lezzetlere dalmak suretiyle Allah katındakilerini unutan ve Allah'ın zikrinden yüz çevirenlerdir.⁷⁶²

Bu ve öncesindeki âyet, inkârcılara karşı Allah'ın hikmetlerinden birini hatırlatmakta ve inkârcıların ahlâki vasıflarından birini eleştirmektedir. İnsanlar sonucu düşünmeden hayrı çarçabuk istiyorlar. Şâyet Allah, hayrı çarçabuk istemeleri gibi şerri de onlara hemen verseydi böylece helak olurlardı ve işleri bitirilirdi. Fakat Allah'ın hikmeti kendisiyle karşılaşmayı inkâr edenlere belli bir zamana dek şerri ertelemesini gerektirmektedir. Sonunda ise; taşkınlıklarında ve haddi aşmalarında vurdumduymaz olunca onlara azap hak olacaktır.

İnsan kendisine bir zarar erişince oturarak, ayakta durarak, yan üstü yatarak hemencecik Allah'a sığınır, O'ndan yardım diler. Kendisinden zarar kaldırılınca da Allah'ı unuttur, sanki Önceden hiç dua etmemiş ve kendisinden yardım dilememiş oluverir. Böylece bu insan, inkârlarında, taşkınlıklarında, dünya hayatıyla meşgul oluşunda haddi aşanların durumuna düşer. Çünkü haddi aşanlara, kötülüğü emreden nefisleri bunları süslü göstermiş yahut amelleri şeytanın vesvesesinden ibaret olmuştur. Dolayısıyla aralarında inkâr ve çelişki olmasına rağmen bunları kabullenmişlerdir.⁷⁶³

M. Hamdi Yazır, âyette geçen ve kötü amelleri kendilerine süslü gösterilen müsrifleri (haddi aşanları) şöyle tavsif eder:

“O müsrifler ki, burada anlatılan fena huylarla vasıflanmış olanlardır. Bunlar aslında hakkı tanımak ve güzel ameller yapmak için kendilerine bahşedilmiş olan akıl, zekâ ve iradeyi, dünya zevkleri ve dünyanın geçici lezzetleri uğrunda kötüye kullanarak, hakkın âyetlerinden gâfil olarak, ebedi olan naim cennetlerini gelip geçici dünya hayatına feda ederek ömürlerini boş yere harcadıkları için müşrik, zalim ve mücrimdirler.”⁷⁶⁴

Görülüyor ki, inkâr, nifak, tekzip, isyan ve günaha ileri gidenler, onların dalalet ve şekavetine, yaptıkları bu kötü amellerin tezyîni sebep olmuştur.

⁷⁶¹ Muhammed B. Yusuf B.İsa B. Salih İbn İtfayyîş, *Himyanu'z Zad ila Dari'll Miad*, Umman 1986, VIII, 26

⁷⁶² Tabatabai, Muhammed Hüseyin b. Seyid, *El- Mizân fî Tefsiri'l Kur'ân*, Tsh. Hüseyin A'la, Müessesetu'l A'lami, Beyrut 2002. (*el-Camiu't Tarihiyyi Li Tefsiri'l Kur'âni'l Kerim*)

⁷⁶³ Derveze, III, 448-449

⁷⁶⁴ Yazır, IV, 455

3.5.5. Âhiret'e İnanmama Sebebi Olarak Kötü Amellerin Tezyîni

Ahiret inancını ortadan kaldıran sebeplerden bir tanesi de, kötü amellerin câzipliğidir. Dünya hayatının geçici güzelliklerine aldanarak her şeyi bu dünyadan ibaret sanan insanlar, ahirete inanmayanlar ve ondan gâfil olanlardır. İnsana asıl gâyesini unutturan bu durumla ilgili Allah cc şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ

“Şüphesiz biz âhirete inanmayanların yapıp ettiklerini kendilerine güzel gösterdik; bu yüzden bocalayıp dururlar.”⁷⁶⁵

Yani ahireti ve kıyameti tasdik etmeyen ve öldükten sonra Allah'ın huzuruna varmayı ummayan, oradaki mükâfat ve cezaya inanmayanlara kötü amellerini çekici kıldık. Böylece onlar, kendi dalaletleri içinde bocalanıp dururlar, akibetlerini düşünmeksizin iyi işler yaptıklarını zannederler.⁷⁶⁶

Taberî' ye göre, “amellerinin süslü kılınması” demek, çirkin amellerinin onlara hoş görünmesi ve bu amellerin onlara kolaylaştırılmasıdır.⁷⁶⁷

Âyette geçen “yapıp ettiklerini kendilerine güzel gösterdik” ifadesiyle insanın iradesinin devre dışı bırakıldığı şeklinde anlaşılmalıdır. Zira inanmayanların yapıp ettiklerinin kendilerine güzel gösterilmesi, Allah'ın onlara inanç ve yaşayışları konusunda seçme hakkı tanımaması anlamına gelmez; bilâkis kendi irade ve tercihleriyle inkârcılıkta ısrar ettikleri için, Allah onları yapıp ettikleriyle baş başa bırakır. Böylece kalpleri katılaştır, iman etmezler ve yaptıklarının güzel olduğunu sanırlar. Bunun sonucu olarak da hem dünyada hem de âhirette yaptıklarının sonucuna katlanırlar.⁷⁶⁸

Âyette kötü amellerin tezyînine kapılanların özellikle ahirete inanmayanlar olduğuna vurgu yapılmıştır. Çünkü ahirete iman konusu, Kur'ân'ın üzerinde önemle durduğu bir konudur. Allah, kullarını bu büyük güne hazırlık yapmaları konusunda uyarmaktadır.⁷⁶⁹ Ne var ki bazı sebepler, insanı ahireti inkâra götürebilir.

⁷⁶⁵ Naml, 27/4

⁷⁶⁶ El- Meraği, VII,120

⁷⁶⁷ Taberî, XVIII, 7; Muhtasar Taberî Tefsiri, IV, 1634

⁷⁶⁸ İbn Aşûr, XIX, 220; El-Meraği, XIX, 120; Kur'ân Yolu, IV, 186-187.

⁷⁶⁹ Bkz. Haşr, 59/18

Hocamız Veysel Güllüce, “*Kur’ân-ı Kerim’de Ahiret İnancının Temelleri*” adlı eserinde, ahireti inkâra götüren bazı sebepleri şöyle sıralar:

1. Allah’ı ve diğer iman esaslarını inkâr etmek.
2. İnsanın bilmediği, görmediği, ilmin ihata edemediği şeyi akıldan uzak görmesi.
3. Şehvî istekleri tatmin etmeğe devam arzusu.
4. Dünya hayatıyla mutmain olmak.
5. Aşırı refah ve zenginlik.
6. Tekebbür
7. İnkârcıların çokluğuyla aldanmak ve körü körüne taklîd
8. Va’idler karşısında muvaffakiyetsizlik.
9. Başka sebepler.⁷⁷⁰

Bu sebeplere baktığımızda, ahireti inkâra götüren sebeplerin birçoğu, dünya hayatının zîynetleriyle iştiğal ve insanın yaptıklarını güzel görmeleri ile ilgilidir. Oysa ahirete iman, dünyevî zîynetlere aşırı bağlılığı ortadan kaldıran ve sürekli muhasebe yapmaya götüren bir esastır.

İnsan, hesaba çekilmeden önce nefisini hesaba çekmelidir. Zira ahiret, cezanın görüleceği yer olduğundan, âhirete iman eden kimse yaptıklarını gözden geçirerek nefis muhasebesini yapar. Çünkü o, âhirette hepsinden sorulacağını bilir. Gerek namaz gibi Allah hakkı olsun, gerekse zekât gibi kul hakkı olsun, hepsine dikkat eder ve özen gösterir. Ama âhirete imanı olmayan kimse bunlardan hiç birisini önemsemediği gibi dini hükümlerden hiç birine özen göstermez. Belki yırtıcı bir canavar gibi her yere saldırır, eline ne geçerse yer, içer ve nefsi ne isterse onu güzel görür ve aklına ne gelirse onu işler. Yarar ve zararını düşünmez. Çünkü âhirete imanı olmadığından ceza korkusu olmadığından haram helâl her ne yaparsa kâr bilir, gider.⁷⁷¹ İnsan, Allah'a ve ahirete inanmayınca kalbi katılaştır, ruhen huzursuz olur. Mal-mülk, mevki-makam onun tek gaye ve arzusu olur. Sorumluluk duygusunu tamamen yitirir. Ölümle birlikte tamamen hüsrana uğrayanlardan olacaktır.

Yukarıdaki âyet, dinî öğretim ve eğitimin lüzumunu da ortaya koymaktadır. Zira dünya hayatından gerçek amaç ve hikmetin ne olduğunu ancak İslâmiyet haber ver-

⁷⁷⁰ Veysel Güllüce, *Kur’ân-ı Kerim’de Ahiret İnancının Temelleri*, Ekev Yay. Erzurum, 2001, 317-349

⁷⁷¹ Mehmed Vehbi, *Büyük Kur’ân Tefsiri*, Üçdal Neşriyat, IX-X, 3971-3973

mektedir... Bilhassa âhiret kavramını ancak Kur'ân yoluyla anlamak mümkündür. Kur'ân'ın getirdiği açık seçik hakikatlerdir ki insan nefsinin terbiye edip onu meşru sınırdan tutar. Şüphesiz biz insanlar akıl ve zekâmızla vahşi ve yırtıcı hayvanları ehlileştirebiliyoruz, ama çoğumuz azgın nefsinin sınırsız isteklerini meşru sınırlar içine almakta aklını ve zekâsını o derece kullanmamaktadır.⁷⁷²

Âyetten açıkça anlaşılıyor ki, ahirete inancı olmayanlar, salih amellerden geri duranlar, genellikle kötü amelleri kendilerine câzip gösterilenlerdir. Çünkü ahirete yönelik amellerden geri duran müminler, yaptıklarıyla kibre ve riyaya kapılarak dalalete girerler. Bu durumu şeytan kendilerine süslü gösterir.

Mehmet Vehbi Efendi'ye göre, bu âyette Allah, kemalât-ı insaniyenin ruhunu beyan etmiştir. Ona göre, kemalâtı insaniyenin (insani olgunlukların) esasları üçtür.

1. İman
2. İbadet-i bedeniye ve maliye
3. Âhirete inanmak.

İlahi yükümlülüklerin hepsi bu üçe dâhildir. Zira birinci mertebede, insana lâzım olan iman olmazsa diğer ibadetlerin hükmü olmadığı gibi mücerred imanla yetinse de diğer ibadetlerde tembellik etse, cennete girerse de, yüce derecelere nail olamaz.⁷⁷³

Ahireti hesaba katmadan yaşanan bir dünya hayatı geçici bir faydalanmaktan ibarettir. Akıllı ve ahirete inanmış insan, bunun bilincindedir. Çünkü ahirete iman, ihtirasları ve şehvî istekleri frenleyen bir dizgin niteliğindedir. Dünya hayatında orta yolu ve ölçülü olmayı garanti eder. Ahirete inanmayan kimse ise, nefsinin şehvî isteklerine veya ihtiraslarına karşı koyamaz. O nimetlerden yararlanması için kendisine verilen biricik fırsatın bu gezegen üzerindeki hayatla sınırlı olduğunu zanneder.

Bu nedenle ahirete inanmayan insan için bütün ihtirasları ve zevkleri yaşamak güzeldir. Bu arzu ve zevklere, takva veya hayâ gibi hiç bir engelle karşılaşmadan dalar. Nefis yaratılış gereği zevk aldığı şeyleri sever, onları hoş ve güzel görür. Allah'ın âyetleri ve mesajları (risalet) ile bu fâni dünyadan sonra başka bir dünyanın olacağına

⁷⁷² Yıldırım, IX, 4443-4444.

⁷⁷³ Mehmed Vehbi, 9-10/3971-3973

inanmadığı sürece olayları böyle değerlendirecektir.⁷⁷⁴ Çünkü ahiretten gâfil olanlar için hedef, dünya hayatı ve onun süsüdür.

Bir ayette, *يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ* / *Onlar dünya hayatının ancak dış yönünü bilirler. Ahiret konusunda ise tamamen gaflettedirler.*⁷⁷⁵ buyrulur.

Bazı tefsirlerde dünyanın dış/zahiri yönünü bilmekten maksat, dünya süsü, zevki ve nimetleriyle haşır-neşir olmak; batını yönünü bilmekten maksat ise, dünya hayatının asıl varlık sebebini yani âhiret kurtuluşunun önemini kavramak ve ona uygun bir hazırlık içinde bulunma çabası içinde olmaktır.⁷⁷⁶

Ahireti inkâr edenler, “Ölürüz ve yaşarız ve bizi ancak zaman helak eder,”⁷⁷⁷ diyenlerdir. Allah yardım ve ihsanını onlardan esirgemiştir. Küfür ve dalaleti onlara sevdirmiş, *dünyadaki çabaları boşa gitmiştir. Fakat onlar iyi şeyler yaptıklarını zannederler.*⁷⁷⁸ Körlük, (‘ama / عمى) gözün; şaşkınlık (‘amah / عمه) ise, basiretin vasfıdır. Dolayısıyla onların basiretleri dalalet karanlığındadır. Kendisi için neyin faydalı ve neyin zararlı olduğunu idrak edemezler. İşte tezyîn, nefsin hoşuna giden (dünyevî) lezzetlerin kalbe girmesi, nefsin hoşuna gitmeyen ve ebedi hayatına zarar verecek (uhrevî) amellerin kalbte yer almamasıdır.⁷⁷⁹ Çünkü ahirete inanmayan kişi, herşeyi dünya hayatından ibaret görür ve kendisinin başıboş yaratıldığını zanneder. İşte bu durumda olanlara Allah yaptıklarını güzel gösterir. Bunlara ne murşidin irşadı, ne rehberin yol göstermesi, ne vaizin öğüdü bir fayda sağlar. Onlar, kendi tuğyanları içinde bocalayıp dururlar.⁷⁸⁰ Âyetin sonundaki “*bu yüzden bocalayıp dururlar,*” ifadesi, ölümden sonraki hayata inanmayan insanların bütün çabalarının, kural olarak, yalnızca dünyevî kazançlar üzerinde toplandığını, böylelerinin kendi yapıp-ettiklerinin bu dünyadaki karşılığında başka bir kaygıları olmadığını, çıkarlarından başka bir şeye değer vermediklerini dile getirmektedir.⁷⁸¹ Bâtil inançlara inatla sarılan ve hakikatin

⁷⁷⁴ Seyyid Kutup, V, 2627

⁷⁷⁵ Rum, 30/7

⁷⁷⁶ Zemahşerî, III, 198; İbn Âşûr, XXI, 49-50; Kuran Yolu, IV, 274-275.

⁷⁷⁷ Casiye, 45/24

⁷⁷⁸ Kehf, 18/104

⁷⁷⁹ Abdullah Mahmud Şehhate, *Tefsiru'l Kur'âni'l Kerim*, Daru'l Ğarib, Kahire, 2000(*el-Camiu't Tarihiyyi Li Tefsiri'l Kur'âni'l Kerim*)

⁷⁸⁰ Ebu Zehra, X, 5431

⁷⁸¹ Esed, II, 763

sesini dinlemeyi reddeden kişinin zamanla hakikati kavrama *yeteneğini* kaybedeceği ve sonunda “*kalbinin mühürlenmiş olacağı*”⁷⁸² şeklindeki ilahî kanuna bir atıftır.⁷⁸³

Şüphesiz, Allah (cc), kullarına dosdoğru yolu göstermiş, bu dosdoğru yolun mükâfat ve güzelliklerini onlara bildirmiştir. Eğer onlar bu yolun güzelliğini idrak edemeyip şeytanın süslediği küfür ve dalalet yoluna saparlarsa ahirette, en büyük hüsrânı yaşayacaklardır. Zira bu, Allah’ın değişmeyecek va’didir.

Ahiretten gâfil olmak⁷⁸⁴ ve kıyamet gününü unutup ondan habersiz kalmak,⁷⁸⁵ hep inkârcıların alametidir. İşte tüm bu uyarılar, müslümanın sorumluluk anlayışını artırma gayesine matuftur.⁷⁸⁶

3.5.6. Kötü Amellerin Tezyîni, Allah’a ve Mukaddesata Saygısızlığı Ve Hakareti Doğurur.

Kötü amellerin tezyîni ile ilgili bir başka âyet En’am süresinin 108. âyetidir. Âyette inançların eleştirilmesi ile ilgili bir probleme değinilerek, müminleri mümin olmayanların inançları konusunda uarmaktadır. Çünkü Allah’ın dışındaki varlıklardan medet umanlar, kötü amellerini güzel görmelerinin bir sonucu olarak Allah hakkında bilinçsizce eleştirilerde bulunabilirler. Âyette müminlerin bu konuda duyarlı olmaları istenmektedir:

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ
إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Allah’tan başkasına tapanlara sövmeyin; sonra onlar da bilmeden, taşkınlık yaparak Allah’a söverler. Böylece biz her ümmete kendi işlerini çekici gösterdik. Sonunda dönüşleri Rabblerinedir. Artık O, ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir.”⁷⁸⁷

“Sebb” kelimesi, birçok müfessirin de kaydettiği gibi, şetm yani “terbiye ve nezaketle bağdaşmayan çirkin sözler” demektir.⁷⁸⁸ Yanlış yolda olanları eleştirmek,

⁷⁸² Bakara, 2/6

⁷⁸³ Esed, I, 5

⁷⁸⁴ Rum 30/7.

⁷⁸⁵ Secde, 32/14.

⁷⁸⁶ Muhammed Abdelhaleem, *Kur’an’da Ahiret - Dünya ve Dünya Hayatı*, (Çev.: Şehmus Demir), *Ekev Akademi Dergisi (Sosyal Bilimler)*, 1998, I(3), 321-333

⁷⁸⁷ Enam, 6/108

⁷⁸⁸ Zemahşeri, II, 23; Râzi, XIII, 146

neyin doğru neyin yanlış olduğunu ortaya koymak zorunlu olmakla birlikte; âyete göre, bunu hakaret, sövüp sayma gibi İslâm ahlâkının hilim, edep ve nezaket kurallarıyla bağdaştırılması mümkün olmayan bir üslûpla yapmak caiz değildir. Başkalarının inançlarına ve kutsal saydıkları değerlere hakaret etmek, İslâmî edep ve ahlâkla bağdaşmadığı gibi, İslâm'ın izzetine de zarar getirir.⁷⁸⁹ Matürîdi'ye göre bu âyet, bizleri, eleştirilmeyi hak edemeyenin eleştirilmesi endişesiyle, eleştiriye hak edeni eleştirmekten alıkoymaktadır.⁷⁹⁰ Cessas da, bu âyetin, Allah hakkında uygunsuz sözler söylemekten çekinmeyen sefihlere karşılık verilmemesi gerektiğinin delili olduğunu söyler.⁷⁹¹ Ebu Hamid el-Gazali de, âyette, şerre sebebiyet veren şeyin şerr olduğuna dair bir işaret vardır, der.⁷⁹²

İslâm'ı yayma politikası, kaba söz, ölçüsüz davranış ve saldırılarla değil, hakikatleri en duyarlı biçimde ortaya koymakla yürütülür. Zira insan psikolojisi, hak olsun, bâtil olsun inanıp bağlandığı dinden, ideolojiden kopması zor olmakla beraber onu savunmada ve haklı göstermede doğru sınırı aşip karşı tarafın en mâkul delillerini reddeder; aşırı taassup gösterip mütecaviz olabilir. Bunun için Allah, ilgili âyetle Müslümanlara, inkârcı da olsa, küfür içinde de yuvarlansa, başkasına inancından dolayı sövmemelerini, dil uzatmamalarını emreder.⁷⁹³ O halde, herhangi bir milletin, ne kadar batıl olursa olsun mukaddes saydıkları şeylere sövmekten sakınılmalıdır.⁷⁹⁴

Bu âyet inince, Rasûlüllah (sav) ashabına hitaben dedi ki:“*Rabbimize sövmeyn*” Bunun üzerine müslümanlar putperestlerin ilahlarına sövmeyi bıraktılar.⁷⁹⁵

⁷⁸⁹ Râzi, XIII; 147; Kur'ân Yolu, II, 358-359

⁷⁹⁰ Matürîdi, Ebu Mansur, Muhammed, *Tevilatü'l Kur'an*, Daru'l Mizân, İstanbul 2006, V, 186,

⁷⁹¹ El Cessas, Ebu Bekir, Ahmed b. Ali er- Râzi, *Ahkamü'l Kur'ân*, Thk. Muhammed Sadık Kamhavi, Dar-u İhya-i Turasi' l Arabiyyi, Beyrut 1405 h. (*el-Camiu't Tarihiyyi Li Tefsiri'l Kur'âni'l Kerim*)

⁷⁹² El Gazali, Ebu Hamid, *Tefsiru Ebi Hamid el Gazali*, Haz. Muhammed Reyhanî, Seydi Muhammed Abdullah Üniv. (Doktora Tezi) Fas 1997.

⁷⁹³ *Yıldırım*, IV, 1974.

⁷⁹⁴ Bu âyetin iniş sebebi olarak zikredilen rivâyetlerden biri şudur: Katade'ye göre, mü'minlerden bir kısmı duygusal davranıp putlara sövüyorlardı. Putperestlerin de, haddi aşip bilgisizce Allah'a sövmelerine kapı açmamak için yukarıdaki âyet inmiştir. (*Esbab-ı Nüzul, Lübabu't-Te'vil, İbn Kesir, Yıldırım, IV,1973.*)

İbn Abbas'tan rivâyet edilen bir başka rivâyet de şudur: Kureys kâfirlerinin Ebu Talib'e: Ya Muhammed ve arkadaşlarını bizim ilahlarımıza sövmekten, onları küçük düşürücü sözler söylemekten alıkoysun yahut biz de onun ilahına söver ve onu hicvederiz, demeleri üzerine bu âyet-i kerime nazil olmuştur. (Kurtubi, Buruc Yay. VII, 121)

⁷⁹⁵ Ebul Hasan Mukatil B. Süleyman b. Beşir, *Tefsirul Mukatil*, Thk. Abdullah Mahmud Şehâta, Dâr-u İhyâi't-Turâs, Beyrut 1423; Kurtubi, VIII, 491

Daha sonra Allah (cc), “*Her ümmetin yaptıklarını süslü gösterdik*” buyurdu. Yani her din ve inanç mensuplarının dünyadaki dalaletlerini bir ceza olarak onlara süslü gösterdik.⁷⁹⁶ Kimisinin iyiliğine başarı, kimisinin kötülüğüne alçaltma olmak üzere her birine çeşitli duygular, karakterler, zevkler, telakkiler vererek yaptıklarını hoş göstermişizdir. İşin aslı, hayır olsun, şer olsun, küfür olsun, iman olsun, taat olsun, isyan olsun, hepsi, yaptıklarını beğenerek, güzel kabul ederek yaparlar. Ve sevdiklerini müdafaa etmek için heyecanlara düşerler.⁷⁹⁷ İbn Atiyyeye göre, Allah’ın ümmetlerin amellerini süslü göstermesi, Allah’ın yaratıp kalplere yerleştirdiği hayır ve şerre olan muhabbetleridir. Şeytanın tezyîni ise, onun kalplere attığı vesvese ve kötü düşüncelerdir.⁷⁹⁸ Tusi’ye göre buradaki tezyînden maksat, insan tabiatının bir şeye temayülüdür. Kalbin güzel bir şeye meyiletmesi onu yapması içindir, bir şeyi çirkin görmesi ise ondan uzak durması içindir.⁷⁹⁹

Reşit Rıza’ya göre sözkonusu *tezyîn*, baskı ve zorlama olmaksızın insanın hür iradesiyle yaptığı amellerin eseridir. Yoksa tezyînden maksat, özgür iradeleri olmadan, Allah’ın kimi ümmetlerin kalbine küfür ve şerri, kimilerinin kalbine ise, iman ve hayrı önceden koymuş olduğu bir durum değildir. Aksi takdirde, imtihanın bir gâyesi olmaz, Peygamber ve filozofların insanları hayra ve iyiliğe çağırmalarının bir anlamı olmazdı.⁸⁰⁰

Allah’ın, “*Her ümmetin yaptıklarını süslü gösterdik*” sözüyle, müşriklere puta tapıcılığı ve şeytana uymayı güzel göstermiş, hayır ve şerde birleşen topluluklara da, iyi ve kötü amellerini çekici kılmıştır.⁸⁰¹ Allah, dünya hayatında bizden dünya ve ahirette fayda sağlayacak bir kısım amelleri yapmamızı istemiştir. Allah’ın vereceği mükâfat, bu amellerin neticesinde elde edilecektir. Tezyîni esas alan kişi güzel amellere yönelir. Tezyîni göz ardı eden ise günaha düşer. Herkes dünyada amelini, nefesine verdiği değer miktarınca tezyîni eder.⁸⁰² Allah dünya ve ahiret hayatını türlü nimetlerle tezyîni etmiş, insanın bu nimet ve lezzetleri elde etmesi için de, onlardaki bu zîyneti vasıta kılmıştır. Yeme içme ve nikâhta talep edilen lezzet olmasaydı, bunların elde edilmesi için insan

⁷⁹⁶ Semerkandi, *Darul Kütübil İlmiye*, Beyrut 1993, I, 506

⁷⁹⁷ Yazır, III, 494

⁷⁹⁸ İbn Atiyye, Vakıf Ve İslâmi İşler Bakanlığı, Fas, 1982

⁷⁹⁹ Tusi, (*el-Camiu’t Tarihiyyi Li Tefsiri’l Kur’âni’l Kerim*)

⁸⁰⁰ Reşit Rıza, V, 669

⁸⁰¹ İbn Cevzi, Ebul Kasım Muhammed, *Zadu’l Mesir*, Daru’l Fikr, Beyrut III, 10

⁸⁰² Şa’ravi, Muhammed Mütevellî, *Tefsir-u Şa’ravi*, Mısır, 1991 (*el-Camiu’t Tarihiyyi Li Tefsiri’l Kur’âni’l Kerim*)

gayret sarfetmezdi. Eşyanın tabiatında bulunan bu gibi lezzetlerin tezyîninin Allah'a nisbet edilmesinde bir mahzur yoktur.

Öte yandan, dünya hayatında insana fikri bir lezzet bahşeden, ahiretine de bir zarar getirmeyen zîynetlerin de,⁸⁰³ Allah'a nisbet edilmesinde de bir mahzur bulunmamaktadır. Fakat insanı dünyada ve ahirette şakavete sürükleyen, onun yaptığı ibadetleri boşa çıkararak, selim fitrattan saptıran heva ve hevesin etkisindeki fikri lezzetler ise şeytana nisbet edildiğini görüyoruz.⁸⁰⁴

Yukarıdaki âyet, dikkatimizi önemli bir noktaya çekmektedir. Âyette, İslâm'ın tebliğ ve davet metoduna bir işaret vardır. Buna göre, bizim gibi, başkalarının inanç ve kanaatleri de onlara göre değerlidir. Diyalog ve ikna etmenin yolu, saygı ve nezaketten geçer. Hakaret ve küfür ise, sadece muhatabın düşmanlık duygularını kabartır; inatlaşma, sertleşme ve giderek çatışmaya yol açar.⁸⁰⁵

Her millete kendi inanç ve amelleri neden süslenmiştir? diye insanın aklına bir soru gelebilir. Her millete, hattâ her ferde, inanıp saplandığı, bağlanıp da ilgi duyduğu inanç ve ideali Allah tarafından süslenip çekici hale getirilmişse, o takdirde hak olmayan dinlere ve fikirlere saplanıp bağlı kalanların günahı nedir?

Celal Yıldırım bunu şöyle izah eder: “Allah, ilgili âyetle insanın psikolojik yapısının ölçüsünü vermektedir. İndirilen bir dini, çıkarılan bir yönetmeliği, ortaya atılan bir fikri herkesin benimsemesi düşünülemez. Çünkü her insanın kendine has bir karakteri, nefsi temayülü ve düşünce tarzı vardır. Hayatımızın temel esaslarını yansıtan ilâhî buyruklara karşı, insanların çoğunda baş kaldırma duygusu mevcuttur; daha önce inanıp bağlandığı, beğenip takıldığı inanç ve idealin esiridir. İnsan bu ölçü ve değişik karakterde yaratılmamış olsaydı, fikrî tartışmalar, farklı inanç ve idealler arasındaki sürtüşme ve üstün gelme gayretleri ya hiç olmaz, ya da önemsenmeyecek kadar basit bir düzeyde seyrederdi. Bu da insan ruhunu, aklını ve benzeri yeteneklerini âtil duruma getirir, ilmî araştırmaların kesif bir bölümünün kapıları kapalı kalır; hakla bâtil birbirinden ayırt etmek çok zorlaşır, hattâ bazen imkânsızlaşırdı. “*İşte her ümmete amelini böyle süslemiştir*” mealindeki âyetin asıl mânası budur. O halde süslenen kötü amelin tesirinden kurtulmak için imkân ve irâdeyi son sınırına kadar kullanmak

⁸⁰³ bkz. Hucurat, 49/7

⁸⁰⁴ bkz. Hicr, 15/39, Nahl, 16/63

⁸⁰⁵ Ebu Hayyan, IV, 201-202; Kur'an Yolu, II, 358-359

hem elimizdedir, hem de görevimizdir. Sorumluluğun asıl ölçü ve anlamı da bu noktada kendini gösterir.”⁸⁰⁶ Akıl, ruh ve bedenin istek ve temayülleri birbirinden farklıdır. Her biri amelini icra ederken tatmini esas alır. Dolayısıyla her ümmetin; aklın, ruhun ve nefsin/bedenin ürünü olan amelini câzip görmesi normaldir. Nefsin istek ve arzuları neticesinde ortaya çıkan ameller kötü amellerdir. Ayetlerde yerilen ameller de bunlardır.

3.5.7. Nifak ve Kötü Zannın Tezyîni

Bazen kötü amellerin yanısıra insanın içindeki beklenti ve hesaplar, kötü zann ve düşünceler de, ona câzip görünebilir. Buna, mü'minlerin başına gelecek musibet ve felaketi, kendileri için bir çıkar beklentisi olarak gören münafıkların tavrını gösterebiliriz. Hudeybiye anlaşması öncesinde Umre için Mekke'ye giden Hz. Peygamber ve ashâbının geri dönemeyecekleri ve bu durumun doğuracağı siyasi rant, münafıklara süslü görünmüştü. İşte, kötü amellerin, kötü zann ve düşüncelerin, insana nasıl süslü ve güzel gösterildiğini ifade eden Fetih Süresindeki şu âyet, bunu net bir şekilde ifade etmektedir:

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَرُئِيَٰ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَّتُمْ
ظَنًّا سَوًّا وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا

*“Aslında siz Peygamberin ve müminlerin ailelerine bir daha dönmeyeceklerini sanmıştınız. Bu sizin gönüllerinize güzel göründü de kötü zanda bulundunuz ve helâki hak etmiş bir topluluk oldunuz.”*⁸⁰⁷

Âyetin ihtiva ettiği mana şudur: (Ey kalbinde nifak bulunanlar) Sizin bu sefere katılmayıp geride kalmanız ne mazereti olan bir kişinin fiiline ne de isyankâr bir şahsın yaptığına benzer. Aksine münafıklığınız sizi geri bırakmıştır. Siz düşmanın müminleri öldürüp kesin olarak yok edeceğine, dolayısıyla onlardan hiçbirinin ailelerine asla dönmeyeceğine inanmıştınız. Şeytan da bu düşüncüyü kalplerinizde süsleyip câzip hale getirince hemen onu kabul ettiniz. Allah'ın peygamberine yardım etmeyeceğini düşündünüz. Böylece Allah nezdinde helak olmuş bir kavim oldunuz. Bu yaptığınız yüzünden hiçbir hayra lâayık olmadığınız gibi şiddetli azabı da hakettiniz.⁸⁰⁸

⁸⁰⁶ Yıldırım, IV, 1974-1975.

⁸⁰⁷ Fetih, 48/12.

⁸⁰⁸ Zuhayli, XXVI, 180

Bu âyette Allah (cc), Hz. Peygambere olan bağlılıklarına muhalefet edip onunla çıkmayanların ince bir ruhi tahlillerini yapmaktadır. Onlar mazeret olarak mal ve ailelerini göstermiş onları engelleyen sebeplerin onlar olduğunu söylemişlerdir. Allah da, onların içinde olanı ortaya çıkarıyor ve gerçek sebebin ne olduğuna açıklık getiriyor. Kapıldıkları bu zann onların gönlünü süslemiştir. Zann gönlü kaplayıp süsleyince, insan kötü zanda bulunmaya başlıyor. Kötü zann öylesine etkili ki, insanı peygamberinden dahi koparıp götürebiliyor, hatta peygamberinin hanımına iftira ettirebiliyor. Bu yüzden Allah(cc) zandan sakınmamızı istiyor. Zannın bir kısmında günah olduğunu dile getiriyor: *Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakınınız; çünkü bazı zanlar günahtır.*⁸⁰⁹

Görülüyor ki, kötü amellerin tezyîni, insanın su-i zanda bulunmasına, müminler aleyhinde olumsuz düşüncelere sahip olunmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla kötü zann, insanın maneviyatını zedeleyerek helâkine sebep olmaktadır.

Buraya kadar üzerinde durduğumuz âyetlerde, günahların ve kötü amellerin çekici yönüne vurgu yapıldı. Şüphesiz tüm bu âyetler düşünen insanlar için ilahi uyarılardır. Tezyîn'in hakikatte yaratıcısı Allah'tır. Tezyîn hem hayırda hem şerde söz konusudur. Lakin Şeytan ve nefis gibi manevi düşmanlar, tezyîni insanın aleyhinde kullanmaya çalışırlar. Bu yüzden günahlar, haramlar, şehvî arzular, oyun eğlence gibi faydasız ameller, insana güzel ve çekici görünür. İnsana düşen, günahlar konusunda dikkatli olmak ve günahları hiç işlememektir. Fakat insan yaratılışı gereği hata ve günaha meyillidir. Önemli olan tamamen günahlara dalmamak, her günahdan sonra tevbe edip Allah'tan af ve mağfiret dilemektir.

Fransız düşünür, Victor Hugo der ki: “İnsanoğlu için yasa, olabildiğince az günah işlemektir. Hiç günah işlememek, ancak meleklerin rüyasıdır. Dünyevî olan herşey günaha bağlıdır. Günah bir çekim merkezidir.”⁸¹⁰ Hugo, “*Sefiller*” adlı eserinde günah ve batıl inançları en büyük hırsızlar olarak görür:

“Kardeşlerim! Hırsızların ilgisini çekecek malınız ve servetiniz olmadığı için onlardan korkmayınız. Size asıl korkmanız gereken hırsızları haber vereyim mi? En

⁸⁰⁹ Hucurat, 49/12; Bayraklı, XVIII, 115

⁸¹⁰ www.academia.edu/6571090/Victor_Hugo_-_Sefiller (17.10.2014)

büyük hırsızlar bâtil inanışlar ki, dağda gezen hırsızlar malınızı çalarken, onlar imanınızı çalar.”⁸¹¹ Çünkü batıl inançlar ve kötü ameller insana câzip görünürler.

Günahlar zehirli ve öldürücüdür. Dünyada günah, günahkârların nefsinde kendisini en güzel suratte belli ettirir. İbadet ve taatler hakikatte en güzel ameller olmasına rağmen günahkârın gözünde kerih bir vaziyette zuhur eder. Bunun içindir ki, Hz Peygamber (s.a.v), hadis-i şeriflerinde “*Cennet mekarih (nefsin hoşlanmadığı), cehennem ise, şehavat (nefsin arzuladığı) şeylerle kuşatılmıştır.*”⁸¹² buyurur.

3.6. DÜNYEVİ TUTKULAR VE ŞEHEVİ ARZULARIN TEZYİNİ

İnsan beden ve ruhtan müteşekkil bir varlıktır. Dünyevî istek ve arzular daha çok insanın maddi/bedeni yönünü tatmin eden eğilimlerdir. İnsandaki nefis, daha çok bedeni arzular ve dünyevî lezzetler; ruh ise, uhrevî ve ulvi gâyeler peşindedir. Âl-i İmrân 14. âyette, insanın dünya hayatında arzu duyduğu şeyler sıralanmıştır.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ
الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَإِ

“Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah’ın katındadır.”⁸¹³

Şehavat, şehvet kelimesinin çoğulu olup mef’ul manasında mastardır. Şehvet, nefsin bir şeyi arzulayıp ona meyletmesidir.⁸¹⁴ Bir başka deyişle, Şehvât, nefsin tutku derecesindeki düşkünlükleridir.⁸¹⁵

⁸¹¹ Victor Hugo, *Sefiller*, (Çev. Ali Çankırlı), Lacivert Yay. Antik Dünya Klasikleri, İstanbul 2011, 14-15.

⁸¹²Tirmizi, *Cennet*, 31; Buhârî, *Rikak*, 28; El-Kasımî, Cemaleddin, *Mehasinu’t Te’vil*, Dar-u İhya-i Turas El Arabiyyi, Thk. Muhammed Fuat Abdalbaki, Beyrut 1994.

⁸¹³ Âl-i İmrân, 3/14

⁸¹⁴ Ebsuud, *İrşad-i Akl-i Selim*, Daru’l Kütûbi’l İlmiyye, Beyrut 1999 I, 349; Muhammed b. Yusuf el Itfayyîş, *Himyanü’z Zad li Yavmi’l Mead*, Zencebar, Amman, 1350 h; İ. Hakkı Bursavi, *Ruhu’l Beyan*, Terc. Ömer Faruk Hilmi, Osmanlı Yay. İstanbul tsz, III, 327; Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neş. İstanbul 1997

⁸¹⁵Zemahşeri, I, 533, Râzi, *Mefatihü’l Gayb*, Daru’l Fikr, Beyrut 1981, VII, 211; Maverdi, I, 375; Alusi, III, 98-99; Kur’an Yolu, I, 513

Allah (cc), âyette anılan şeyleri sevmeyi, aşırı derecede rağbet gördüklerinden dolayı şehvet (ve tutku) olarak adlandırmıştır. Böyle bir ifade kullanmakla, insanların kalplerinin bu şeylere şiddetle bağlı olduğunu ilân etmiştir. Bunları sevmenin, insanın hayvani tabiatının bir gereği olduğuna işaret etmiştir. Şehvet, hayvanların sıfatlarından. Cenab-ı Allah böyle bir ifade kullanmıştır ki, insanlar, bu gibi şeyleri severken aşırılığa kaçmasınlar ve ılımlı olsunlar.⁸¹⁶

İmam Neseî'ye göre *şehvet* denen şey, esasen bilge kimseler açısından pek de uygun kabul edilmeyen rezilce önemsiz ve basit şeylerdir. Dolayısıyla şehvî duyguların ve burada tek tek sayılan şeylerin esiri konumuna gelenler yerilmeyi, uyarılmayı hak eden kimseler demektir. Çünkü bunlar kendi adlarına bir tür behimî ya da hayvanca bir yaşantıyı kabullenmişlerdir, demektir.⁸¹⁷

Baydavi'ye göre, حُبُّ الشَّهَوَاتِ /Hubbu's Şehavât ifadesi, insanların, şehvet duyulan şeyleri sevmeye kendilerini iyice kaptırmaları, hatta “*şehvet sevdalıları*” hâline gelmelerine bir imadır. Sad Suresi 32. âyetinde “حُبُّ الْخَيْرِ / hubbu'l hayr” yani “*hayırlı şeyleri sevmek*” şeklinde bunun müspet şekli gösterilir.⁸¹⁸ Çünkü muhabbetin kemal derecesi arzulanan şeyi bizzat sevmektir. Süleyman (as)'ın âyetteki, “إِنِّي أُحِبُّ حُبًّا / Şüphesiz ben mal sevgisini Rabbimi anmama vesile olduğu için severim,” sözünde, hayra sevdalı olmak, hayrı bizzat istemek manası vardır. Çünkü insan bazen bir şeyi sever, fakat bu gönülden olmaz.⁸¹⁹

Yüce Allah bu âyette insanın tabiatında bulunan tutkuya işaret etmektedir. İnsan âyette zikri geçen dünya varlığına düşkündür. Bunlardan ne miktar elde etse, daha fazlasına sahip olmak ister. Onun bu tutkusu dizginlenmese gözü doymaz bir varlık olur.

Bu ayet aynı zamanda insanın mal ve servet karşısındaki tutumuna da işaret etmektedir.

Servet elde etmek, dünya metaından faydalanmak, insan fitratında var olan bir olgudur. Kur'an-ı Kerim bu olguyu başka bir ayette, “وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ” / O (insan), mal

⁸¹⁶Bursevi, III, 328; Muhammed Mahmud Hicazi, *Furkan Tefsiri*, İlim Yay. I, 256-257.

⁸¹⁷Neseî, *Medarikü't Tenzil ve Hakaiku't Te'vil*, Daru'l Kalem, Beyrut 1989, I, 206;

⁸¹⁸Baydavi, *Haşiyet-u Şeyhzade*, Osmanlı Matbaası, İstanbul1995, II, 11

⁸¹⁹İtfayış, I, 344

sevgisine aşırı derecede düşkündür.”⁸²⁰ şeklinde tanımlamıştır. Allah Rasulü (s.a.v) de aynı konuya işaret ederek; “*Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncüsünü ister, Âdemoğlunun karnını ancak toprak doldurur. Tevbe edenin revbesini Allah kabul eder.*”⁸²¹ buyurmuş ve ayetle paralel bir yaklaşım sergilemiştir.⁸²²

Hristiyanlıkta mal ve servet mutlak kötü olarak kabul edilmiştir. (Markos, 10/23-28.) Tarihi süreç içerisinde Hristiyanlık, insanda tabii olarak var olan bir duyguyu yok etmeyi hedeflemiş; kapitalizm ise, maddenin imtiyaz aracı haline gelmesine, insanlar arasında maddi düzeyde uçurumların oluşmasına ve bu nedenle sınıfsal çatışmaların meydana gelmesine neden olmuştur. İslam dini ise fitrat dini olduğundan, insanda tabii olarak var olan mala karşı arzu içerisinde olma duygusunu ne köreltip yok etmeyi ve ne de ona mutlak hürriyet tanımayı kabul etmiştir. Kur'an'ın iyilik ve kötülüğü mal ve servetin doğasında aramak yerine, bireyin servetle olan ilişkisi boyutunda ele alması ve konuya bir izafilik kazandırması,⁸²³ bunun açık bir göstergesidir.⁸²⁴

Çalışıp kazanmak güzel bir şeydir. Helal malından yemek, güzel giyinmekte iyidir. Araf 32. Âyette süsün ve güzel şeylerin müminlere yasak kılınmadığı buyurulmaktadır. Demek ki Kur'ân'ın gâyesi, insanı dünyadan el-etek çekmeye sevk etmek değil, dünya malına düşüncülük göstermeyi önlemektir. Çünkü dünya tutkusu insan ruhunu karartır, kendinden başkasını düşünemez hale sokar. Dolayısıyla fâni şeylere ihtiras, onların sevgisini kalbe sokmak doğru değildir.⁸²⁵

Yüce Allah, âyette, şehvî arzuların tezyînine kadınlardan başladı. Zira onların sebebiyle meydana gelen fitne daha büyük ve onlardan zevk alma daha çoktur. Hadiste “*Benden sonra erkekler için kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım.*”⁸²⁶ buyrulmuştur. Yüce Allah, daha sonra onlardan doğan çocukları zikreder. Çocuklar kalplerin meyveleri ve gözlerin nuru olduğu için, ikinci olarak onları zikretti. Nitekim şâir şöyle der:

⁸²⁰ Adiyat, 100/8

⁸²¹ Buhârî, *Rikak*, 10; Müslim, *Zekat*, 116; Ahmed b.Hanbel, *Musned*, III, 247,341, V,219; Tirmizi, *Zühd*, 27

⁸²² Şehmus Demir, “Kur'ân Bütünlüğü İçinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2002, VI(10), 145-152

⁸²³ Mustafa Aydın, “*Dinin Dünyevileşme Sorunu ve Protestanlık*,” *Bilgi ve Hikmet*, 1993/2, s. 54-56;

⁸²⁴ Demir, 148

⁸²⁵ Ateş, II, 22-23

⁸²⁶ Buhârî, *Nikâh*, 17

وإنما أولادنا بيننا أكبادنا تمشي على الأرض
لو هبَّتِ الرِّيحُ على بعضهم لامتنعتْ عيني من الغمض

“Aramızdaki çocuklarımız, yeryüzünde yürüyen ciğer parelerimizdir. Onların üzerine bir rüzgâr esse, gözümüze uyku girmez.”⁸²⁷

Müfessirler ayrıca, âyette zikredilen tutkuların tertibi, sebep ve hikmetleri üzerinde de düşünmüşlerdir.

İnsan, çocuğunu maldan daha çok sevdiği için âyette, çocuklar maldan önce zikredilmiştir. Şehvî arzuların çoğu mal ile elde edildiği için, altın, gümüş ve mal da, sevilen şeylerdendir. Kişi o malı elde etmek için birçok tehlikeyi göze alabilir. Âyet-i kerimede, “وتحبون المال حبا جما / *Malı bütün gücünüzle seviyorsunuz.*” buyrulmuştur. Altın ve gümüşle muamele esas olduğu için, burada özel olarak zikredilmişlerdir. Güzel asıl atlar, develer, sığırlar ve davarlardan binek, yiyecek ve süs için olanlar; ekilen ve dikilen şeyler. İnsanlar besinlerini bunlardan elde ettikleri için, bunlar da sevilen şeylerdendir. Bütün bu arzulanan şeyler, dünya hayatının çiçeği, fâni ve zail olan süsüdür. Hâlbuki Allah katında, varılacak güzel yer ve sevap vardır.⁸²⁸

Âyette, insanlar için câzip kılınan dünyevî haz ve nimetlerin belli başlıları her biri geniş kapsama sahip olan şu altı maddede özetlemek mümkündür:

1. Karşı cinse duyulan ilgi,⁸²⁹
2. Soyunun devam etmesi arzusu,
3. Sermaye sahibi olma isteği,
4. Kendi dışındaki varlıklara hükmetme, beğeni kazanma (makam, mevki ve şöhret sahibi olma) ve hoşça vakit geçirmenin verdiği zevk,
5. Hayvanı besinler ve hayvanlardan elde edilen ürünler,
6. Bitkisel besinler ve bitkilerden elde edilen ürünler.

⁸²⁷ Ebu Hayyan, II, 415; Sabuni, *Daru'l Kur'âni'l Kerim*, Beyrut 1981, I, 189

⁸²⁸ Es-Sabuni, I, 190

⁸²⁹ Allah insanlardan nesil üretmek ve bu nesli erkek ile kadın arasından yaratmayı murat ettiği için, erkeklere kadınlara olan meyli daha güçlü yaratmıştır. Çünkü çocuğun yaratılış mahalli kadındır. Kadının 8-9 ay gibi bir süre içerisinde çekeceği sıkıntı, onun bu meylini zayıflatır. Erkek ise, bir araya gelmekten başka çocuğun yaratılmasında herhangi bir katkısı olmadığı için ona verilen duygu tamamen canlıdır. (İbn Aşur, III, 180, Kur'ân Yolu, I, 372-374)

Esasen bunlar toplumlara, zamana ve mekâna göre fazla değişkenlik taşımayan, insanın doğasına yerleştirilmiş arzulardır. Âyette “*erkekler için süslü gösterildi*” değil, “*insanlar için süslü gösterildi*” / *رُيِّنَ لِلنَّاسِ* denmiş olması da bunu teyit etmektedir.⁸³⁰

Bu nefsanî arzuları ya Allah bir sınama/imtihan olarak çekici kılmış/süslemiştir. Veya şeytan kendisi bunları çekici göstermiştir.⁸³¹ Baydavi’ye göre, Allahu Teâlânın âyette zikredilen şeyleri süslü kılması, imtihan içindir. Veya Allah’ın razı olduğu şekilde kullanıldığında, bunların ahiret saadetine vesile olmasındandır. Veya bunların süslü kınması, yaşamak ve neslin devamı bunlarla olmasındandır.⁸³²

Âyetin analizinden şu neticeler çıkarabilir: Âyetle sayılan dünyevî nimetlerin insan için çekici kınması bu eğilimlerin insanın tabiatına yerleştirildiği anlamına gelir. Dünyevî nimetlere duyulan sevgi doğuştan gelmektedir. Tabiattan kaynaklanan bu eğilimlerin disipline edilmemesi şehvetin sevgiye hâkim olması, zamanla tutkuya dönüşür ve insanın hayatının biricik gâyesi haline gelir. İşte *رُيِّنَ لِلنَّاسِ /insanlar için süslü gösterildi*” ifadesi ile bu eğilimlerin insanın tabiatına yerleştirildiğine işaret edilmiştir.⁸³³

İnsanoğlu nefsinin ve neslini devam ettirebilmek için âyette zikredilen bu nimetlerden belli ölçüde istifade etmek zorundadır. Ancak insan bunlara kul köle olmamalıdır.⁸³⁴

Yaratılış itibariyle insana; kadın, çocuk, mal, mülk, süslü ve çekici gösterilmiştir. Binaenaleyh bu çekicilik, insanoğlunu, bunları elde etmek için çalışıp çabalamaya zorlamaktadır, Yoksa insanı evinden, barkından koparıp gurbet ellere sevk eden ve hatta çok zor şartlar altında yabancı diyarlarda çalıştıran bu duygu ve hislerden başka ne olabilir? Kaldı ki, insanın dünyada belirli bir noktaya ulaşip orada durmasını engelleyen dini bir müeyyide de bulunmamaktadır, Aksine dinimiz, “*insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.*”⁸³⁵ ve “*iki günü eşit olan zarardadır,*”⁸³⁶ şeklinde prensipler de koyarak, insanı daha çok çalışmaya teşvik etmektedir. Demek ki,

⁸³⁰ İbn Âşûr, III, 180-181; Kur’ân Yolu, I, 514

⁸³¹ El-Mahalli es-Suyuti, *Tefsirü’l Celaleyn*, Dar-u İbn Kesir, Dimaşk, Beyrut s.51

⁸³² Baydavi, *Dar-u İhya-i Turasi’l Arabî*, Beyrut tsz. II, 8

⁸³³ Bayraklı, III, 519-520

⁸³⁴ *Kur’ân-ı Kerim ve Açılmalı Meal*, TDV, 50

⁸³⁵ Necm, 53 /39.

⁸³⁶ İsmail b. Muhammed el-Aclüni. *Keşfu’l Hafa*, Beyrut 1985, s. 127

insanoğlunun bu çaba ve gayretlerini, istek ve arzulannı, İslâm'ın çizmiş olduğu hudutlar ve meşru gâyeler belirlemeli ve kontrol altına almalıdır.⁸³⁷

Âyetin sonundaki *وَإِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبِ* / “*asıl varılacak güzel yer ise, ancak Allah katındadır.*” ifadesi, dünyalığın azlığını vurgulamak, onun önemsizliğini belirtmek, buna karşılık âhirette yüce Allah'a güzel bir şekilde dönmeye teşvik etmek anlamındadır.⁸³⁸

Âyette sıralanan dünyevî zinetler, dünya hayatının fâni geçim vasıtalarıdır insana süslü gösterilen bu arzular, dünya hayatında insanı bir nebze tatmin eder. Ahirettekilere oranla çok sınırlıdır. Âyette zikri geçen şehavatın nefsin arzuladığı fakat bunlarla tatmin olmadığı arzular olarak da düşünebiliriz. Bu yüzden Allah katındaki nimetleri düşünmenin daha akılcıca olacağı vurgusu yapılmıştır.

Kıyame süresinin başında, Allah'ın kıyamete yemin ettikten hemen sonra terakkiyi arzu eden nefs-i levvameye yemin etmesi⁸³⁹ gösteriyorki, nefislerdeki terakki sevgisi ve bu dünya hayatında mahdut bir sınırdan durmama arzusu, insanın rağbet edeceği şeylere kavuşacağı başka bir hayatın varlığına delalet eder.⁸⁴⁰

Allah (cc), dünyevî tutkuların sıralandığı âyetten hemen sonra, bu geçici dünya lezzetlerine karşılık ahirette kalıcı ve daha iyi olanların verileceğini beyan buyurur:

“*De ki: “Size bunlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Muttaki olanlar için, Rab'leri katında altlarından ırmaklar akan içlerinde ebedî kalacakları cennetler, tertemiz zevceler ve Allah'dan da bir hoşnutluk vardır. Allah, kullarını hakkıyla görücüdür.*”⁸⁴¹

Müfessir Râzi, ahiret nimetlerinin dünya nimetlerinden neden daha hayırlı olduğunu da belirtir:

“Çünkü dünya nimetlerine sıkıntılar bulaşmıştır. Hâlbuki âhiret nimetleri bu tür sıkıntılardan tamamıyla uzaktır. Yine dünya nimetleri geçici, âhiret nimetleri ise ebedî

⁸³⁷ Ahmet Çelik, “Kur’ân’a Göre Ahiret İnancının Bireysel ve Toplumsal Yönü”, *Atâüni Dergisi*, S.16 (2001) s.183

⁸³⁸ Kurtubi, IV, 134

⁸³⁹ Bkz. Kıyame, 75/1-2

⁸⁴⁰ Güllüce, s. 290

⁸⁴¹ Âl-i İmrân, 2/15

ve kalıcıdır.”⁸⁴² İnsanlar geçici dünya nimetlerine gönül bağlayarak âhireti unutmamaları gerekir. Âyette geçen dünya zîynetleri, şâyet insanlara Allah'ı ve âhireti unutturmaz, şehevî arzulara daldırmaz, Allah'a isyan ettirmez de, sahibini şükre yöneltir ve insandaki Allah sevgisini artırır, o zaman fitne olmaktan çıkar, sahibi için rahmet olur. Bunlar sahibine Allah'ı unuttuğu zaman fitne ve felâket olur.⁸⁴³

Âyette, dünya hayatının geçici zinetleri ile ahiretteki kalıcı zinetler karşılaştırılmış, Allah katındaki nimetlerin daha güzel ve daha kalıcı olduğu vurgulanmıştır. İnsanın yaratılış ve yeryüzüne gönderiliş gâyesi ile yeryüzündeki zinetlerin amacı imtihan olduğu için,⁸⁴⁴ sözkonusu zinetlerden ne ölçüde istifade edeceği onun insiyatiline bırakılmıştır. Dolayısıyla âyette bir hakikatın altı çizilmiştir. O hakikat de, dünya hayatının geçici zinetlerine aldanılmamasıdır. Nitekim âyetlerde bu uyarının sıkça yapıldığı görülür:

فَلَا تَغُرَّتْكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّتْكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ

“...Sakin dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı şeytan da, Allah hakkında sizi aldatmasın.”⁸⁴⁵

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

“...Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey değildir.”⁸⁴⁶

3.7. TEZYİN VE İMTİHAN

Buraya kadar üzerinde durduğumuz âyetlerin ortak yönü, insanoğlunun dünya hayatında tezyînle imtihan edilmesidir. Türlü zîynetlerle süslenmiş bir dünyada yaşıyor olmamız bir sınamadır. Mülk Süresinin ilk âyetlerine baktığımızda, imtihan-tezyîn ilişkisini görüyoruz. Söz konusu âyetlerde Allah (cc) şöyle buyurur:

“Mutlak hükümranlık elinde olan Allah aşkındır, cömerttir ve O'nun her şeye gücü yeter. Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu deneyerek göstermek için ölümü ve hayati yaratan O'dur. O, güçlüdür, çok bağışlayandır. Yedi göğü birbiriyle tam bir

⁸⁴² Râzi, 6/197-199.

⁸⁴³ Semerkandi, Daru'l Fikr, Beyrut 1997

⁸⁴⁴ Kehf, 18/7

⁸⁴⁵ Lokman, 31/33

⁸⁴⁶ Hadid, 57/20

uygunluk içinde yaratan O'dur. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak; (kusur arayan) göz aradığını bulamadan bitkin olarak sana dönecektir. Gerçek şu ki biz yakın göğü kandillerle süsledik. Ayrıca bunlarla şeytanların taşlanmasını sağladık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık."⁸⁴⁷

Âyetlerde, önce, hayatın varoluş gâyesi olan kimin daha güzel amel işleyeceğine vurgu yapılmış, daha sonra da, insanın imtihan sahası olan dünyanın ve bu dünya semasının nasıl müzeyyen ve kusursuz bir şekilde yaratıldığına dikkat çekilmiştir.

Tezyîn-imtihan ilişkisini ortaya koyan bir başka âyet, Kehf Suresindeki şu âyettir:

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

*"Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi, dünyanın kendine mahsus bir zinet yaptık."*⁸⁴⁸

Âyetteki zîynet ile ilgili farklı görüşler varsa da, buyruğun umum ifade ettiği ve yeryüzünde bulunan her bir şeyin yaratılması, sanatı ve muhkem kılınışı açısından bir süs özelliğini taşıdığı görüşü daha uygundur. Âyeti, Hz. Peygamber (sav)'i teselli eden önceki âyetle bağlantılı olarak da mana verebiliriz. Yani, ey Muhammed, dünya ve dünyada yaşayanlar sebebiyle üzülp kederlenme! Çünkü Bizler bunları, dünyada yaşayanlar için bir imtihan ve bir sınama sebebi kıldık. Onlardan kimisi iyice düşünür ve iman eder, kimisi inkâr eder.⁸⁴⁹

Hz. Peygamber (sav)'in şu hadisleri bu âyetin tefsiri kabilindedir:

*"Şüphesiz ki, dünya yeşildir, tatlıdır. Allah da sizi orada halifeler yapmıştır, sizin nasıl amelde bulunacağınıza bakmaktadır."*⁸⁵⁰

"Sizin için en çok korktuğum şey, Allah'ın size karşı çıkartacağı dünya hayatının süsüdür." (Bir adam); *Dünya hayatının süsü nedir? diye sordu, O: "Yeryüzünün bereketleridir," diye buyurdu.*⁸⁵¹

⁸⁴⁷ Mülk, 67/1-5

⁸⁴⁸ Kehf, 18/7

⁸⁴⁹ Kurtubi, X, 534-535

⁸⁵⁰ Müslim, *Zikr*, 99; Tirmizi, *Fiten* 26; İbn, Mâce, *Fiten* 19; Müsned, III, 19, 61,

⁸⁵¹ Müslim, *Zekât* 123. Ayrıca bk. Buhârî, *Zekât* 47, *Rikak* 7; Müslim, *Zekât* 121. 122: Nesaî, *Zekât* 81; 76 Mace, *Fiten* 18; Müsned, II, 7, 21, 91.

Dünya, lezzeti itibariyle insanın hoşuna gider. Görünüşü itibari ile de beğenilir bir durumdadır. Görünüşü, insanın hoşuna giden, lezzet ve tadı güzel olan meyveler buna örnektir. Allah bunlarla, hangilerinin daha güzel amelde bulunacağını ortaya çıkarmak için kullarını imtihan etmektedir, ‘*Daha güzel amelde bulunmak*’ tan kasıt ise, dünyalığa karşı kimin daha zahid ve dünyalığı kimin daha çok terk edeceğinin ortaya çıkarılması demektir. Kulların, Allah'ın süslü gösterdiği bu hususlarda, Allah'ın masiyetinden uzak durmaları ise, ancak Allah'ın bu konuda kendilerine yardımcı olması ile mümkündür.⁸⁵² Bundan dolayı Hz. Ömer, Buhârî'nin naklettiğine göre şöyle dermiş: “*Allah'im! Bizler, Senin bize süslü ve güzel gösterdiğin şeylerle sevinmekten başkasını yapamayız. Allah'im! Ben Senden, bunu hakettiği şekilde intak etme inkânını bahşetmeni diliyorum.*”⁸⁵³ Bundan dolayı kul, Allah'ın lutuf ve ikramıyla karşılaştığında şükretmeyi, nimet verenin ve tüm güzelliklerin kaynağının Allah olduğunu bilmelidir.

Allah Teâlâ, kimlerin daha iyi davranışlarda bulunacağını denemek için bunca güzel nimetleri; malı, mülkü, evlât ve serveti, dünyanın bir süsü olarak yaratıp dünyayı çekici kılmıştır. Bunun yanında insanları da irade sahibi, iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edip ve yaptıklarından sorumlu olacak özellikte yaratmıştır. Böyle olmasaydı denemenin bir anlamı kalmazdı. Fakat Allah bu nimetlerin geçici olduğunu, yeryüzündeki güzellikleri bir gün çerçöp haline getirip yok edeceğini, dünyayı insansız, hayvansız, ağaçsız, bitkisiz ve kupkuru bir çöl haline getireceğini bildirmekte ve dünya nimetlerine bağlanmanın doğru olmadığına dikkat çekerek insanları uyarmaktadır.⁸⁵⁴ Dünya hayatının geçici süs ve güzellikleri, insanı kulluktan, zikirten, tefekkürden alıkoymaz. Gâflete, vurdum duymazlığa ve ataletе düşürür.

Onun için güzel amel, o fâni (geçici) süslere kapılmak değil, onun sonsuza dek kalıcı olan yaratıcısına hizmet etmektir. Şu halde o yok olacak süs ve zinetlere esef ile üzülmemeli, vakit geçirmemeli ve bu imtihan meydanında en güzel amel için çalışmalıdır.⁸⁵⁵

Dünya hayatının bütün safhaları, *sünnetullah* gereği birer imtihan olarak beşerin önüne konulmuştur. İnsanın aralıksız süren ihtiyaçları, dünya nimetlerinin bol çeşitleri, çekicilikleri ve ölümden korkup birtakım çarelerin araştırılması, insanı çetin bir

⁸⁵² Kurtubi, XIII, 208

⁸⁵³ Buhârî, *Rikak*, 11

⁸⁵⁴ Merağî, Mısır, 1946, XV, 116-117; Kur'ân Yolu, III, 463.

⁸⁵⁵ Yazır, V, 168

mücadelenin içine atmakta ve ciddi bir sınavdan geçirmektedir. Bu mücadele ve sınavın hikmetini anlayıp kendini ona göre düzene sokanlar ilâhî iltifata mazhar kılınmakta, idrâk etmeyip hayat dizginini nefis ve iblîsin eline teslim edenler ise, o iltifattan kendilerini mahrum etmektedirler.⁸⁵⁶

Allah, denemenin bir gereği olarak, insanın üzerinde yaşadığı dünyayı süslerle birlikte yaratmıştır. Bu süs ve güzellikler geçici olup insanı aldatmamalıdır. Dünyadaki zîynetler ilk bakışta insana câzip ve güzel görünebilir. İnsan bu güzelliklerin Allah tarafından kendisine verilmiş birer nimet olduklarını bilmesi gerekir. İnsanın asıl gâyesi bu nimetleri veren Rabbine şükretmesidir. Kulluk görevini en iyi şekilde yerine getirerek en güzel davranışlarda bulunmasıdır.

Allah'ın (c.c.) insanlara verdiği hem iyilikler, hem de kötülükler birer deneme aracıdır.⁸⁵⁷ İnsan ni'metlere karşı şükürle; zorluk, darlık ve belâlara karşı sabırla denenir. Rabbimizin dünya ni'metlerini ve dünyaya ait bütün göz kamaştırıcı güzellikleri insanların hizmetine sunması, bir deneme sebebidir. Ancak inanan kişi bu geçici güzelliklere ve zenginliklere aldanmamalı. Çünkü Allah'ın katında olan güzellikler, ya da iman edip salih amel işleyen kulları için hazırladıkları, daha çok ve daha kalıcıdır.⁸⁵⁸

Daha önce üzerinde durulan, *“Sakın kendilerini sınamak için onların bir kesimini yararlandırdığımız dünya hayatının çekiciliğine göz dikme! Rabbinin sana verdiği nimetler daha hayırlı ve daha kalıcıdır”*⁸⁵⁹ âyetinde, bazı müminlerin Allah'ın birliğini inkâr edenlerin câzip yaşantısına özenmiş olabilecekleri ihtimalini hatıra getirmektedir. Bu ve benzeri birçok âyette belirtildiği üzere, dünya hayatındaki refah düzeyi ebedî mutluluğun ve hele Allah'ın hoşnutluğunun göstergesi değildir; bu hayat bir sınavdan ibarettir.⁸⁶⁰

Burada önemli bir hususun altını çizmek istiyoruz. Dünya hayatının geçici güzellikleri ile imtihanın, zorluk derecesi daha fazladır. Şeytanın insanı yoldan çıkarmak için tezyîne başvurması düşündürücüdür. Çünkü tezyîn fazla çaba gerektirmeyen batılı hak, haramı helal, çirkini güzel şekilde göstermekten ibarettir.

⁸⁵⁶ Yıldırım, XII, 3611-3612.

⁸⁵⁷ Enbiyâ, 21/35

⁸⁵⁸ Kalkan, *İmtihan md.* İsam Kütüphanesi,

⁸⁵⁹ Kehf, 18/28

⁸⁶⁰ Merağî, XV, 118; Kur'ân Yolu, III, 560-562.

Dünyevîleşmenin en önemli sebeplerinden biri tezyîndir. Her türlü haram ve günahın işlendiği bir dünyada yaşıyoruz. Yaşadığımız zaman ve ortam itibarıyla, dünyevî zîynetler, eskiye oranla artmıştır. Teknolojik gelişmeler, hayatı kolaylaştıran unsurlar olmaktan çıkıp, insanlığı tehdit eden bir hal almıştır. Haramlar ve kötü ameller imtihanındaki insanoğluna süslü bir şekilde sunulmaktadır. Seküler anlayışın ürünü olan bütün bu zîynetler şeytanın işini kolaylaştırmıştır.

Modern düşünceyle beraber, insanın dinle kutsallarla bağı zayıflamıştır. İnsanın daha rahat bir yaşam için teknolojiyi geliştirmesi, geliştirdiği bu teknolojiyle muthiş bir kibre kapılmasının ifadesi olan modernite, hayatı yataylaştırmakta, dünyevîleştirmekte, kurutup içini boşaltarak, dikey uhrevî boyuttan, yani vahiyden ve hikmetten koparmaktadır.⁸⁶¹

Dünyevîleşme, başta İsrâiloğulları olmak üzere geçmiş ümmetlerden bazılarının helakine sebep oldu. Kur'ân'ın haber verdiği göre, Yahudilerin dünyevîleşme sevdası, onları sadece *yoksulluğa* ve *alçaklığa* mahkûm etti. İsrâiloğullarının, taklît ettikleri putperest kavmin totemi olan ineği altın ve gümüşten yapmaları, aslında onların altına ve gümüşe tapmaları anlamına geliyordu. Aynı zamanda bu heykel, çağının şartlarında bir teknoloji hârikasıydı. Sâmirî, onu Mısırlılardan alınan mücevherlerle yapmıştı. Dünyevîleşen İsrâiloğulları, bu zaafalarında öylesine ileri gittiler ki, Allah'a bile hile yapmaya kalktılar. Kendilerinin istedikleri ibâdet için tahsis edilen Cumartesi yasağını çiğnediler. Hesapta uyanıklık yaparak Cuma akşamından ağlarını denize atıyorlar, Cumartesi akşamı toplayarak güya yasağa uymuş oluyorlardı. Tabii Allah da onların hilelerini boşa çıkarmıştı. Onların bu tavrı, tarihte ve günümüzde “kitabına uydurularak” yapılanları hatırlatıyor.

İşte, tarih boyunca hayatını dünyevîleştiren kişi ve toplumlar, avuçlarındaki dünyayı elde etmek için âhiretlerini fedâ etmekten çekinmemektedirler.⁸⁶²

Dünyevî belâların ve uhrevî cezaların sebebi, dünya-âhiret dengesini kuramamak, dünyayı âhiret için yaşayamamak ve dünyaya aşırı rağbetten kaynaklanır. Dünya âhiretten yana güzel amellerin yetiştirileceği yerdir. Ahiret bu amellerin devşirilip harman edileceği alandır. O bakımdan âhiret ya bütünüyle saadet, ya da azap olabilir.

⁸⁶¹Tuncay İmamoğlu, *Din ve Modern Düşünce Üzerine*, Muhafazakâr Düşünce, 2011, VI(27), 153-166

⁸⁶²Kalkan, *dünyevîleşme* md. İSAM Kütüphanesi, cilt ve sayfa numaralandırılmamış.

Öyle ki, her kişi saadet ve azabı dünyada yetiştirip yüklenir ve ölünce de beraberinde âhirete taşıyıp götürür. O halde en önemli mesele, dünya hayatında, “*kimin daha güzel ve yararlı amelde bulunması,*”⁸⁶³ şeytan ve nefsin tezyîn tuzaklarına karşı insanın dikkatli olmasıdır. Kötü amellerini güzel görenler gurûra, kibre ve gâflete dalanlardır. Çünkü insan Allah’ı unuttuğu an, günahlar devreye girmeye başlar. Günahkârlığın cazibesi karşısında dindarlığın tutunabilirliği meşakkatlidir. Günahlarla mücadele, azim ve kararlığı gerektirir.

⁸⁶³ Mülk, 67/2; Yıldırım, VII, 3612-3613.

SONUÇ

Kötü amellerin tezyîni, Kur'ân'ın üzerinde önemle durduğu bir konudur. Bu konuyu, yaşadığımız zaman ve bulunduğumuz ortam açısından değerlendirdiğimizde, daha da önem arz etmektedir.

Dünyevî ziynetler, insanı yaratılış gâyesinden uzaklaştıran ve onu dünyaya bağımlı hale getiren en muhim sebeplerdendir. Hz. Peygamberi endişeye sevk eden hususlardan bir tanesi, dünya zîynetlerinin ümmetine açılması idi.

Bugün, dünyanın geçici güzelliklerine kanarak ölümü ve ölüm ötesi hayatı fazla düşünemeyen, Allah'a kulluk vazifesini ihmal edip yaratılış amacından uzaklaşan, günah ve haramların süslediği bir dünyevî yaşantıyı tercih eden insanları ve toplumları görüyoruz. Bu durumun en önemli sebebi *tezyîn* (kötü amellerin câzipliği)dir. Kur'ân'ın muhtelif âyetlerinde bu konuya dikkatimizi çeken uyarılar bulunmaktadır.

Allah, yeryüzünü ve gökyüzünü türlü güzelliklerle donatmıştır. İnsanı da, ayrı bir güzellikte yaratarak maddi ve manevi zîynetlerle süslemiştir. Onu hem güzelliklerle donatılmış bir dünyaya göndermiş hem de ona ruh, akıl ve kalp gibi eşsiz nimetleri bahş etmiştir. Böylece ona, düşünebilen, yaratılış gâyesine uygun hareket edebilen bir ortamda hayatını sürdürmesini sağlamıştır. Bununla beraber Allah, insanın başıboş bırakılmadığını beyan etmiş, (Kıyame, 75/36) aldatıcı şeytanın ve kötülüğü emreden nefsin tuzaklarına karşı onu uyarmıştır.(Yusûf, 12/53)

Dünyadaki yaratılış gâyesi Allah'a kulluk olan insanın asıl görevi, şeytan ve nefis gibi kötü güçlerle mücadele etmektir. İnsanın bu şer güçlere gönlünü ve benliğini kaptırması düşündürücüdür. Hayatın anlamını, yaratılış gâyesini düşünen insan, dünyadaki yaşantısına çekidüzen veren, dünyevî süslerin ve fâni güzelliklerin bu dünya hayatında bir sınama olduğunu bilendir.

Üzerinde durduğumuz âyetler gösterdi ki; Allah, geçici dünyevî güzellikleri insan için bir imtihan vesilesi kılmış, ebedi güzelliklerin, sonsuz nimetlerin ancak ahiret yurdunda elde edilebileceğini bildirmiştir. O son peygamberine “*genişliği gökler ve yer kadar olan*” (Âl-i İmrân, 3/133) “*Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hayal bile edemeyeceği*” (Buhari, *Tefsir*, 32/1), cennet yurdundaki

güzellikleri tavsif etmiştir. Ancak Allah katındaki sonsuz nimetleri elde etmenin yolu, insanın sınırlı dünya hayatındaki yaşantısına bağlı olduğu vurgulanmıştır.

Araştırma neticesinde tezyînle ilgili tespit ettiğimiz bazı önemli hususları şöyle zikredebiliriz:

1. Tezyînin gâyesi imtihandır. Dünya hayatı, zîynetlerle bezenmiş ve şehevî arzularla çekici kılınmıştır. Âlemdeki tezyînin ve dünya hayatındaki her türlü güzelliklerin gâyesi imtihandır. (bkz. Kehf, 18/7) İnsan bela ve musibetlerle imtihana tabi tutulduğu gibi, sıhhat âfiyet ve bollukla da sınanır. Yapıp ettiklerimizle, söz, fiil ve davranışlarımızla, maddî – manevî bütün sahip olduklarımızla denenmekteyiz. İnsanın varoluş gâyesi bu hayat sınavından başarıyla çıkabilmektir.

2. Tezyîn, şeytanın en etkili tuzağı ve insanı yoldan çıkarma yöntemidir. Şeytan tezyîni, insanı yoldan çıkarmak için çok etkili bir yöntem olarak kullanır. İnsanı, kulluktan alıkoyan, yaratılış gâyesine aykırı davranmaya götüren her inanç ve amel, şeytani tezyînin bir parçasıdır. Çünkü şeytan günah, kötülük ve çirkinlikleri câzip göstererek kişiyi hidâyetten saptırır. Şeytan insandaki ebedilik duygusunu istismar edip dünya hayatının zîynetlerini kalıcıymış gibi göstererek aldatmaya çalışır.

Şeytan tezyîni, özellikle de dünya hayatının zîynetlerini (kadın, mal, mülk para, makam, mevki, güzellik ve esnlik gibi her türlü nimet) insanoğlundan intikam alma aracı olarak kullanır. Çünkü onun “*yeryüzünde onlara, (sana başkaldırmayı ve dünya tutkularını) süsleyip çekici göstereceğim.*” (Hicr, 39) ahdinin arkasında bu intikam hırsı vardır. Böylece vasıta olarak kullanılması gereken bu zîynetler, şeytanın ve nefsin etki alanında dünyevî gâyelere dönüşecektir. Bu da, insanın yaratılış ve dünya hayatının varoluş gâyesine aykırıdır.

Allah’tan başkasına inanıp kulluk edenler, örf adet gelenek ve göreneklere körü körüne bağlı kalanlar, mal-mülk, mevki-makam, şan-şöhret, soy-sop, para- pul ve kadın gibi, dünyanın geçici zîynetlerine gönül verip Allah katındaki ebedi güzellikleri hesaba katmayanlar, dünya hayatının cazibesine ve şeytanın süslü telkinlerine kananlardır. Zira kötü fikir ve düşüncelerin, sapık ideolojilerin, şeytani vesvese ve telkinlerin ana malzemesi tezyîndir. Hak yolun üzerinde oturan şeytan, istifini bozmadan elindeki tezyîn kumandasıyla âdemoğlundan intikamını almaktadır.

3. *Tezyîn, sekülerleşmenin (dünyevîleşmenin) temel sebeplerindendir.* Her türlü haram ve günahın işlendiği bir dünyada yaşıyoruz. Yaşadığımız zaman ve ortam itibariyle dünyevî zîynetler, eskiye oranla çoğalmıştır. Teknolojik gelişmeler, hayatı kolaylaştıran unsurlar olmaktan çıkıp, insanlığı tehdit eden bir hal almıştır. Haramlar ve kötü ameller imtihandaki insanoğluna süslü bir şekilde sunulmaktadır. Seküler anlayışın ürünü olan bütün bu zîynetler şeytanın işini kolaylaştırmıştır.

Dinin itibarsızlaştırılıp ayrıştırıcı bir güç olarak sunulması, İslâm âleminde cereyan eden her türlü şiddetin ve terörün nedeni olarak, dinin ve dinin bağrından çıkmış mezheplerin gösterilmesi, vahyin ışığından mahrum, karanlık dünyaların ürünü olan düşüncelerin kitlelere câzip gelecek şekilde sunulması, seküler dünyanın dayattığı bir fikr-i tezyîndir.

4. *Dünyevî zîynetler amaç değil, araç olarak görülmelidir.* Dünyevî zîynetlerin gâyesi, dünya hayatının idâmesidir. Dünya hayatında, tutku derecesindeki birçok istek ve arzu (kadın, çocuk, mal-mülk, makam-mevki vs.) insana süslü gösterilmiştir. Bunlar dünya hayatı için gerekli olup bunların uhrevî gâyelerin önüne geçirilmemesi gerektiği bildirilmiştir. (bkz Âl-i İmran, 3/14-15) Kul, dünya nimetlerinden yararlanırken mü'min olma şuuruyla hareket etmelidir.

5-*Tezyîn, ahirete imanı zayıflatır.* Kur'ânda tezyîn kimi zaman, ahirete inanmamanın bir sebebi olarak takdim edilir. (Bkz. Bakara, 2/212; Neml, 27/4) Bu da, insanı sorumluluk bilincinden uzaklaştırır. Bu durum insanı küfre, kibre, gâflete ve ahirete inananlarla alay etmeye götürür. Dünyevî zîynetler, insanı sonsuz uhrevî güzellikleri tefekkür etmekten alıkoyar.

Ahireti inkâr edenler, her şeyi dünya hayatından ibaret sanırlar. Gelen gider, giden gelmez anlayışıyla hareket ederler. Güç ve çıkarlarını her şeyin üstünde tutarlar. Ahirete inanmaya davet eden peygamber ve rehberlerle mücadele ederler. Çünkü onlara verilen dünyevî zîynetler gözlerini kamaştırmış, içinde buldukları konum, onları kibre götürmüş, inkâra düşürmüştür. Ölümünden sonraki hayata hep karamsar baktıkları için, inanmayanların tek tesellisi bu dünya hayatının geçici süs ve güzellikleridir.

6. *Kötü çevrenin şekillenmesinde tezyînin etkisi vardır.* Kötü çevre, kötü arkadaşlıklar ve dostluklar, kötü amellerin tezyîninde önemli rol oynarlar. İyi arkadaşlar, Allah'ı, ölümü ve ahireti hatırlatırlar. Kötü arkadaşlar ise, günah ve nefsanî

arzuları câzip gösterirler. İnsanı, inanç ve kulluktan alıkoyan sebeplerin başında kötü çevre ve arkadaşlıklar gelir. Yanlış fikir ve ideolojiler hep bu çevrelerden edinilir. Kur'an, kötü çevre ve dostların süslü telkinleri konusunda uyarmaktadır. (Bkz. Fussilet, 41/25)

7. *Kötüyü iyi, çirkini güzel, batılı hak, gibi telakki etmek tezyînin bir sonucudur.* Amellerin tezyîni, hem hayır hem şerde olur. Çirkini güzel görmek, kötüyü iyi göstermek, dalaleti hidâyet, zülmü adalet, haramı helal, helâlî haram olarak sunmak şeytanî tezyînin sonucudur. Allah Teâlâ kâinata hak ile bâtılı, hakikat ile sûreti, içerik ile imajı çarpıştırıyor. Gerçek olandan sanal olana kayma eğilimi insanda var. Çünkü sanalın da bir zevki, imajın da bir lezzeti var. Günümüzde hakikatten ziyade surat, gösteriş, reklam ve imaj ön plandadır. Dolayısıyla, Kur'an'da kötü amellerin süslü gösterilmesinin sıkça zikredilmesi boşuna değildir.

8. *Tezyîn, insanı gâflete düşüren sebeplerdendir.* Dünya hayatının zîynetleri, insanı dünyaya bağımlı hale getirir. *Tul-i emel* (hiç ölmeyecekmiş gibi bir plan içerisinde olmak) onu mağrur eder. Hırs, kibir, açgözlülük, tama gibi duygular onu perişan eder. Dünya süsleriyle iştiğal, kişiyi ibadetten ve ibadetin vereceği hazdan mahrum bırakır. Şeytan kötü amelleri süslü göstererek Allah'ı ve ölümü unutturmaya çalışır. En büyük gâflet, insanın yaptığı kötü amellerini güzel görmesi ve yaratılış gâyesine aykırı hareket etmesidir.

9. *Tezyîn ve dünyevî zîynetler, kalbin katılaşmasına ve günahlarla kararmasına sebeptir.* Tefekkür etmek, kâinata ibret nazarıyla bakmak, devamlı Allah'ı anmak, kalbi tatmin eder, yumuşatır. Tefekkür ve tezekkür (Allah'ı düşünme ve zikretme) sayesinde kalb nurlanır, şeytanın şüphe ve vesveselerinden korunmuş olur. Dünyaya aşırı rağbet, ibadetlerden zevk almamak, kötü amelleri güzel görmek kalbin günahlarla kararmasının belirtileridir. Kalp katılaşmış mı insan, Allah'a karşı kulluk vazifesini aksatır. Uyarı ve nasihatlerle kalbin yumuşaması güç olur.

10. *Bu konu din eğitimi, öğretimi ve dini yaşam tarzına etkisi yönüyle de doğrudan alakalıdır.* Eğitimciler programları yaparken günahların süsüne alternatif ibadetlerin de, bir lezzeti, bir süsü olduğunu dile getirmelidirler. Günahların yanı sıra ibadetlerde de bir çekicilik olduğunu belirtmelidirler. Programlar, tezyîn âyetleri göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.

Dindarlığın şartlarından birisi de günahlardan kaçınmaktır. Takva, çekiciliğine rağmen haramlardan sakınmaktır. Allah, günahlara cazibe koymuştur. Cazibe olmasaydı günden sakınmanın da bir değeri olmayacaktı. Allah takvayı, değer kazanma vesilesi olarak, şahsiyetli insanların önüne bir hedef olarak koymuştur. Dindarlığın sürdürülebilmesi için günah zevklerinin yerine ikame edilebilecek ibadet zevklerine/lezzetlerine ihtiyaç vardır. Namaz, zikir ve Kur'ân okumak gibi. Bu durum, gözetilmeden, din eğitimi ile hedeflenen dindarlık sürdürülmeyebilir. Günahkârlığın cazibesi karşısında dindarlığın tutunabilirliği sürdürülebilirliği meşakkatlidir. Günahlarla mücadele, azim ve kararlığı gerektirir. Çünkü insanın fitratında lezzet alma duygusu vardır. Günden lezzet alma yerine, ibadetten duadan lezzet alma gibi alternatif amellere ihtiyaç vardır.

Din eğitimi, insana iyi amelleri güzel, kötü amelleri de çirkin görme yeteneğini kazandırmalıdır. Din eğitimi bu yeteneği kazandıramıyorsa insan, göze hoş, nefse çekici gelen dünya zîynetlerine eğilim göstermesi kaçınılmaz olur. Bu da dinin gönderiliş amacına aykırıdır.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed, *Tefsiru'l Menar (Menar Tefsiri)*, I-XII. Telif: Seyyid Muhammed Rıza, Daru'l Menar, Kahire 1947.
- Abdülbâkî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l Müfehres Li Ayâti'l Kur'âni'l Hakîm*, el-Mektebetü'l- İslâmiyye, İstanbul 1982.
- Abdelhaleem, Muhammed, *Kur'an'da Ahiret - Dünya ve Dünya Hayatı*, (Çev. Şehmus Demir), *EKEV Akademi Dergisi*, 1998, I(3).
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî, *Keşfü'l Hafâ*, I-II, Mektebetü İlmî'l-Hadîs, Dimeşk, 2001
- Akın, Banu Ayten, *İslâmiyet'in Yarattığı Dünyada Sanatın Yeri*, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunigsed/article/view/1025002190/0>
- Alpat, Sabiha Ateş, *Modernizmin Kurbanları*, Beka Yayınları. İstanbul 2012
- Alûsi, Şihabuddin Mahmud, *Ruhu'l Meani Fi Tefsiri'l Kur'âni'l Azim Ve Seb'il Mesani*, I-XXX, Dar'u İhya-i Turasi'l Arabiyyi, Beyrut trs,
- Anawati, Georges Chehata. *İslâm'da Asli Günah 'Kavramı Var mıdır?* (Çev.: Dr. Sadık Kılıç), *Atauni Dergisi*, Sa.7, 1986
- Ardoğan, Recep, *Kur'ân ve İnsan Psikolojisi*, İlkadım Yayınları, Ankara, 1998.
- Arslan, Gıyasettin, “Kur'ân-ı Kerim'de Tezyînu'l Amel Ya Da Çirkinini Güzel Görmek”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 2009.
- Arıcan, M. Kazım, “Kant'ın Kötülük Anlayışı ve Theodise Eleştirisi”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006.
- Askalani, İbn Hacer, *Münebbihat*, (Çev.: Ali Aslan), Eser Neşriyat, İstanbul 1978
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1997.
- *İslâm Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1981.
- Aydın Hayati, *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2001.
- Aydın Mehmet, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları. İzmir 1987.

- Aydın Mehmet, Dumlu, Ömer, *Ana Konularıyla Kuran*, İlahiyat Önlisans Programı (İÖP)
- Aydın, Mustafa “Dinin Dünyevileşme Sorunu ve Protestanlık”, Bilgi ve Hikmet, 1993/2.
- Ayni, Bedruddin, *Umdetü'l Kârî, Şerh'ü Sahîhi'l Buhârî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2005.
- Beğavî, Muhammed Hüseyin b. Mes'ud, *Meâlimu't Tenzil*, I-VIII, Dâru'l Ma'rife, Beyrut 1987.
- Beydavi, Nasiruddin Abdullah b. Ömer, *Envâru't Tenzil ve Esrâru't Te'vil*, Dar-u İhya-i Turasi'l Arabi, Beyrut tsz.; Terc. Abdulvahap Öztürk, Kahraman Yayınları. İst. 2011; Çağrı Yayınları, İstanbul 1979; Terc. Şadi Eren, Selsebil Yayınları. Tsz
- Bilgiz, Musa, *Kur'an Açısından Vicdan ve Değeri*, Beyan Yayınları, tsz
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ânı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, <http://www.darulkitap.com>
- Bolay, Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.
- Buhari, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981; Beyrut 1314 h.
- Burhan, *Aylık İlim Kültür Dergisi*, Sayı. 33 Haziran, 2008
- Canan, İbrahim, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988.
- Carrel, Alexis, *İnsan Denen Meçhul*, (Çev.: Refik Özdek), Timaş Yayınları, İstanbul 1998
- Cebeci, Lütfullah, *Kur'an'da Şer Problemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1985.
- , *Kur'an-ı Kerime Göre Cin ve Şeytan*, İstişare Yayınları, Konya 1989.
- Cessas, Ebu Bekir, Ahmed b. Ali er- Râzi, *Ahkamü'l Kur'an*, Thk. Muhammed Sadık Kamhavi, *Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi*, Beyrut 1405.

- Cevheri, İsmail b. Hammad, *Es-Sihah fi Luğah*, Thk. Ahmed Abdulğafur Attar, Daru'l İlim lil Melayin, Beyrut 1990.
- Cevheri, Tantavi, *El-Cevahir fi Tefsiri'l Kur'an*, Daru'l Fikr, Mısır tsz.
- Cevziyye, İbn Kayyim, Muhammed b. Ebubekir, *İğaset'u Lehfan min Masayidi Şeytan*, Mektebetu'l Maarif, Riyad 1988
- , *Bedaiu'l Fevaid*, Thk. Ali b. Muhammed b. İmran, Dar-u Alemlil Fevaid, Cidde, tsz.
- , *Şifau'l Alil Fi Mesaili'l Kada Ve'l Kader Ve'l Hikme Ve't- Ta'lil*, Terc. Beşir Eryarsoy, Ümmülkura Yayınevi, 2010
- Cevizci, Ahmet *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, "Dünyevileşme" md. İstanbul 2000.
- Cevzi, Ebu'l Ferec Abdurrahman, *Zemmü'l Heva*, Thk. Halid Abdullatif es-Sab' el İlmiyi, Daru'l Kitabi'l Arabiyyi, Beyrut 1998.
- Cürcanı, Seyyid Şerif *et-Ta'rifat*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1988.
- Çelik, Ahmet, "Kur'an'a Göre Ahiret İnancının Bireysel ve Toplumsal Yönü", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı.16, 2001.
- , *Kur'an Semantiği Üzerine*, Ekev Yayınları, Erzurum 2002.
- Çetin, Abdurrahman, *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982.
- Demir, Şehmus, "Kur'an Bütünlüğü İçinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu", *EKEV Akademi Dergisi*, VI(10), 2002, 145-152.
- Demirci, Muhsin, *Müşkilü'l Kur'an*, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İFAV Yayınları, İstanbul 2009.
- Derveze, İzzet, *et-Tefsiru'l Hadis*, Daru'l Gureba El-İslâmiyyi, Beyrut 2000.
- Dihlevi, Şah Veliyullah, *İslâm Düşünce Rehberi (Hüccetullahi'l Baliğa)*, Terc. Mehmet Erdoğan, Yeni Şafak, İstanbul 2003.
- Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2006,
- Diyanet Aylık Dergi*, Mehmet Görmez, Temmuz, 2014, Sayı. 283

- Dumlu, Ömer, *Kur'ân'da Bazı Kavramlara Bakış*, Anadolu Yay. İzmir 1999.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'âs es-Sicistânî, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebu Davud ve Tercümesi*, İbrahim Kocaşlı, Milli Gazete Yayınları, İstanbul 1983.
- Ebu'l Ğudde, Abdulfettah, *İslâm Âlimlerinin Gözüyle Zamanın Kıymeti*, Rağbet Yayınları. (Çev.: Enbiya Yıldırım), İstanbul 2002.
- Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf, *Bahrul Muhit*, Daru'l Kitab el-İslâmi, Kahire 1992; Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1993
- Ebussuûd, İbn Muhammed el-İmadi el-Hanefî, Şeyhu'l İslâm, *İrşad-ı Akl-i Selim, İlâ Mezâyâyeye el-Kitabi'l Kerim*, I-IX, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1999; Mektebetü Riyad el-Hadisah, Riyad tsz,
- Ebu Zehrâ, Muhammed Ahmed Mustafa, *Zehret'u Tefasir*, Darul Fikr el Arabiyyi, Kahire tsz.
- Eren, Şadi, *Nass'lar Işığında Akıl ve Kalb*, EKEV Akademi Dergisi/Sosyal Bilimler, 1997, Cilt: I, Sayı: 1, s. 205-216
- Ersoy, Mehmed Akif, *Safahat*, Dergâh Ofset, Akit, İstanbul 1998.
- Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı, (Meal Tefsir)*, İşaret Yayınları, (Çev.: Cahit Koçtak-Ahmet Ertürk), Yeni Şafak, 1999.
- El-Ferra, Ebu Zekeriyya, Yahya b. Ziyad, *Meani'l Kur'ân*, Dar'u Alemlî'l Kütüb, Beyrut 1980.
- Feuerbach, Ludwin, *The Essence of Chiristianity*, (Çev.: Marian Evans), London 1843.
- Findikî, Seyyid Ali, *Diwan*, (Çev.: Selman Dilovan), Nubihar Yayınları, Mart 2000.
- Firûzabâdi, Mecduddin Muhammed İbn Yakup, *el-Kamusu'l Muhit*, Müessesu'r Risale, Beyrut 1993
- Freud, Sigmund, *Totem and Taboo*, London 1985.
- Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ-u Ulûmu'd-dîn*, Mektebet-u Giryata, Endonezya tsz.; Kahire 1306; (Çev.: Ahmed Serdaroğlu), Bedir

- Yayımları. İstanbul 1975; (Çev.: Abdullah Aydın, Karaoğlu Yayınları), İstanbul
tsz
- , *İlahi Ahlak (el-Maksad'ül-Esna Şerh-u Esmailah'il-Husna)*, (Çev.: Yaman Arıkan, Uyanış Yayınları, İstanbul 1989.
- , *Mearicu'l-Kuds*, Mısır, trs,
Ebu Hamid Gazali, *İhyau Ulumi'd-Din*.
- Gazali, Muhammed, *İmam Gazali'de Ahlak Düşüncesi*, (Çev.: Süleyman Yıldırım), Seriyeye Yayınları, Bursa 1998.
- Geçtan Engin, *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*, Maya Yayınları, Ankara 1984
- Geylani, Abdulkadir. *Fütûhü'l Gayb/Gizliden Sesler*, (Çev.: Abdulkadir Akçiçek), Bahar Yayınları, İstanbul 1983.
- Gülistan Dergisi*, Haziran, 2012, Sayı. 138.
- Güllüce, Veysel, *Kur'ân-ı Kerim'de Ahiret İnancının Temelleri*, Ekev Yay. Erzurum 2001.
- , *Kur'ân-ı Kerim'de Allah'a Müşâkele Yoluyla İsnad Edilen İfadelerin Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2006, Sayı. 25
- , *İnsan Allah'ın Halifesi midir?* Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı.15 (2011)
- Gümrükçüoğlu, Süleyman, "Turkish Studies", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/2 Winter 2015
- Hakkı, İbrahim Erzurumlu, *Marifetname*, Sad. Abdullah Aydın, Akpınar Yayınları, Trs.
- Haklî, Şaban, "Kötülük Problemi, Yaklaşımlar ve Eleştiriler", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/2.

- Hâkim, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed Hâkim en-Nisâburî, *el-Müstedrek ale's Sahîhayn*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Haydarabad, 1915; Terc. Beşir Eryarsoy, Konevi Yayınları, 2013.
- Hâlidî, Salâh Abdülfettah, *Kur'ân Öyküleri*, (Çev.: Ahmet Sarıkaya), Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2005.
- El-Hanefi, İbn Ebü'l İzz, *Şerh-u Akideti't-Tahâviyye*, el-Mektebetu'l İslâmi, Beyrut 1988.
- Harun Yahya, *İnsanın Apaçık Düşmanı, Şeytan*, www.harunyahya.org.
- Heysemî, Hafız Nuruddin Ali b. Ebû Bekir, *Mecmeu'z-Zevaid ve Menbeu'l-Fevaid*, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1986.
- Hicazi, Muhammed Mahmud, *Furkan Tefsiri*, İlim Yayınları, İstanbul tsz.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara 1993.
- Hugo, Victor, *Sefiller*, Lacivert Yayınları, (Çev.: Ali Çankırılı), Antik Dünya Klasikleri, İstanbul 2011.
- Hukayl, İbrahim b. Muhammed, <http://www.alukah.net>, Erişim Tarihi: 05.09.2015.
- İtfayyîş, Muhammed b. Yusuf, *Himyanü'z Zad li Yavmi'l Mead*, Zencebar, Amman, 1350 h.
- İbn Aşûr, Muhammed Tahir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Daru't-Tunusiyye, Tunus 1984.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed, Abdulhak b. Galip, *el-Muharreru'l Veciz Fi Tefsiri'l Kitabil Aziz*, Vakıf ve İslâmi İşler Bakanlığı, Fas 1982.
- İbn Cevzi, Ebul Ferec Cemalüddin Muhammed, *Zadu'l Mesir*, Daru'l Fikr, Beyrut tsz
-----, *Telbis-u İblis*, Dar-ul Kalem, Beyrut 1403 h.
- İbn Ebi Hatim, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Razi, *Tefsiru'l Kur'âni'l Azim*, Mektebet-u Nezar Mustafa el-Baz, Mekke-Riyad 1997.
- İbn Hanbel, Ahmed, *Müsned*, Daru Sadır, Beyrut tsz.
- İbn Kesir, İmâduddîn Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l Kur'ân'il Azim*, (Nşr. M.İbrahim El-Benna) Kahire 1971; Daru'd Da'va (Çağrı Yay.) İstanbul 1986.

- İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvinî, *es-Sünen*, Kahire 1952; Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- İbn Manzur, Cemaleddin Muhammed b. Mukrim, *Lisanu'l Arab*, I-XV, Dar'u Sader, Beyrut 2000.
- İbn Rüşd, Kadı Ebu'l Velid, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Muktesid*, Terc. Ahmet Meylani, Beyan Yayınları. İstanbul 1991.
- İbn Teymiyye, Takiyuddin Ahmed, *Mecma'ul Fetava*, Thk: Enver el-Baz/Amir Cezzar, Darul Vefa, 2005.
- İbni Atiyye, Abdulhak, el-Endülüsiyyi, *el-Muharreru'l Veciz Fi Tefsiri'l Kitabi'l Aziz*, Thk. Abdusselam Abduşşafi, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut 2001.
- İmamoglu, Tuncay, "Din ve Modern Düşünce Üzerine", *Muhafazakâr Düşünce*, 2011, VI(27).
- İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, <http://www.İslâmansiklopedisi.info>, Erişim Tarihi: 01.10.2014.
- İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi, 2000.
- İlmihal II, *İslâm Ve Toplum*, TDV, İstanbul 2000.
- İsfehâni, Rağıb, *Mufredat'u Elfazi'l Kur'an*, Daru'l-Kalem, Dimaşk 2002.
- El-İsfehânî, Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh, *Hilyetü'l-Evliyâ Ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Dâru'r-Riyâz, Kahire 1987.
- İzutsu, Toshihko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (Çev.: Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul Tsz.
- İzz, İbn Abdusselam, *Tefsiru'l Kur'an*, Dar-u İbn Hazm, Beyrut 1996.
- Kalkan, Ahmet, *Kur'an Kavramları Ansiklopedisi (Kavram Tefsiri)*, Darulkitap İA-İSAM Kütüphanesi; Davut Emre Yayınevi, 2011 (I-X).
- Kamacı, Fatimetuzzehra, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2012.
- Kanar, Mehmet, *Osmanlıca- Türkçe Sözlük*, www.sevde.de.

- Karaca, Yasemin - Papatya, Nurhan “Reklamlardaki Kadın İmgesi: Ulusal Televizyon Reklamlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2011, 16(3).
- Karacelil, Süleyman *Büyük Tehlike: Dünyevileşme*, Nesil Yayınları, İstanbul 2008.
- Karagöz, İsmail, “İnsanın Günah İşlemesine Sebep Olan Genel Karakteri”, *Diyanet İlmî Dergi*, XXXI/2,
- Karzuk, Enes Ahmed, *Manevi Gelişimin Önündeki Engeller*, İlke Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Karakaş, Süleyman, “Günah Neden Çirkindir?”, *Gülistan Dergisi*, Haziran, 2012.
- Karaman, Hayrettin, Çağrıcı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, Gümüş, Sabrettin, *Kur’ân Yolu / Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V, DİB Yayınları. Ankara 2004.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur’ân’da İnsan Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul 1997.
- Kasımı, Cemaleddin, *Mehasin’ut-Tevil*, I-XVII, Daru İhya-i Turas’il Arabiyyi, Thk. Muhammed Fuat Abdalbaki, Beyrut 1994.
- Kılıç Sadık, *Kur’ân’da Günah Kavramı*, Hibaş Yayınları, Konya 1984.
- Kıraati, Şeyh Muhsin, *Ez-Zenb Esbabuhu Ve ‘ilacuhu*, Haz. Muhammed Muhammedi el-İştihradi, Şebketul İmamayn el-Husnayn, Kum tsz.
- Kiriş, Nurten, “Tarihsel Olarak Kötülük Problemi ve Çözüm Yolu Olarak Teodise”, Süleyman Demirel Üniversitesi *Felsefe Bölümü Dergisi*, sayı 5, 2008.
- Koç, Turan, *İslam Estetiği*, İsam Yayınları, İstanbul 2010.
- Konyalı, Mehmed Vehbi, *Hulasat’ül Beyan / Büyük Kur’ân Tefsiri*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 2012.
- Kotku, Mehmed Zahit, *Tasavvufî Ahlak*, Seha Neşriyat, İstanbul 1991.
- Köknel, Özcan, *Ana-Baba Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995
- Köylü, Mustafa, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt Yayınları, Samsun 2000.

- Kudai, Kadi Abdullah Muhammed b. Selame, *Mesnedu's Şihab*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2011.
- Kurtubi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Cami'u li Ahkami'l-Kur'an*, I-XXIV Muessesetu'r-Risale, Beyrut 2006; Tashih: Ebû İshak İbrahim, Kahire 1966-67.
- Mektebetu Abikan, Riyad, 1998. (*El Camiu't Tarihi Li Tefsiril Kur'ani'l Kerim*); (Çev.: M. Beşir Eryarsoy) Buruç Yayınları, 1997.
- Kuşayri, Abdülkerim, *Lataifu'l İşaret*, Mektebet-u Tavfikiyye, Kahire 2000.
- , *Kuşeyri Risâlesi*, (Çev.: Ali Arslan), Hikmet Neşriyat, Ankara 2000.
- Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l Kur'an*, Daru's Şuruk, Beyrut 1985.
- , Terc: Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüller, Bekir Karlığa, İstanbul 1992
- Küçük Ali, *Besairu'l Kur'an*, Sofra Yayıncılık, Konya 2006.
- Kürsüden Öğütler, (*52 Konuda Vaaz*), Komisyon, DiB Yayınları, Ankara 2006.
- Malik, İbn Enes, *Muvatta*, Terc: Vecdi Akyüz, Durak Pasmaz, A. Muhtar Büyükçınar, Ahmet Arpa, Abdullah Yücel, İstanbul 1994.
- Matüridi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te'vilatü'l Kur'an*, I-X, Thk. Ertuğrul Boynukalın, Daru'l Mizân, İstanbul 2006; Müesseset'u Risaleti Naşirun, Beyrut 2004.
- Maverdi, Ebu Hasan Ali b. Muhammed el-Basri, *En-Nukat ve'l 'Uyûn (Tefsir'u Maverdi)*, I-IV, Dar'u Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1992.
- Mavsili, Allame Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyar li Ta'lili'l Muhtar*, Daru'l Ma'rife, 5. Baskı, Beyrut 2010.
- Mevdudi, Ebu'l Alâ, *Tefhîmu l-Kur'an*, (Çev.: M. Han Kayani ve Arkadaşları), İnsan Yayınları, İstanbul 1996.
- El Meraği, Ahmed Mustafa, *Tefsir'ul Meraği*, Mektebet-u Mustafa El -Babi, Mısır, 1947; Dar-u İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut 1974.
- Mevlana, Celaleddin Rumi, *Mesnevi*, Terc. ve şerh: Tahir Olgun, Ahmet Sait Mat. İstanbul 1963

- , *Fih-i Mâfih*, (Çev.: Melike Ülker Tarıkâhya), M.E.G.S.B. Yayınları, İstanbul 1985.
- Muğniyye, Muhammed Cevad, *Tefsiru'l Kaşif*, Bedru'l İlm Li'l Melayin, Beyrut 1990.
- Mukatil İbn Süleyman b. Beşir, *Tefsiru'l Mukatil*, Thk: Abdullah Şehhata, Dâru İhyâi'tTürâsi'l-Arabî, Beyrut. tsz
- El-Münziri, Hafız, *et-Tergîb Ve't-Terhîb*, (Çev.: Ahmet Muhtar Büyükçınar-Durak Pusmaz), Huzur Yayınları, 2005.
- Münâvî, M. Abdürraûf, *et-Tevkîf Âlâ Mühimmâti't-Teaârîf*, Nşr. M. Rıdvân ed-Dâye, Beyrut 1990.
- , Feyzu'l Kadir, *Şerh-ü Cami'us-Sagîr Min Ehadisi'l Beşiri'n-Nezir Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye*, Beyrut 2006.
- Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut 1972.
- Nesai, Hafız Ebu Abdirrahman b. Şuayb, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
- Nesefî, Ebu'l Berekat, Abdullah b. Ahmed, *Tefsir-u Nesefî (Medarikü't Tenzil ve Hakaiku't Te'vil)* (I-III) Dar-u Yasin, 1.Baskı, 2012; Daru'l Kalem, Beyrut 1989.
- Nesefî Tefsiri*, Terc. Harun Ünal - Şerafettin Şenaslan, Ravza Yayınları, İstanbul 2007.
- Neraki, Şeyh Muvelli M.Mehdi, *Camiu's Saadat*, Neş. İntişarat İsmailiyyan, Kum, 1428.
- Nevevi, *Sahihi Müslim Terceme Ve Şerhi*, Terc. Ahmed Davudoğlu, Işık Yayınları, İstanbul 2002.
- Nurbaki, Haluk, *İslâm Dininin İnsan Sağlığına Verdiği Önem*, DİB Yayınları, Ankara 1985.
- Nursi, Said, *Bediuzzaman Lemalar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul 2012.
- , *Meyve Risalesi*, Sözler Neşriyat, İstanbul tsz.
- , *Sözler*, Sözler Yay., İstanbul 1987.
- , *Mesnevi-i Nuriye*, Şahdamar Yayınları, İstanbul 1995.

- Özev, M. Hilmi, *Meşruiyet Kavramının Dönüşümü*, Bilim Sanat Vakfı Bülten, 57. Sayı, İstanbul 2005.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 2003.
- Paksu, Mehmet, *Vesvese Sebepleri ve Kurtuluş Yolları*, Nesil Yayınları, İstanbul 2005.
- Râzi, Fahrüddin, *Mefâtihu'l Gayb (Tefsiru'l Kebir)*, Dar'u İhya-i Turasi'l Arabiyyi, Beyrut tsz; Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1990; Daru'l Fikr, Beyrut 1981; Akçağ Yayınları, Ankara 1988.
- Rıza, Reşit, *Tefsiru'l Kur'âni'l Kerim (Tefsirul Menar)*, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1999.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Daru'l Kur'âni'l Kerim, Beyrut 1981.
- Sağani, Muhammed b. Hasan, *El-'Ubab El-Zahir Vel-Lubab El-Fahir*, Daru'ş-Şuûni's Sakafiyati'l Amme, Bağdat 1987.
- Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed, *el-Keşf ve'l-Beyân*, Dâru İhyâi'tTürâsi'l-Arâbî, Beyrut 2004.
- Semerhandi, Ebu Leys, Nasr b. Muhammed b. Ahmed, *Bahru'ı Ulum*, I-III, Daru'l Fikr, Sezgin Neşriyat, Terc. Mehmet Karadeniz, Beyrut 1997.
- Sofuoğlu, Mehmet, *Sahih-i Müslim ve Tercümesi*, İrfan Yayınları, İstanbul 1985
- Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Risale Yayınları, İstanbul 1990.
- Soysaldı, Mehmet, "İslâm'da Günah Kavramı", *Tasavvuf Dergisi*, Sayı: 7, Aralık, Ankara 2001.
- Suyûtî, Ebül-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsir bi'l-Me'sûr*, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1983; Merkezu Hicr lil Buhus, Kahire 2003.
- Suyuti- El-Mahalli, *Tefsir'ul Celaleyn*, Dar-u İbn Kesir, Dımaşk, Beyrut tsz.
- Şafii, Muhammed b. İdris, *Divan-ı Şafii*, Mektebetu Ciddah, Thk.. Muhammed A. Munim Hufaci, Cidde tsz.
- Şahin, Ahmet, *Bir Oku Bin Düşün*, Cihan Yayınları, İstanbul 1993.
- Şahin, Naim, "Gazali'de Etik-Estetik İlişkisi", *Diyanet İlmi Dergi*, 47(3).
- Şamil İslâm Ansiklopedisi, Şamil Yayınları, İstanbul 2000

- Şanlı, İlyas, *Kur'ân'a Göre Şeytanın İnsanı Aldatma Yöntemleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008.
- Şa'rani, Abdülvehhâb bin Ahmed bin Ali el-Hanefî, *Ölüm, Kıyamet, Ahiret ve Ahirzaman Alametleri*, (Çev.: Halil Günaydın), Bedir Yayınları, İstanbul tsz
- Şa'ravi, Muhammed Mütevelli, *Tefsir'u Şaravi*, Mısır 1991.
- Şehate, Abdullah Mahmud, *Tefsiru'l Kur'ân'il Kerim*, Daru'l Ğarib, Kahire 2000.
- Şengün, Mustafa, Ahlak Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.23, 2007.
- Şentürk, Lütfî, "Günah Kavramı Ve Helak Edici Yedi Büyük Günah", *Diyanet Aylık Dergi*, Ağustos - 2001
- Şevkânî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l Kadir*, Thk. Said Muhammed Liham, Darul Fikr, Beyrut 1993.
- Şimşek, İsmail, *Dinin Estetik Boyutu*, Etut Yayınları, Samsun, 2014
- Şimşek, Mehmet Sait, *Kur'ân'ın Ana Konuları*, Beyan Yayınları, İstanbul. 2014,
- Şirazi, Nasır Mekarim, *El Emsel fi Tefsiri Kitabillahi'l Münzel*, Müessesetu'l Bi'se, Beyrut 1992.
- Şirbînî, Ebu'l Hasan Ali b. Abdurrahman, b. Muhammed el- Hatip, *Es-Siracu'l Munir*, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 2004.
- Tabatabai, Muhammed Hüseyin b. Seyyid, *el Mizân fi Tefziri'l Kur'ân*, I-XVII, Tsh. Hasan el A'lami, Muessesetu'l A'lami, Beyrut 2002.
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed, *Camiu'l Beyan Fi Tefsiri Ayi'l Kur'ân*, I-XXVI, Dar'u Alemi'l Kütüb, Riyad, 2003; Nşr. Mahmûd Muhammed Şâkir, Kahire 1955-1969.
- , *Muhtasar Tefsir'u Taberî*, İhtisar ve Tahkik: Muhammed Ali Sabuni, Salih Ahmed Rıza, Terc. Mehmet Keskin Ümit Yayınları, İstanbul tsz.
- Tabressi, Şeyh Ebi Ali Fadl b. Hasan, *Mecmau'l Beyan*, Daru'l Ma'rife, Beyrut 1986.
- Tarhan, Nevzat, *İnanç Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

- Taylan, Necip, *İslâm Düşüncesinde Din Felsefeleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- Tezcan, Mahmut, *Eğitim Sosyolojisi*, Feryal Matbaası, Ankara 1996.
- Topaloğlu, Aydın, *Ateizm ve Eleştirisi*, DİB Yayınları, Ankara. 2004.
- Toptaş, Mahmut, *Kur'ân-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, İstanbul 2000.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, Kahire 1962.
- , *Sünen-i Tirmizî*, Yunus Emre Yayınları, İstanbul trs.
- Toptaş, Mahmut, *Kur'ân-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, İstanbul 2000.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasen b. Alî, *Et-Tibyân Fî Tefsiri'l-Kur'ân* Thk. Ahmed Habib Kasir el-Amilî, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arab, Beyrut tsz.
- Ural, Şafak, *Pozitivist Felsefe*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- Vahidi, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmet, *El-Veciz fi Tefsiri'l Kitabi'l Aziz*, Daru'l Kalem, Dımaşk, 1995
- Vefa, Muhammed İzzet Şerif, *ez-Ziyne Mefhumuha ve Ahkamuha'd Dünyevîyetu fi'l Kur'an'il Kerim*, Daru'l Ammar, Amman 2003.
- Wensinck, Arent Jean, *el-Mu'cemü'l Müfehres li-Elfâzi'l Hadîsi'n-Nebevî*, I-VII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1986.
- Yaman, Cafer Sadık, *Kötülük ve Teodise*, Vadi Yayınları, Ankara 1997.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, Eser Neşriyat, İstanbul 1979; Akçağ Yayınları, Ankara; Zehraveyn Yayınları, İstanbul 1992.
- Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İstanbul 1986.
- Yıldırım, Ahmet, *Din, Dünyevileşme ve Zühd*, Araştırma Yay. Ankara 2005.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, Kalbi Şeytan ve Nefse Kaptırmamak, *Altınoluk Dergisi*, - Ağustos, S. 270, 2008.
- Zebidi, Muhammed Murteza, *Tâcü'l Arûs*, I-X, Matbaatü l-Hayriyye, Beyrut 1306.
- Zehebi, Ebi Abdullah Şemseddin, Muhammed b. Ahmed b. Osman *Kitabu'l-Kebâir ve Tebyîni'l-Meharim*, Beyrut 1990.

Zemahşeri, Ebu'l Kasım Mahmud b. Ömer b.Muhammed, Carullah, *el- Keşşaf*, I-IV, Mektebet'l Abikan, Riyad 1998; Beyrut 1947.

Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), I-IV, Beyrut 1391/1972

Zuhayli, Vehbe, *et-Tefsirü'l-Münir*, Daru'l Fikr, Beyrut 1991; Risale Yayınları, İstanbul 2013.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Beşir ÇELİK
Doğum Yeri ve Tarihi	Midyat 21.09.1971
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Tefsir Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	Arapça- İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı- Hakkari Üniversitesi
İletişim	
E-Posta Adresi	bcelik@hotmail.com
Tarih	